

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

**МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ
ДО НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ «ПРАВА ТА
ОБОВ’ЯЗКИ МОЛОДІ ДЛЯ УСПІШНОГО ЖИТТЯ
(ЗАКОН НА ТВОЇЙ СТОРОНІ)»
вибіркового освітнього компонента
(курсу за вибором) для профільної середньої освіти**

**Черкаси
2025**

УДК 373.5.016:34
М54

*Рекомендовано до друку вченою радою КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»
(протокол № 2 від 29 травня 2025 року)*

АВТОРИ-УПОРЯДНИКИ:

Любов Боровець, методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Юрій Зімнін, учитель правознавства, директор Черкаського фізико-математичного ліцею (ФІМЛП) Черкаської міської ради Черкаської області

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Геннадій Волошкевич, кандидат юридичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;

Валерій Силенко, учитель правознавства Першої міської гімназії Черкаської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист, Заслужений вчитель України

М54 Методичний інструментарій до навчальної програми «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» вибіркового освітнього компонента (курсу за вибором) для профільної середньої освіти / авт.-упор. Боровець Л.М., Зімнін Ю.Ф., Черкаси, 2025. 215 с.

Розроблений навчально-методичний посібник є комплексним ресурсом для реалізації курсу за вибором «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)». Він спрямований на формування в учнів 10 класу правової обізнаності, громадянської відповідальності та готовності діяти відповідно до принципів верховенства права в повсякденному житті. До посібника увійшли:

✓ *навчальна програма «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» – вибіркового освітнього компонента для соціально-гуманітарного профілю з поглибленим вивченням громадянської освіти (курс за вибором) для профільної середньої освіти (10 клас, 35 год.);*

✓ *навчальні матеріали з правознавства, що реалізують особистісно зорієнтований та компетентнісний підхід у процесі вивчення курсу;*

✓ *ситуаційні завдання правової тематики, які моделюють реальні життєві ситуації та допомагають зробити уроки практичними й підвищити інтерес учнів до навчання; інтерактивні вправи, проблемно-пошукові, експериментальні та дослідницькі завдання, що залучають учнів до активної діяльності.*

Чіткий тематичний розподіл матеріалів забезпечує зручність та оперативність у підборі потрібного контенту для проведення занять.

Видання призначене для вчителів громадянської та історичної освітньої галузі.

©КНЗ «ЧОППОП ЧОР»

ЗМІСТ

Навчальна програма «Права та обов’язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» вибіркового освітнього компоненту для соціально-гуманітарного профілю з поглибленим вивченням громадянської освіти (курс за вибором для профільної середньої освіти, 10 клас)	5
Модуль 1. Юридичний статус та соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей	
<i>Любов Боровець</i> Вступ	27
<i>Олена Бурлака</i> Тема 1.1. Законодавство України про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей	30
<i>Оксана Кривицька</i> Тема 1.2. Соціальне забезпечення та підтримка військовослужбовців та членів їх сімей	38
<i>Валентина Заїка</i> Тема 1.3. Право на освіту.	42
<i>Любов Боровець</i> Практичне заняття 1. «Порядок надання соціальних стипендій студентам /курсантам»	48
<i>Володимир Неумитий</i> Практичне заняття 2. «Алгоритм дій для отримання пільг родиною військового»	52
Модуль 2. Цивільні права молоді	
<i>Ольга Царенко</i> Тема 2.1. Поняття цивільного права. Суб’єкти цивільних правовідносин	56
<i>Віталія Пасічник</i> Тема 2.2. Загальна характеристика права власності та інші речові права. Форми та види власності	61
<i>Ольга Зіма</i> Тема 2.3. Цивільно-правові договори	67
<i>Андрій Чумак</i> Тема 2.4. Захист цивільних прав та охоронюваних інтересів	73
<i>Лілія Дриль</i> Тема 2.5. Цивільно-правова відповідальність	76
<i>Ганна Сліпенко</i> Тема 2.6. Захист права інтелектуальної власності	80
<i>Зоя Погоріла</i> Тема 2.7. Основи спадкового права. Спадкування за законом	84
<i>Таїсія Маценко</i> Тема 2.8. Спадкування за заповітом. Поділ спадкового майна	94
<i>Наталія Сидоренко</i> Тема 2.9. Сімейне право України.	99
<i>Володимир Неумитий</i> Тема 2.10. Особисті немайнові права та обов’язки батьків та дітей. Майнові права та обов’язки батьків і дітей.	103

<i>Лариса Посікайло</i> Тема 2.11. Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	109
<i>Зоя Погоріла</i> Практичне заняття 1. «Укладення та розірвання договорів»	112
<i>Ольга Царенко</i> Практичне заняття 2. «Спадкування за заповітом. Спадкування за законом. Черги спадкування»	123
<i>Лариса Янворська</i> Практичне заняття 3. «Майнові права та обов'язки подружжя». «Майнові права та обов'язки батьків і дітей»	127
Модуль 3. Економічні та трудові права молоді	
<i>Любов Боровець</i> Тема 3.1. Право на підприємницьку діяльність молоді. Реєстрація юридичної особи, фізичної особи-підприємця	130
<i>Ірина Таран</i> Тема 3.2. Поняття господарського договору	132
<i>Ірина Таран</i> Тема 3.3. Фінансова грамотність та економічна безпека молоді	140
<i>Анна Ворона</i> Тема 3.4. Трудові права та обов'язки працівників	144
<i>Оксана Ганута</i> Тема 3.5. Внутрішній трудовий розпорядок. Робочий час. Час відпочинку. Заробітна плата	153
<i>Володимир Неумитий</i> Практичне заняття 1. «Розірвання трудового договору: підстави та порядок»	157
<i>Анна Ворона</i> Практичне заняття 2. «Правові аспекти започаткування власної справи»	162
Модуль 4. Споживчі права молоді	
<i>Олена Бурлака</i> Тема 4.1. Джерела (форми) регулювання відносин у сфері захисту прав споживачів	169
<i>Олена Максименко</i> Тема 4.2. Права споживачів на належну якість та безпеку продукції, робіт (послуг)	175
<i>Оксана Бондарова</i> Тема 4.3. Право споживача на інформацію про продукцію, роботи (послуги)	181
<i>Олена Бурлака</i> Тема 4.4. Права споживача у разі придбання товару неналежної якості, у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг)	185
<i>Наталія Дворник</i> Тема 4.5. Електронна комерція та права споживачів в Інтернеті	189
<i>Зоя Погоріла</i> Тема 4.6. Механізми захисту прав споживачів.	195
<i>Анна Ворона</i> Практичне заняття 1. «Я – свідомий споживач: захист прав при купівлі товару та замовленні послуг»	200
<i>Любов Боровець</i> Узагальнення до курсу «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)»	208

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ МОЛОДІ ДЛЯ УСПІШНОГО ЖИТТЯ (ЗАКОН НА ТВОЙЙ СТОРОНІ)

Навчальна програма вибіркового освітнього компоненту
для соціально-гуманітарного профілю з поглибленим вивченням громадянської освіти
(курс за вибором для профільної середньої освіти 10 клас, 35 год.)

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Навчальна програма «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» вибіркового освітнього компоненту для профілів соціально-гуманітарного кластеру (курсу за вибором) побудована відповідно до вимог Державного стандарту профільної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 року № 851, Типової освітньої програми для 10–12 класів закладів загальної середньої освіти, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням. Програма курсу за вибором «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» забезпечує реалізацію змісту громадянської та історичної освітньої галузі. Курс спрямований на поглиблення знань учнів 10 класу про предмет правознавство, а також на формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в сучасному суспільстві.

Роль і значення курсу. Актуальність курсу зумовлена потребою у формуванні компетентних та відповідальних громадян у процесі розбудови правової держави та громадянського суспільства. Правова освіта відіграє ключову роль у формуванні правової культури та правосвідомості, сприяючи утвердженню принципів законності та справедливості. Демократизація суспільних відносин підвищує роль особистості як активного суб'єкта, що потребує розуміння соціальних процесів та правових механізмів. Соціальне замовлення до школи полягає у підготовці освічених та компетентних членів суспільства.

Курс «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» має забезпечити опанування учнями необхідних правових норм, формування відповідних умінь, ціннісних орієнтацій та компетентностей, а також сприяти створенню демократичного правового простору в навчальному закладі. Зміст курсу спрямований на надання не лише правових знань, а й на формування відповідних ключових компетентностей і наскрізних умінь, необхідних для життя в демократичному суспільстві.

Освітня мета курсу узгоджується з метою громадянської та історичної освітньої галузі Державного стандарту профільної середньої освіти, яка полягає у формуванні в учнів активної громадянської позиції, усвідомлення власної гідності та відповідальності, поваги до прав людини, здатності до критичного мислення та конструктивної участі в житті суспільства.

Метою навчального курсу за вибором «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» є сприяння становленню здобувачів профільної освіти як свідомих громадян України, які усвідомлюють власну гідність, здатні до критичного мислення та аналізу інформації, вміють реалізовувати громадянські права і свободи у демократичному суспільстві, поважають права інших осіб, виявляють толерантність, протидіють проявам дискримінації, здатні до налагодження соціального партнерства, розв'язання соціальних проблем та активної участі у суспільному житті.

Завданнями навчального курсу за вибором є:

- ❖ опанування учнями/ученицями понятійного апарату та теоретичних основ правознавства;
- ❖ поглиблення знань з таких галузей права, як-от: цивільне, сімейне, трудове, фінансове, господарське, адміністративне;
- ❖ формування розуміння прав і свобод людини та механізмів їхнього захисту;

- ❖ формування позитивного ставлення до дотримання правових норм;
- ❖ усвідомлення взаємозв'язку правових знань та суспільних відносин;
- ❖ розвиток умінь аналізувати правові явища та процеси;
- ❖ розвиток умінь використовувати правові джерела;
- ❖ формування вмінь застосовувати правові норми в життєвих ситуаціях.

Програма курсу розроблена на засадах *принципів*, визначених статтею 6 Закону України «Про освіту», зокрема: верховенство права; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності. Зміст курсу також базується на специфічних *принципах*:

- ❖ практична спрямованість курсу (вивчення не лише теорії, а й аналіз реальних життєвих ситуацій, з якими стикається молодь);
- ❖ позитивне позиціонування закону (представлення законодавства не як каральної системи, а як інструменту для захисту та реалізації можливостей для побудови успішного майбутнього);
- ❖ інтерактивність та залученість (максимум практичних завдань для вироблення навичок правомірної поведінки);
- ❖ розвиток критичного мислення (формування вмінь аналізувати інформацію, оцінювати правові ризики та самостійно ухвалювати обґрунтовані рішення).

Зміст курсу ґрунтується на людиноцентричному та аксіологічному підходах, розумінні права як відкритої системи, пов'язаної із суспільством та повсякденним життям. В основу курсу покладено компетентнісний та діяльнісний підходи як пріоритети освітньої діяльності Нової української школи.

Структура курсу. Програма курсу загальним обсягом 35 годин (1 година на тиждень) складається з 4 модулів:

Модуль 1. Юридичний статус та соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей

Вступне заняття.

Тема 1.1. Законодавство України про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей.

Тема 1.2. Соціальне забезпечення та підтримка військовослужбовців та членів їх сімей.

Тема 1.3. Право на освіту.

Практичне заняття № 1. «Порядок надання соціальних стипендій студентам (курсантам)»

Практичне заняття № 2. «Алгоритм дій для отримання пільг родиною військового»

Модуль 2. Цивільні права молоді

Тема 2.1. Поняття цивільного права. Суб'єкти цивільних правовідносин

Тема 2.2. Загальна характеристика права власності та інші речові права. Форми та види власності

Тема 2.3. Цивільно-правові договори

Тема 2.4. Захист цивільних прав та охоронюваних інтересів

Тема 2.5. Цивільно-правова відповідальність

Тема 2.6. Захист права інтелектуальної власності

Тема 2.7. Основи спадкового права. Спадкування за законом

Тема 2.8. Спадкування за заповітом. Поділ спадкового майна

Тема 2.9. Сімейне право України.

Тема 2.10. Особисті немайнові права та обов'язки батьків та дітей. Майнові права та обов'язки батьків і дітей

Тема 2.11. Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Практичне заняття № 1. «Укладення та розірвання договорів»

Практичне заняття №2. «Спадкування за заповітом. Спадкування за законом. Черги спадкування»

Практичне заняття № 3. «Майнові права та обов'язки подружжя». «Майнові права та обов'язки батьків і дітей»

Модуль 3. Економічні та трудові права молоді

Тема 3.1. Право на підприємницьку діяльність молоді. Реєстрація юридичної особи, фізичної особи-підприємця.

Тема 3.2. Поняття господарського договору

Тема 3.3. Фінансова грамотність та економічна безпека молоді.

Тема 3.4. Трудові права та обов'язки працівників.

Тема 3.5. Внутрішній трудовий розпорядок. Робочий час. Час відпочинку. Заробітна плата.

Практичне заняття № 1. «Розірвання трудового договору: підстави та порядок»

Практичне заняття № 2. «Правові аспекти започаткування власної справи»

Модуль 4. Споживчі права молоді

Тема 4.1. Джерела (форми) регулювання відносин у сфері захисту прав споживачів

Тема 4.2. Права споживачів на належну якість та безпеку продукції, робіт (послуг).

Тема 4.3. Право споживача на інформацію про продукцію, роботи (послуги).

Тема 4.4. Права споживача у разі придбання товару неналежної якості, у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг).

Тема 4.5. Електронна комерція та права споживачів в Інтернеті

Тема 4.6. Механізми захисту прав споживачів.

Практичне заняття № 1. «Я – свідомий споживач: захист прав при купівлі товару та замовленні послуг»

Узагальнення до курсу «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)»

Під час вивчення курсу «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» увага акцентується на формуванні системи предметних компетентностей відповідно до специфіки змісту курсу. Правова предметна компетентність передбачає розвиток в учнів/учениць таких умінь:

- ❖ *Інформаційні* – оперувати джерелами права, самостійно шукати, аналізувати та систематизувати правову інформацію, використовувати юридичні документи.
- ❖ *Логічні* – тлумачити та застосовувати правові поняття, визначати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати та узагальнювати правову інформацію.
- ❖ *Діяльнісно-процесуальні* – представляти правові знання в різних формах, застосовувати їх для розв'язання практичних завдань і аналізу ситуацій, обирати правомірну поведінку та усвідомлювати відповідальність.
- ❖ *Аксіологічні* – формувати ціннісне ставлення до права, висловлювати власні оціночні судження щодо правових питань, обґрунтовувати свою думку.

Особливості організації освітнього процесу. Курс «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)» передбачає специфічну організацію навчально-виховного процесу. Основна мета полягає не в механічному запам'ятовуванні правових норм, а в активній взаємодії між учителем та учнями/ученицями під час обговорення проблем, пов'язаних із правами молоді, шляхів їх реалізації та захисту.

Навчально-пізнавальна діяльність учнів/учениць на заняттях включає: пошук, первинний аналіз та практичне застосування різноманітної інформації про права молоді; розгляд окремих положень нормативно-правових актів; формулювання та обґрунтування власної позиції щодо

правових питань; застосування набутих знань для розуміння механізмів реалізації та захисту прав у конкретних життєвих ситуаціях, а також усвідомлення власної ролі у правовому суспільстві.

Для досягнення мети курсу та ефективного виконання поставлених завдань під час занять необхідно створити атмосферу відкритості, яка заохочуватиме учнів/учениць вільно висловлювати власні думки та брати активну участь у навчальному процесі.

При виборі форм і методів роботи важливо враховувати вікові особливості учнів/учениць 10-го класу, у яких продовжується інтенсивний розвиток самосвідомості, формуються ціннісні орієнтири та власна громадянська позиція. На заняттях рекомендується використовувати активні та інтерактивні методи навчання, такі як: мозковий штурм, дискусії, імітаційні та рольові ігри, робота в малих групах. Ефективними також будуть бесіди, моделювання та розв'язування правових ситуацій, виконання творчих завдань та міні-проектів, робота з онлайн-джерелами правової інформації, аналіз публіцистичних матеріалів та актуальних правових подій.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

35 год. (1 год. на тиждень)

Кількість годин	Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального курсу	Пропоновані види навчальної діяльності
6	Модуль 1. Юридичний статус та соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей		
1	<i>Учень/учениця:</i> характеризує мету, завдання та структуру курсу та обґрунтовує власні очікування щодо вивчення курсу й характеризує системно-структурні зв'язки в правовому полі [12 ГЮ 4.1.1]	Вступ Поняття, мета, завдання й структура курсу за вибором «Права та обов'язки молоді для успішного життя (Закон на твоїй стороні)». Забезпечення курсу програмою, підручниками, відповідними правовими актами.	Гра «Ерудит»: юридичний словник; гра «Створіть «візитівку» документа»; створення інтерактивних завдань на платформі Wordwall: гра «Знайди пару: права та обов'язки»
1	<i>Учень/учениця:</i> Знає та аналізує за запропонованими (або власними) критеріями зміст українського законодавства про соціальний і правовий	Законодавство України про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей Міжнародні стандарти та система українського законодавства у галузі соціального і правового	Мозковий штурм «Актуальність захисту прав військовослужбовців»;

	захист військовослужбовців та членів їх сімей [12 ГЮ 3.2.1], [12 ГЮ 4.1.2]; обґрунтовує необхідність розробки та удосконалення нормативної бази щодо захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей відповідно до норм міжнародного гуманітарного права та вітчизняних стандартів в галузі прав людини [12 ГЮ 5.2.1], [12 ГЮ 6.3.2]; оцінює відповідність законодавства України суспільним запитам щодо захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей [12 ГЮ 4.2.2]; аналізує і оцінює ситуації щодо дотримання вимог законів, соціальних норм і правил у галузі захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей [12 ГЮ 5.2.2] виявляє готовність усвідомлено брати участь у виявленні запитів та розв'язанні проблем військових та членів їх родин, ураховуючи їх інтереси [12 ГЮ 6.2.1]	захисту військовослужбовців і членів їх сімей. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Роль органів місцевого самоврядування у системі захисту військовослужбовців та членів їх сімей.	правовий гайд «Нормативна база захисту прав військовослужбовців і членів їх сімей»; юридична вітальня: обговорення кейсів, пов'язаних з реалізацією прав військовослужбовців та членів їх сімей; ділова гра «Місцева програма підтримки захисників»
1	<i>Учень/учениця:</i> знає основні види соціального забезпечення та підтримки, передбачені законодавством України для військовослужбовців та членів їх сімей та	Соціальне забезпечення та підтримка військовослужбовців та членів їх сімей Пільги для родини військовослужбовців. Підстави для отримання пільг. Грошове та пенсійне забезпечення.	Робота нормативно-правовими документами «Виплати та пільги»;

	систематизує соціальну інформацію у таблиці, діаграми, графіки тощо [12 ГІО 4.1.1]; розуміє зміст термінів і понять: грошове забезпечення, соціальний пакет, ветеран війни та пояснює взаємодію соціальних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2]; обґрунтовує важливість соціального захисту військовослужбовців та їх внеску у безпеку держави, висловлює аргументовану думку щодо різних аспектів громадсько-політичного життя [12 ГІО 6.3.1]	Забезпечення житловим приміщенням, надання пільг на житло та комунальні послуги. Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП), громадські організації та волонтерські ініціативи	правове дослідження «Аналіз соціальних виплат та пільг для військових і їхніх сімей»
1	<i>Учень / учениця:</i> знає про гарантоване Конституцією України право на освіту, особливості забезпечення цього права для дітей військовослужбовців, а також про можливості отримання грантів та іншої фінансової підтримки для здобуття освіти та пояснює способи реалізації та механізми захисту власних прав у демократичний та законний спосіб [12 ГІО 5.2.1]; розуміє зміст термінів і понять: державна гарантія, освітня субвенція, грант на навчання, соціальна стипендія, пільгова категорія, рейтинговий бал та верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГІО 4.2.1];	Право на освіту Забезпечення права на освіту дітей військовослужбовців. Право на отримання соціальної стипендії або кредиту на освіту; умови повної оплати навчання коштом держави або місцевих бюджетів, квота; умови проживання в гуртожитку. Грантова освіта	Аналіз законодавства «Освіта: стипендії та гранти»; гра «Термінологічний пазл»; укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу

	аналізує законодавство щодо права на освіту дітей військовослужбовців та добирає та оцінює різноманітну інформацію щодо важливих суспільних питань [12 ГІО 4.2.1]		
2	<i>Учень / учениця:</i> уміє складати перелік необхідних документів, знає алгоритм дій для отримання соціальної стипендії та пільг та пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем [12 ГІО 6.2.1]; моделює соціальні ситуації з точки зору дотримання прав людини та чинного законодавства [12 ГІО 5.2.2]; моделює способи дій, спрямованих на утвердження демократії [12 ГІО 5.1.1]	Практичне заняття №1 Порядок надання соціальних стипендій студентам /курсантам Практичне заняття № 2 «Алгоритм дій для отримання пільг родиною військового»	Гра-звернення «Освітні пільги для дітей військових»; складання та аналіз схем/ таблиць; моделювання ситуації: «Складання зразків звернень /заяв до відповідних державних органів щодо захисту прав та інтересів військових та їх сімей»; вправа «Юридична консультація»; розв'язання правових ситуацій розв'язання ситуацій (використання ШІ). «Перевернутий клас» для теоретичної частини

14	Модуль 2. Цивільні права та обов'язки молоді		
1	<i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термінів і понять: цивільне право, цивільні правовідносини, об'єкти та суб'єкти цивільних правовідносин, цивільна дієздатність, фізична особа, юридична особа, правоздатність [12 ГЮ 6.3.2]; описує та підкріплює прикладами умови припинення цивільної правоздатності [12 ГЮ 6.3.2]; характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства [12 ГЮ 6.3.1-3]	Поняття цивільного права. Суб'єкти цивільних Правовідносин Предмет, метод цивільного права. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин. Юридичний факт: дія / подія. Юридичні акти, юридичні вчинки, юридичні стани. Фізична особа. Правоздатність. Припинення цивільної правоздатності. Цивільна дієздатність фізичної особи та її обсяг. Повна, часткова та неповна цивільна дієздатність фізичної особи. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи. Визнання фізичної особи недієздатною. Опіка та піклування. Підстави, порядок та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою. Юридичні особи та їх види. Правоздатність та дієздатність юридичної особи	Укладання пізнавальних загадок: хмаринки слів, кросворд тощо; створення спільної презентації «Поняття цивільного права»; створення інтерактивних завдань на платформі Wordwall: гра «Види дієздатності фізичної особи»
1	<i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термінів і понять: право власності, об'єкти права власності, речові права на чуже майно, сервітут, право приватної власності, право комунальної власності, право державної власності, спільна власність та застосовує понятійний апарат [12 ГЮ 4.3.1]; Аналізує, аргументує власну думку щодо правових ситуацій на основі положень цивільного законодавства та висловлює	Загальна характеристика права власності та інші речові права. Форми та види власності Поняття права власності. Зміст права власності: володіння, користування, розпорядження. Способи набуття та підстави припинення права власності. Суб'єкти та об'єкти права власності. Право приватної власності. Виникнення та припинення права приватної власності. Право спільної власності. Спільна часткова власність. Спільна сумісна власність. Сервітут	Правовий квест: завдання, пов'язані з розрізненням права власності від інших речових прав; підготовка буклету/постеру щодо виникнення та припинення права приватної власності; складання схем/таблиць «Спільна часткова власність та спільна сумісна власність»

	аргументовану думку щодо різних аспектів правових ситуацій [12 ГІО 6.3.1]		
1	<i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термінів і понять: договір, акцепт, оферта, та тлумачить основні поняття цивільного права [12 ГІО 6.3.2]; порівнює договір купівлі-продажу і договір оренди; договір позики і договір майнового найму та оцінює ситуації щодо дотримання законів, соціальних норм і правил [12 ГІО 5.2.2]; аналізує та аргументує власну думку щодо правових ситуацій на основі положень цивільного законодавства. [12 ГІО 6.3.1-1]	Цивільно-правові договори Договір та його ознаки. Суб'єкти та об'єкти договору. Зміст цивільно-правового договору. Умови дійсності договору. Види договорів. Особливості укладення договорів. Істотні умови договору. Звичайні та випадкові умови. Стадії укладення договору. Характеристика окремих видів договорів	Гра «Ерудит»: юридичний словник; створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org; групова робота: аналіз юридичних ситуацій, аналіз та порівняння окремих видів цивільно-правових договорів; гра «Правовий детектив»
2	<i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термінів і понять: ділова репутація, честь, гідність, позов, позовна давність, моральна шкода та доцільно застосовує понятійний апарат [12 ГІО 4.3.1]; описує форми захисту права власності, способи захисту авторських прав та обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГІО 5.2.1];	Захист цивільних прав та охоронюваних інтересів Види захисту цивільних прав. Захист честі, гідності та ділової репутації особи. Моральна шкода. Підстави та способи компенсації моральної шкоди. Захист права власності. Способи захисту права власності. Віндикаційний позов. Негаторний позов. Способи захисту авторських та суміжних прав. Строк позовної давності. Загальний строк. Спеціальні строки. Перебіг строку позовної давності. Зупинення, переривання та відновлення перебігу строку позовної давності. Випадки, на які не поширюється позовна давність	Написання есе: роздуми на тему: «Важливість захисту цивільних прав у сучасному суспільстві»; робота з правовими кейсами; створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів,

	аналізує правові ситуації, спираючись на норми цивільного законодавства та пояснює способи реалізації та механізми захисту власних прав у демократичний та законний спосіб [12 ГЮ 5.2.1]		кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу
2	<i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термінів і понять: цивільно-правова відповідальність, джерело підвищеної небезпеки, збитки, упущена вигода та доцільно застосовує понятійний апарат [12 ГЮ 4.3.1]; характеризує обставини, які звільняють від цивільно-правової відповідальності та обґрунтовує необхідність дотримання прав людини у громадському просторі, розпізнає їх порушення [12 ГЮ 2.3.2]; аналізує правові ситуації на основі положень цивільного законодавства [12 ГЮ 6.3.1-1]	Цивільно-правова відповідальність Особливості цивільно-правової відповідальності. Збитки: поняття та види. Реальні збитки. Упущена вигода. Порядок відшкодування. Види цивільно-правової відповідальності. Обставини, що звільняють від цивільно-правової відповідальності. Джерело підвищеної небезпеки. Особливості відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Відповідальність за чужу вину. Особливості цивільно-правової відповідальності неповнолітніх осіб Поняття права інтелектуальної власності. Суб'єкти та об'єкти права інтелектуальної власності. Підстави виникнення (набуття) права інтелектуальної власності. Особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності. Перехід майнових прав інтелектуальної власності до інших осіб. Строки чинності прав інтелектуальної власності. Способи захисту права інтелектуальної власності.	Рольова гра «Судове засідання»; моделювання правових ситуації; створення короткого poradnika «Способи захисту права інтелектуальної власності» укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу;
2	<i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термінів і понять: спадкування, заповіт, спадщина. черги спадкування, обов'язкова частка спадщини. спадкова	Основи спадкового права Спадкове право, спадкодавець, спадкоємець, спадщина. Відкриття спадщини. Спадкування за законом. Спадкування за заповітом. Умови	Створення та аналіз схем «Спадкування за законом та за заповітом»; створення короткого

	трансмiсія, відумерла спадщина та доцiльно застосовує понятiйний апарат [12 ГiО 4.3.1]; порiвнює спадкування за законом i спадкування за заповітом та обґрунтовує необхіднiсть дотримання прав людини у громадському просторі, розпiзнає їх порушення [12 ГiО 2.3.2]; аналiзує правові ситуації на основі положень цивiльного законодавства. [12 ГiО 6.3.1-1]	дiйсностi заповіту. Право на обов'язкову частку у спадщині. Вiдкриття та прийняття спадщини. Спадкова трансмісія. Вiдумерла спадщина. Поділ спадкового майна	порадника «Прийняття спадщини: що потрiбно знати, щоб уникнути проблем» створення проєкту «Прийняття спадщини: вiд заяви до реєстрації права власностi»
2	<i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термiнiв i понять: дитина, батько, матір. шлюб, шлюбний договір, аліменти, усиновлення, опіка та піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу та доцiльно застосовує поняттєвий апарат [12 ГiО 4.3.1]; описує порядок укладання шлюбу i порядок визнання шлюбу недiйсним, знає особисті немайнові та майнові права подружжя та особисті немайнові та майнові права та обов'язки батьків та дiтей, вміс обґрунтовувати необхіднiсть дотримання прав людини, розпiзнає їх порушення [12 ГiО 2.3.2-2]; аналiзує правові ситуації на основі положень сімейного законодавства [12 ГiО 6.3.1-1]	Сімейне право України Поняття шлюбу. Умови укладання шлюбу. Особи, які не можуть перебувати у шлюбі між собою. Шлюбний договір: поняття та порядок укладення. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя. Майнові права та обов'язки подружжя. Порядок реєстрації народження дитини. Особисті немайнові права та обов'язки батьків та дiтей. Майнові права батьків i дiтей. Взаємне утримання/аліменти. Позбавлення батьківських прав: підстави та правові наслідки. Влаштування дiтей-сиріт i дiтей, позбавлених батьківського піклування. Права та обов'язки осіб, які беруть на виховання дiтей-сиріт	Розбір кейсів «Аналіз типових сімейних правовідносин» дидактична гра «Юридичний аукціон» розв'язування правових ребусів

3	Учень / учениця: порівнює договір купівлі-продажу і договір оренди та договір позики, позички і договір майнового найму та пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем [12 ГЮ 6.2.1]; порівнює спадкування за законом і спадкування за заповітом та пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем [12 ГЮ 6.2.1]; порівнює особисті майнові права та обов'язки подружжя та батьків та дітей та пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем [12 ГЮ 6.2.1]; аналізує правові ситуації на основі положень цивільного і сімейного законодавства [12 ГЮ 6.3.1]; моделює соціальні ситуації з точки зору дотримання прав людини та чинного законодавства [12 ГЮ 5.2.2]; моделює способи дій, спрямованих на утвердження демократії [12 ГЮ 5.1.1]	Практичне заняття № 1 Укладення та розірвання договорів Практичне заняття № 2 Спадкування за заповітом. Спадкування за законом. Черги спадкування Практичне заняття № 3 Майнові права та обов'язки подружжя. Майнові права та обов'язки батьків і дітей	Кейс-метод «Розв'язання задач, пов'язаних з укладенням, та розірванням цивільно-правових договорів»; розв'язування правових ребусів; створення та аналіз схем «Майнові права та обов'язки подружжя»; проектна робота «Створення пам'ятки для молоді щодо основних прав та обов'язків батьків та дітей»
---	--	--	--

7	Модуль 3. Економічні та трудові права молоді		
2	<i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термінів і понять: підприємницька діяльність, підприємець, юридична особа, фізична особа-підприємець (ФОП), державна реєстрація, статутний капітал, установчі документи, господарський договір та доцільно застосовує поняттєвий апарат [12 ГІО 4.3.1]; описує порядок укладення господарських договорів і знає алгоритм реєстрації юридичної особи, фізичної особи-підприємця та пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем [12 ГІО 6.2.1]; аналізує правові ситуації на основі положень господарського законодавства. [12 ГІО 6.3.1]	Право на підприємницьку діяльність молоді Суб'єкти господарювання. Фізична особа як суб'єкт господарювання. Підприємство та його види. Організаційно-правові форми об'єднань підприємств. Реєстрація юридичної особи, фізичної особи-підприємця. Поняття господарського договору. Форма господарського договору. Порядок укладення господарських договорів	Гра «Хто я?»; правова експертиза; зустріч з підприємцем «Від ідеї до прибутку: отримайте практичні поради та мотивацію від успішного підприємця»; проєкт розробки бізнес-ідеї «Створення міні-проєкту бізнес-ідеї з урахуванням правових аспектів її реалізації»

1	<i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термінів і понять: фінансове право, бюджетна система, державний бюджет, доходи, видатки. система оподаткування, податки. збори. мито та доцільно застосовує поняттєвий апарат [12 ГЮ 4.3.1]; порівнює та оцінює переваги та ризики загальнодержавних і місцевих податків і зборів; [12 ГЮ 6.2.1-3]; пояснює механізм відповідальності за порушення податкового законодавства; [12 ГЮ 6.2.1-1]; аналізує правові ситуації, використовуючи положення податкового законодавства. [12 ГЮ 4.2.2-1]	Фінансова грамотність та економічна безпека молоді Суб'єкти та об'єкти фінансових правовідносин. Бюджет. Бюджетна система України. Поняття та принципи системи оподаткування. Податок. Збір. Державне мито. Функції податків. Види податків. Платники податків і зборів. Об'єкти оподаткування. Обов'язки та права платників податків і зборів. Загальнодержавні податки та збори. Місцеві податки та збори. Податки з фізичних та юридичних осіб. Спрощене оподаткування. Єдиний податок.	Відкрита дискусія «Сімейний бюджет: планування витрат та заощадження»; інтерактивна лекція: обговорення видів фінансових ризиків та способи їх уникнення: шахрайство; укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу
2	<i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термінів і понять: трудове право, трудові правовідносини, колективний договір, трудовий договір, роботодавець, працівник, трудова книжка, робочий час, час відпочинку, відпустка, ненормований робочий день, надурочні роботи, заробітна плата, мінімальна заробітна плата, охорона праці та доцільно застосовує поняттєвий апарат [12 ГЮ 4.3.1]; описує особливості праці у вихідні, святкові та неробочі дні; особливості оплати праці у вихідні,	Трудові права працівників Право на працю. Предмет трудового права. Трудові правовідносини. Колективний договір, порядок укладення. Порядок укладення трудового договору. Права та обов'язки працівника та роботодавця. Переведення та переміщення працівника. Відсторонення від роботи. Припинення трудового договору. Загальні підстави припинення трудового договору. Розірвання трудового договору з ініціативи працівника. Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця. Робочий час. Час відпочинку. Особливості праці у вихідні, святкові та неробочі дні. Поняття та види відпусток. Заробітна плата. Мінімальна заробітна плата.	Складання кластера / інфографіки / схеми «Права та обов'язки працівника та роботодавця», «Робочий час», «Час відпочинку»; аналіз трудових договорів ознайомлення з типовими зразками трудових договорів та виявлення основних прав та обов'язків працівника і роботодавця; ділова гра: «Як пройти співбесіду і

	святкові та неробочі дні, порівнює трудовий і колективний договори; розрізняє і порівнює види відпусток; скорочений і неповний робочий час [12 ГЮ 6.2.1-3]; обґрунтовує та аналізує загальні підстави розірвання трудового договору [12 ГЮ 2.3.2-2]; аналізує правові ситуації на основі положень трудового законодавства [12 ГЮ 4.2.2-1]	Особливості оплати праці у вихідні, святкові та неробочі дні Внутрішній трудовий розпорядок. Трудова дисципліна Матеріальна відповідальність сторін трудового договору	відстояти свої права»; Моделювання ситуації «Переговорів між кандидатом та роботодавцем»
2	<i>Учень / учениця:</i> розрізняє та підкріплює прикладами порядок укладання та розірвання трудового договору; реєстрація фізичної особи-підприємця(ФОП); розрізняє види та підкріплює прикладами види господарських договорів: поставки, перевезення, оренди, міни, зберігання [12 ГЮ 6.2.1-1]; аналізує загальні підстави розірвання трудового договору та аналізує договори: міни, перевезення, оренди, найму; аналізує податки з фізичних та юридичних осіб [12 ГЮ 4.2.2-1]	Практичне заняття № 1 Розірвання трудового договору: підстави та порядок Практичне заняття № 2 Правові аспекти започаткування власної справи.	Рольова гра «Судове засідання: розгляд трудового спору» рольова гра «Розгляньмо модель дій підприємця, який починає свій бізнес з нуля»

7	Модуль 4. Споживчі права молоді		
1	<i>Учень / учениця:</i> розуміє та доцільно застосовує понятійний апарат, пов'язаний із питаннями захисту прав споживачів (за ЗУ «Про захист прав споживачів») [12 ГІО 4.3.1];	Джерела / форми регулювання відносин у сфері захисту прав споживачів Становлення інституту захисту прав споживачів. Міжнародне законодавство у сфері захисту прав споживачів. Національне законодавство у сфері захисту прав споживачів: закони та підзаконні нормативно-правові акти.	Робота з навчальним текстом та підготовка запитань до нього за допомогою інтерактивної вправи «Мікрофон»;
	збирає і систематизує інформацію щодо джерел регулювання відносин у сфері захисту прав споживачів [12 ГІО 3.1.1], [12 ГІО 3.2.1], [12 ГІО 4.1.2]; обґрунтовує роль якості товарів та послуг для безпеки і здоров'я особистості; оцінює відповідність законодавства України суспільним запитам щодо захисту прав споживачів. [12 ГІО 4.2.2]; аналізує і оцінює ситуації щодо дотримання вимог законодавства у галузі захисту прав споживачів [12 ГІО 5.2.2]; пропонує механізми запобігання порушенням прав споживачів та захисту порушених прав споживачів [12 ГІО 6.2.1]	Закон України "Про захист прав споживачів". Закон України "Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції". Способи захисту прав споживачів. Юридична відповідальність за порушення прав споживачів на належну якість товарів, робіт (послуг). Право споживача на звернення до суду щодо захисту своїх прав.	створення історичної хронології / таймлайну розвитку законодавства про захист прав споживачів; складання схем/таблиць; укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу;
1	<i>Учень / учениця:</i> розуміє зміст термінів і понять: товар, послуга, ціна, фіксована ціна, обмін, гарантійне зобов'язання, ГМО та доцільно застосовує поняттєвий апарат	Права споживачів на належну якість та безпеку продукції, робіт / послуг Суб'єкти, об'єкти стандартизації. Сертифікація. Види сертифікації та її мета. Правила застосування національного знака відповідності.	Робота з правовими кейсами; моделювання та: розв'язування правових ситуацій;

	[12 ГЮ 4.3.1]; знає обов'язки виробника щодо продукції, що містить ГМО: обов'язкове етикетування, надання достовірної інформації, забезпечення безпеки продукції, дотримання правил зберігання, транспортування та законодавчих вимог щодо реєстрації й декларування; уміє розрізняти якісні та неякісні товари й послуги, обґрунтовує свій вибір із використанням прикладів [12 ГЮ 6.2.1]; розрізняє механізми формування ціни на товар з допомогою ринкового ціноутворення [12 ГЮ 6.2.1]; аналізує порядок заміни товару та повернення коштів із використанням чека та гарантійних зобов'язань виробника / продавця. [12 ГЮ 4.2.2.1]	Гарантійні строки та строки придатності продукції. Книга відгуків та пропозицій. Право споживача на безпеку нехарчової продукції. Використання харчових добавок у виробництві харчових продуктів. Поняття ГМО. Обов'язки виробника у випадку використання ГМО: етикетування продукції, інформування споживача, забезпечення безпеки та дотримання законодавчих норм. Вміст ГМО у продуктах харчування. Послуга. Види послуг. Вимоги до визначення якості послуг. Ринок послуг в Україні та світі	рольова гра «Використання харчових добавок у виробництві харчових продуктів»
1	<i>Учень / учениця:</i> знає права споживача; розуміє зміст термінів і понять: штрих-код, маркування та доцільно застосовує понятійний апарат [12 ГЮ 4.3.1]; відстоює думку та вміє робити обґрунтований вибір якісних товарів та послуг [12 ГЮ 5.2.1]; порівнює та розуміє механізм формування ціни на товар; моделює	Право споживача на інформацію про продукцію, роботи / послуги Право споживача на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації. Вимоги до маркування харчових продуктів. Маркування промислових товарів. Штрихове кодування товарів: законодавство, мета, практичне значення.	Робота з навчальним текстом та підготовка запитань до нього за допомогою інтерактивної вправи «Мікрофон»; укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу; проєкт

	способи дій споживача у разі невиконання або неналежного виконання договору про надання послуг [12 ГЮ 5.1.1]		«Маркування та штрихове кодування товарів»
1	<i>Учень / учениця:</i> розуміє та доцільно застосовує понятійний апарат, пов'язаний із питаннями захисту прав споживачів: користувач, продукція, потерпілий, шкода, належна якість товару, роботи або послуги, фальсифікована продукція, істотний недолік, позовна давність [12 ГЮ 4.3.1]; оцінює ситуації щодо дотримання вимог законів, соціальних норм і правил [12 ГЮ 5.2.2] моделює способи дій споживача у разі придбання товару неналежної якості, невиконання або неналежного виконання договору про надання послуг. [12 ГЮ 5.1.1], [12 ГЮ 5.2.1], [12 ГЮ 6.2.1]	Права споживача у разі придбання товару неналежної якості, у разі порушення умов договору про виконання робіт / надання послуг Товар. Формування ціни товару: собівартість, надбавки (націнки), податки, вплив попиту і пропозиції, роль державного регулювання. Вимоги до якості товарів. Стандарти якості. Планування покупок, акції, знижки. Товар неналежної якості: товари, які мають недоліки; товари, які мають істотні недоліки; фальсифіковані товари. Алгоритм дій споживачів у разі придбання товарів (послуг) неналежної якості, у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг).	Створення інтелект-карти / MindMap; проекти/повідомлення «Розрізняємо дефекти»; проект-порівняння «Акції, знижки: спільне та відмінне»
1	<i>Учень / учениця:</i> пояснює поняття та терміни: Інтернет-магазин, оферта, товар, послуга, форма «кошик» та доцільно застосовує понятійний апарат [12 ГЮ 4.3.1]; добирає та оцінює різноманітну інформацію щодо важливих суспільних питань	Електронна комерція та права споживачів в Інтернеті Особливості укладення договорів купівлі-продажу через Інтернет-магазини. Публічний договір / оферта. Право на отримання інформації про продавця та товар/послугу. Право на відмову від товару, придбаного дистанційно. Безпека онлайн-платежів та захист персональних даних. Повернення товару. Стаття 9 Закону України «Про захист прав споживачів» від	Аналіз кейсів «Електронний споживач: проблеми та рішення»; робота в групах створи свій «Інтернет-магазин»; укладання

	[12 ГІО 4.2.1]; виявляє й оцінює інформаційні маніпуляції й пропаганду [12 ГІО 3.2.2]; характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства [12 ГІО 6.3.1]	12.05.1991 р №1023-ХІІ та Додаток №3 до Постанови КМУ «Про реалізацію окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів» від 19.03.1994 р №172 до товарів належної якості, що не підлягають обміну /поверненню	пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу
1	оцінює якість громадського простору товарів/послуг за самостійно сформульованими критеріями [12 ГІО 2.3.1]; пояснює способи реалізації та механізми захисту власних прав [12 ГІО 5.2.1]; пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем [12 ГІО 6.2.1]	Механізми захисту прав споживачів Обов'язки та відповідальність споживачів. Інструкції та правила користування товарами та послугами. Звернення до продавця / виконавця з вимогою про усунення порушень прав. Подання скарги до органів державного контролю/ Держпродспоживслужби. Звернення до громадських об'єднань із захисту прав споживачів. Право на звернення до суду за захистом своїх прав. Практичні поради щодо захисту споживчих прав: збереження чеків, договорів, фіксація порушень. Цивільно-правовий захист прав споживачів у разі порушення у сфері підрядних договорів. Види підрядних договорів за участю споживача. Споживач як сторона договору підряду. Права та обов'язки споживача та підрядника. Особливості правового захисту споживача, у разі невиконання або неналежного виконання договору підряду	Представлення інструкцій до заданих товарів у вигляді кластерної, інфографічної або схематичної моделі; перетворення інструкцій до вказаних продуктів на кластер, інфографіку чи схему;
1	оцінює якість товарів за визначеним критеріями [12 ГІО 2.3.1]; виявляє відмінності в маркуванні та штриховому кодуванні товарів	Практичне заняттям № 1 «Я – свідомий споживач: захист прав при купівлі товару та замовленні послуг»	Моделювання ситуації «Я знаю права споживачів»

	[12 ГЮ 3.1.1]; обґрунтовує правовий захист споживача у разі невиконання або неналежного виконання договору підряду / послуги [12 ГЮ 2.3.2]; моделює способи дій споживача у разі невиконання або неналежного виконання договору про надання послуг [12 ГЮ 5.1.1]	
--	--	--

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Реалізація програми курсу за вибором розпочинається зі вступного заняття, метою якого є ознайомлення учнів з ключовими аспектами та завданнями курсу. Завершується кожен модуль, тема, практичним заняттям. Саме на практичних заняттях учні/учениці під керівництвом вчителя/вчительки систематизують отримані знання, узагальнюють вивчений матеріал, осмислюють свій навчальний шлях та розуміють, які здобуті практичні вміння їм стануть у нагоді в житті.

Ключовим елементом успішної реалізації програми є активне використання запропонованих видів навчальної діяльності. Вони спрямовані на розвиток критичного мислення, навичок аналізу та синтезу інформації, формування здатності до усвідомленого вибору та відповідальності. Нижче подано детальні рекомендації щодо використання цих видів діяльності в кожному модулі, з акцентом на їхній внесок в опанування знань та формування вмінь учнів/учениць.

Модуль 1. Юридичний статус та соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей. Модуль охоплює три теми та два практичних заняття. Інформаційна лекція з елементами бесіди та «мозковий штурм» можна використати на вступній лекції для того, щоб ознайомити здобувачів освіти із метою та завданнями курсу за вибором.

Гра «Ерудит» та гра «Створіть «візитівку» під час розгляду першої теми «Законодавство України про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» систематизує знання та розвиває увагу до деталей, розвиває навички швидкого пошуку інформації, вміння співвідносити поняття з їхніми визначеннями.

Під час розгляду теми «Соціальне забезпечення та підтримка військовослужбовців і членів їх сімей» можна використати метод кейсів, використовуючи групову та парну форми роботи на уроці. Завдання з кейсами занурює у реальні життєві ситуації та розвиває навички комунікації для вирішення ситуаційних задач. Можна також використати роботу в парах та індивідуальну форму роботи для пояснення та аналізу законів і для проведення правового дослідження «Аналіз соціальних виплат та пільг для військових і їхніх сімей». Аналітичний метод роботи формує глибоке розуміння проблеми, логічний аналіз даних та виявлення причинно-наслідкових зв'язків, що веде до обґрунтованих висновків та ефективних рішень.

Під час проведення практичного заняття № 2. «Алгоритм дій для отримання пільг родиною військового» можна використовувати такі види навчальної діяльності, як «Юридична консультація», складання запиту із використанням ШІ, «Перевернутий клас». Такі види

діяльності дадуть змогу учням/ ученицям не просто знати, а й уміти застосовувати правові норми; використання ІІІ навчить сучасному пошуку та аналізу інформації, а метод «Перевернутого класу» сприяє глибшому опрацюванню і засвоєнню теоретичного матеріалу.

З метою ефективної організації навчання за модулем 1 пропонується використовувати корисні ресурси:

1. «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190) URL: <https://surli.cc/teafec>
2. Про загальнонаціональну хвилину мовчання, за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: Указ Президента України від 16.03.2022 № 143/2022. URL: <https://surli.cc/dzmbng>
3. Соціальне забезпечення та підтримка військовослужбовців та членів їх сімей: сайт Департаменту соціального забезпечення Міністерства оборони України. URL: <https://surl.li/mctrjx>

Модуль 2. Цивільні права молоді. Модуль складається з одинадцяти тем та трьох практичних занять. Цей модуль закладає основи розуміння приватного права, яке регулює повсякденні відносини між громадянами. Глибокому засвоєнню базових понять з цивільного права сприяють такі ігрові та творчі форми роботи, як створення спільної презентації «Поняття цивільного права» та гра «Види дієздатності фізичної особи». Робота з спільною презентацією формує навички креативного представлення інформації та вміння працювати в команді.

Завдяки методу «мозковий штурм» можна скласти таблицю «Суб'єкти цивільних правових відносин», а під час викладання теми «Загальна характеристика права власності та інші речові права. Форми та види власності» можна використовувати аналіз статей Цивільного кодексу України для обговорення та розгляду правових ситуацій / прикладів.

Спадкове право — це тема яку краще викладати в ігровій формі з допомогою моделювання правових ситуацій та створення схем, до прикладу, такої, як «Спадкування за законом та за заповітом». Така діяльність розвиває навички систематизації інформації та розуміння послідовності юридичних дій.

Розбір кейсів «Аналіз типових сімейних правовідносин», проєктна робота «Створення пам'ятки для молоді щодо основних прав та обов'язків батьків та дітей» дає можливість та систематизувати та застосовувати знання із сімейного права на практиці під час розв'язання конкретних ситуацій.

Рольова гра «Судове засідання» дозволяє учням «зануритися» у судовий процес, зрозуміти його етапи та роль учасників. Ігрові елементи в галузі права сприяють кращому засвоєнню матеріалу.

З метою ефективної організації навчання за модулем 2 пропонується використовувати корисні ресурси:

1. Цивільний кодекс України: Офіційний портал Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Господарський договір: порядок укладання, зміни та розірвання. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/hospodarskyi-dohovir-poriadok-ukladannia-zminy-ta-rozirvannia>
3. Господарський кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 року № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>

4. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03.2022 № 1118/5, що набрав чинності 19.03.2022_ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text>

Модуль 3. Економічні та трудові права молоді. Модуль складається з п'яти тем та двох практичних занять. Бесіда, презентації бізнес-ідей, кейси успішних молодих підприємців, практичні вправи, обговорення фінансових ризиків — такі методи роботи допоможуть реалізуватися здобувачам освіти в їхньому успішному майбутньому.

Зустріч із підприємцем «Від ідеї до прибутку: отримайте практичні поради та мотивацію від успішного підприємця» дає реальні кейси для комунікації, вирішення проблем, самомотивації.

Такий вид діяльності, як проєкт із розроблення бізнес-ідей «Створення міні-проєкту бізнес-ідеї з урахуванням правових аспектів її реалізації» — це досвід планування власної справи з юридичної точки зору. Розуміння основ підприємницької діяльності відкриває перед молоддю можливості для самореалізації та створення власного бізнесу. Фінансова грамотність допоможе молоді приймати обґрунтовані фінансові рішення та уникати шахрайства.

Відкрита дискусія «Сімейний бюджет: планування витрат та заощадження» сприятиме опануванню знань із практичного спрямування фінансової грамотності, що є ключовим для економічної безпеки особи та родини.

Ділова гра та моделювання ситуацій із трудового права допоможуть старшокласникам усвідомити реальні процеси на ринку праці та сприятиме формуванню вміння захистити свої права у трудових відносинах. Знання економічних і трудових прав допоможе молодим людям у майбутньому бути обізнаними працівниками, які розуміють свої права та обов'язки на робочому місці. Такі знання є основою для успішного працевлаштування та захисту від недобросовісних роботодавців.

З метою ефективної організації навчання за модулем 3 пропонується використовувати корисні ресурси:

1. Кодекс законів про працю України: Офіційний портал Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Про підприємництво: «Протокол» юридичний інтернет ресурс URL: https://protocol.ua/ua/pro_pidpriemnitstvo/
3. Закон України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
4. Інструкція про порядок ведення трудових книжок працівників URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93#Text>

Модуль 4. Споживчі права молоді. Модуль складається з шести тем та одного практичного заняття. Програма цього модуля охоплює основи законодавства про захист прав споживачів, види цих прав та механізми їхньої реалізації, а також особливості захисту прав у сфері електронної комерції, що відображує еволюцію ринкових відносин та захисту прав споживачів.

Аналіз Закону України «Про захист прав споживачів» та робота з іншими нормативними актами розвинути вміння аналізувати подану текстову інформацію та вміння її систематизувати.

Рольова правова гра «Використання харчових добавок у виробництві харчових продуктів» допомагає усвідомити складність регулювання у сфері безпеки продуктів та роль держави в цьому процесі.

Проєкт «Маркування та штрихове кодування товарів» дозволить залучити учнів/учениць до обговорення реальних ситуацій, дослідження цього питання на практиці.

Проект-порівняння «Акції, знижки: спільне та відмінне» дає розуміння маркетингових стратегій та їх правових аспектів. Знання споживчих прав допомагає молодим людям робити усвідомлені та безпечні покупки, розуміючи свої права при придбанні товарів та послуг. Це дасть змогу захистити себе від неякісних товарів, шахрайських схем та недобросовісних продавців.

Практичне заняття № 1. «Я – свідомий споживач: захист прав при купівлі товару та замовленні послуг» – це підсумкова практична діяльність, що дозволяє здобувачам освіти продемонструвати всі набуті знання та вміння у сфері захисту прав споживачів, а також розуміння механізмів звернення та захисту своїх інтересів. Обізнаність із правами споживачів в інтернеті є особливо важливою в сучасному світі електронної комерції. Крім того, знання механізмів захисту споживчих прав дозволяє молоді ефективно відстоювати свої інтереси у разі їх порушення.

З метою ефективної організації навчання за модулем 4 пропонується використовувати корисні ресурси:

1. Про захист прав споживачів: Офіційний портал Верховної Ради України; Документ 1023-XII, чинний, поточна редакція — Редакція від 24.12.2024, підстава - [3484-IX](#) . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII (Чинний) URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t102300?an=605931>

Використання цих рекомендацій допоможе педагогам не лише ефективно реалізувати програму, а й виховувати учнів/учениць як свідомих, відповідальних та освічених громадян, які здатні орієнтуватись у сучасному правовому полі та бажають активно долучатися до розбудови демократичної України.

Доцільність оцінювання навчальних досягнень учнів/учениць за цим курсом визначає педагогічна рада закладу загальної середньої освіти.

Для мотивації учнів/учениць необхідно оцінювати не лише рівень засвоєних знань, але й уміння аргументувати власні судження та їхню активність під час занять.

МОДУЛЬ 1. ВСТУПНА ЧАСТИНА ДО ВСЬОГО КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ МОЛОДІ ДЛЯ УСПІШНОГО ЖИТТЯ (ЗАКОН НА ТВОЇЙ СТОРОНІ)»

Любов Боровець, методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

Словник: права, обов'язки, мета, завдання.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Форми роботи: фронтальна

Зміст курсу

Даний курс познайомить вас з важливими аспектами ваших прав та обов'язків.

Модуль 1. Юридичний статус та соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей розкриє юридичний статус військовослужбовців та соціальні гарантії, які передбачені для них та їхніх сімей.

Модуль 2. Цивільні права молоді розгляне ваші цивільні права, тобто ті, що стосуються вашої особистості та участі в житті суспільства.

Модуль 3. Економічні та трудові права молоді буде присвячений економічним та трудовим правам молоді, які допоможуть вам у майбутній кар'єрі та фінансовій незалежності.

Модуль 4. Споживчі права молоді детально розгляне споживчі права молоді, щоб ви могли захищати свої інтереси при придбанні товарів та послуг.

ВАРІАНТ I

Форми роботи: індивідуальна, робота в парах

Практичний блок. Робота з поняттями та термінами

Право—це те, що особа повинна робити або чого вона не повинна робити відповідно до закону.

Суб'єктивне значення права—це міра можливої поведінки особи.

Суб'єктивне значення обов'язків - це міра необхідної поведінки, яка покладається на зобов'язану сторону у правовідносинах з метою задоволення інтересів уповноваженої особи.

Загальна мета права полягає у встановленні та підтримці певного порядку в суспільстві, забезпеченні справедливості та захисті прав і свобод людини.

Завдання курсу —це вміння аналізувати закони та інші нормативні акти та вміти аргументувати власну думку стосовно конкретної галузі права.

Завдання кожного модуля —це опанування базовими знаннями для формування навичок застосовувати їх у життєвих обставинах.

Форми роботи: індивідуальна, робота в парах

Методика проведення: створення інтерактивних завдань на платформі Wordwall гра «Знайди пару: права та обов'язки»

URL: <https://surl.li/buceqb>

Гра «Ерудит»:
юридичний
словник

Правила гри:
здобувачі освіти
мусять визначити,
чи коректно
поєднані поняття
й терміни. Якщо
ні, їх слід
розставити вірно.

ВАРІАНТ II

Форми роботи: робота в групах

Документи для роботи в класі.

1. Декларація прав дитини, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року.

2. Загальна декларація прав людини: ухвалена резолюцією 217A (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ухвалена в Римі 4 листопада 1950 р.

4. Конвенція про права дитини: ухвалена 20 листопада 1989 року (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року).

Гра «Створіть «візитівку» документа»

Об'єднати клас в 4 групи, кожній з яких доручити більш детальне опрацювання одного з документів:

Група 1. Декларація прав дитини.

Група 2. Загальна декларація прав людини.

Група 3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Група 4. Конвенція про права дитини.

Правила гри:

1. Назва, дата ухвалення, основна мета(1-2 речення)

2.Визначити 2-3 ключових права/принципу, які проголошує даний документ.

3. Підготувати короткий приклад із життя (гіпотетичний або реальний), який ілюструє

застосування або порушення одного з прав в зазначеному документі.

Ресурси:

1. Декларація прав дитини, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року. URL: <https://chl.kiev.ua/default.aspx?id=331>
2. Загальна декларація прав людини: ухвалена резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ухвалена в Римі 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Конвенція про права дитини: ухвалена 20 листопада 1989 року (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Право—це система загальнообов'язкових правил поведінки (норм), встановлених або санкціонованих державою, які регулюють суспільні відносини.

Суб'єктивне значення права—це міра можливої поведінки особи.

Обов'язки особи - конкретні дії та норми поведінки, яких вона повинна дотримуватися, щоб забезпечити нормальне функціонування суспільства, держави та захист прав інших людей

Суб'єктивне значення обов'язків – це міра необхідної поведінки, яка покладається на зобов'язану сторону у правовідносинах з метою задоволення інтересів уповноваженої особи.

Загальна мета права полягає у встановленні та підтримці певного порядку в суспільстві, забезпеченні справедливості та захисті прав і свобод людини.

Завдання курсу—це опанування базовими знаннями для формування навичок застосовувати їх життєвих обставинах.

Завдання кожного модуля—це вміння аналізувати закони та інші нормативні акти та вміти аргументувати власну думку стосовно конкретної галузі права

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Група 1. Декларація прав дитини 1. Декларація прав дитини. Дата ухвалення. 20 листопада 1959 року. Основна мета. Визначити та проголосити права, які мають бути гарантовані всім дітям без винятку, з метою забезпечення їхнього щасливого дитинства та повного гармонійного розвитку. 2. Ключові права/принципи. ✓ Принцип рівності. ✓ Право на ім'я та громадянство. ✓ Право на розвиток. 3. Короткий приклад із життя. Уявіть собі сім'ю, яка щойно приїхала до нової країни. У них народилася дитина. Дитина в цій сім'ї має бути зареєстрована в органах влади (Стаття 7. "Дитина має бути зареєстрована	Група 2. Загальна декларація прав людини 1. Загальна декларація прав людини. Дата ухвалення .10 грудня 1948 року. Основна мета. Закріпити фундаментальні права та свободи, що належать кожній людині, незалежно від її раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження або іншого становища, як загальний стандарт досягнень для всіх народів і всіх націй. 2. Ключові права/принципи. ✓ Право на життя, свободу та особисту недоторканність. ✓ Заборона рабства та катування. ✓ Право на свободу думки, совісті та релігії 3. Короткий приклад із життя: У країні Х, уряд ув'язнив журналіста за те, що він висловив критичні
---	--

одразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я та набуття громадянства").	погляди на політику уряду. Це є прямим порушенням права на свободу думки, совісті та її вільне вираження (Стаття 19. Загальної декларації прав людини), яке гарантує кожній людині право шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.
Група 3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Дата ухвалення. 4 листопада 1950 року. Основна мета. Забезпечити колективне гарантування певних прав, викладених у Загальній декларації прав людини, та створити механізм (Європейський суд з прав людини) для їхнього ефективного захисту на регіональному рівні. 2. Ключові права/принципи. • Право на справедливий суд. • Право на повагу до приватного і сімейного життя. • Свобода вираження поглядів. 3. Короткий приклад із життя. Громадянин А подає позов проти своєї держави до Європейського суду з прав людини, стверджуючи, що його телефонні розмови прослуховувалися без законних на то підстав. Якщо суд встановить, що втручання в його приватне життя було необґрунтованим і не відповідало закону, це буде визнано порушенням його права на повагу до приватного і сімейного життя (Стаття 8. Конвенції).	Група 4. Конвенція про права дитини 1. Конвенція про права дитини. Дата ухвалення: 20 листопада 1989 року. Основна мета. Встановити універсальні стандарти прав дитини, визнаючи її як самостійну особистість, що має право на повагу до своєї гідності, і зобов'язати держави-учасниці вживати всіх необхідних заходів для їхньої реалізації та захисту. 2. Ключові права/принципи. • Недискримінація • Право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини. • Право на освіту 3. Короткий приклад із життя. У сільській місцевості однієї країни школа відмовляється приймати дитину до першого класу через те, що її батьки є представниками етнічної меншини і не володіють державною мовою на достатньому рівні. Це є порушенням права дитини на освіту (Стаття 28.) та принципу недискримінації (Стаття 2.) згідно з Конвенцією про права дитини, оскільки доступ до освіти має бути забезпечений для всіх дітей без винятку, незалежно від їхнього етнічного походження чи мови.

МОДУЛЬ 1. ЮРИДИЧНИЙ СТАТУС ТА СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Тема 1.1. Законодавство України про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей

Олена Бурлака, заступник директора з навчально-виховної роботи Городищенського економічного ліцею Городищенської міської ради Черкаської області

Словник: військовослужбовці, соціальний захист військовослужбовців, ветерани війни, учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни.

Форми роботи: фронтальна, групова

Методи роботи.

Мозковий штурм (або брейнстормінг) — це метод генерування ідей, який передбачає групове обговорення для пошуку рішень певної проблеми, де учасники вільно висловлюють будь-які ідеї, навіть найнеймовірніші, без критики на початковому етапі. *Дискусія* — це метод, де

кожен бажаючий має можливість висловити свою думку по черзі. *Правовий гайд* — це прийом, що передбачає створення короткого огляду документів, які містять інформацію про правові норми, процедури та інструкції, що стосуються різних сфер життя, зокрема, законодавства. *Складання схеми* — це метод, який використовується для представлення, аналізу та організації різноманітної інформації у вигляді графічного або візуального представлення. *Правова ситуація (кейс-метод)* — це аналіз конкретних правових ситуацій для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та прийняття рішень. *Ділова гра* — це метод імітації прийняття рішень спеціалістів в різних виробничих ситуаціях, здійснюваний в діалоговому режимі за умови інформаційної невизначеності.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Форми роботи: фронтальна

1. **Інтерактивна гра «Правовий глосарій»** (*учні/учениці отримують пазли із поняттями до теми та їх тлумаченнями, які мають зібрати в єдине – утворити логічні пари*).
2. **Мозковий штурм: «Актуальність захисту прав військовослужбовців»**

Мета: визначити ключові проблеми, пов'язані із захистом прав військовослужбовців в Україні.

Обладнання: дошка або фліпчарт, маркери різних кольорів, стікери або картки для написання ідей.

Вчитель:

- 1) коротко пояснює важливість та актуальність цієї теми, особливо в умовах повномасштабної війни, де військовослужбовці стикаються з унікальними викликами та потребами; наголошує на меті мозкового штурму: спільно визначити коло актуальних питань захисту прав військовослужбовців;
- 2) просить учасників протягом 1 хвилини індивідуально написати на стікерах або картках основні, на їх думку, проблемні сфери щодо захисту прав військовослужбовців. (Наприклад: житлові питання, медичне забезпечення, правова допомога, соціальна адаптація, виплати, отримання статусу УБД, реабілітація після поранень, бюрократія, психологічна підтримка тощо).

Збір ідей: учасники по черзі (або одночасно) приклеюють свої стікери на дошку/фліпчарт, групуючи схожі ідеї.

Вчитель:

- 1) разом з учасниками швидко проглядає зібрані стікери, уточнює формулювання та, за необхідності, об'єднує занадто схожі ідеї. Мета цього етапу – створити чіткий перелік основних проблем.

3. Дискусія:

- яким чином суспільство може забезпечити захист прав військовослужбовців? (*у ході дискусії варто дійти думки про необхідність створення чіткої нормативної бази в галузі захисту прав військовослужбовців та залучення всіх інститутів суспільства до вирішення цих питань*).

4. **Робота (ознайомлення) з таблицею «Міжнародні стандарти та система українського законодавства у галузі соціального і правового захисту військовослужбовців і членів їх сімей».**

Міжнародний документ	Основні положення	Відповідні норми українського законодавства
Загальна декларація прав людини (1948)	Право на життя, гідність, соціальний захист, освіту, охорону здоров'я (ст. 3, 22, 25)	Конституція України (ст. 3, 46); Закон України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей"
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966)	Заборона дискримінації, право на свободу, особисту недоторканність, справедливий суд	Конституція України (ст. 24, 29, 55); Закон України "Про військовий обов'язок і військову службу"
Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966)	Право на працю, соціальне забезпечення, достатній рівень життя	Конституція України (ст. 43, 46); КЗпП України; Закон "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби"
Європейська конвенція з прав людини (1950)	Право на життя, заборона катувань, справедливий суд, повага до приватного життя	Конституція України (ст. 27, 28, 32); Кодекс адміністративного судочинства; Військові статuti
Женевські конвенції (1949) і Додаткові протоколи	Захист поранених, військовополонених, цивільного населення під час війни	Статuti ЗСУ; Закон "Про Збройні Сили України"; Накази МОУ про поводження з полоненими; Кримінальний кодекс України (заборона жорстокого поводження)
Конвенція МОП № 87 і № 98	Свобода асоціацій, захист трудових прав	КЗпП України; Закон України "Про соціальний діалог"; Закон України "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності"
Стандарти НАТО (STANAG)	Єдині підходи до соціального захисту військових, медична допомога, реабілітація	Наказ МОУ щодо медичного забезпечення військовослужбовців
Резолюції ООН про захист жертв конфліктів	Гуманітарна допомога, захист сімей військових, особливо дітей	Закон України "Про статус ветеранів війни"; Постанови КМУ щодо допомоги сім'ям загиблих; Закон України "Про захист дітей під час збройного конфлікту"
Кодекс поведінки ООН для сил безпеки	Професійна етика, дотримання прав людини військовими	Військові статuti ЗСУ; Наказ МОУ про поведінку військових; Внутрішній контроль в армії

Питання для обговорення:

✓ що є джерелом сучасного законодавства України в галузі захисту прав військовослужбовців?

✓ з яких типів нормативних документів складається система українського законодавства щодо захисту прав військовослужбовців?

Вчитель: зважаючи на курс України на гармонійні відносини на міжнародній арені та євроінтеграцію українське законодавство постійно розвивається та гармонізується з міжнародним правом, особливо в умовах збройної агресії. Україна зобов'язана враховувати міжнародні норми як частину національного правового поля (ст. 9 Конституції України).

Основними законодавчими актами в галузі захисту прав військовослужбовців є:

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»;

Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»;

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Практичний блок

Форма роботи: групова

1. Правовий гайд «Нормативна база захисту прав військовослужбовців і членів їх сімей»

1) учні/учениці об'єднуються в дослідницькі групи, які оглядово працюють із текстами законів «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

2) завдання груп:

- знайти на сайті ВР України текст визначеного закону
- на основі оглядового ознайомлення створити мінікартку-опис закону за наданим планом
- представлення результатів роботи груп

Картка дослідження закону

Назва закону
Дата прийняття
Що засвідчує розвиток законодавства у сфері захисту прав військовослужбовців?
На захист прав яких категорій осіб/громадян спрямований закон?
Які питання захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей регулює закон?
Переваги і слабкі місця закону

Форми роботи: фронтальна

2. Юридична вітальня (обговорення кейсів, пов'язаних з реалізацією прав військовослужбовців та членів їх сімей, та пошук шляхів їх вирішення відповідно до чинного законодавства.)

Правова ситуація 1.

Дмитро Миколайович є військовослужбовцем Збройних Сил України і з лютого 2024 року по травень 2025 року безперервно брав участь у бойових діях на Харківському напрямку. Він є учасником бойових дій (отримав відповідне посвідчення у червні 2025 року) та проживає у приватизованій квартирі разом зі своєю дружиною Наталією Сергіївною. У липні 2025 року Наталя Сергіївна отримала чергові рахунки за комунальні послуги. На її превеликий подив, сума виявилася такою ж, як і в попередні місяці, без будь-яких пільг.

Наталя Сергіївна згадала, що колись чула про якісь пільги для військових щодо комуналки. Вона звернулася до працівниці ОСББ, щоб з'ясувати це питання. Працівниця ОСББ відповіла, що "ми ніяких пільг не бачимо, у нас все нараховується по загальним тарифам, а для пільг треба окремо подавати документи, і то невідомо, чи вам належить". Наталя Сергіївна дуже засмутилася. Вона хоче зрозуміти, як їй отримати ці пільги.

Питання для учнів:

1. До якого Закону України необхідно звернутися, щоб знайти чітку відповідь на це питання?
2. Яка конкретно стаття (або пункт статті) цього Закону регулює це питання?
3. Які дії повинна здійснити Наталя Сергіївна, щоб оформити ці пільги та уникнути подібних непорозумінь у майбутньому?

Правова ситуація 2.

Сергій Петрович Коваль, 52 роки, має за плечима 25 календарних років бездоганної військової служби в Збройних Силах України. З них останні 7 років він проходив службу в зоні бойових дій, виконуючи завдання, пов'язані з безпосередньою участю в антитерористичній операції / операції Об'єднаних Сил (з початку повномасштабного вторгнення також брав активну участь у захисті України). За станом здоров'я, після перенесеного поранення, яке було визнано пов'язаним із захистом Батьківщини, він був звільнений з військової служби у травні 2025 року з правом на пенсію за вислугу років.

Після звільнення подав усі необхідні документи для оформлення пенсії до місцевого відділення Пенсійного фонду України. Він очікував, що його пенсія буде розрахована з урахуванням вислуги років, а також з урахуванням того, що роки служби в бойових умовах зараховуються за пільговим обчисленням. Зокрема, він знав, що один місяць служби в особливих умовах (бойових діях) мав зараховуватись як три місяці.

Однак, сума пенсії виявилася значно меншою, ніж він розраховував, і, на його думку, не відповідала його вислугі років та особливим умовам служби. Коли він звернувся до спеціаліста Пенсійного фонду за роз'ясненнями, йому відповіли, що "в документах, які надійшли з військової частини, не було чіткої інформації про періоди служби в бойових діях з пільговим обчисленням" або "у вас просто зараховано загальний стаж".

Питання для учнів:

1. Який основний нормативно-правовий акт регулює питання пенсійного забезпечення Сергія Петровича як колишнього військовослужбовця?
2. Чи має Сергій Петрович право на пільгове обчислення вислуги років за періоди служби в бойових діях? Якщо так, то яка норма цього Закону це передбачає?
3. Куди військовослужбовець може звернутися з метою встановлення справедливості?

Форми роботи: фронтальна або диференційовано-групова

3. Ділова гра «Місцева програма підтримки захисників» (уявне засідання органу самоврядування — розробка програми підтримки військовослужбовців та членів їх сімей на рівні сільської (міської) громади).

Умова гри.

Згідно зі статистичними даними, на сьогодні в сільській громаді проживає Х військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях, Y ветеранів війни, та Z сімей, де є діти, чий батьки захищають Україну. Щодня до органу місцевого самоврядування надходять звернення щодо численних побутових проблем військовослужбовців та членів їх сімей. Існуючих державних програм не завжди достатньо для вирішення всіх проблем на місцях. Тому розробка місцевої програми — це нагальна потреба. Згідно зі статтею 11 Закону України "Про соціальний і правовий

захист військовослужбовців та членів їх сімей", органи місцевого самоврядування повинні сприяти забезпеченню соціального і правового захисту військовослужбовців.

Завдання учнівству: змодельуйте засідання робочої групи органу місцевого самоврядування, на якому складіть проєкт «Місцевої програми підтримки захисників». У проєкті відобразьте, на вирішення яких специфічно «сільських» проблем (не передбачених основних законодавством) сімей військовослужбовців ви спрямуєте програму, які ресурси громади для цього задієте.

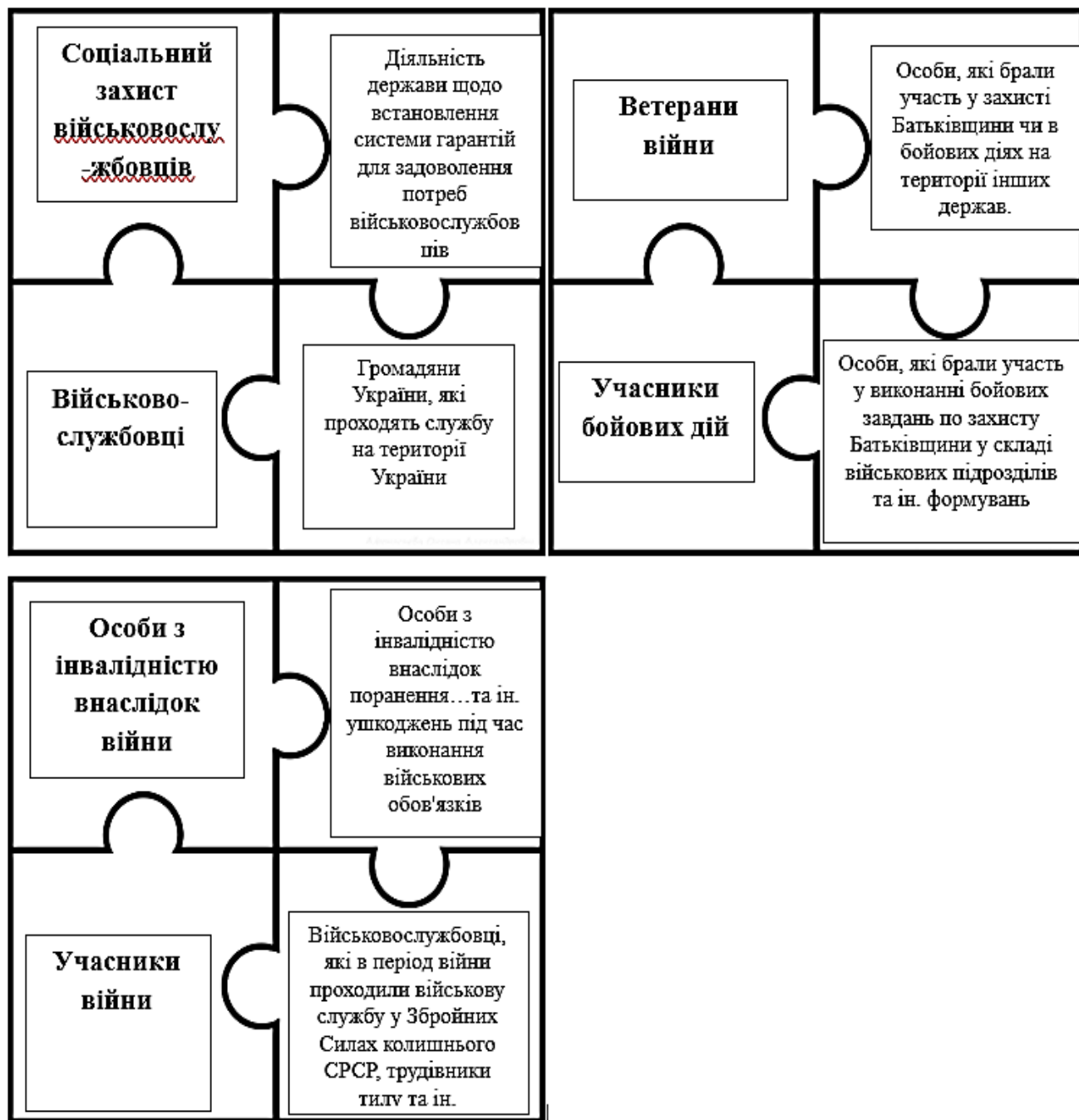
Ресурси:

1. Конституція України, стаття 51 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.06.2025)
2. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення 20.06.2025)
3. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення 20.06.2025)
4. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення 20.06.2025)

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Практичний блок

Заготовка пар-пазлів до інтерактивної гри «Правовий глосарій»

Відповіді на правові ситуації

Правова ситуація 1.

Ця ситуація спрямовує учнів до Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей". Основна стаття, на яку варто звернути увагу, це Стаття 12. "Пільги військовослужбовцям, ветеранам війни та членам їх сімей".

Конкретно, слід звернутися до пункту 7 частини 1 статті 12, де зазначено:

"7) 75-процентна знижка плати за користування житлом (квартирна плата) та комунальними послугами (газом, електроенергією, опаленням, централізованим водопостачанням та водовідведенням, гарячою водою, водовідведенням, вивезенням побутових відходів) в межах норм споживання, встановлених законодавством, а також 75-процентна знижка вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню, для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення."

Можливі дії Наталі Сергіївни:

- 1) Зібрати документи: Посвідчення учасника бойових дій чоловіка, паспорти, ІНН, свідоцтво про шлюб, можливо, довідку про склад сім'ї.
- 2) Звернутися до органу соціального захисту (Пенсійного фонду/ЦНАП): Подати заяву про надання пільг на житлово-комунальні послуги як сім'я учасника бойових дій.
- 3) Пояснити ситуацію в ОСББ/управлінській компанії Інформувати їх про подану заяву та про те, що інформація про пільги надійде до них від соціальних служб. Якщо потрібно, надати копію заяви про подачу документів на пільги.
- 4) Слідкувати за рахунками: Перевіряти наступні квитанції, щоб переконатися, що пільга застосовується.

Правова ситуація 2.

Ця ситуація спрямовує учнів Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Стаття 17. "Порядок обчислення вислуги років для призначення пенсій" цього Закону є ключовою. Пункт "б" частини першої статті 17 прямо зазначає: "час проходження служби, протягом якого особа брала участь в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, у забезпеченні їх здійснення, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, а також у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, зараховується до вислуги років для призначення пенсії на пільгових умовах - один місяць за три місяці".

Можливі дії Сергія Петровича:

- 1) Офіційний запит до Пенсійного фонду: вимагати детальний розрахунок пенсії та офіційне роз'яснення причин відмови у пільговому зарахуванні періодів служби.
- 2) Звернення до військової частини: надіслати письмовий запит до колишньої військової частини (або до відповідного архіву Міністерства оборони), щоб отримати підтверджуючі документи про періоди служби в зоні бойових дій з посиланням на п. "б" ч. 1 ст. 17 Закону. Важливо отримати довідку, яка чітко вказує на пільгове зарахування.
- 3) Повторне звернення до Пенсійного фонду: після отримання необхідних документів з військової частини, подати їх до Пенсійного фонду з вимогою перерахунку пенсії.
- 4) Юридична допомога: звернутися за безкоштовною юридичною допомогою до центрів правової допомоги для військовослужбовців або ветеранів, або до юриста, який спеціалізується на пенсійному праві військових.
- 5) У разі труднощів додатково можна звернутися на гарячі лінії Міністерства оборони України або Генерального штабу ЗСУ з питань соціального забезпечення; міністерство у справах ветеранів України, до суду, якщо всі досудові методи вичерпано і Пенсійний фонд відмовляється виконати вимоги, останнім кроком є звернення до адміністративного суду з позовом про визнання протиправними дій Пенсійного фонду та зобов'язання провести перерахунок пенсії.

Тема 1.2. Соціальне забезпечення та підтримка військовослужбовців та членів їх сімей

Оксана Кривицька, учитель історії та правознавства Чорнобаївської селищної ради Черкаської області

Словник: соціальне забезпечення, соціальні гарантії, статус учасника бойових дій, одноразова грошова допомога, пільги для членів родини загиблого, медичне забезпечення військових

Форми роботи: фронтальна, парна, групова

Методи роботи:

Пошуковий: робота з нормативними актами

Проблемний: аналіз ситуацій

Дискусія: обговорення соціальних гарантії. *Правова ситуація:* кейс-метод

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Мотиваційна дискусія

Ситуація: військовослужбовець отримав поранення на фронті, його сім'я залишилася без годувальника, постійного доходу, двоє дітей навчаються в школі, дружина тимчасово без роботи.

Запитання до класу:

- ✓ Хто має дбати про таких людей?
- ✓ Що має зробити держава? **Робота з поняттями (пошуковий метод)**

Соціальне забезпечення, соціальні гарантії, статус учасника бойових дій, одноразова грошова допомога, військовослужбовець.

Робота в групах з витягами із законів:

1. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» 2. Постанова КМУ № 975 — про одноразову грошову допомогу 3. Постанова № 740 — про членів сімей загиблих	Завдання: знайти і пояснити: 1. Які пільги надаються? Хто має право на допомогу? 2. Який розмір допомоги передбачено? 3. Хто має право на її отримання 4. Які документи необхідні?
---	---

Практичний блок. ВАРІАНТ І Ситуаційна вправа «Судові дебати» Завдання до дебатів Ролі: представник сім'ї, представник ТЦК та СП, юрист, суд. Кейс: «Чоловік загинув на фронті. Дружина подала документи на допомогу, але її відхилили через помилки. Вона вважає, що її дискримінують.» Завдання: 1. Скласти аргументи сторін 2. Знайти норми законів, що регулюють ситуацію. 3. Чи була відмова суду законною?	Практичний блок. ВАРІАНТ ІІ Правова ситуація. Учні об'єднуються в групи. Кожна група отримує кейс (правову ситуацію) та завдання: Кейс 1. Одноразова грошова допомога Ситуація. Старший сержант ЗСУ загинув під час виконання бойового завдання. У нього залишилася дружина і двоє неповнолітніх дітей. Дружина звертається по допомогу. Завдання для учнів: 1. Який розмір допомоги передбачено? 2. Хто має право на її отримання? 3. Які документи необхідні?
--	---

Інфографіка: запропонувати дітям розглянути схему та спираючись на нормативну базу зробити висновки щодо правильності порядку дій.

[Інфографіка](https://surli.cc/cyeuzg)

<https://surli.cc/cyeuzg>

Кейс 2. Медичне забезпечення

Ситуація. Військовослужбовець отримав поранення унаслідок обстрілу. Це потребує коштів на лікування та реабілітацію.

Завдання для учнів:

1. Які права має поранений військовий?
2. Яка медична допомога гарантується державою?
3. Які пільги може отримати родина?

Кейс 3. Освітні пільги

Ситуація: Дочка загиблого військовослужбовця вступає до університету. Родина хоче дізнатися про можливість безоплатного навчання.

Завдання для учнів:

1. Які пільги мають діти загиблих військових при вступі?
2. Чи можливе звільнення від плати за навчання?

Ресурси:

1. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» ст. 11, 12, 13, 14, 16, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
2. Постанова КМУ № 975 — про одноразову грошову допомогу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2013-%D0%BF#Text>
3. Постанова № 740 — про членів сімей загиблих URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2015-%D0%BF#Text>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Ситуація для обговорення:

Військовослужбовець отримав важке поранення на фронті. Його родина залишилася без годувальника постійного доходу, двоє дітей навчаються в школі, дружина тимчасово без роботи.

Запитання до учнів:

Хто має дбати про таких людей?

Можливі відповіді: держава, місцева влада, можуть волонтери, суспільство.

2. Що має зробити держава? Забезпечити: лікування військовослужбовця, матеріальну допомогу родині, підтримку дітей (навчання, харчування), юридичну підтримку, психологічну допомогу.

2. Робота з поняттями (групова робота, пошуковий метод)

Група 1 — Закон № 2011-ХІІ

Група 2 — Постанова КМУ № 975

Група 3 — Постанова КМУ № 740

Завдання для всіх груп (однакові):

Запитання	Відповіді
1. Які пільги надаються?	Лікування, одноразова допомога, житлові пільги, освіта для дітей

2. Хто має право на допомогу?	Військовий, дружина/чоловік, діти, батьки
3. Який розмір допомоги передбачено?	До 215 млн у разі загибелі (може змінюватися)
4. Хто має право на її отримання?	Родичі загиблого, поранений військовий
5. Які документи необхідні?	Паспорт, військовий квиток, довідка про поранення/смерть, свідоцтва

Короткі підказки до документів:

1. Закон України «Про соц. і правовий захист...»

Безкоштовне

лікування

військових

Пільги родинам: житло, відпустки, освіта

2. Постанова КМУ № 975

Одноразова грошова допомога: за поранення – залежно від тяжкості, у разі загибелі – до 215 млн. Документи: акт про загибель/поранення, заяви, посвідчення..

3. Постанова КМУ № 740

Присвоєння статусу члена сім'ї загиблого Захисника. Надання пільг на освіту, медичну допомогу, компенсації. Підстави: служба у ЗСУ, загибель при виконанні обов'язків

Практичний блок. ВАРІАНТ I

«Судові дебати»

«Чоловік загинув на фронті. Дружина подала документи на допомогу, але її відхилили через помилки. Вона вважає, що її дискримінують

Ролі та аргументи сторін

Представник сім'ї (дружина).

Аргументи:

Мій чоловік офіційно загинув у зоні бойових дій. Я надала пакет документів, але мені не пояснили, які саме помилки були зроблені. Відмова в допомозі порушує мої конституційні права на соціальний захист. Вважаю, що це дискримінація за формальною ознакою (некоректне оформлення), яка не може скасовувати мій статус як вдови військовослужбовця.

Представник військкомату:

Аргументи:

Документи мали бути оформлені відповідно до вимог Постанови КМУ № 975. У заяві було виявлено помилки: відсутні копії підтверджуючих документів, акт про обставини загибелі заповнений з порушенням.

Ми не відмовили остаточно, а лише повідомили про необхідність усунення недоліків.

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Кейс 1: Одноразова грошова допомога

Ситуація: Старший сержант ЗСУ загинув під час бойового завдання. У нього залишилися дружина і двоє неповнолітніх дітей.

1. Який розмір допомоги передбачено?

215 млн (п'ятнадцять мільйонів гривень) — у разі загибелі військовослужбовця внаслідок бойових дій (Постанова КМУ № 975, п. 2

2. Хто має право на її отримання?

1. Дружина (вдова)
2. Неповнолітні діти
3. За відсутності вказаних осіб — батьки або утриманці.

Допомога розподіляється рівними частками між особами, які мають право на неї.

3. Які документи необхідні?

- ✓ Паспорт та ідентифікаційний код заявника
- ✓ Свідоцтво про смерть
- ✓ Військовий квиток загиблого
- ✓ Акт про обставини загибелі (форма 5/П)
- ✓ Свідоцтва про народження дітей / шлюб
- ✓ Заява на допомогу

Кейс 2: Медичне забезпечення

Ситуація. Військовослужбовець поранений під час обстрілу. Родина потребує коштів на лікування і реабілітацію.

1. Які права має поранений військовий?

Дружина має право повторно подати пакет після виправлення помилок. <u>Юрист (нейтральна позиція, консультативна):</u> <u>Аргументи:</u> Згідно з ст. 9 Закону України «Про соц. і правовий захист військовослужбовців», родина загиблого має право на допомогу. Відповідно до Постанови КМУ № 975, для нарахування допомоги потрібен повний і коректно оформлений пакет документів. Відмова через формальні помилки, без надання часу для виправлення — це порушення принципу добросовісності адміністративної процедури. Рекомендується надати строк для усунення недоліків без позбавлення права на допомогу. Норми законів, що регулюють ситуацію: Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців...» (ст. 16, 18): <i>Передбачає соціальні гарантії родинам загиблих.</i> <i>Держава гарантує захист у випадку смерті військового.</i> Постанова КМУ № 975 від 25.12.2013: <i>Визначає порядок надання одноразової грошової допомоги.</i> <i>Пункт 7: документи подаються через відповідні органи, повинні бути оформлені належним чином.</i> Конституція України (ст. 46): <i>Гарантія права на соціальний захист.</i> Закон України «Про звернення громадян»: <i>Забороняє відмову у розгляді звернення без надання письмової аргументації.</i> Рішення суду (підсумок вправи): Висновок: Відмова у наданні допомоги є незаконною, якщо вона була здійснена без надання письмового пояснення та без права на виправлення. Орган, який приймає документи, мав повідомити про помилки та надати строк на їх усунення. Дії ТЦК та СП порушують принцип добросовісності адміністративної процедури. Рішення:	✓ Право на безоплатне медичне забезпечення в закладах МОУ або МОЗ ✓ Право на реабілітацію, протезування, психологічну допомогу ✓ Отримання одноразової грошової допомоги у разі встановлення інвалідності <u>2. Яка медична допомога гарантується державою?</u> ✓ Амбулаторне та стаціонарне лікування ✓ Хірургічне втручання, медикаменти ✓ Реабілітація, санаторно-курортне лікування ✓ Протезування (у т.ч. за кордоном, якщо не можливо в Україні) <u>3. Які пільги може отримати родина?</u> ✓ Компенсація витрат на проїзд, супровід і проживання під час лікування ✓ Право на відпустку без збереження заробітної плати для догляду за особою після поранення ✓ Соціальні пільги за місцем проживання (за рішенням громади) Кейс 3: Освітні пільги Ситуація: Дочка загиблого військовослужбовця вступає до вишу. Родина запитує про безкоштовне навчання. <u>1. Які пільги мають діти загиблих військових при вступі?</u> ✓ Позаконкурсне зарахування або пільгові умови (в залежності від спеціальності та типу закладу) ✓ Перевага при однакових балах ЗНО / НМТ ✓ Першочергове право на поселення в гуртожиток <u>2. Чи можливе звільнення від плати за навчання?</u> Так: Діти загиблих військових мають право на безоплатне навчання у державних та комунальних ЗВО за денною формою. Це передбачено Постановами КМУ, а також окремими наказами МОН (згідно з висновками ВР та рішеннями уряду 2022–2024 рр).
--	--

1.Зобов'язати відповідний орган прийняти документи після їх доопрацювання. 2.Надати термін 10 робочих днів для усунення помилок.	
---	--

Тема 1.3. Право на освіту

Валентина Заїка, учитель історії та правознавства Золотоніської спеціалізованої школи № 2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради Черкаської області

Словник: державна гарантія, освітня субвенція, грант на навчання, соціальна стипендія, пільгова категорія, рейтинговий бал, квота, середній бал вступника, конкурсний бал, мотиваційний лист

Форми роботи: фронтальна, парна, групова, інтерактивна, ситуаційне моделювання.

Методи роботи:

Пошуковий: робота з нормативними актами

Проблемний: аналіз ситуацій

Дискусія: учні обговорюють особливості права на освіту під час воєнного стану

Правова ситуація: кейс-метод

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

✓ **Робота з термінами. Гра “Мікрофон”** Учні/учениці разом з учителем/учителькою утворюють коло та, передаючи один одному імітований або іграшковий мікрофон, висловлюють свої думки на задану тему, зокрема висловлюють припущення, як вони розуміють терміни до теми.

✓ **Терміни:** державна гарантія, освітня субвенція, грант на навчання, соціальна стипендія, пільгова категорія, рейтинговий бал, квота, середній бал вступника, конкурсний бал, мотиваційний лист.

✓ **Правовий захист права на освіту.** Учитель/учителька разом з учнями/ученицями розглядають документи про освіту та знайомляться з основними моментами.

Основні положення Конституції України (Ст. 53) <https://surl.li/arlgud>

Закон України «Про освіту» <https://surl.li/tejkey>

Особливості забезпечення права на освіту дітей військовослужбовців.

Учитель/учителька разом з учнями/ученицями працюють з документом на сайті МОН про освіту <https://surl.li/qkjzii> та визначають особливості прав на освіту дітей військовослужбовців

Обговорення права на отримання соціальної стипендії або кредиту на освіту.

Учитель/учителька разом з учнями/ученицями, спираючись на статті сайту Освіта.UA, зокрема роз'яснення омбудсмена щодо отримання соціальних стипендій <https://surl.li/rulwxi> та статтю про пільги для дітей УБД <https://surl.li/kjugqc>, обговорюють, що саме передбачає право на соціальну стипендію або пільговий кредит на освіту та як оформити пільгу і які документи можуть знадобитися

З'ясування умов повної оплати навчання коштом держави або місцевих бюджетів

Учитель/учителька разом з учнями/ученицями, продовжують роботу зі статтею сайту Освіта.UA, зокрема про пільги для дітей УБД <https://surl.li/kjugqc> та з'ясовують види пільг на оплату навчання, що надаються коштом державного або місцевого бюджету та умови їх одержання

Визначення умов проживання в гуртожитку

Учитель/учителька, за матеріалами сайту «Бухгалтер бюджетної установи» <https://surl.li/noblzc>, знайомить учнів з умовами надання пільги на проживання у гуртожитку та пояснює чи можлива відмова

Грантова освіта

Учитель/учителька, за матеріалами сайту НУШ: Нова Українська Школа <https://surl.li/mmiusx>, знайомить учнів з видами грантових програм та категоріями вступників, які можуть отримати грант на навчання

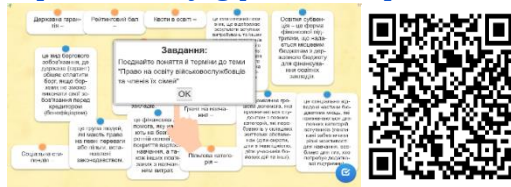
Важливо звернути увагу учнів/учениць: усі пільги будуть діяти, поки дитина УБД не закінчить навчальний заклад, але лише до моменту, коли їм виповниться 23 роки.

ВАРІАНТ I

Практичний блок.

Форми роботи: індивідуальна, робота в парах, групова

Робота з поняттями та термінами. Перевірка засвоєних знань: Гра «Термінологічний пазл». Правила гри: здобувачі освіти мусять поєднати поняття й терміни до теми та пояснити свій вибір. <https://surl.li/kjugqc> URL: <https://surl.li/olbjpr>

Форми роботи: індивідуальна / парна, ситуативні задачі.

Правові ситуації. Учні/учениці отримують правові ситуації та завдання до них. [Для друку https://surl.li/jvrluo](https://surl.li/jvrluo)

Ситуація 1: Батько студентки-третьокурсниці, яка навчалася за контрактом, пішов служити у військо у перші дні повномасштабного вторгнення. Коли він отримав посвідчення УБД, дівчина звернулася до деканату за пільгами. Подала документи до юридичного відділу університету. Її заяву прийняли, але пільг так і не надали.

Запитання:

1. Які пільги може отримати третьокурсниця?
2. Які документи для одержання пільг мала надати студентка?
3. Що могло стати причиною відмови?

Ситуація 2: Сергій — студент державного технічного коледжу. Його мати — учасниця бойових дій. Він навчається на контракті, але після першої сесії звільнилось кілька бюджетних місць. Сергій подав заяву на переведення на бюджет. Однак адміністрація навчального закладу перевела інших студентів з вищим середнім балом, хоча вони не мають пільг.

Запитання:

1. Чи були дії адміністрації правомірними?
2. Чи мав Сергій переважне право?

Ситуація 3: Олена — мати трьох дітей, одна з яких — студентка педагогічного університету. Батько студентки — учасник бойових дій. Родина перебуває у складних матеріальних умовах. Мати звернулася до університету з проханням надати соціальну стипендію для дитини. Університет відповів, що це можливо лише для сиріт або студентів з інвалідністю.

Запитання: Чи має право дитина учасника бойових дій на соціальну стипендію?

ВАРІАНТ II

Практичний блок.

Форми роботи: індивідуальна

- **Робота з даними. Розрахунок середнього балу вступника та конкурсного балу.** Правила проведення: учні/учениці одержують картки, у яких містяться дані про оцінки зі свідоцтва про повну загальну середню освіту та бали за предмети НМТ і вагові коефіцієнти, та мають розрахувати середній бал вступника та конкурсний бал для будь-якої з переліку спеціальностей.

Завдання:

1. Розрахуйте середній бал вступника та конкурсний бал для спеціальності “Дошкільна освіта”

Примітка: для друку <https://surl.li/ziorue>

Середній бал вступника розраховується як сума всіх оцінок, поділена на їхню кількість, тобто середнє арифметичне.

Конкурсний бал розраховується за формулою

$$(КБ) = (K1 \times П1 + K2 \times П2 + K3 \times П3 + K4 \times П4 + КТ \times ТК) / (K1 + K2 + K3 + (K4_{\text{макс}} + K4)/2 + КТ) + ОУ, \text{ де:}$$

П1, П2, П3, П4 – оцінки з першого, другого, третього та четвертого предметів НМТ;

ТК – оцінка творчого конкурсу (у передбачених випадках);

КТ – ваговий коефіцієнт творчого конкурсу

ОУ – бал за успішне закінчення у рік вступу підготовчих курсів закладу вищої освіти для вступу до нього за шкалою від 0 до 10 балів – у разі вступу на спеціальності (спеціалізації, предметні спеціальності), зазначені в Переліку спеціальностей <https://surl.li/cczzuznv>, яким надається особлива підтримка.

Якщо конкурсний бал вступника при цьому: не перевищує 100, він встановлюється таким, що дорівнює 100; перевищує 200, він встановлюється таким, що дорівнює 200.

Вагові коефіцієнти <https://surl.li/cc/hrccov> K1, K2, K3, K4 оцінок предметів для кожної спеціальності (спеціалізації, предметної спеціальності) та ваговий коефіцієнт КТ оцінки творчого конкурсу визначені в додатку 7 до Порядку прийому. https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/9990/

K4_{макс} – максимальне значення предметного коефіцієнта з вибіркового предмета НМТ для відповідної спеціальності (спеціалізації, предметної спеціальності).

Перевірити розрахунок конкурсного бала можна на сайті URL: <https://surl.li/cgutts>

Картка 1. Додаток до свідоцтва про загальну середню освіту <https://surl.li/cc/fxoqjv>

Картка 2. Інформаційна картка з результатами НМТ <https://surl.li/pczmzx>

РЕЗУЛЬТАТИ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЛЬТИПРЕДМЕТНОГО ТЕСТУ	
Ім'я	ПІБ
Турнірний номер	145.0
Українська мова	17.0
Математика	15.0
Всього	32.0

Форми роботи: індивідуальна, робота в парах

Робота з документами. Складання інфографіки «Освітні пільги передбачені для дітей захисників» Правила проведення: учні/учениці одержують правові документи, у яких містяться

дані про освітні пільги передбачені для дітей захисників; опрацьовують їх, вилучаючи головні моменти та за допомогою онлайн-застосунку III створюють інфографіку “Освітні пільги передбачені для дітей захисників”

Завдання:

1.Опрацювати документи:

Постанова Кабінету міністрів України “Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти” URL: <https://surl.li/egfwor>

Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”. URL: <https://surl.lu/xulkug>

2.За допомогою онлайн-застосунку III App - Napkin AI створити інфографіку “Освітні пільги передбачені для дітей захисників”

Ресурси:

1. Пільги для навчання учасників бойових дій та осіб, прирівняних до них URL: <https://surl.li/qkjzii>
2. Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”. URL: <https://surl.lu/xulkug>
3. Про затвердження Порядку пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. URL: <https://surl.li/kzskvy>
4. Пільги для учасників бойових дій та членів їх сімей. URL: <https://surl.li/nqddrom>
5. Конституція України Стаття 53 URL: <https://surl.li/arlgud>
6. Грантове фінансування для студентів: умови та обсяги URL: <https://surl.lu/hyhwmm>
7. Гранти на навчання для дітей військовослужбовців URL: <https://surl.lu/uwpvxv>
8. 700 грантів на бакалаврські та магістерські програми учасникам бойових дій і їхнім дітям, ВПО й переможцям олімпіад URL: <https://surl.lu/mmiousx>
9. Освітні пільги для учасників бойових дій та їхніх дітей URL: <https://surli.cc/fgwfft>
10. З контракту на бюджет: можливості переведення та нюанси URL: <https://surl.li/bpkogc>
11. Як отримати соціальну стипендію: роз’яснення омбудсмена URL: <https://surl.li/rulwxi>
12. Які пільги на освіту мають діти учасників бойових дій URL: <https://surl.li/kjuggc>
13. КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти URL: <https://surl.li/egfwor>
14. Які освітні пільги передбачені для захисників та їхніх дітей під час війни URL: <https://surl.li/bmsbvvy>
15. Як розрахувати конкурсний бал при вступі до вишу URL: <https://surl.li/ufcska>
16. Розрахунок конкурсного бала URL: <https://surl.li/cgutts>
17. Як розрахувати середній бал атестата: роз’яснення та інструкція URL: <https://surl.lu/murtxg>
18. Вагові коефіцієнти балів із предметів НМТ URL: <https://surl.lu/gxwynx>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Практичний блок

ВАРІАНТ I

Робота з поняттями та термінами. Гра “Мікрофон” та Гра “Термінологічний пазл”

Державна гарантія – це вид боргового зобов'язання, де держава (гарант) обіцяє сплатити борг, якщо боржник не зможе виконати свої зобов'язання перед кредитором (бенефіціаром).

Освітня субвенція – це форма фінансової підтримки, що надається місцевим бюджетам з державного бюджету для фінансування освітніх закладів.

Грант на навчання – це фінансова допомога, яку надають на безповоротній основі для покриття вартості навчання, а також інших пов'язаних з навчанням витрат.

Соціальна стипендія – це щомісячна грошова допомога, яка призначається студентам з певних категорій, які перебувають у складних життєвих обставинах (діти-сироти, діти з інвалідністю, діти учасників бойових дій та інші).

Пільгова категорія - це група людей, які мають право на певні переваги або пільги, встановлені законодавством.

Рейтинговий бал – це комплексний показник, що відображає результати вступних випробувань та інших конкурсних показників вступника до вищого навчального закладу, використовується для визначення рейтингового місця вступника та його конкурентоспроможності при вступі.

Квоти в освіті - це спеціально відведені частини бюджетних місць, які призначаються для певних категорій вступників (покликані забезпечити рівні можливості для навчання, особливо для тих, хто потребує додаткової підтримки).

Середній бал вступника, як правило, це середнє арифметичне всіх оцінок, зазначених в додатку до свідоцтва про освіту. Цей показник використовується при вступі до закладів вищої освіти та середніх навчальних закладів для оцінки успішності абітурієнта.

Конкурсний бал – це комплексна оцінка досягнень вступника, до якої входять результати вступних випробувань та інші показники, що обраховуються відповідно до Порядку прийому до закладу вищої освіти.

Мотиваційний лист - це документ, який подається абітурієнтом до освітнього закладу з метою вираження зацікавленості у вступі та обґрунтування своєї кандидатури. Це можливість особисто представити себе, свої мотиви, цілі та досягнення, які роблять вас найкращим кандидатом.

Правові ситуації

Ситуація 1

1. Які пільги може одержати студентка? Оскільки її батько є учасником бойових дій (УБД), студентка належить до пільгової категорії, яка має право на:

Безоплатне навчання: відповідно до ст. 12 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", діти учасників бойових дій мають право на безкоштовне навчання у державних і комунальних навчальних закладах.

Соціальну стипендію: згідно з Постановою КМУ № 1045 від 28.12.2016, студенти, які є дітьми УБД, можуть отримувати соціальну стипендію.

Першочергове переведення з контракту на бюджет: за наявності вакантного бюджетного місця університет зобов'язаний першочергово перевести таку студентку на бюджет.

Висновок: Студентка має право як мінімум на перехід на бюджетну форму (за наявності вакантного місця) і отримання соціальної стипендії.

2. Які документи мала надати студентка?

Щоб скористатися пільгами, студентка мала надати:

- ✓ Копію посвідчення учасника бойових дій батька або довідку про участь у бойових діях.

- ✓ Копію свідоцтва про народження, що підтверджує родинні зв'язки (донька УБД).
- ✓ Заяву на переведення на бюджет та/або на надання соціальної стипендії.
- ✓ Довідку з навчального закладу, яка підтверджує, що вона є студенткою.
- ✓ Реквізити для отримання стипендії (у разі подання на соціальну стипендію).

3.Що могло стати причиною відмови у пільгах?

Можливі причини:

- ✓ Відсутність вакантного бюджетного місця — навчальний заклад юридично не може перевести студентку без наявності такого місця.
- ✓ Неповний пакет документів — можливо, студентка не надала всі необхідні документи або вони були подані з помилками.
- ✓ Порухення строків подання заяви — у деяких випадках переведення або оформлення стипендії можливе лише у певні періоди.
- ✓ Бюрократичне зволікання — з боку юридичного або бухгалтерського відділу університету (на жаль, це поширено).
- ✓ Неправильне тлумачення законодавства адміністрацією — іноді працівники навчальних закладів помилково не визнають право на пільги.

Ситуація 2

1.Чи були дії адміністрації правомірними?

- ✓ За Законом України «Про освіту», ст. 53: Діти учасників бойових дій мають переважне право на зарахування та переведення на бюджет, а Постанова КМУ № 975 від 23.11.2016 — регулює переведення пільговиків.
- ✓ Висновок: Дії коледжу є НЕправомірними, якщо були проігноровані пільги і пріоритет надано лише за балом.

2.Чи мав Сергій переважне право?

ТАК, Сергій мав переважне право на переведення на бюджет і може оскаржити це рішення через керівництво ЗВО або освітнього омбудсмана, МОН.

Ситуація 3

Чи має право дитина учасника бойових дій на соціальну стипендію?

- ✓ Згідно з Постановою КМУ № 1045 від 28.12.2016: Соціальна стипендія надається: дітям учасників бойових дій; дітям із малозабезпечених родин; дітям із багатодітних сімей.
- ✓ Висновок: Студентка має право на соціальну стипендію як дитина учасника бойових дій і як дитина з багатодітної родини. Відмова університету НЕправомірна. Варто письмово звернутися до керівництва університету повторно та долучити документи, або звернутись до МОН України чи освітнього омбудсмана.

Практичний блок

ВАРІАНТ II

Робота з даними. Розрахунок середнього балу вступника та конкурсного балу

Картка 1.

У свідоцтві вказано 24 предмети, один з них не має оцінки (зазначено «зараховано», не враховується до середнього балу), тому розрахунок буде виглядати так:

$$(1+2+3+4+5+6+7+8+9+10+11+12+1+2+3+11+11+1+2+3+4+5+6)/23$$

$$\text{Середній бал вступника} = 5,52$$

Картка 2.

Для розрахунку конкурсного балу на спеціальність “Дошкільна освіта” необхідні такі дані:

Інформаційна картка НМТ: П1 = 145 балів; П2 = 149 балів; П3 = 149 балів; П4 = 200 балів

Вагові коефіцієнти до спеціальності згідно з таблицею: К1 = 0,35; К2 = 0,4; К3 = 0,35; К4 = 0,4; К4макс = 0,4

Конкурсний бал = 161,667

**Перевірка
а розрахунку на
сайті:**

Продукт	Вал
Бал 310118MT 1	105
Бал 310118MT 2	140
Бал 310118MT 3	160
Бал 310118MT 4	200
Бал по текущей стоимости	0
Бал по условному зачислению (дополнительная оценка)	0

КК код - классификация по дополнительному критерию
 Реализованный коэффициент
 Потенциальный коэффициент

Максимальный балл

$$K1 = \frac{K1 \cdot (K1 + 1) + K2 \cdot (K2 + 1) + K3 \cdot (K3 + 1) + K4 \cdot (K4 + 1)}{1 + K1 + K2 + K3 + K4} = 100,000$$

Робота з документами. Складання інфографіки (зразки)

Освітні пільги передбачені для дітей захисників

Практичне заняття № 1 «Порядок надання стипендій студентам /курсантам»

Любов Боровець, методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

Словник: *стипендія, види стипендій, УБД, ЕКОПФО, ВПО*

Форми роботи: робота в групах, індивідуально

Методи роботи:

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕНИЯ

Учитель пояснює терміни: *стипендія, УБД, ЕКОПФО, ВПО*

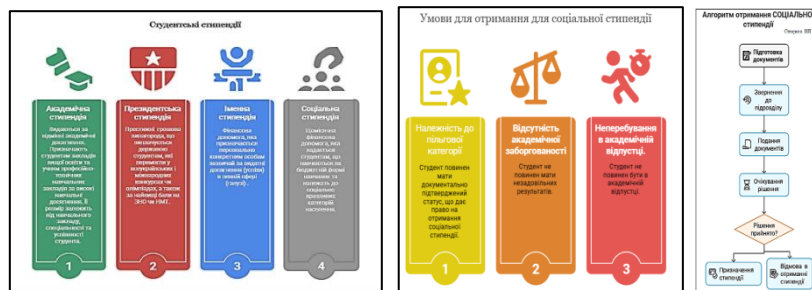
Теоретичний блок ВАРІАНТ І

Учитель/учителька об'єднує учнів/учениць в три групи та роздає схеми.

Форми роботи: диференційовано-групова

Дискусія. Обговорення питань, що виникли під час подання нового матеріалу.

Учитель/учителька об'єднує учнів/учениць в три групи пропонує дати відповідь на запитання використовуючи подану схему для кожної групи

Орієнтовні запитання.

Група 1. Види стипендій.

1. Які існують основні види стипендій?
2. Чим соціальна стипендія відрізняється від інших видів державної підтримки студентів?

Група 2. Алгоритм отримання соціальної стипендії.

1. Які конкретні кроки повинен виконати студент/курсант, щоб подати заявку на отримання соціальної стипендії?
2. Які необхідні документи для отримання соціальної стипендії?

Група 3. Умови для отримання соціальної стипендії.

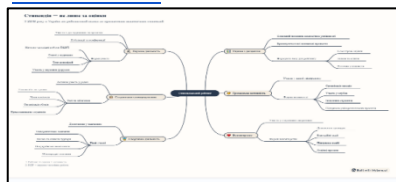
1. Які найважливіші критерії враховуються при розгляді заяви на отримання соціальної стипендії?
2. Які існують винятки з цих умов?

Теоретичний блок ВАРІАНТ II

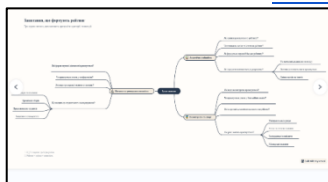
Учитель/вчителька об'єднує учнів/учениць в три групи пропонує дати відповідь на запитання в поданій [схемі № 1](#). Для допомоги учням/ученицям дається [схема № 2](#).

Форми роботи: диференційовано-групова

[Схема № 1](#)

[Схема № 2](#)

Група 1. Академічна успішність

Група 2. Волонтерство та спорт

Група 3. Громадська активність

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Ситуація 1. Студентка першого курсу, Марина, навчається на денній формі за державним замовленням. Її батько є учасником бойових дій та має відповідне посвідчення. Марина вчасно склала всі екзамени та заліки під час першої сесії. Чи має Марина право на соціальну стипендію?

Ситуація 2. Студент другого курсу, Андрій, навчається на заочній формі за регіональним замовленням. Він є особою з інвалідністю III групи, що підтверджується довідкою ЕКОПФО. Андрій не має академічної заборгованості. Чи має Андрій право на соціальну стипендію?

Ситуація 3. Студентка третього курсу, Олена, навчається на денній формі за державним замовленням. Вона має довідку про взяття на облік як внутрішньо переміщена особа (ВПО). Під час останньої сесії Олена отримала одну незадовільну оцінку, яку перездала через місяць. Чи має Олена право на соціальну стипендію? Якщо так, з якого моменту?

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Ситуація 1. Студентка першого курсу, Катерина, є дитиною-сиротою. Вона навчається на денній формі за державним замовленням та не має академічної заборгованості. Які кроки їй необхідно зробити, щоб отримати соціальну стипендію?

Ситуація 2. Студент п'ятого курсу, Денис, навчається на денній формі за контрактом у приватному вищому навчальному закладі. Він подав заяву на отримання соціальної стипендії, надавши копію свого студентського квитка та копію паспорта. Денис не належить до жодної з пільгових категорій, перелічених у положенні.

Ситуація 3. Студент четвертого курсу, Віктор, навчається на денній формі за державним замовленням. Його мати померла рік тому, коли йому було 20 років. Віктор немає академічної заборгованості. Чи має Віктор право на соціальну стипендію?

Ресурси:

Роз'яснення Уповноваженого щодо соціальної та академічної стипендії у закладах вищої освіти <https://surli.cc/zhiwga>

Соціальна стипендія URL: <https://cdu.edu.ua/news/sotsialni-stypendii-nove-v-pereliku-dokumentiv.html>

Постанова КМУ від 16 грудня 2022 р.№ 1496 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1496-2022-%D0%BF#Tex>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Стипендія — це регулярна фінансова допомога, що студентам, аспірантам та іншим категоріям осіб, які проходять навчання, з метою матеріальної підтримки та заохочення до успіхів у навчанні.

УБД (учасник бойових дій) — це статус, що надається військовослужбовцям та представникам інших силових структур, які брали безпосередню участь у бойових діях із захисту України. Статус підтверджується відповідним посвідченням і надає право на низку соціальних пільг.

Експертні команди з оцінювання повсякденного функціонування особи (ЕКОПФО) — спеціально створені команди лікарів в спеціально визначених Міністерством охорони здоров'я закладах охорони здоров'я, які проводять оцінювання повсякденного функціонування особи, встановлюють групи (підгрупи) інвалідності, фіксують причини та час її настання; встановлюють ступінь втрати професійної працездатності та виконують інші обов'язки відповідно до Порядку проведення оцінювання повсякденного функціонування особи затвердженого постановою Кабінету міністрів України.

ВПО (внутрішньо переміщена особа) — це громадяни України, вимушено переміщені всередині країни через війну або інші події, але які не перетинають кордону. Статус ВПО підтверджується відповідною довідкою.

Теоретичний блок ВАРІАНТ I

Схеми-пам'ятки:

- ✓ [Студентські стипендії](#)
- ✓ [Умови для отримання соціальної стипендії](#)
- ✓ [Перелік документів на соціальну стипендію](#)
- ✓ [Алгоритм отримання соціальної стипендії](#)
- ✓ [Категорія студентів, які мають право на соціальну стипендію](#)

Теоретичний блок ВАРІАНТ II

З допомогою вправи “Мікрофон” обговорити запитання кожної групи

[Схема 1.](#)

[Схема 2](#)

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Ситуація 1

Так, Марина має право на соціальну стипендію. Вона навчається на денній формі за державним замовленням, не має академічної заборгованості, а її батько є учасником бойових дій, що є однією з пільгових категорій для отримання соціальної стипендії.

Ситуація 2

Ні, Андрій не має права на соціальну стипендію. Однією з ключових умов для отримання соціальної стипендії є навчання за денною або дуальною формою здобуття освіти. Андрій навчається на заочній формі, тому не відповідає цій умові, незалежно від наявності інвалідності.

Ситуація 3

Так, Олена має право на соціальну стипендію. Наявність статусу ВПО є підставою для отримання соціальної стипендії. Однак, оскільки у неї була академічна заборгованість, виплата стипендії була припинена. Після погашення заборгованості виплата поновиться з місяця, наступного за місяцем погашення заборгованості.

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Ситуація 1

Катерині необхідно підготувати такі документи:

- ✓ Заяву на ім'я керівника закладу освіти.
- ✓ Копію паспорта громадянина України.
- ✓ Копію свідоцтва про народження (для підтвердження віку та статусу дитини-сироти).
- ✓ Копію ідентифікаційного коду.
- ✓ Копію студентського квитка.
- ✓ Документ, що підтверджує статус дитини-сироти.
- ✓ Звернутися до відповідального підрозділу (деканат). Подати заяву та пакет документів.

Ситуація 2

Денису буде відмовлено в отриманні соціальної стипендії. Згідно з умовами надання соціальної стипендії, право на неї мають студенти, які навчаються за державною формою замовлення. Денис навчається за контрактом у приватному навчальному закладі, що не відповідає цій вимозі. Крім того, однією з ключових умов є належність до пільгової категорії, перелік яких чітко визначено. Денис не надав документів, що підтверджують його належність до будь-якої з цих категорій. Таким чином, він не відповідає основним критеріям для призначення соціальної стипендії.

Ситуація 3

Так, Віктор має право на соціальну стипендію. Особи, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків (батьки яких померли), належать до пільгової категорії для отримання соціальної стипендії, за умови відсутності академічної заборгованості. Віктор на момент смерті матері був у віці 20 років і не має академічної заборгованості.

Практичне заняття № 2 «Алгоритм дій для отримання пільг родиною військового»

Володимир Неумитий, консультант Центру професійного розвитку педагогічних працівників Звенигородської міської ради Черкаської області; вчитель правознавства Звенигородського ліцею №1 Звенигородської міської ради Звенигородського району Черкаської області

Словник: ветерани війни, учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, члени сім'ї загиблого ветерана війни, ЦНАП, Програма підтримки захисників та захисниць України.

Форми роботи: фронтальна, робота в малих групах, робота в парах, робота з штучним інтелектом, презентація та захист напрацювань.

Методи роботи.

Складання пам'ятки — це метод, під час якого виокремлюється головне з тексту і складається в певну послідовність дій. *Правова ситуація (кейс-метод)* — це аналіз конкретних правових ситуацій для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та прийняття рішень.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Самостійна робота методом “перевернутий клас”:

- ✓ Групи пільг, на які має право військовий та його родина ([робота зі схемою 2](#)), Герой України та його родина ([робота зі схемою 3](#)).
- ✓ Робота з термінами.
- ✓ Які пільги можна оформити в ЦНАПі ([робота зі схемою 4](#)).
- ✓ Знайти на сайті органу місцевого самоврядування інформацію про Програму підтримки захисників та захисниць України.

Робота в класі:

- Законодавча база соціального забезпечення родини військового. Заповнити пропуски в схемі. ([робота зі схемою 1](#))

Підсумок: Закон дає право, а підзаконні акти створюють механізм реалізації права.

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Форми роботи: диференційовано-групова

Вправа «Юридична консультація». Робота з документом. Складання алгоритму отримання пільги. Учні об'єднуються в групи. Кожна група отримує своє завдання.

Використовуємо штучний інтелект. Пишемо запит (пропт). Друге речення використовуємо, якщо завантажуюмо документи/документ. Змінюємо текст, поданий у квадратних дужках на свій. Якщо результат у вигляді таблиці — необхідно вказати кількість колонок і їх значення. Це пишемо за квадратними дужками.

Після отримання результату **обов'язково** звіряємо його з нормативно-правовим актом. Це можуть зробити як самі учасники групи, так і представники іншої групи. Можна організувати роботу, коли одна група працює з штучним інтелектом, а інша — з текстом документа.

Орієнтовний текст:

«Ти — юридичний консультант. Проаналізуй надані документи/наданий документ. Надай допомогу в оформленні [вказуємо назву пільги та статус отримувача]. Розроби покроковий алгоритм, що потрібно зробити. Кожен крок має бути узгоджений із нормою закону чи підзаконного акту. Обов'язково вкажи конкретне місце (стаття, пункт) на яке покликаєшся. Результат оформ у вигляді [вказуємо якому. Наприклад, таблиця, пам'ятка]»

Завдання для груп:

1. Опрацювати статтю 6 п.19 Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”. Скласти алгоритм “Отримання статусу учасника бойових дій”.

2. Опрацювати статті 2 п.4; 3; 4 п.4-5; 5-15 Постанови КМУ від 23 вересня 2015 р. № 740 “Про затвердження Порядку надання статусу члена сім’ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України”. Скласти алгоритм “Отримання статусу члена сім’ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України”.

3. Опрацювати статтю 13 абзац 4 після п.28 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-ХІІ; п.3 підпункт 2); п. 7; п.9 Постанови КМУ від 17.03.2023 № 239 “Деякі питання використання коштів для виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності деяких категорій осіб відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»” скласти пам’ятку “Порядок оформлення одноразової допомоги в разі встановлення інвалідності”.

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Форми роботи: диференційовано-групова

Правова ситуація. Учні об’єднуються в групи. Кожна група отримує кейс (правову ситуацію) та завдання:

- ✓ Уважно прочитати ситуацію.
- ✓ Визначити підстави отримання пільги.
- ✓ Уточнити загальний алгоритм дій для вирішення конкретної ситуації.
- ✓ Підготувати коротку презентацію своїх висновків.

Приклад ситуації.

Ситуація 1. Отримання одноразової грошової допомоги у зв’язку з інвалідністю.

Опис ситуації: Військовослужбовець, якому встановлено III групу інвалідності внаслідок війни, бажає отримати належну йому одноразову грошову допомогу. Які дії він повинен зробити?

(Скористайтесь підказкою: стаття 13 абзац 4 після п.28 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-ХІІ; п.3 підпункт 2); п. 7; п.9 Постанови КМУ від 17.03.2023 № 239 “Деякі питання використання коштів для виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності деяких категорій осіб відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»”)

Ситуація 2. Отримання транспортних пільг.

Опис ситуації: Учасник бойових дій планує поїздки залізницею для відвідування родичів в іншому місті і хоче скористатися правом на безкоштовний проїзд. Яких умов необхідно дотримуватися, щоб скористатись даним правом? Опишіть покроково з покликанням на нормативно-правові акти.

(Скористайтесь підказкою: стаття 12 п.п. 7-18 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-ХІІ)

Ситуація 3. Дружина загиблого військовослужбовця створила на сайті Президента України електронну петицію про присвоєння її чоловіку звання Героя України. Протягом 73 днів петиція набрала 25 004 голосів. Чи буде присвоєно загиблому звання Героя України? Які правові підстави даної петиції?

(Скористайтесь підказкою: стаття 23-1 Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР; Указ Президента України “Про звання Герой України” від 2 грудня 2002 року № 1114/2002)

Представлення та захист напрацювань груп:

1. Кожна група презентує результати аналізу своєї ситуації.
2. Інші учні можуть ставити запитання, доповнювати відповіді.

3. Вчитель коригує та узагальнює відповіді, акцентуючи на особливостях воєнного стану та правах неповнолітніх.

Ресурси:

1. Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 15.06.2025).
2. Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 15.06.2025).
3. Закон України “Про звернення громадян” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.06.2025).
4. Указ Президента України “Про звання Герой України” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1114/2002#Text> (дата звернення: 15.06.2025).
5. Постанова КМУ “Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов’язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві” № 975 від 25.12.2013 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/246974587> (дата звернення: 15.06.2025).
6. Постанова КМУ від 23 вересня 2015 р. № 740 “Про затвердження Порядку надання статусу члена сім’ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.06.2025).
7. Постанова КМУ від 09.04.2024 № 416 “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо спрощення процедури надання особам статусу особи з інвалідністю внаслідок війни та члена сім’ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/416-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.06.2025)
8. Постанова КМУ від 17.03.2023 № 239 “Деякі питання використання коштів для виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності деяких категорій осіб відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/239-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.06.2025).

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Ветерани війни — є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни.

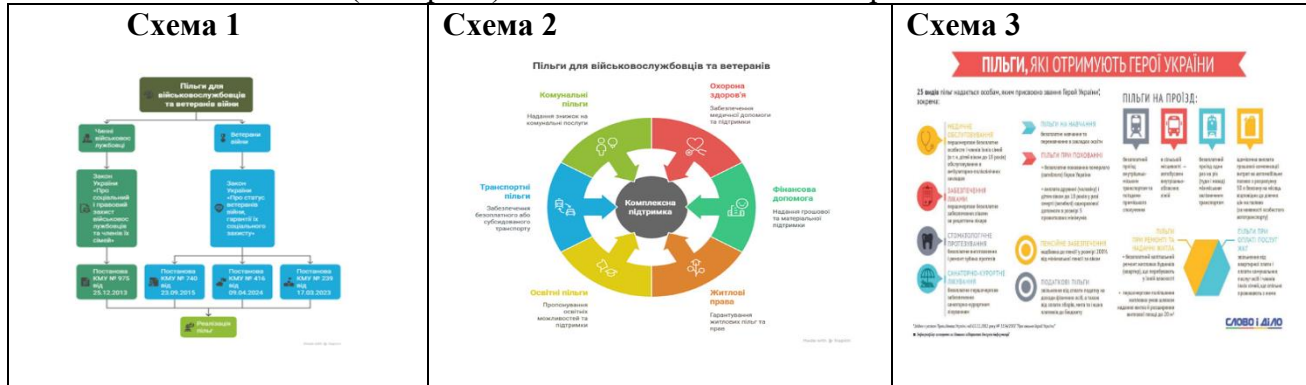
Учасники бойових дій — особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з’єднань, об’єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час.

Особи з інвалідністю внаслідок війни — особи з числа військовослужбовців діючої армії та флоту, партизанів, підпільників, працівників, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини.

Члени сім’ї загиблого ветерана війни — батьки; один із подружжя, який не одружився вдруге, незалежно від того, виплачується йому пенсія чи ні; діти, які не мають (і не мали) своїх сімей; діти, які мають свої сім’ї, але стали особами з інвалідністю до досягнення повноліття; діти, обоє з батьків яких загинули або пропали безвісти; утриманці загиблого (померлого).

ЦНАП — центр надання адміністративних послуг.

Програма підтримки захисників та захисниць України — це комплекс заходів, що здійснюються на місцевому рівні з метою забезпечення інформаційної, фінансової, соціальної, психологічної та правової підтримки військовослужбовців, ветеранів війни, членів їх сімей, а також сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України.

Практичний блок. ВАРІАНТ I

1. [Пам'ятка 1: «Як отримати статус учасника бойових дій \(УБД\) на підставі пункту 19 статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».](#)
2. [Пам'ятка 2 «Отримання статусу члена сім'ї загиблого \(померлого\) Захисника чи Захисниці України».](#)
3. [Пам'ятка 3 «Порядок оформлення одноразової допомоги в разі встановлення інвалідності».](#)

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Ситуація 1. [Пам'ятка 3 «Порядок оформлення одноразової допомоги в разі встановлення інвалідності»](#)

Ситуація 2. Отримання транспортних пільг.

1. Яких умов необхідно дотриматись, щоб скористатись даним правом?

Правова підстава: Пункт 17 статті 12 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" (Закон № 3551-ІІІ).

Умови, яких необхідно дотриматись:

1. **Наявність дійсного статусу учасника бойових дій:** Підтверджується посвідченням встановленого зразка.
3. **Дотримання періодичності:** Пільга надається **один раз на два календарні роки** (туди і назад) або **один раз на рік з 50% знижкою**. Учасник обирає один з цих варіантів. Важливо розуміти, що якщо ви скористалися безоплатною поїздкою у 2024 році, то наступний раз зможете скористатися нею у 2026 році.

2. [Опишіть покроково з покликанням на нормативно-правові акти.](#)

Ситуація 3. Петиція про присвоєння звання Героя України.

1. Чи буде присвоєно загиблому звання Героя України?

У відповіді на успішну петицію Президент України дає доручення Кабінету Міністрів України, Міністерству оборони чи Комісії державних нагород та геральдики для вивчення та врахування в роботі. Відповідно один із цих органів може розпочати офіційну процедуру та підготувати відповідне подання на розгляд Президента.

2) Які правові підстави даної петиції?

- ✓ Як форма звернення до глави держави, електронна петиція є законним правом громадян, що визначено статтею 23-1 Закону України «Про звернення громадян». Президент України зобов'язаний розглянути петицію після набрання нею необхідної кількості підписів.
- ✓ Але електронна петиція відсутня в процедурі присвоєння звання Герой України (п.8 Указу Президента України “Про звання Герой України” від 2 грудня 2002 року № 1114/2002)
- ✓ Тому правовий статус електронної петиції про присвоєння звання Герой України можна визначити так — це юридично визнане звернення громадян, яке є інструментом громадського впливу, але не є юридичною підставою для нагородження.

[Додаток для вчителя](#)

МОДУЛЬ 2. ЦИВІЛЬНІ ПРАВА МОЛОДІ

Тема 2.1. Поняття цивільного права. Суб'єкти цивільних правовідносин

Ольга Царенко, учитель історії та правознавства навчально-виховного комплексу «Ліцей - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів «Лідер» Смілянської міської ради Черкаської області

Словник: цивільне право, цивільно-правові відносини, правосуб'єктність, цивільна дієздатність, цивільна правоздатність, деліктоздатність, правочин, фізична особа, юридична особа, юридичний факт, дії, події, юридичні вчинки, юридичні акти, юридичні факти-стани, строки.

Форми роботи: фронтальна, індивідуальна, робота в малих групах

Методи роботи.

Метод “Кластер” - графічна форма організації інформації, коли виділяються основні смислові одиниці, які фіксуються у вигляді схеми з позначенням всіх зв'язків між ними. Сприяє систематизації та узагальненню навчального матеріалу.

Кейс-метод — це аналіз конкретних правових ситуацій, як змодельованих, так і реальних, який застосовується для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та прийняття рішень.

Кроссенс - методичний прийом візуалізації навчального матеріалу у вигляді асоціативного ланцюжка, який складається з дев'яти пов'язаних між собою зображень. сприяє розвитку логічного, образного та критичного мислення, комунікаційних здібностей і співпраці .

Пошуковий — це метод, спрямований на активізацію пізнавальної активності учнів, розвиток критичного та логічного мислення.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Форми роботи: індивідуальна, диференційовано-групова.

Розгадати анаграми. Пояснити значення понять.

Анаграми

1. **зуьлга парав**
2. **подизивтисйин демот**
3. **рпиватен рпаов**

Ознайомлення з поняттям цивільного права, його предметом та методом ([інфографіка](#))

Джерела цивільного права ([схема](#)). Огляд Цивільного кодексу України ([інфографіка](#)). Суб'єкти та об'єкти цивільних правовідносин ([інфографіка](#))

Робота в групах

	Зміст питання	Вид роботи, запитання та завдання
Група 1.	Юридичні та фізичні особи.	Робота з джерелом (статті 40-43, 50-52, 80-81, 83-85 ЦКУ) Глосарій: <i>юридична особа, фізична особа, фізична особа-підприємець (ФОП)</i> Розгляньте схему та доповніть її видами Ю.О. залежно від порядку їх створення
Група 2.	Правоздатність та дієздатність фізичних та юридичних осіб	Робота з джерелом (статті 24-48, 91-92 ЦКУ та статті 45-47 ЦПКУ) Глосарій: <i>цивільна правоздатність, цивільна дієздатність.</i> Заповнення таблиці «Цивільна правоздатність і дієздатність фізичних та юридичних осіб»
Група 3.	Види цивільної дієздатності фізичних осіб	Робота з джерелом (статті 30-41 ЦКУ) Глосарій: <i>цивільна дієздатність, малолітні, неповнолітні, повнолітні, обмежено дієздатні.</i> Робота з таблицею
Група 4.	Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків.	Робота з джерелом (статті 11-14 ЦКУ). Глосарій: <i>правочин, юридичний факт</i>
Група 5	Юридичні факти та їх види.	Робота з текстом (документ). Заповнення схеми Глосарій: <i>юридичний факт, дія, подія, юридичний акт, юридичний вчинок, юридичні факти-стани.</i> За бажанням виконати вправи https://surl.li/viyvag https://surl.li/lbdddfi

Корисні матеріали до уроку: <https://surl.lu/pljfc0>

Практичний блок ВАРІАНТ I

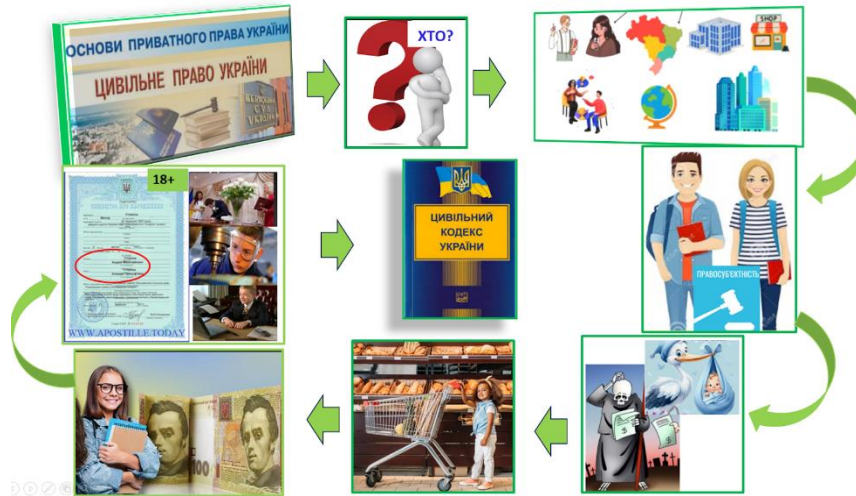
Форми роботи: індивідуальна, групова

1. Виконання вправ

<https://learningapps.org/watch?v=pp1qym07t24> або <https://surl.li/ofziod>
<https://learningapps.org/watch?v=peymd4w6224> або <https://surl.lu/vfuouh>

<u>2. Правовий диктант.</u> Визначте вид дієздатності (часткова, неповна, повна, обмежена, недієздатність)	1. Світлана, 15 років 2. Мартин 17 років, одружений 3. Василина, 12 років. 4. Марина 25 років, хвора на шизофренію. 5. Петро, 37 років, визнаний судом таким, що зловживає алкогольними напоями, чим довів сім'ю до злиднів. 6. Катерина, 21 року, інвалід II групи, працює фрілансером
---	--

3. Завдання «Кроссенс» (асоціативна головоломка нового типу). Розгляньте [ГОЛОВОЛОМКУ](#), проаналізуйте зображення, розшифровуючи кожне з них, і встановіть логічні зв'язки між ними.

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Форма роботи: групова

Аналіз правових ситуацій

Ситуація 1. Учениця 5 класу Варвара Рибчук придбала в магазині зошити для контрольних та практичних робіт.

Ситуація 2. Студентка коледжу технологій та дизайну Маргарита, 16 років, за отриману стипендію купила собі мобільний телефон iPhone.

Ситуація 3. 17-річний Дмитро Василенко, який нещодавно одружився та став батьком, продав отриманий ним за заповітом від бабусі приватний будинок у селі та на отримані кошти купив квартиру у місті.

Ситуація 4. Учень 10 класу Антон 16 років, продав велосипед, придбаний на зароблені минулого літа кошти, та, доклавши необхідну суму, купив скутер.

Ситуація 5. Мама 6-ти класника уклала договір купівлі-продажу від імені сина Романа. За договором хлопець став власником трикімнатної квартири в Івано-Франківську.

Ситуація 6. Василь Рамзес 32 років, визнаний судом недієздатним, купив у магазині COMFY телевизор і віддав його перехожому.

Ресурси:

1. Конституція України, розділ II. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 09.06.2025)
2. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n276> (дата звернення: 12.06.2025)
3. Цивільний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 12.06.2025)

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Правовідносини - врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких є носіями суб'єктивних прав і обов'язків. Виникають при настанні передбачених законом юридичних фактів.

Цивільне право - це галузь приватного права, яка регулює майнові й особисті немайнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності учасників цих відносин.

Цивільно-правові відносини - це врегульовані нормами сучасного цивільного права особисті немайнові та майнові відносини, що засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Правосуб'єктність це передбачена нормами права здатність виступати учасником правовідносин.

Фізична особа - людина як учасник цивільних відносин

Юридична особа - це організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, наділена цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді.

Правочин — дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Юридичний факт - життєва обставина, з якою закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення правовідносин.

Дії – юридичні факти, настання яких залежить від волі суб'єктів правовідносин.

Події - це юридичні факти, обставини, настання яких не залежить від волі та свідомості людини.

Строки - відрізки часу, що мають свій початок, встановлену тривалість перебігу і закінчення, з настанням або закінченням яких норми цивільного законодавства пов'язують настання юридичних наслідків.

Юридичні акти - правомірні дії, які спеціально спрямовані на встановлення певних правовідносин і, відповідно, взаємообумовлених прав і обов'язків їх учасників.

Юридичні вчинки - це правомірні дії, що спеціально не спрямовані на виникнення, зміну або припинення правовідносин, проте тягнуть за собою такі наслідки.

Юридичні факти-стани (факти безперервної дії) – це обставини, які існують тривалий час, мають якість об'єктивної реальності, а також безперервно або періодично породжують юридичні наслідки. До них належать шлюб, споріднення, працездатність, національність, громадянство, шлюб, родинні відносини, трудовий стаж, непрацездатність, осудність, вагітність, інвалідність, стан алкогольного сп'яніння тощо. Факти-стани можуть відноситись як до фактів подій, так і фактів-дій.

Цивільна правоздатність здатність мати цивільні і права та обов'язки

Цивільна дієздатність - можливість своїми діями набувати цивільних прав і створювати для себе цивільні обов'язки.

Деліктоздатність - здатність суб'єкта самостійно усвідомлювати свій вчинок і його шкідливі результати, відповідати за свої протиправні діяння і нести за них юридичну відповідальність.

Анаграми: 1. галузь права 2. диспозитивний метод 3. приватне право

Робота в групах

Група 1 Залежно від порядку створення юридичних осіб, вони поділяються на Ю.О. приватного права та Ю.О. публічного права. ((Ю.О. приватного права створюється на підставі установчих документів, може створюватися та діяти на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом. Ю.О. публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування).	Група 2. Орієнтовний результат таблиця Група 5. Орієнтовний результат схема
---	--

Практичний блок. ВАРІАНТ I

1. Правовий диктант:

1. Неповна
2. Повна
3. Часткова
4. За рішенням суду може бути обмежена
5. Обмежена
6. Повна

2. Кроссенс.

1. Цивільне право – це самостійна галузь приватного права України, основним методом правового регулювання якого є диспозитивний.

2-3. Суб'єктами (учасниками) цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

4. Фізичні особи, як учасники цивільних відносин, повинні мати правосуб'єктність, яка включає правоздатність, дієздатність та деліктоздатність.

5. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження та припиняється у момент її смерті.

6. Цивільна дієздатність фізичної особи – це її здатність своїми діями набувати цивільні права, здійснювати їх, створювати цивільні обов'язки, виконувати їх та нести відповідальність у разі невиконання. Обсяг дієздатності залежить від віку та психічного здоров'я особи. Малолітні (фізичні особи, які не досягли 14 років) мають часткову цивільну дієздатність і можуть самостійно вчиняти дрібні побутові правочини, здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; відповідальності за завдану ними шкоду не несуть.

7. Фізична особа у віці від 14 до 18 років (неповнолітня) має неповну цивільну дієздатність і наділена більшими можливостями, порівняно з частково дієздатними. Так, наприклад, вона має право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунок).

8. Повну цивільну дієздатність зазвичай мають особи, які досягли 18 років (повноліття). Але у деяких випадках вона може бути надана і раніше: у випадку, коли неповнолітній записаний матір'ю або батьком дитини; з моменту реєстрації шлюбу; фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором або бажає займатися підприємницькою діяльністю.

9. Основним джерелом цивільного права є Цивільний кодекс України, прийнятий 16.01.2003, чинний з 1.01.2004 року.

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Ситуація 1. Варвара не досягла 14 років, тому має часткову цивільну дієздатність. Отже, може укладати дрібні побутові угоди. (Стаття 31 ЦКУ).

Ситуація 2. Маргариті 16 років, тому у неї неповна цивільна дієздатність. Отже, вона має право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами. (Стаття 32 ЦКУ).

Ситуація 3. Василенку Д. 17 років, а фізичні особи у віці 14-18 років мають неповну цивільну дієздатність. Але оскільки Дмитро вже одружився і навіть став батьком, то він наділений повною цивільною дієздатністю і може самостійно здійснювати будь-які правочини. (Статті 34,35 ЦКУ).

Ситуація 4. Антону 16 років, тому він має неповну цивільну дієздатність. У даній ситуації два правочини: продаж велосипеда та купівля скутера. Придбати велосипед Антон міг самотійно (має право самотійно розпоряджатися своїм заробітком), а продати – ні, тому що це вже друге розпорядження (потрібна згода батьків). Щодо купівлі скутера, то це транспортний засіб, а на вчинення неповнолітньою особою правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника і дозвіл органу опіки та піклування. (Стаття 32 ЦКУ).

Ситуація 5. Роман не досяг 14 років, тому має часткову цивільну дієздатність і самотійно може здійснювати лише дрібні побутові угоди. Дії матері є законними. Роман, як малолітня дитина, може бути власником квартири, але не може самотійно здійснювати операції з нерухомістю, такі як купівля-продаж. Придбання нерухомості для дитини відбувається через законних представників, і такі угоди потребують дозволу органів опіки та піклування. (Стаття 31, 32 ЦКУ).

Ситуація 6. Василь визнаний судом недієздатним, тому не має права вчиняти будь-якого правочину. (Стаття 41 ЦКУ).

Тема 2.2. Загальна характеристика права власності та інші речові права.

Форми та види власності

Віталія Пасічник, консультант Центру професійного розвитку педагогічних працівників Степанківської сільської ради, учитель історії та правознавства Дубіївського закладу загальної середньої освіти I – III ступенів Руськополянської сільської ради Черкаської області.

Словник: Право власності, речове право, володіння, користування, розпорядження, суб'єкт права власності, об'єкт права власності, приватна власність, державна власність, комунальна власність, сервітут, суперфіцій, емфітевзис.

Форми роботи: фронтальна, групова, інтерактивна, ситуаційне моделювання.

Методи роботи.

Дискусія — учні обмінюються думками щодо різниці складових прав власності

Правова ситуація (кейс-метод) — аналіз вигаданих ситуацій на визначення форми власності

Проектна діяльність — створення плаката, комікса або інфографіки на тему «Я — власник! Що я маю право робити?»

Інтерактивний квест «Форми власності» — перевірка знань учнів форми власності, речові права.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Розкриття поняття «право власності» та його складових: пояснення понять володіння, користування, розпорядження; приклади з повсякденного життя.

Робота з термінами. Обговорення значення ключових понять: власність, форма власності, речові права, сервітут, суперфіцій, емфітевзис; дискусія: «У чому різниця між користуванням і володінням?»

Інтерактивна вправа «Зberi визначення»:

кожна група/пара отримує окремі картки з частинами термінів і визначень (наприклад: "право будівництва на чужій земельній ділянці" + суперфіцій"); учасники мають правильно поєднати терміни з їхніми визначеннями, обґрунтувати вибір і коротко пояснити.

Обговорення форм і видів власності в Україні: приватна, державна, комунальна, колективна; спільна сумісна і спільна часткова власність; приклади з життя (школа, квартира, пай, автомобіль).

Правовий захист права власності: основні положення Конституції України (Ст. 13, 13, 41), Цивільного кодексу (Ст.316, 317, 321, 386); шляхи захисту: звернення до суду, до поліції, нотаріуса. (самозахист, адміністративний, судовий (віндикаційний, негативний позови))?

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Форми роботи: групова, інтерактивна.

Робота з документом: Стаття 41 Конституції України.

Стаття 41. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом.

Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Запитання:

1. Які три основні правомочності власника згадано у статті?
2. Що означає фраза "право приватної власності є непорушним"?
3. Чи можна людину позбавити її власності? Якщо так — за яких умов?

Аналітичні:

1. У чому полягає відмінність між приватною, державною та комунальною власністю відповідно до цієї статті?
2. Чому, на вашу думку, право власності обмежується законом, навіть якщо воно є «непорушним»?

Дискусійні:

1. Чи повинна держава втручатися у право власності, якщо власник використовує його на шкоду іншим?
2. Як ця стаття захищає результати творчої діяльності (твори, винаходи тощо)? Наведіть приклад.

Завдання: Створіть умовну житлову або виробничу ситуацію, у якій застосовується право власності або інші речові права. Оберіть один із запропонованих варіантів (або свій):

1. Придбання квартири або будинку.
2. Спільна власність подружжя на автомобіль.
3. Надання земельної ділянки в оренду.
4. Створення ОСББ у багатоповерховому будинку.
5. Укладення договору суперфіції на будівництво.

Розробити:

- Хто є власником? Уточнити форму та вид власності. Яке речове право реалізується? (власність, сервітут, суперфіцій, емфітевзис тощо).
- Які права та обов'язки має власник або користувач?
- Які можливі конфлікти або правові труднощі можуть виникнути? Як можна захистити право власності у цій ситуації? (суд, поліція, нотаріус тощо)

Презентація результатів: 2–3 хвилини від кожної групи.

Форма подачі — міні-рольова гра, схема, усна презентація або коротка сценка.

**Квест «Загальна характеристика
прав власності» (Canva)**

<https://uchitel123214.my.canva.site/dagp3j32t5i>

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Форми роботи: індивідуальна або парна, кейс-метод, ситуативні задачі.

Правова ситуація. Кожна група отримує кейс (правову ситуацію) та завдання до них.

Ситуація 1. Спір за спадщину

Олена та її брат Ігор успадкували будинок від батьків. Олена хоче проживати в ньому, Ігор — продати свою частку.

Запитання до групи:

1. Визначте, яка форма власності виникла.
2. Яке речове право має кожен спадкоємець?
3. Які можливі шляхи розв'язання конфлікту?

Ситуація 2. Приватна власність

Марина отримала в подарунок від батьків ноутбук. Через місяць її однокласник Вадим попросив постійно брати його «на декілька днів». Марина відмовила, але Вадим сказав, що техніка у класі має бути «спільною».

Запитання до групи:

1. До якої форми власності належить ноутбук?
2. Чи має Марина право не давати його іншим?

Ситуація 3. Суперфіції на практиці

Підприємець отримав дозвіл на будівництво складу на комунальній земельній ділянці.

Запитання до групи:

1. Яке речове право виникло?
2. Хто є власником землі, а хто — будівлі?
3. Які обмеження можуть бути у підприємця?

Ситуація 4. Конфлікт між сусідами

Петро хоче прокласти водопровід через земельну ділянку сусіда. Сусід проти.

Запитання до групи:

1. Чи можна зобов'язати сусіда дозволити це?
2. Яке речове право може застосовуватись?
3. Як оформити таке право офіційно?

Ситуація 5. Комунальна власність

Денис пошкодив лавку в місцевому сквері, коли катався на скейті. Коли йому зробили зауваження, він відповів: «Це ж нічия лавка, мені можна!»

Запитання до групи:

1. Кому належить майно у сквері?
2. Яку форму власності воно представляє?
3. Чи несе Денис відповідальність за пошкодження?

Представлення та захист напрацювань груп:

1. Кожна група презентує результати аналізу своєї ситуації.
2. Інші учні можуть ставити запитання, доповнювати відповіді.
3. Вчитель коригує та узагальнює відповіді, акцентуючи на особливостях форм власності в Україні.

Творче завдання: «Світ речей і прав» Завдання: Створіть плакат, комікс або інфографіку на тему «Я — власник! Що я маю право робити?» У своєму творчому проєкті зобразіть: Об'єкт власності (реальний або вигаданий — наприклад, велосипед, книжка, комп'ютер, домашня тварина, музичний твір, земельна ділянка тощо). Форму власності (приватна, державна, комунальна — позначте або підпишіть). Ваші права як власника: володіння, користування, розпорядження. Можливу ситуацію порушення права власності (і як її можна вирішити законно). Формат на вибір: аркуш А4/А3 (паперовий або цифровий формат), комікс (4–6 кадрів), цифрова презентація (3–5 слайдів), відео-ролик (до 2 хв).	Практична: «Склади договір» Мета: Ознайомити учнів із практичним застосуванням речових прав. Формат: Робота в парах. Інструкція: Уявіть, що ви укладаєте договір сервітуту між двома сусідами. Один хоче провести газопровід через ділянку іншого. Складіть короткий договір (5–7 речень), указавши: ✓ Сторони договору (наприклад, Іван і Петро). ✓ Предмет договору (право проходу через ділянку для газопроводу). ✓ Права та обов'язки сторін. ✓ Строк дії сервітуту. Приклад відповіді: Договір про встановлення сервітуту Між Іваном Петренком (власником ділянки №1) та Петром Сидоренком (власником ділянки №2) укладено цей договір. Іван надає Петру право сервітуту для прокладання газопроводу через ділянку №1. Петро зобов'язується використовувати ділянку лише для прокладання та обслуговування газопроводу, не завдаючи шкоди майну Івана. Іван має право отримувати плату за сервітут у розмірі, погодженому сторонами. Сервітут діє протягом 10 років. Договір набуває чинності після нотаріального посвідчення. Організація: Пари складають договір, зачитують його класу. Учитель коментує правильність. Час: 10–12 хвилин
---	--

Ресурси:

1. Конституція України (статті 13, 14, 41)URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України (розділ II, книга третя — "Право власності та інші речові права"):URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Розкриття поняття «право власності» та його складових

Право власності — це сукупність правових норм, що регулюють відносини щодо володіння, користування та розпорядження майном.

Володіння — це фактичне утримання майна під своїм контролем (юридичне або фізичне). Наприклад, людина, яка проживає в будинку, володіє ним.

Користування — це можливість отримувати користь від майна (жити в будинку, їздити на автомобілі). Наприклад, орендар квартири користується нею, але не володіє.

Розпорядження — це право визначати юридичну долю майна (продати, подарувати, заповісти). Наприклад, власник автомобіля може його продати.

Приклади з життя: Власник квартири володіє нею (живе в ній), користується (мешкає, облаштовує) і розпоряджається (може здати в оренду чи продати). Орендар лише користується квартирою, але не володіє і не розпоряджається нею.

Робота з термінами

Власність – економічна категорія, що визначає відносини між людьми щодо привласнення матеріальних і нематеріальних благ.

Форма власності – спосіб організації власності (приватна, державна, комунальна, колективна).

Речові права – права, що надають можливість безпосередньо володіти, користуватися чи розпоряджатися річчю (наприклад, право власності, право господарського відання).

Сервітут – право обмеженого користування чужим майном (наприклад, право проходу через сусідську ділянку).

Суперфіцій – право будівництва на чужій земельній ділянці з правом власності на споруду.

Емфітевзис – право довгострокового користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб.

Дискусія: різниця між користуванням і володінням
Користування передбачає отримання користі від майна без юридичного контролю над ним (наприклад, орендар квартири). Володіння – це фізичний або юридичний контроль над майном, що може не включати користування (наприклад, власник здає квартиру в оренду, але сам нею не користується).

Інтерактивна вправа «Зberi визначення»

Учасники отримують картки з термінами та їхніми визначеннями. Наприклад:

Картка 1: «Право будівництва на чужій земельній ділянці» → **Суперфіцій**.

Картка 2: «Право обмеженого користування чужим майном» → **Сервітут**.

Картка 3: «Право довгострокового користування земельною ділянкою для сільського господарства» → **Емфітевзис**.

Учасники обґрунтовують вибір: наприклад, суперфіцій дозволяє будувати будинок на чужій землі, зберігаючи право власності на споруду, тоді як сервітут дає лише обмежене право (прохід, проїзд). Пояснення допомагають закріпити розуміння термінів.

Обговорення форм і видів власності в Україні

Приватна власність – належить фізичним або юридичним особам (наприклад, квартира, автомобіль).

Державна власність – належить державі (наприклад, державні підприємства, дороги).

Комунальна власність – належить територіальній громаді (школи, парки).

Спільна сумісна власність – майно належить кільком особам без визначення часток (наприклад, майно подружжя).

Спільна часткова власність – майно належить кільком особам із визначенням часток (наприклад, земельний пай у спадщині).

Приклади з життя: Школа – комунальна власність, квартира – приватна, автомобіль подружжя – спільна сумісна, земельний пай, поділений між спадкоємцями, – спільна часткова.

Правовий захист права власності

Основні положення:

Конституція України: Стаття 13 – держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів власності; Стаття 41 – право власності є непорушним, ніхто не може бути протиправно позбавлений майна.

Цивільний кодекс України: Стаття 316 – визначає право власності як право володіти, користуватися і розпоряджатися майном; Стаття 317 – гарантує захист права власності; Стаття 321 – встановлює непорушність права власності; Стаття 386 – передбачає способи захисту права власності.

Шляхи захисту:

Звернення до суду – для відновлення права власності чи компенсації (наприклад, позов про витребування майна).

Звернення до поліції – у разі крадіжки чи пошкодження майна.

Звернення до нотаріуса – для посвідчення угод чи захисту спадкових прав.

Приклад: Якщо сусід незаконно зайняв частину земельної ділянки, власник може звернутися до суду з позовом про усунення перешкод у користуванні майном.

Самозахист - різноманітні превентивні, присікаючі чи відновлювальні дії самого власника в рамках закону

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Ситуація 1. Спір за спадщину

Форма власності: Приватна, спільна часткова.

Речове право: Право власності на частку будинку для Олени та Ігоря (володіння, користування, розпорядження).

Шляхи розв'язання конфлікту:

- ✓ Викуп частки Оленою.
- ✓ Поділ будинку в натурі.
- ✓ Продаж будинку з розподілом коштів.
- ✓ Суд або медіація.

Ситуація 2. Приватна власність

Форма власності: Приватна (ноутбук належить Марині).

Право Марини: повне право володіти, користуватися і розпоряджатися ноутбуком, включаючи право відмовити Вадиму у використанні.

Ситуація 3. Суперфіцій на практиці

Речове право: Суперфіцій (право будувати на комунальній ділянці).

Власники: Земля – територіальна громада (комунальна власність), склад – підприємець (приватна власність).

Обмеження: Використання ділянки лише для будівництва складу, сплата плати, дотримання норм і умов договору.

Ситуація 4. Конфлікт між сусідами

Можливість зобов'язання: Так, через сервітут за згодою або рішенням суду.

Речове право: Сервітут (обмежене користування ділянкою сусіда).

Оформлення: Договір (нотаріально посвідчений) або судове рішення з реєстрацією у Державному реєстрі.

Ситуація 5. Комунальна власність

Власник: Територіальна громада.

Форма власності: Комунальна.

Відповідальність Дениса: Відшкодування збитків, можлива адміністративна відповідальність.

Комікс: Я — власник велосипеда!

Формат: Комікс (**6 кадрів**) **Об'єкт власності:** Велосипед **Форма власності:** Приватна

Кадр 1: Знайомство з об'єктом власності

Зображення: Підліток Андрій радісно тримає новий велосипед біля магазину.

Текст: «Ура! Мої батьки подарували мені велосипед. Це моя приватна власність!»

Кадр 2: Право володіння

Зображення: Андрій замикає велосипед на спеціальній стійці біля будинку. **Текст:** «Я володію велосипедом: він мій, і я відповідаю за його збереження.»

Кадр 3: Право користування

Зображення: Андрій їде на велосипеді в парку, усміхається. Текст: «Я можу кататися на велосипеді, коли захочу. Це моє право користування!»

Кадр 4: Право розпорядження

Зображення: Андрій розмірковує, тримаючи велосипед, поруч думка: «Продати чи подарувати другу?» Текст: «Я можу вирішити, що робити з велосипедом: продати, подарувати чи залишити собі.»

Кадр 5: Порухення права власності

Зображення: Андрій повертається до стійки, але велосипеда немає. Поруч стоїть хлопець із його велосипедом. Текст: «О ні! Хтось украв мій велосипед! Це порушення мого права власності!»

Кадр 6: Вирішення ситуації

Зображення: Андрій у поліцейському відділку розповідає про крадіжку. Поліцейський записує заяву. Текст: «Я звернувся до поліції. Вони допоможуть знайти велосипед або притягнути винного до відповідальності. Закон захищає мою власність!»

Пояснення:

Об'єкт власності: Велосипед – приклад приватної власності, що належить Андрію.

Форма власності: Приватна, оскільки велосипед придбаний для особистого користування.

Права власника:

Володіння: Андрій має право зберігати велосипед і захищати його від сторонніх.

Користування: Андрій може їздити на велосипеді, використовувати його для поїздок.

Розпорядження: Андрій може продати, подарувати або передати велосипед у спадок.

Порушення права власності: Крадіжка велосипеда – це протиправне позбавлення права власності.

Вирішення: Звернення до поліції для розслідування та захисту права власності (Стаття 41 Конституції України, Стаття 386 Цивільного кодексу України). Якщо велосипед знайдуть, його повернуть Андрію, а винного можуть притягнути до відповідальності.

Тема 2.3. Цивільно-правові договори

Ольга Зіма, вчитель історії та правознавства Леськівського ліцею з початковою школою та гімназією Леськівської сільської ради Черкаського району Черкаської області

Словник: договір, акцепт, оферта.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Форми роботи: фронтальна

Цивільно-правовий договір — це домовленість (правочин) двох або більше сторін, яка має на меті встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Суб'єкти — сторони, які укладають договір. Вони повинні мати цивільну правоздатність та цивільну дієздатність. Сторонами договору можуть бути фізичні особи (в тому числі неповнолітні — за окремих умов), юридичні особи, а також держава.

Об'єктами цивільно-правових договорів є конкретні матеріальні та нематеріальні блага, щодо яких виникають або можуть виникати цивільні права та обов'язки. Це можуть бути речі, гроші, цінні папери, цифрові речі, майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної та творчої діяльності, інформація

Договір вважається дійсним при дотриманні таких умов: законність дії; волевиявлення сторін; дотримання встановленої законом форми договору; правоздатність і дієздатність сторін.

Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

Звичайні умови — це умови, які вважаються включеними до договору автоматично, навіть якщо сторони їх прямо не обговорювали, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Випадкові умови — це умови, які не є обов'язковими, але можуть бути включені до договору за згодою сторін. Вони змінюють або конкретизують зміст звичайних умов.

Процедура укладення договору проходить кілька стадій: пропозиція (оферта), прийняття пропозиції (акцепт), погодження умов, підписання та виконання.

Цивільно-правові договори поділяються на:

- За змістом: договори купівлі-продажу, оренди, дарування, найму, підряду, позики, надання послуг;
- За формою: усні, прості письмові, письмові нотаріально посвідчені;
- За способом укладення: публічні, договори приєднання, попередні договори;
- За кількістю сторін: односторонні, двосторонні, багатосторонні
- За моментом виникнення: реальні, консенсуальні

ВАРІАНТ I

Форми роботи: індивідуальна, робота в парах

Практичний блок. Робота з поняттями та термінами

Цивільний правочин — це юридичний факт, який має вольовий характер, тобто є дією, вчиненою суб'єктом цивільного права, спрямованою на досягнення певного правового результату (набуття, зміна або припинення прав та обов'язків)

Цивільно-правовий договір — це домовленість двох або більше сторін, яка встановлює, змінює або припиняє цивільні права та обов'язки.

Оферта — це пропозиція укласти договір, яка містить усі істотні умови та виражає намір особи вважати себе зобов'язаною в разі прийняття цієї пропозиції.

Акцепт — це повна і безумовна згода іншої сторони на оферту (пропозицію укласти договір).

Об'єкт цивільно-правових договорів — це конкретні матеріальні та нематеріальні блага, щодо яких виникають або можуть виникати цивільні права та обов'язки

Гра «Ерудит»: юридичний слов ник

Правила гри:
здобувачі освіти
мусять визначити,
чи коректно
поєднані поняття
й терміни. Якщо
ні, їх слід
розставити вірно.

Практичний блок

Форми роботи: диференційовано-групова

Правова ситуація. Учні об'єднуються в групи. Кожна група отримує кейс (правову ситуацію) та завдання

Задача 1. Олег купив у магазині навушники. Через два дні вони перестали працювати. Олег повернувся в магазин і вимагав обміняти товар або повернути гроші, але продавець відмовився.

Запитання:

1. Який договір був укладений між Олегом і магазином?
2. Які права має покупець у такій ситуації?
3. Чи правомірною відмова продавця?

Задача 2. Ганна вирішила зняти квартиру на літо, щоб працювати у великому місті.

Власник квартири уклав із нею письмовий договір оренди на 3 місяці. Через місяць господар сказав, що хоче підвищити орендну плату.

Запитання:

1. Який договір уклали Ганна і власник?
2. Чи має право орендодавець змінювати умови договору під час його дії?
3. Як Ганна може захистити свої права?

Задача 3. Микола позичив своєму другу 3 000 гривень. Вони усно домовилися, що друг поверне гроші через місяць. Після цього строку друг сказав, що нічого не винен, бо вони нібито не домовлялися про конкретні умови.

Запитання:

1. Чи був укладений договір позики?
2. Які складнощі виникають, якщо договір не оформлено письмово?
3. Як Микола може довести, що передавав гроші?

Задача 4. Іван орендував велосипед у прокатному пункті на 1 день. Повертаючи його, він помітив, що одна з шин пошкоджена. Працівник прокату звинуватив Івана в псуванні речі та вимагає відшкодування вартості ремонту.

Запитання:

1. Який договір уклали Іван і пункт прокату?
2. Які обов'язки мав Іван як наймач?
3. Як з'ясувати, хто винен у пошкодженні речі?

Задача 5. 13-річна Марина самостійно купила собі дорогий смартфон у магазині без згоди батьків. Через кілька днів вона передумала й захотіла повернути товар, але в магазині їй відмовили.

Запитання:

1. Який вид дієздатності має Марина?
2. Чи є договір дійсним у цій ситуації?
3. Які права має Марина та її батьки?

Форми роботи: індивідуальна, робота в парах

Методика проведення: створення інтерактивних завдань на платформі *LearningApps.org* гра «Склади пазл»

URL: <https://tinyurl.com/28utjsl8>

Методика проведення: створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org гра «Числова пряма»

URL: <https://learningapps.org/display?v=p11x6hzqc25>

ВАРІАНТ II

Форми роботи: робота в групах Документи для роботи в класі.	Порівняння різних видів договорів Об'єднати клас в 2 групи, кожній з яких доручити більш детальне опрацювання одного з документів:
---	--

Цивільний кодекс України Глава 54 – Купівля-продаж (статті 655–697) Глава 54 – Договір позики (статті 1046–1053) Глава 58 – Договір найму (оренди) (статті 759–786)	Група 1. Порівняння договору купівлі продажу та договору оренди Група 2. Порівняння договору позики і договору майнового найму. Використати для порівняння критерії 1. Мета 2. Сторони 3. Об'єкт 4. Права та обов'язки сторін 5. Форма укладення 6. Тривалість дії 7. Наслідки укладення договору 8. Запропонувати 2-3 приклади кожного договору
--	---

Форми роботи: робота в загальному колі.

Гра «Правовий детектив»

Правила гри: 1. Гравець обирає або тягне картку з назвою одного з цивільно-правових договорів (можна дати всім різні). 2. Не називаючи договір, він дає коротку, чітку характеристику, наприклад: ✓ предмет договору, ✓ сторони договору, ✓ форма договору, ✓ на що спрямований (передача майна, виконання робіт, надання послуг), ✓ оплатний/безоплатний 3. Інші учасники повинні визначити, який це договір, можна задавати уточнюючі питання Той учасник хто вказав правильно – наступний у черзі.	1. Це договір, за яким одна сторона безоплатно передає іншій стороні майно у власність. Він є одностороннім. Може укладатися письмово або усно, залежно від вартості майна. 2. За цим договором одна сторона передає іншій майно у користування на певний строк за плату. Власником речі залишається особа, що передає її. Важливу роль відіграє стан речі та строк її повернення. 3. Цей договір укладається, коли одна сторона передає гроші або речі, визначені родовими ознаками, а інша зобов'язується повернути таку ж кількість. Як правило, є оплатним. Часто використовується між фізичними особами. 4. За цим договором одна особа зобов'язується виконати певні дії за дорученням і в інтересах іншої. Це завжди довірчі відносини. Він припиняється зі смертю довірителя або представника. 5. За цим договором обидві сторони передають одна одній майно у власність. Кожна сторона виступає і продавцем, і покупцем одночасно. Договір є оплатним, тому що обмін речей визнається еквівалентом плати.
--	--

Ресурси:

1. Цивільний кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Задача 1

1. Між Олегом і магазином був укладений договір купівлі-продажу. Він виникає в момент придбання товару та підтверджується чеком.
2. Покупець має право повернути товар неналежної якості. Згідно з Цивільним кодексом, покупець може вимагати ремонт, заміну або повернення грошей, якщо товар виявився бракованим.

- Відмова продавця є неправомірною. Якщо недоліки з'явилися не з вини покупця, магазин зобов'язаний задовольнити його вимоги.

Задача 2

- Це договір майнового найму (оренди) житла. Його уклали на визначений строк (3 місяці), і він був оформлений письмово.
- Орендодавець не має права самовільно змінювати умови договору під час його дії. Усі зміни можливі тільки за згодою обох сторін.
- Ганна може посилається на умови письмового договору. Якщо власник порушує договір, вона має право звернутися до суду або захищати свої права через консультацію з юристом.

Задача 3

- Між Миколою і його другом був укладений усний договір позики. Закон дозволяє таку форму, якщо мова не йде про великі суми або юридичних осіб.
- Проблема в тому, що усний договір важко довести. Без письмового підтвердження складно довести факт передачі грошей.
- Микола може скористатися свідками, переписками або банківськими переказами, щоб підтвердити позику. Якщо є докази, він має шанс повернути гроші через суд.

Задача 4

- Це договір майнового найму (оренди) — Іван взяв велосипед у тимчасове користування.
- Наймач (Іван) зобов'язаний зберігати річ і повернути її у належному стані. Якщо він винен у пошкодженні — повинен відшкодувати збитки.
- Потрібно з'ясувати, коли з'явилася пошкоджена шина. Якщо при передачі речі не перевірили її стан, буде складно довести, хто винен. Важливо мати акт приймання-передачі або фото.

Задача 5

- Марина має часткову цивільної дієздатності (до 14 років). Вона може укласти лише дрібні побутові угоди без згоди батьків.
- Цей договір купівлі-продажу може бути визнаний недійсним, бо укладений без згоди батьків. Купівля дорогого смартфона — не дрібна побутова угода.
- Батьки мають право звернутися до магазину з вимогою повернути гроші. Якщо магазин відмовив — звернутися до суду для захисту прав малолітньої особи.
- За цим договором обидві сторони передають одна одній майно у власність. Кожна сторона виступає і продавцем, і покупцем одночасно. Договір є оплатним, тому що обмін речей визнається еквівалентом плати.

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Група 1	Група 2
Договір купівлі-продажу і договір оренди — це цивільно-правові договори, але вони мають багато відмінних рис <i>Мета договору</i> Купівля-продаж: передача права власності на річ від продавця до покупця. Оренда: передача речі у тимчасове користування без зміни власника.	Договір позики і договір майнового найму — це цивільно-правові договори, але вони мають багато відмінних рис <i>Мета договору</i> Позика: передача грошей або речей на певний час у власність позичальнику з обов'язком повернути таку ж суму або кількість.

<i>Сторони договору</i> В обох випадках сторонами можуть бути фізичні або юридичні особи (наприклад, громадяни, підприємці, компанії). У купівлі-продажу — продавець і покупець. В оренді — орендодавець і орендар. <i>Об'єкт договору</i> Купівля-продаж: будь-яке майно, у тому числі споживч^е (наприклад, продукти, техніка, нерухомість). Оренда: лише неспоживна річ, яку можна використати і повернути (наприклад, квартира, велосипед, авто). <i>Права та обов'язки сторін</i> Купівля-продаж: продавець має передати товар, а покупець — оплатити його. Оренда: орендодавець зобов'язаний надати річ у придатному стані, орендар — дбати про неї, використовувати за призначенням та вчасно сплачувати орендну плату. <i>Форма договору</i> Обидва договори можуть укладатися усно або письмово. Письмова форма обов'язкова у разі: – купівлі нерухомості; – оренди на термін понад 3 місяці; – оренди нерухомості. <i>Тривалість дії</i> Купівля-продаж: діє до моменту виконання зобов'язань (разова угода). Оренда: має чітко визначений строк дії (день, місяць, рік тощо). <i>Наслідки</i> Купівля-продаж: після оплати покупець стає власником речі. Оренда: орендар користується річчю, але після закінчення терміну зобов'язаний повернути її орендодавцю.	Майновий найм: передача майна у тимчасове користування без зміни власника, за плату. <i>Сторони договору</i> В обох випадках сторонами можуть бути фізичні або юридичні особи. Позика: позикодавець і позичальник. Майновий найм: наймодавець і наймач. <i>Об'єкт договору</i> Позика: гроші або замінні речі (наприклад, зерно, пальне, товари). Майновий найм: лише неспоживна річ, яку можна повернути (наприклад, техніка, приміщення, меблі). <i>Права та обов'язки сторін</i> Позика: позикодавець передає майно у власність, позичальник зобов'язаний повернути таку ж суму або кількість речей. Майновий найм: наймодавець зобов'язаний надати річ у належному стані, наймач — використовувати її за призначенням, дбати про збереження та сплачувати орендну плату. <i>Форма договору</i> Позика: може бути усною, але письмова обов'язкова, якщо: – сума перевищує встановлений законом мінімум; – одна зі сторін — юридична особа. Майновий найм: також може бути усним, але письмова форма обов'язкова при наймі нерухомості або довгострокових угодах (понад 3 місяці). <i>Тривалість дії</i> Позика: діє до моменту повернення грошей або речей. Термін може бути встановлений договором або вимагатися на запит позикодавця. Майновий найм: укладається на конкретний строк, який визначають сторони. <i>Наслідки</i> Позика: після закінчення терміну позичальник повертає еквівалент (ту ж суму грошей або кількість речей). Майновий найм: після закінчення строку річ повертається наймодавцю у належному стані.
<i>Договір купівлі-продажу</i> передбачає повне набуття права власності, а <i>оренда</i> — лише тимчасове користування річчю. Обидва договори регулюються	У <i>договорі позики</i> передається майно у власність і позичальник зобов'язаний повернути рівноцінне. У <i>договорі майнового найму</i> майно лише передається у тимчасове користування — без зміни власника — і має бути повернуте у тому самому або належному стані. Обидва договори

Цивільним кодексом України, але мають різні цілі та наслідки для сторін.	регулюються Цивільним кодексом України, але мають різні цілі та наслідки для сторін.
--	--

Відповіді

Гра «Правовий детектив»

1. Договір дарування
2. Договір оренди
3. Договір позики
4. Договір доручення
5. Договір міни

Тема 2.4. Захист цивільних прав та охоронюваних інтересів

*Андрій Чумак, учитель правознавства Черкаської гімназії №9 ім. О.М. Луценка
Черкаської міської ради Черкаської області*

Словник (дефініції, поняття до теми): цивільні права, охоронювані інтереси, честь, гідність, моральна шкода, позовна давність

Форми роботи: фронтальна, парна, групова, інтерактивна, ситуаційне моделювання, обговорення з елементами правового аналізу.

Методи роботи:

Пошуковий: робота з нормативними актами

Проблемний: аналіз правової ситуації

Дискусія: учні обговорюють

Правова ситуація: кейс-метод

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Метод: Мозковий штурм

- Що таке цивільне право?
- Чи траплялися у вашому житті ситуації, коли ваші права були порушені?
- Якими способами ви (або знайомі) намагались захистити свої права?

Висновок учителя: Цивільні права охоплюють багато сфер – власність, договори, немайнові права. Їх порушення – привід звернутися до суду чи інших органів для захисту.

1. Поняття цивільних прав та охоронюваних інтересів (5 хв)

- **Цивільні права** — права, що виникають у сфері приватних відносин: майнові (володіння, користування, розпорядження) і немайнові (ім'я, честь, гідність, авторство тощо).
- **Охоронювані інтереси** — законно визнані інтереси, які можуть бути захищені навіть без порушення конкретного права (наприклад, екологічна безпека, право на спокій тощо).
- *Приклад:* Людина має інтерес не чути гучну музику вночі — це охоронюваний інтерес, навіть якщо не порушено її власність.

2. Право на захист і його реалізація.

Стаття 16 Цивільного кодексу України займає серед правових норм, які визначають способи захисту цивільних прав, особливе місце. Відповідно до ст.124 і ст. 125 Конституції України правосуддя у справах про захист суб'єктивних цивільних прав здійснюють суди загальної юрисдикції (під юрисдикцією розуміють право чинити суд, розглядати і вирішувати правові питання), які будуються на основі принципів територіальності та спеціалізації. Захист цивільних прав може здійснюватися також третейським судом. Різновидом третейського суду є міжнародний комерційний арбітраж.

Кожна особа має право звернутися до суду за захистом особистих немайнових або майнових прав та інтересів.

Керуючись ст.15 - ст.19 ЦКУ визначне, до кого може звернутися особа за захистом цивільного права та інтересу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print>

Слово вчителя. Зазвичай захист права здійснюється судом (ст.16 ЦКУ). Але Цивільний кодекс України передбачає, що захист цивільних прав здійснюється також:

- нотаріусом (ст.18 ЦКУ);
- органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування (ст.17);
- самозахист своїх прав (ст.19 ЦКУ);

Мовою документів.

ст.15 ЦКУ Право на захист цивільних прав та інтересів

1. Кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспоровання.

2. Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

ст.16 ЦКУ Захист цивільних прав та інтересів судом

1. Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

2. Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути:

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках.

3. Суд може відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею положень [частин другої - п'ятої статті 13](#) цього Кодексу.

ст.17 ЦКУ Захист цивільних прав та інтересів Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування

1. Президент України здійснює захист цивільних прав та інтересів у межах повноважень, визначених [Конституцією України](#).

2. У випадках, встановлених [Конституцією України](#) та законом, особа має право звернутися за захистом цивільного права та інтересу до органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

3. Орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування здійснюють захист цивільних прав та інтересів у межах, на підставах та у спосіб, що встановлені [Конституцією України](#) та законом.

Рішення, прийняте зазначеними органами щодо захисту цивільних прав та інтересів, не є перешкодою для звернення за їх захистом до суду.

ст.18 ЦКУ Захист цивільних прав нотаріусом

1. Нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених [законом](#).

ст. 19 ЦКУ Самозахист цивільних прав

1. Особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань.

Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства.

2. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням.

Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.

3. Способи захисту цивільних прав.

ч.2 ст.16 ЦКУ визначає різні способи захисту цивільних прав у судовому порядку, а саме:

- ❖ визнання права (*підтвердження наявності права у особи (на власність, авторство)*); Наприклад, суд визнає право власності особи на квартиру.
- ❖ визнання правочину недійсним (*скасування юридичної сили правочину*); Наприклад, договір, укладений під тиском або з порушенням закону.
- ❖ припинення дії, яка порушує право (*зобов'язання припинити протиправну поведінку*); Сусід несанкціоновано встановив паркан на чужій ділянці.
- ❖ відновлення становища, яке існувало до порушення (*повернення до ситуації до порушення*); Повернення майна або виправлення наслідків незаконних дій.
- ❖ примусове виконання обов'язку в натурі (*змусити особу виконати зобов'язання (передати річ, виконати роботу)*); Зобов'язання повернути борг, передати товар тощо.
- ❖ зміна правовідношення (*зміна умов зобов'язання між сторонами*);
- ❖ припинення правовідношення (*припинення договору або іншого зобов'язання*);
- ❖ відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди (*компенсація за завдану майнову шкоду*);
- ❖ відшкодування моральної (*немайнової*) шкоди (*компенсація за душевні страждання, приниження гідності*); Наприклад, у разі наклепу чи образ у ЗМІ.
- ❖ визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб (*контроль за дотриманням прав громадян з боку держави*);
- ❖ інші способи, встановлені договором або законом.

Доберіть приклади до кожного способу захисту прав у цивільному порядку.

Слово вчителя. Суд має право застосовувати будь-який із зазначених способів — індивідуально або разом. Суд може відмовити у захисті, якщо особа зловживає своїм правом (наприклад, діє недобросовісно, всупереч інтересам суспільства або інших осіб — відповідно до ст. 13 ЦКУ).

Закріплення знань

Метод «мікрофон». Закінчи речення:

- Сьогодні я дізнався, що честь і гідність...
- Якщо мої права буде порушено, я...
- Найбільш дієвий спосіб захисту — це...

Додаткова інформація для учнів/учениць.

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ

Позовна давність — це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу (ст.256 ЦКУ).

Функції позовної давності:

- Забезпечення правової визначеності
- Захист відповідача від старих вимог
- Стимулювання до своєчасного захисту прав

Керуючись ст.257 ЦКУ, ст. 258 ЦКУ визначте види, строки позовної давності.

Види строків позовної давності

Стаття 257 ЦКУ — Загальна позовна давність:

- *3 роки* — застосовується, якщо законом не встановлено іншого.

Стаття 258 ЦКУ — Спеціальна позовна давність:

- *1 рік* — наприклад, щодо позовів:
 - про стягнення неустойки
 - про оскарження дій при купівлі-продажу майна
 - про розірвання договору дарування

Інші строки (приклади):

- *2 роки* — до перевізника за втрату вантажу
- *5 років* — при зверненні з позовом про визнання договору недійсним

Стаття 261 ЦКУ:

«Перебіг позовної давності починається від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення свого права.»

Пояснення:

- Важливий не день самого порушення, а коли про нього дізнались.
- У спорах між споживачами та продавцями це особливо актуально.

Наслідки спливу строку

Стаття 267 ЦКУ:

Якщо строк пропущено — позов не задовольняється, якщо про це заявлено стороною у справі.

Тема 2.5. Цивільно - правова відповідальність.

*Дриль Лілія Григорівна, вчитель історії та правознавства вищої категорії
Копіюватського ліцею, Монастирищенської міської ради, Уманського району*

Словник: цивільно-правова відповідальність, шкода, відшкодування збитків, моральна шкода, необережність, умисел, контрагент, співвинуватець, строк позовної давності.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Форми роботи: фронтальна

Зміст курсу

ВАРІАНТ I

Форми роботи: індивідуальна, робота в парах

Практичний блок. Робота з поняттями та термінами

Цивільно-правова відповідальність —наслідки, що настають за порушення цивільних прав або невиконання зобов'язань, передбачених цивільним правом.

Делікт — правопорушення, що спричиняє цивільно-правову відповідальність.

Гра «Лабіринтом термінів»:

юридичний словник

ик

Діти об'єднані в групи:

Шкода — матеріальні або моральні збитки, заподіяні однією особою іншій.

Відшкодування збитків — компенсація матеріальних або нематеріальних втрат.

Моральна шкода — страждання, заподіяні особі у зв'язку з порушенням її прав.

Необережність — форма вини, що проявляється у недбалості, тобто невжитті особою всіх необхідних заходів, щоб уникнути порушення

Умисел — навмисне заподіяння шкоди. форма вини, яка характеризується передбаченням і усвідомленням негативних наслідків свого вчинку і бажанням їх настання

Контрагент — сторона цивільно-правового договору.

Співвинуватець — особа, яка разом із іншими спричинила конкретну шкоду

Строк позовної давності — період у часі, протягом якого можна звернутися до суду для захисту свого порушеного права або інтересу.

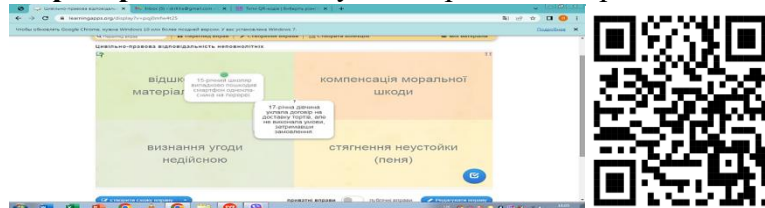
- кожна група отримує назви термінів;

- на окремих листках написані правильні визначення термінів.

Правила гри: здобувачі освіти мусять поєднати правильні терміни та їх визначення

Гра «Цивільно-правова відповідальність неповнолітніх»

Форми роботи: індивідуальна, робота в парах

URL: <https://learningapps.org/display?v=pqj0mfw4t25>

Методика проведення: гру можна застосувати на семінарському занятті, як узагальнення до вивченого матеріалу. Всі завдання гри мають закріпити знання із цивільно-правових відносин неповнолітніх.

ВАРІАНТ II

Форми роботи: робота в групах Цивільно-правова відповідальність в Україні. 1. Загальні принципи цивільно-правової відповідальності. 2. Види цивільно-правової відповідальності дітей 3. Врегулювання цивільно-правових відносин неповнолітніх.	Гра «Створіть «візитівку» документа» Об'єднати клас в 4 групи, кожній з яких доручити більш детальне опрацювання одного з документів: Група 1. Загальні принципи цивільно-правової відповідальності. Група 2. Види цивільно-правової відповідальності Група 3. Врегулювання цивільно-правових відносин неповнолітніх Група 4. Відшкодування в цивільно-правових відносинах Правила гри: 1. Назва, основна мета (1-2 речення). 2. Визначити 2-3 ключових права/принципа, які проголошує даний розділ. 3. Підготувати короткий приклад із життя (гіпотетичний або реальний), який ілюструє застосування, врегулювання або порушення цивільно-правових відносин.
---	--

4.Відшкодування цивільно-правових відносинах.	6	
---	---	--

Ресурси:

1. Цивільно- правовий кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Кримінальний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Ст. 1187 ЦК України. https://protocol.ua/ua/tsivilniy_kodeks_ukraini_stattya_1187/
4. Ст. 22 КК України. https://kodeksy.com.ua/kriminal_nij_kodeks_ukraini/statja-22.htm
5. Ст. 1179 ЦК України. https://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini/statja-1179.htm
6. Ст. 98 КК України. https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_98/
7. Ст.33 ЦК України. https://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini/statja-33.htm
8. Ст.1178 ЦК України. https://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini/statja-1178.htm
9. Ст.1183 ЦК України. https://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini/statja-1183.htm
10. Ст.23 ЦК України. https://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini/statja-23.htm
11. Ст. 46 КК України. https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_46/

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ Практичний блок. ВАРІАНТ II

Група 1. Загальні-принципи цивільно-правової відповідальності. 1.Цивільно - правова відповідальність — це юридичні наслідки, що застосовуються до особи, яка вчинила цивільне правопорушення або не виконала своїх зобов'язань, завдавши шкоди або збитки іншим особам. Це, як правило, має на меті відшкодувати завдану шкоду та відновлювати права та інтереси порушених осіб.. 2. Ключові права/принципи цивільно-правової відповідальності. ✓ Повне відшкодування шкоди. ✓ Відповідальність за вину. ✓ Принцип - пропорційності. ✓ Принцип -гуманізму. ✓ Відновлювальний - принцип. Короткий приклад із життя. Уявіть: 20- січня 2025 року Василенко Василь Васильович, уклав з Пилипетком Петром Пилиповичем договір на	Група 2. Види цивільно-правової відповідальності. 1.Основна мета: закріпити основні види цивільно-правової відповідальності. 2. Ключові права/принципи. <i>Відшкодування збитків</i> — це основна форма цивільно-правової відповідальності. <i>Виплата неустойки (штраф, пеня)</i> — це форма відповідальності за порушення договірних зобов'язань. <i>Відшкодування шкоди</i> — це вид діяльності застосовується, якщо дія або бездіяльність особи завдала шкоди здоров'ю, життю або майну потерпілого. <i>Виконання основних обов'язків</i> — це відновлення порушених прав, наприклад якщо особа не виконала своїх зобов'язань її зобов'язують виконати у встановлений строк або вчинити уніші дії. Короткий приклад із життя. 15-річний Денис пошкодив автомобіль сусіда, кинувши у нього камінь. Чи нестиме Денис відповідальність за свої дії? за ст. 22 КК України - кримінальна відповідальність за окремі види кримінальних правопорушень настає з 14 років (у тому числі за умисне знищення або пошкодження майна). Цивільно-правова відповідальність настає також з 14 років (ст. 1179 ЦК України). Окрім кримінальної, відшкодування майнової шкоди (ремонт авто тощо)
---	--

виконання ремонтних робіт у своїй квартирі. Станом на сьогоднішній день Пилипенко П.П. не виконав жодних робіт з вищезазначеного договору. Висновок: Василенко має повне право звернутися із позовною заявою до суду щодо не виконання договору від 20.01.2025 року. При цьому до заяви пред'явити: ✓ копію договору; ✓ зазначені докази, що підтверджують порушення договору; ✓ зміст позовних вимог (тобто те, що ви просите суд вчинити щодо відповідача)	можуть покласти на самого Дениса або його батьків/опікунів. Це передбачено Цивільним кодексом України, ст. 1179–1183. Висновок: 15 річний Денис буде нести відповідальність, але вид відповідальності залежить від обставин; якщо злочин умисний, підлітка можуть притягнути до кримінальної відповідальності; якщо дії були необережними, Денис як неповнолітня особа буде відповідати за завдану шкоду самостійно на загальних підставах (цивільно-правова відповідальність). У разі відсутності у неповнолітньої особи майна, достатнього для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі її батьками (усиновлювачами) або піклувальником, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини.
Група 3.Врегулювання цивільно-правових відносин неповнолітніх. Статті ЦК, які врегульовують цивільно-правові відносини неповнолітніх. <i>Основна мета.</i> Ознайомити з цивільно-правовою відповідальністю неповнолітніх. <i>Ключові права/принципи.</i> Цивільно-правова відповідальність неповнолітніх (від 14 до 18 років) регулюється Цивільним кодексом України (ст.33, 1178-1183 ЦК України). Неповнолітні особи відповідають за власні дії, але якщо у них немає достатньо майна для відшкодування шкоди, її відшкодовують батьки або опікуни. Неповнолітні особи відповідають за порушення договорів, які вони уклали самостійно (за згодою батьків або піклувальника). Закон надає неповнолітнім можливість набути повну цивільну дієздатність за рішенням органу опіки та піклування або в судовому порядку. Короткий приклад із життя.	Група 4. Відшкодування в цивільно-правових відносинах Чому ж відшкодування має важливе значення? <i>Основна мета.</i> Визначити основні принципи відшкодування під час цивільно-правової відповідальності. <i>Ключові права/принципи.</i> Поновлення порушеного особистого немайнового права(в т.ч. вибачення та спростування недостовірної інформації). Відшкодування майнової та моральної шкоди. Виняток, коли батьки не відшкодовують шкоду, що завдала дитина віком до 14 років, якщо доведуть, що шкода не є наслідком несумлінного виконання та нагляду за дитиною (п.1 ст.1178 ЦКУ); навчальний заклад, заклад охорони здоров'я та інший заклад або приватна особа, що на підставі закону або договору здійснює нагляд за дитиною, відшкодовує шкоду, яку завдала дитина під час їхнього нагляду, якщо не доведуть, що шкода завдана не з їхньої вини (п.2-3.ст.1178 ЦКУ). Короткий приклад із життя. Ситуація 1. Тринадцятирічна Аліна під час гри на шкільному подвір'ї розбила вікно класу м'ячем. Батьки змусили публічно вибачитися перед класом та директором. Чи вплине це на розмір відшкодування збитків?

Максим (який має власний дохід від підробітку) укладає договір з музичною школою про навчання гри на гітарі. Батьки дають письмову згоду на укладення цього договору. Через 2- місяці школяр перестає відвідувати заняття та відмовляється сплачувати вартість курсу навчання. Чи можна стягнути з 16-го Максима борг? Чи за такі дії будуть нести відповідальність батьки? Відповідь: ✓ якщо договір підписано за згодою батьків (ст.1179 ЦК України) неповнолітній маючи власний дохід буде відшкодовувати сам; ✓ якщо його доходів не достатньо, додаткову відповідальність можуть нести батьки (якщо вони безпосередньо сприяли порушенню договору або не контролювали його виконання).	✓ ст. 1178 ЦК України - за шкоду заподіяну малолітньою дитиною (до 14-років), відповідають батьки; ✓ ст. 1166 вибачення не звільняє від майнової відповідальності, але може бути враховане судом при визначені моральної шкоди (ст.23 ЦК України). Висновок: батьки зобов'язані відшкодувати вартість вікна. Ситуація 2. Громадянин М. публічно образив громадянина І. у соціальних мережах. Пізніше М. визнав свою провину та приніс публічне вибачення. Чи може це вплинути на відповідальність М.? Розв'язок. ✓ згідно зі ст.173 КК України (образа), до образи можуть бути застосовані: штраф, громадські роботи або арешт. ✓ ст.45 КК України передбачає, що добровільне вибачення та сприяння зменшенню шкоди можуть бути обставинами, що пом'якшують відповідальність. Вплив вибачення: ✓ якщо вибачення було щирим і сприяло примиренню, суд може: ✓ пом'якшити покарання (наприклад, замість штрафу обмежитися попередженням); ✓ закрити справу за примиренням сторін (ст. 46 КК України), якщо І. не має претензій. Висновок. Вибачення може призвести до зменшення покарання або звільнення від відповідальності.
---	---

Тема 2.6. Захист права інтелектуальної власності.

Ганна Сліпенко, методист відділу освіти Жашківської міської ради Черкаської області

Словник: інтелектуальна власність, авторське право, академічна доброчесність, плагіат, об'єкти права інтелектуальної власності, суб'єкти права інтелектуальної власності.

Форми роботи: фронтальна, робота в групах.

Методи роботи.

Складання інфографіки – це візуалізація даних, створення інформаційних схем та моделей подання інформації.

Правова ситуація - це аналіз конкретних правових ситуацій для розвитку критичного мислення

Зміст уроку має на меті ознайомити учнів з правовими аспектами створення та використання інтелектуальної власності, також навчити дотримуватися академічної доброчесності.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Форми роботи: індивідуальна/групова

Ознайомлення з основними поняттями: робота з хмарою слів.

URL: <https://wordart.com/edit/j6uuui5bgz87>

Інтелектуальна власність	Патент
Авторське право	Плагіат
Академічна доброчесність	Суміжні права

Гра «Словник термінів» URL: https://learningapps.org/watch?v=pd1znzg3t25	
Практичний блок. ВАРІАНТ I	
Форми роботи: робота в групах	
Робота з документом. Складання пам'ятки/інфографіки. Учні об'єднуються в групи	
<i>Група 1.</i> Завдання. Опрацювати ст. 420 Об'єкти права інтелектуальної власності Цивільного кодексу України	
<i>Група 2.</i> Ст.421 Суб'єкти права інтелектуальної власності Цивільного кодексу України Цивільного кодексу України	

ВАРІАНТ II

Індивідуальна форма роботи.

Учні виконують вправу:

Вправа «Порушення авторського права: Як захистити свої права?»

URL: <https://learningapps.org/watch?v=pd085jxx225>

ВАРІАНТ III

Форма роботи: диференційовано-групова

Ситуація 1. Данило має написати реферат з курсу «Моя Черкащина». В мережі Інтернет він знаходить цікаві статті про архітектурні пам'ятки. Використовує матеріал у своїй роботі та як джерело вказує просто «Інтернет». Знаходить інтерв'ю краєзнавців, використовує матеріал, автора не вказує.

Чи правильно вчинив Данило? Як можна кваліфікувати його вчинок? Чи припустився помилки Данило при написанні реферату?

Ситуація 2. Згідно договору з видавництвом «Колос» автор (громадянин К.) підготував розділ до підручника «Основи агрономії». Після друку підручника автор (громадянин К.) вказав на те, що у змісті підручника у назві розділу, де він є автором, поряд з його прізвищем вказане прізвище О.

Автор (громадянин К.) звернувся за консультацією.

Надайте консультацію автору (громадянину К.)

Ситуація 3.

Автор музичного твору громадянин Г. звернувся з позовом про захист авторських прав до громадянина В. - власника ютуб-каналу. У позові вказувалося, що громадянин В. без дозволу позивача відтворював у своєму подкасті музичний твір та використовував його у своїх роликах.

Позивач вимагає відшкодування заподіяної шкоди в розмірі 50 000 тисяч грн., вилучити/видалити відео/аудіо матеріали, що містять контрафактну продукцію.

Поміркуйте, яке рішення повинен винести суд?

ВАРІАНТ IV

Форма роботи: спільне формування інфографіки «Як уникнути плагіату» URL: https://surl.li/dnzrai	
---	---

Ресурси:

- 1.Вища школа адвокатури. Що таке суміжні права? URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/shho-take-sumizni-prava-na-tvir>
- 2.Закон України про авторське право і суміжні права
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
- 3.Захист авторських прав у мережі Інтернет (картинка до вправи) URL: <https://wisegroup.com.ua/ua/zahist-prav-intelektualnoi-vlasnosti-v-merezhi-internet/>
- 4.Кримінальний кодекс України
URL: https://kodeksy.com.ua/kriminal_nij_kodeks_ukraini/statja-176.htm
- 5.Митний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-VI#Text>
- 6.Порушення авторського права: як захистити свої права? URL: <https://polikarpov.legal/blogposts/porushennya-avtorskogo-prava-yak-zahistiti-svo%D1%97-prava/>
- 7.Універсальний навчальний посібник з академічної доброчесності для вчителів/ уклад. О.С. Ройбу.- Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 217. – 32 с.
- 8.Цивільний Кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок – словник термінів та понять

Інтелектуальна власність — це власність на результати інтелектуальної та творчої діяльності.

Авторське право — це сукупність права автора щодо створення або використання твору літератури, науки, мистецтва.

Піратство — дії, що спрямовані на протиправне використання об'єктів права інтелектуальної власності, що належать іншим особам, умисно вчинені особою, яка розуміє протизаконний характер дій, з метою отримання матеріальної вигоди.

Академічна доброчесність — це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Плагіат — привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід, а також використання у свої працях чужого твору без посилання на автора.

Патент — це офіційний документ, що надає власнику виключне право на винахід, корисну модель або промисловий зразок протягом певного часу. Він засвідчує право на виробництво, використання та продаж такого виробу.

Суміжні права — вид прав інтелектуальної власності, що спрямовані на забезпечення охорони прав та інтересів осіб, що сприяють створенню та розповсюдженню творів, які після створення стають доступними для широкого загалу.

Практичний блок. ВАРІАНТ I	
<i>Група 1.</i> Завдання. Опрацювати ст. 420 Цивільного кодексу України (Об'єкти права інтелектуальної власності). <i>Зразок інфографіки</i> URL: https://surl.lu/isntsu	
<i>Група 2.</i> Ст.421 Цивільного кодексу України (Суб'єкти права інтелектуальної власності) URL: https://surl.li/jtmyen	
Практичний блок. ВАРІАНТ II	
Вправа «Порушення авторського права: Як захистити свої права?» Що вважається порушенням авторського права? ✓ незаконне копіювання; ✓ плагіат ✓ неправомірне розповсюдження. Способи захисту авторського права ✓ досудове врегулювання ✓ звернення до суду. Докази порушення авторського права ✓ фіксація факту порушення; ✓ підтвердження авторства. Відповідальність за порушення авторського права: ✓ цивільно-правова; ✓ адміністративна; ✓ кримінальна.	
Практичний блок. ВАРІАНТ III	
<i>Ситуація 1.</i> Вчинок Данила не правильний. Учень припустився помилки при написанні реферату не вказавши ім'я автора, назву статті, електронну адресу сайту з якого запозичено матеріал. Його вчинок можна кваліфікувати як плагіат та академічна недоброчесність. <i>Ситуація 2.</i> Автор розділу - громадянин К. має право на захист авторських прав, а також досудово врегулювати ситуацію, з'ясувавши з видавництвом «Колос» всіх обставини появи ще одного псевдо «співавтора». Також автор (громадянин К.) має право звернутися до суду з доказами порушення авторського права, з підтверджуючими матеріалами лише свого авторства. (Керуючись Ст. 13. п.1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», Ст.16 «Захист цивільних прав та інтересів судом» Цивільного кодексу України, Ст. 432. «Захист права інтелектуальної власності судом»). <i>Ситуація 3.</i> Автор музичного твору громадянин Г. має право звернутися до суду задля захисту своїх авторських прав, а також відшкодування збитків. (Керуючись Ст. 13. п.1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», Ст.16 «Захист цивільних прав та інтересів судом» Цивільного кодексу України, Ст. 432. «Захист права інтелектуальної власності судом», Ст.1167. п.5 «Підстави відповідальності за завдану моральну шкоду» Цивільного кодексу України, Ст.176 «Порушення авторського права та суміжних прав» Кримінального кодексу України).	

Варто зауважити, що дії відповідача кваліфікуються як плагіат та порушення авторського права, але аж ніяк не розповсюдження контрафактної продукції (керуючись Ст.4 . п.17 Митого кодексу України).

Практичний блок. ВАРІАНТ IV
Інфографіка «Як уникнути плагіату»

ЯК УНИКНУТИ ПЛАГІАТУ

Тема 2.7. Основи спадкового права. Спадкування за законом

Зоя Погоріла, учитель історії та правознавства Звенигородського ліцею №3 Звенигородської міської ради Звенигородського району Черкаської області

Словник: спадкове право, спадкодавець, спадкоємець, спадщина, черги спадкування, відкриття спадщини, спадкування за правом представлення.

Форми роботи: фронтальна, робота в малих групах, робота в парах.

Методи роботи.

Складання схеми — це метод, який використовується для представлення, аналізу та організації різноманітної інформації у вигляді графічного або візуального представлення. *Складання пам'ятки* — це метод, під час якого виокремлюється головне з тексту і складається в певну послідовність дій. *Правова ситуація (кейс-метод)* — це аналіз конкретних правових ситуацій для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та прийняття рішень.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

- ✓ Ознайомлення з основними поняттями спадкового права (спадкове право, спадщина, спадкодавець, спадкоємець, час і місце спадщини, черги спадкування за законом, спадкування за представлення). Робота з хмаринкою слів

<https://surl.li/dqsngz>

(спадкове відкриття правом

- ✓ Визначаємо коло спадкоємців за законом та порядок їх до спадкування.
- ✓ Аналіз норм Цивільного кодексу України, що регулюють спадкування за законом. (ст.1258-1267)

закликання

відносини

- ✓ Ознайомлення з особливостями спадкування в умовах воєнного стану
- Матеріали до уроку: <https://padlet.com/teiazoya/padlet-5d1yhtfa7xfni9q9>

стану

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Форми роботи: диференційовано-групова

Робота з документом. ДОДАТОК 1.1. Складання схеми/пам'ятки. Учні об'єднуються в групи.

Орієнтовні запитання/завдання.

1. Опрацювати статті 1258-1267 Цивільного кодексу України, скласти схему “Черги спадкування”

2. Опрацювати статті 1268-1285 Цивільного кодексу України, скласти пам'ятку “Алгоритм здійснення права на спадкування” Можна письмово покроково або схематично.

3. Опрацювавши витяги з Закону України від 08 листопада 2023 року

№ 3450-IX «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини» та Закон України від 08 листопада 2023 року № 3449-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини», скласти тези або схему про зміни в спадкуванні в умовах воєнного стану.

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Форми роботи: фронтальна, диференційовано-групова

Завдання 1. «Юридичний диктант» (Вставте пропущені слова)

<https://learningapps.org/watch?v=pcxrzy43j25>

1. Перехід прав та обов'язків від померлої особи до інших осіб називається _____.
2. Особа, яка залишає спадщину, – це _____.
3. Спадщина відкривається внаслідок _____ особи або оголошення її _____.
4. Діти, батьки та той з подружжя, хто пережив, належать до _____ черги спадкоємців за законом.
5. За загальним правилом, строк для прийняття спадщини становить _____ місяців.
6. Якщо спадкодавець не залишив заповіту, відбувається спадкування за _____.
7. Рідні брати та сестри спадкодавця належать до _____ черги.
8. Місцем відкриття спадщини є _____ місце проживання спадкодавця.
9. Внуки спадкодавця можуть спадкувати за правом _____.
10. У п'яту чергу спадкують інші родичі до _____ ступеня споріднення.

Завдання 2. «Визнач чергу спадкоємців»

Розподіліть зазначених осіб за чергами спадкування за законом (якщо спадкодавцем є громадянин Бурчик.):

а) Дружина Бурчика; б) Рідний брат Бурчика; в) Мати Бурчика; г) Дід Бурчика (батько матері); д) Син Бурчика.; е) Племянниця Бурчика (дочка його сестри); є) Рідна тітка Бурчика (сестра батька); ж) Особа, яка проживала з Бурчиком. однією сім'єю 7 років.; з) Двоюридний брат Бурчика; и) Утриманець Бурчик., що не був членом сім'ї, але отримував допомогу 6 років.

Завдання 3. «Так чи Ні?» (Аргументуйте відповідь)

1. Чи може юридична особа успадкувати за законом?
2. Чи успадкує онук майно свого діда, якщо батько онука (син діда) помер раніше за діда?
3. Чи має право на спадщину особа, яка проживала зі спадкодавцем однією сім'єю 3 роки?
4. Чи завжди спадщина ділиться порівну між спадкоємцями однієї черги?
5. Чи може спадкоємець наступної черги спадкувати, якщо спадкоємець попередньої черги відмовився від спадщини?

Завдання 4. Гра «Юридична консультація»

1. Після смерті громадянина Нещасного залишилося майно: квартира, автомобіль та грошовий вклад у банку. У нього залишилися: дружина, двоє синів, мати та рідна сестра. Хто з них і в яких частках успадковує майно, якщо заповіту не було?

2. У громадянки Горяної померла дочка, яка мала сина (онука громадянки Горяної). Через рік померла сама громадянка Горяна, не залишивши заповіту. У громадянки Горяної є ще рідний брат Євген. Хто успадковує майно громадянки Горяної?

3. Громадянин Любавенко проживав однією сім'єю з громадянкою Ніжною протягом 10 років без реєстрації шлюбу. Вони вели спільне господарство, мали спільний бюджет. Громадянин Любавенко помер, не залишивши заповіту. У нього є дорослий син від першого шлюбу, який проживає окремо. Чи має право громадянка Ніжна на спадщину? Що б ви їй порадили?

Завдання 5. Гра «Чи можу я успадкувати?»

Визначте, що з переліченого нижче входить до складу спадщини, а що – ні:

1. Право власності на будинок.
2. Авторське право на написану книгу.
3. Борг за кредитним договором.
4. Право на аліменти, які спадкодавець отримував на утримання дитини.
5. Право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом.
6. Акції підприємства.
7. Право на пенсію.
8. Особисті речі (одяг, фотографії).

Завдання 6. «Юридична консультація» (Робота в малих групах)

Уявіть, що ви юристи. До вас звернулися громадяни з такими ситуаціями. Надайте їм консультацію.

Ситуація 1. «Мій батько помер місяць тому. Я єдиний син. Я чув, що треба щось робити, щоб отримати спадок, але не знаю що саме і куди звертатися. Допоможіть...»

Ситуація 2. «Моя бабуся померла, заповіту немає. У неї є двоє дітей: моя мама і мій дядько. Але дядько помер ще до бабусі. У дядька є двоє дітей – мої двоюрідні брат і сестра. Хто буде спадкувати? Допоможіть...»

Творче завдання. Скласти юридичну задачу на тему «Спадкування за законом» та запропонувати її розв'язання. Якщо тема зацікавила, запропонувати учням зробити електронний збірник юридичних задач, ситуацій по спадковому праву.

Практичне завдання. Дізнатися у батьків (з їхньої згоди), чи відомі їм випадки спадкування за законом у їхній родині або серед знайомих, та коротко описати одну таку ситуацію (хто був спадкодавцем, хто спадкоємцями, чи виникали складнощі).

Тести в Google Forms <https://forms.gle/VyH7C7zCPtj3qTLM9>

Ресурси:

1. Цивільний кодекс України
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 06.06.2025)
2. Нотаріальна палата України URL: <https://npu.ua/2019/07/19/spadshhina-infografika/> (дата звернення: 08.06.2025)
3. Відсьогодні діють зміни у порядку спадкування: Закон України від 08.11.2023 № 3450-IX «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини».

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Спадкове право – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, пов'язані з переходом прав та обов'язків (спадщини) від померлої особи (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців).

Спадщина (спадкове майно) – це сукупність прав та обов'язків, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. (ст. 1218 ЦК України)

Спадкодавець – фізична особа, права та обов'язки якої після її смерті переходять до інших осіб (спадкоємців).

Спадкоємець – особа, яка в установленому законом порядку набуває права та обов'язки померлої особи (спадкодавця). Спадкоємцями можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. Спадкоємцями за заповітом можуть бути також юридичні особи та інші учасники цивільних відносин. (ст. 1222 ЦК України)

Відкриття спадщини – юридичний факт, з яким пов'язується виникнення спадкових правовідносин. Спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою. (ст. 1220 ЦК України)

Час відкриття спадщини – день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. (ст. 1220 ЦК України)

Місце відкриття спадщини – останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна. (ст. 1221 ЦК України)

Спадкування – перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

Спадкування за законом – вид спадкування, який має місце, якщо спадкодавець не залишив заповіту, або заповіт визнано недійсним, або спадкоємці за заповітом не прийняли спадщину чи відмовилися від її прийняття, а також в інших випадках, встановлених законом.

Черговість спадкування за законом – встановлений законом порядок закликання до спадкування спадкоємців залежно від ступеня їхнього споріднення зі спадкодавцем.

Спадкування за правом представлення - це особливий порядок спадкування, коли певні особи спадкують замість своїх померлих до відкриття спадщини родичів, які були б спадкоємцями за законом. (ст. 1266 ЦК України)

Поняття та підстави спадкування

Спадкування є важливим інститутом цивільного права, який забезпечує перехід майна, прав та обов'язків померлої особи до її правонаступників. Конституція України (ст. 41) гарантує право приватної власності та право на спадкування.

Підстави спадкування (ст. 1217 ЦК України):

Спадкування за заповітом: відбувається на підставі особистого розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті (заповіту).

Спадкування за законом: відбувається, якщо:

- ✓ спадкодавець не залишив заповіту;
- ✓ заповіт визнано недійсним;

- ✓ спадкоємці за заповітом не прийняли спадщину або відмовилися від її прийняття;
- ✓ заповітом охоплено лише частину спадщини (незаповідана частина спадкується за законом);
- ✓ спадкоємець за заповітом усунений від права на спадкування.

Коло спадкоємців за законом. Черги спадкування.

При спадкуванні за законом спадкоємці закликаються до спадкування в порядку черговості. Цивільний кодекс України встановлює **п'ять черг** спадкоємців за законом (статті 1261-1265 ЦК України). Кожна наступна черга спадкоємців за законом закликається до спадкування у разі:

- ✓ відсутності спадкоємців попередньої черги;
- ✓ усунення їх від права на спадкування;
- ✓ неприйняття ними спадщини;
- ✓ відмови від її прийняття.

Виняток становлять випадки, коли змінюється черговість одержання права спадкування за рішенням суду або за нотаріально посвідченим договором заінтересованих спадкоємців (ст. 1259 ЦК України).

Черги спадкування:

Перша черга (ст. 1261 ЦК України):

- ✓ Діти спадкодавця (у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті).
- ✓ Той з подружжя, який його пережив.
- ✓ Батьки спадкодавця.
- ✓ Внуки та правнуки спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові, бабі, дідові, якби вони були живими на час відкриття спадщини (право представлення – ст. 1266 ЦК України).

Друга черга (ст. 1262 ЦК України):

- ✓ Рідні брати та сестри спадкодавця.
- ✓ Його баба та дід (як з боку батька, так і з боку матері).
- ✓ Племінники та племінниці спадкодавця, а також двоюрідні брати та сестри спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові (рідним братам, сестрам спадкодавця) або бабі, дідові, якби вони були живими на час відкриття спадщини (право представлення – ст. 1266 ЦК України).

Третя черга (ст. 1263 ЦК України):

Рідні дядько та тітка спадкодавця.

Двоюрідні брати та сестри спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові (рідним дядькові, тітці спадкодавця), якби вони були живими на час відкриття спадщини (право представлення – ст. 1266 ЦК України).

Четверта черга (ст. 1264 ЦК України):

Особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини. *Цей факт потребує встановлення в судовому порядку, якщо немає відповідних документів.*

П'ята черга (ст. 1265 ЦК України):

- ✓ Інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно (ступінь споріднення визначається за числом народжень, що відділяють родича від спадкодавця; народження самого спадкодавця не входить до цього числа).

- ✓ Утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї (непрацездатні особи, які не менш як п'ять років одержували від спадкодавця матеріальну допомогу, що була для них єдиним або основним джерелом засобів до існування).

Важливо. Спадкоємці кожної черги спадкують майно у рівних частках.

Спадкування за правом представлення (ст. 1266 ЦК України)

Це особливий порядок спадкування, коли певні особи спадкують замість своїх померлих до відкриття спадщини родичів, які були б спадкоємцями за законом.

Хто спадкує за правом представлення:

- ✓ Внуки, правнуки (замість дітей спадкодавця).
- ✓ Прабаба, прадід (замість баби, діда спадкодавця).
- ✓ Племінники, племінниці (замість рідних братів, сестер спадкодавця).
- ✓ Двоюрідні брати та сестри (замість дядька, тітки спадкодавця).

Вони спадкують ту частку, яка належала б їхньому померлому родичу. Якщо спадкує кілька осіб за правом представлення, частка їхнього померлого родича ділиться між ними порівну.

2.4. Зміна черговості одержання права на спадкування (ст. 1259 ЦК України)

За договором: Фізична особа, яка є спадкоємцем за законом наступних черг, може за нотаріально посвідченим договором з іншими спадкоємцями тієї черги, яка має право на спадкування, змінити черговість, успадкувавши разом зі спадкоємцями цієї черги.

За рішенням суду: Особа, яка є спадкоємцем за законом наступних черг, може за рішенням суду одержати право на спадкування разом із спадкоємцями тієї черги, яка має право на спадкування, якщо вона протягом тривалого часу опікувалася, матеріально забезпечувала, надавала іншу допомогу спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані.

2.5. Прийняття спадщини та відмова від неї

- ✓ **Строк для прийняття спадщини:** 6 місяців з часу відкриття спадщини (ст. 1270 ЦК України).
- ✓ **Способи прийняття:** Подання заяви про прийняття спадщини нотаріусу. Вважається, що спадкоємець прийняв спадщину, якщо він постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини (якщо протягом 6 місяців не заявив про відмову).
- ✓ **Відмова від прийняття спадщини:** Спадкоємець за законом або за заповітом має право відмовитися від прийняття спадщини протягом строку, встановленого для її прийняття (ст. 1273 ЦК України)

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Схема «Черги спадкування»

Пам'ятка «Алгоритм здійснення права на спадкування в Україні»

Цей алгоритм описує послідовність дій для спадкоємців за законом та за заповітом після смерті спадкодавця (часу відкриття спадщини).

Крок 1: Відкриття спадщини та визначення статусу спадкоємця

- ✓ Час відкриття спадщини: Спадщина відкривається в день смерті особи або в день, з якого вона оголошується померлою.
- ✓ Визначте свій статус:
- ✓ Спадкоємець, що постійно проживав зі спадкодавцем: Якщо на момент смерті спадкодавця ви постійно проживали разом з ним, ви вважаєтесь таким, що автоматично прийняли спадщину (ст. 1268, ч. 3).
- ✓ Спадкоємець, що не проживав зі спадкодавцем: Якщо ви не проживали разом зі спадкодавцем, для прийняття спадщини вам необхідно подати заяву (ст. 1269, ч. 1).
- ✓ Малолітні, неповнолітні, недієздатні особи: Такі особи вважаються такими, що автоматично прийняли спадщину, за винятком випадків, коли є дозвіл органу опіки та піклування на відмову (ст. 1268, ч. 4, ст. 1273).

Крок 2: Прийняття або відмова від спадщини (строк – 6 місяців)

- ✓ Протягом **шести місяців** з дня відкриття спадщини спадкоємець повинен визначитися, приймає він спадщину чи відмовляється від неї (ст. 1270, ч. 1).

Варіант 1: Прийняття спадщини

Якщо ви проживали разом зі спадкодавцем (автоматичне прийняття):

- ✓ Вам не потрібно подавати заяву про прийняття. Ви можете одразу після спливу 6 місяців звертатися до нотаріуса за видачею свідоцтва про право на спадщину.
- ✓ Якщо ви, попри це, бажаєте відмовитись від спадщини, вам потрібно протягом 6 місяців подати заяву про відмову (ст. 1268, ч. 3).

Якщо ви НЕ проживали разом зі спадкодавцем:

- ✓ Підготуйте документи: Паспорт, ідентифікаційний код, свідоцтво про смерть спадкодавця, документи, що підтверджують ваші родинні зв'язки (свідоцтво про народження, про шлюб) або заповіт.
- ✓ Подайте заяву: Особисто зверніться до державного чи приватного нотаріуса (або до уповноваженої особи в сільському населеному пункті) за місцем відкриття спадщини (останнє місце проживання спадкодавця) та подайте заяву про прийняття спадщини (ст. 1269, ч. 1-2).
- ✓ Нотаріус відкриває спадкову справу.

Важливо: Прийняття спадщини є безумовним. Не можна прийняти її з умовами чи застереженнями (ст. 1268, ч. 2).

Незалежно від того, коли ви фактично отримали свідоцтво, спадщина належить вам з моменту її відкриття (ст. 1268, ч. 5).

Варіант 2: Відмова від спадщини

Подайте заяву про відмову: Протягом 6-місячного строку зверніться до нотаріуса за місцем відкриття спадщини та подайте заяву про відмову від прийняття спадщини (ст. 1273, ч. 1).

Види відмови:

- ✓ Безумовна відмова. Ваша частка перейде до інших спадкоємців вашої черги і буде поділена між ними порівну (ст. 1275).
- ✓ Відмова на користь іншої особи. Ви можете відмовитися від своєї частки на користь іншого спадкоємця за законом (незалежно від його черги) або іншого спадкоємця за заповітом (ст. 1274).

- ✓ Відкликання: Заяву про прийняття або про відмову від спадщини можна відкликати протягом 6-місячного строку, встановленого для її прийняття (ст. 1269, ч. 5, ст. 1273, ч. 6).

Крок 3: Дії після спливу 6-місячного строку

Варіант 1: Ви вчасно прийняли спадщину

- ✓ Зверніться до нотаріуса: Після закінчення 6 місяців зверніться до того ж нотаріуса, у якого відкрита спадкова справа.
- ✓ Отримайте свідоцтво про право на спадщину: Надайте нотаріусу правовстановлюючі документи на спадкове майно (документи на квартиру, будинок, землю, автомобіль тощо). Нотаріус перевіряє склад спадщини та видає свідоцтво.
- ✓ Зареєструйте право власності: Якщо ви успадкували нерухоме майно, необхідно зареєструвати право власності у відповідних державних реєстрах на підставі отриманого свідоцтва.

Варіант 2: Ви пропустили 6-місячний строк

Якщо ви не подали заяву про прийняття спадщини у встановлений строк (і не проживали постійно зі спадкодавцем), ви вважаєтесь таким, що **не прийняли її** (ст. 1272, ч. 1).

Спосіб 1. За згодою інших спадкоємців

- ✓ Отримайте письмову згоду всіх спадкоємців, які вже прийняли спадщину.
- ✓ На підставі цієї згоди подайте заяву про прийняття спадщини нотаріусу (ст. 1272, ч. 2).

Спосіб 2. Через суд

- ✓ Якщо інші спадкоємці не дають згоди або їх немає, подайте позов до суду.
- ✓ Доведіть у суді, що ви пропустили строк з поважної причини (тривале відрядження, тяжка хвороба, перебування на військовій службі тощо).
- ✓ Якщо суд визнає причину поважною, він визначить вам додатковий строк для подання заяви нотаріусу (ст. 1272, ч. 3).

Особливі випадки та додаткові аспекти

Борги спадкодавця: Приймавши спадщину, ви приймаєте і борги спадкодавця, але відповідаєте за ними лише в межах вартості успадкованого майна (ст. 1282). Кредитори мають пред'явити свої вимоги до вас протягом 6 місяців з дня, коли ви отримали свідоцтво про право на спадщину (ст. 1281).

Перехід права на спадкування (спадкова трансмісія). Якщо спадкоємець помер після спадкодавця, але не встиг прийняти спадщину, право на її прийняття переходить до його власних спадкоємців. Строк для прийняття при цьому не може бути меншим за 3 місяці (ст. 1276).

Відумерлість спадщини. Якщо спадкоємців немає, їх усунуто, або вони не прийняли спадщину чи відмовились від неї, через 1 рік з часу відкриття спадщини орган місцевого самоврядування може подати до суду заяву про визнання спадщини **відумерлою**. Таке майно переходить у власність територіальної громади (ст. 1277).

Схема «Алгоритм здійснення права на спадкування в Україні», наприклад:

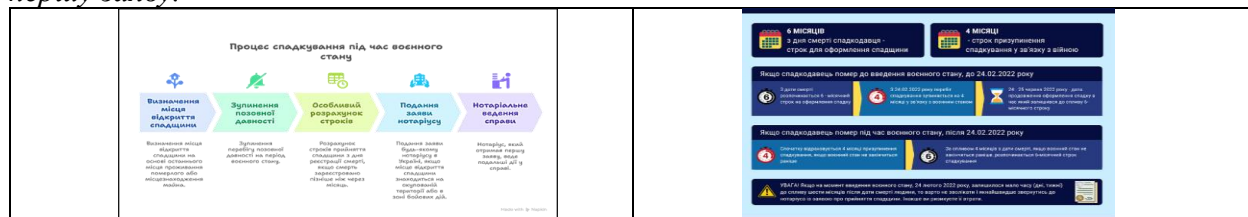
3. Зміни у спадкуванні в умовах воєнного стану:

Змінено місце відкриття спадщини. За загальним правилом, це останнє місце проживання померлого. Якщо воно невідоме — місцезнаходження нерухомого майна (або його основної частини), а за його відсутності — місцезнаходження рухомого майна.

Зупинення позовної давності. На весь період дії воєнного стану перебіг позовної давності зупиняється. (З 4 вересня 2025 року в Україні відновлюється перебіг строків позовної давності, який був зупинений на час карантину та воєнного стану. Це пов'язано із набуттям чинності Законом №4434, який виключає пункт 19 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Цивільного кодексу, що передбачав зупинення позовної давності на час воєнного стану).

Особливий розрахунок строків. Якщо смерть особи зареєстровано пізніше ніж через місяць з дня фактичної смерті, то строки на прийняття спадщини обчислюються з дня державної реєстрації смерті. Це правило діє під час воєнного стану та протягом двох років після його завершення.

Спадкування на окупованих територіях та в зоні бойових дій. Якщо місце відкриття спадщини знаходиться на тимчасово окупованій території або там, де ведуться активні бойові дії, спадкоємець може подати заяву будь-якому нотаріусу на території України, незалежно від місця відкриття спадщини. Подальші дії щодо цієї спадкової справи буде вести нотаріус, який отримав першу заяву.

Важливо! Відповідно до ЗУ «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку та оформлення спадщини», який набрав чинності 30.01.2024 року зазначено: щоб подати заяву про спадщину до нотаріуса спадкоємець має звернутися до нотаріуса та подати заяву про прийняття спадщини чи відмови від неї протягом 6 місяців. Тобто, положення про строк призупинення спадкування в зв'язку з воєнним станом на 4 місяці, скасовується.

Практичний блок ВАРІАНТ II

Завдання 1. «Юридичний диктант» 1.спадкуванням; 2.спадкодавець; 3. смерті, померлою; 4. першої; 5. шість; 6. законом; 7. другої; 8. останнє; 9. представлення; 10. шостого Завдання 2 відповіді:	Завдання 4 «Юридичні ситуації» 1. Спадкоємцями першої черги є дружина, двоє синів та мати громадянина Нещасного. (4 особи). Рідна сестра належить до другої черги і не буде закликатися до спадкування, оскільки є спадкоємці першої черги. Майно буде поділено між дружиною, двома синами та
---	--

Перша черга: а, в, д Друга черга: б, г Третя черга: є Четверта черга: ж П'ята черга: и Право представлення (якщо їхні батьки померли до відкриття спадщини): є (спадкує частку сестри К. – друга черга), з (спадкує частку дядька/тітки К. – третя черга) Завдання 3 1. Ні, за законом спадкують лише фізичні особи. Юридичні особи можуть спадкувати лише за заповітом. 2. Так, за правом представлення, він успадкує ту частку, яка належала б його батькові. 3. Ні, для четвертої черги необхідно проживати не менше п'яти років. 4. Так, за законом спадкоємці однієї черги спадкують у рівних частках. 5. Так, це одна з підстав закликання до спадкування наступної черги. Завдання 5. 1. Входить 2. Входить – майнові права автора 3. Входить – обов'язки 4. Не входить – особисте немайнове право, тісно пов'язане з особою 5. Не входить – особисте немайнове право, тісно пов'язане з особою 6. Входить 7. Не входить – виплати припиняються зі смертю 8. Входить	матір'ю порівну, тобто кожен з них успадкує по 1/4 частці спадщини. 2. Онук громадянки Горяної (син її померлої дочки) успадкує все майно за правом представлення. Він спадкує ту частку, яка належала б його матері (дочці громадянки Горяної), якби вона була живою на час відкриття спадщини. Рідний брат громадянки Горяної, Євген, належить до другої черги і не буде спадкувати, оскільки є спадкоємець першої черги за правом представлення. 3. Син громадянина Любавенка є спадкоємцем першої черги. Громадянка Ніжна може претендувати на спадкування як спадкоємиця четвертої черги (особа, яка проживала зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років). Однак, оскільки є спадкоємець першої черги (син), громадянка Ніжна не буде закликатися до спадкування за загальним правилом. Але, громадянка Ніжна може спробувати довести в суді, що вона тривалий час опікувалася, матеріально забезпечувала громадянина Любавенка, якщо він був у безпорадному стані (ст. 1259 ЦК України), і просити суд надати їй право на спадкування разом зі спадкоємцем першої черги. Або ж вона може претендувати на частину майна, якщо доведе, що воно було набуто у спільну сумісну власність під час фактичних шлюбних відносин (якщо такий факт буде встановлено судом) Завдання 6. Ситуація 1. Консультація: Вам необхідно протягом 6 місяців з дня смерті батька звернутися до нотаріуса за місцем останнього проживання батька (або за місцем знаходження основної частини майна) із заявою про прийняття спадщини. З собою потрібно мати свідоцтво про смерть батька, ваш паспорт, ідентифікаційний код, документи, що підтверджують родинні зв'язки (свідоцтво про народження). Ситуація 2. Консультація: Ваша мама, як дочка бабусі, є спадкоємицею першої черги. Ваші двоюрідні брат і сестра (діти померлого дядька) спадкуватимуть за правом представлення ту частку, яка належала б їхньому батькові (вашому дядькові), якби він був живий. Тобто, половину спадщини успадкує ваша мама, а інша половина буде поділена порівну між вашими двоюрідними братом і сестрою.
---	--

Тема 2.8. Спадкування за заповітом. Поділ спадкового майна

*Тайсія Маценко, учитель історії та правознавства Лисянського ліцею № 2
Лисянської селищної ради Черкаської області*

Словник: заповіт, обов'язкова частка спадщини, спадкова трансмісія, відумерла спадщина, нотаріус.

Форми роботи: фронтальна, групова/парна, аналіз кейсів.

Методи роботи.

Пошуковий — це метод, спрямований на активізацію пізнавальної активності учнів, розвиток критичного та логічного мислення.

Дискусія — це метод, де кожен бажаючий висловлює свою думку по черзі.

Правові дебати - це метод, що дозволяє публічно обмінюватися думками для переконання у своїй правоті третьої сторони.

Правова ситуація (кейс-метод) — це аналіз правових ситуацій пов'язаних із спадкуванням за заповітом та поділом спадкового майна.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

- ✓ Мотиваційна дискусія щодо ситуації змодельованої у романі А.Конан-Дойля «Собака Баскервілів».
- ✓ Робота над поняттями теми на основі аналізу норм Цивільного кодексу України (заповіт, спадкова трансмісія, відумерла спадщина) (ст. 1233-1295 ЦК України).
- ✓ Порядок оформлення заповіту під час воєнного стану (робота з інфографікою) [Інфографіка](#)
- ✓ Поділ спадкового майна (Робота зі схемами [Схеми](#))

[Корисні матеріали з теми](#)

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Форми роботи:

1. Створення хмари слів у застосунку [Word Art](#) (для закріплення основних термінів)
2. Інтерактивна гра «Юридичне колесо»

- ✓ Учні по черзі обирають сектор колеса
- ✓ Учитель ставить запитання / твердження — учень має пояснити термін, обрати правильний варіант або визначити правильність.

3.Вправа «Склади заповіт» (робота в парах)

Учні отримують шаблон заповіту (за зразком Цивільного кодексу України) та кейс із умовами (хто складає, що має у власності, родинний склад).

Завдання: скласти заповіт відповідно до законодавства.

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Форми роботи:

Ситуаційна вправа «Судові дебати»

Учням надаються різні ситуації, вони дозволять учням виступати в ролі сторін спору (спадкоємців, представників, суду), сформулювати позицію на основі норм Цивільного кодексу України, розвивати правове мислення та вміння працювати з джерелом права.

Завдання:

Аргументувати позицію відповідно до законодавства.

Ситуація 1. Після смерті громадянина Ковальчука було оголошено заповіт, у якому все майно заповідано його сусідці Валентині.

У покійного залишився 14-річний син від першого шлюбу — Дмитро, який у заповіті не згадується.

Завдання для судових дебатів:

Сторона 1. Представник інтересів сина — вимагає визнати право на обов'язкову частку у спадщині.

Сторона 2. Представник пані Валентини — захищає волю померлого згідно з заповітом.

Суд — вирішує, чи має Дмитро право на обов'язкову частку згідно зі ст. 1241 ЦКУ.

Ситуація 2. Пенсіонерка Петренко Ганна Семенівна заповіла квартиру своєму онуку Андрію. Але її донька Наталія стверджує, що мати ще за життя обіцяла їй передати квартиру, і просить суд визнати заповіт недійсним через «порушення моральної обіцянки».

Сторона 1: Представник Наталії — намагається оскаржити заповіт, посиляючись на моральні зобов'язання.

Сторона 2: Представник Андрія — відстоює дійсність заповіту.

Суд — має вирішити, чи є підстави для визнання заповіту недійсним.

Ситуація 3. Після загибелі чоловіка у ЗСУ залишився заповіт, складений ним у військовій частині й засвідчений командиром роти. Його батьки подають позов про визнання заповіту недійсним, стверджуючи, що він мав бути посвідчений нотаріусом.

Завдання для судових дебатів:

Сторона 1: Представник батьків — стверджує про недійсність заповіту.

Сторона 2: Представник дружини/спадкоємця — доводить, що заповіт дійсний згідно зі ст. 1251 ЦКУ.

Суд — оцінює, чи відповідає заповіт вимогам законодавства в умовах воєнного стану.

Ситуація 4. Після смерті громадянина Олександра виявився секретний заповіт, який він передав нотаріусу у заклеєному конверті за рік до смерті. Його родичі не знали про це і вже подали заяву на спадкування за законом.

Завдання для судових дебатів:

Сторона 1: Родичі — вимагають визнати пріоритет законного спадкування.

Сторона 2: Представник спадкоємця за секретним заповітом — захищає право спадкування.

Суд — розглядає, чи має секретний заповіт вищу юридичну силу.

Ситуація 5.

У заповіті все майно залишено племіннику, але той відмовився від спадщини. Інших спадкоємців у заповіті немає. Родичі 2-го ступеня подають заяву на спадкування за законом.

Завдання для судових дебатів:

Сторона 1: Родичі — вимагають визнати спадщину вільною для спадкування за законом.

Сторона 2: Представник держави — вимагає передати майно у власність громади, бо строк спадкування сплив.

Суд — вирішує, хто має право на спадщину у випадку відмови спадкоємця.

Ресурси:

1. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov>. (Дата звернення: 7.06.2025)
2. Оформлення заповіту під час воєнного стану URL: <https://zakon.rada.gov>. (Дата звернення: 7.06. 2025)

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

<u>1. Мотиваційна дискусія щодо ситуації змодельованої у романі А.Конан-Дойля «Собака Баскервілів».</u> У романі А.Конан-Дойля «Собака Баскервілів» змодельована ситуація із заповітом лорда Чарльза: ✓ Смерть лорда. ✓ збираються спадкоємці. ✓ Нотаріус зачитує заповіт ✓ Починається серія вбивств.	<u>Що стало причиною цих вбивств?</u> Убивця скоїв злочин, щоб заявити своє право на спадщину, бути одноосібним спадкоємцем. <u>Очікувані відповіді учнів:</u> Очевидно, вбивця не був внесений у заповіт напевно, доля спадщини вбивці була незначною.
--	---

2. Робота над поняттями теми на основі аналізу норм Цивільного кодексу

1. Поняття заповіту (Ст.1233 ЦК України). Заповіт — це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті щодо належного їй майна. Складається письмово, завіряється нотаріусом (або посадовою особою, яка має на це право). Види заповіту: Заповіт з умовою Складаючи заповіт щодо належного їй майна, особа має право встановити умову, без виконання якої або без настання якої спадкоємець не зможе оформити спадщину. Однак, якщо умова, викладена у заповіті, суперечити закону чи моральним засадам суспільства, вона є нікчемною і не створює жодних наслідків для спадкоємця. Заповіт подружжя Чоловік та дружина можуть скласти спільний заповіт на майно, яке перебуває у їхній спільній сумісній власності, тобто набуто під час шлюбу. Секретний заповіт Такий заповіт подається нотаріусом у зклеєному конверті з підписом заповідача. Нотаріус, у свою чергу, ставить на конверті свій посвідчувальний напис, скріплює печаткою і в присутності заповідача поміщає його на інший конверт та опечатує. Після смерті заповідача нотаріус відкриває конверт і зачитує заповіт у присутності зацікавлених осіб та двох свідків	Що можна заповідати <u>До переліку входять:</u> ✓ Нерухомість; ✓ депозитні кошти; ✓ цінні папери; ✓ заставні квитанції; ✓ роялті; ✓ доходи від реалізації патентів; ✓ авторські гонорари і багато іншого Передачі у спадок не підлягають деякі нематеріальні права спадкодавця: ✓ пенсії, виплати, інші види соціальної допомоги, які отримував заповідач; ✓ членство в громадських організаціях; ✓ посади — в тому числі і в АТ або ТОВ. ✓ борги і зобов'язання померлого, якщо вони нерозривно пов'язані з його особистістю (ст.608 ЦК України).
---	--

2. Оформлення заповіту (ст. 1247 ЦК України).

Заповіт може скласти:

фізична особа, яка досягла 18 років (або 16 — якщо вона працює/одружена), має повну цивільну дієздатність, робить це особисто (не через представника).

Складається особисто у письмовій формі.

Підписується особою.

Засвідчується нотаріусом або уповноваженою особою.

Має містити: дату, місце складання, ПІБ спадкодавця і спадкоємців, перелік майна

3. Форми заповіту

- ✓ Нотаріальний заповіт (офіційно завірений).
- ✓ Заповіт прирівняний до нотаріального (наприклад, у лікарні, військовій частині).
- ✓ Секретний заповіт (вручається нотаріусу в запечатаному конверті).

4. Нотаріус — це посадова особа, уповноважена державою на вчинення нотаріальних дій, зокрема посвідчення юридично значущих документів (наприклад, заповітів, довіреностей, договорів) та оформлення спадкових прав.

5. Обов'язкова частка у спадщині (ст.1241 ЦК України).

Це частина спадщини, яка належить певним спадкоємцям, незалежно від змісту заповіту:

- ✓ неповнолітні діти спадкодавця,
- ✓ повнолітні непрацездатні діти, дружина/чоловік, батьки.

Обов'язкова частка становить половину від тієї частки, яку особа отримала б за законом.

6. Спадкова трансмісія (ст. 1277 ЦК України).

Це перехід права на прийняття спадщини до спадкоємців того, хто помер, не встигнувши сам прийняти спадщину.

Важливо: це можливо лише протягом 6 місяців з моменту відкриття спадщини.

7. Відумерла спадщина (ст. 1277 ЦК України).

Це спадщина, яка:

- ✓ не має спадкоємців,
- ✓ або ніхто її не прийняв у встановлений строк,
- ✓ або спадкоємці відмовилися.

У такому разі все майно переходить у власність територіальної громади або держави.

8. Прийняття спадщини за заповітом(ст.1269 ЦК України).

- ✓ Особа має подати заяву про прийняття спадщини нотаріусу.
- ✓ Термін – протягом 6 місяців з дня смерті спадкодавця.
- ✓ Якщо цього не зроблено — вважається, що особа відмовилася.

Не мають права на спадкування особи:

і за законом, і за заповітом:

- ✓ які умисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинили замах на їхнє життя;
- ✓ які умисно перешкоджали спадкодавцеві скласти заповіт, внести до нього зміни або скасувати заповіт;

9. Поділ спадкового майна (ст 1267 ЦК України).

За волею спадкодавця у заповіті.

- ✓ Якщо кількох осіб призначено спадкоємцями, але частки не вказані — вважається, що вони рівні (част.1 ст.1278 ЦК України)
- ✓ спадкоємці, за угодою між собою можуть змінити розмір частки у спадщині кожного з них (ст.1267 ЦК України)
- ✓ Якщо в заповіті є порушення (наприклад, ігнорування обов'язкової частки) — заповіт може бути оскарженим у суді.

Схема створена за допомогою parkin.ai

10.10. Порядок оформлення заповіту під часвоєнного стану (робота зінфографікою)

Практичний блок. ВАРІАНТ I

1.1.Інтерактивна гра «Юридичне колесо» Варіанти секторів / питань для колеса:

1.«Термін»	Що таке заповіт? <i>Заповіт — це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті щодо належного їй майна.</i>
2.«Законодавство»	Назви два документи, які регулюють спадкування. ЦК України та Закон України «Про нотаріат»
3.«Права осіб»	Хто має право на обов'язкову частку у спадщині? <i>Неповнолітні діти спадкодавця, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова/вдівець, непрацездатні батьки</i>
4.«Порівняння»	Чим заповіт відрізняється від спадкування за законом? <i>Заповіт - це особисте розпорядження, спадкування за законом діє, коли заповіту немає</i>
5.«Правда / Неправда»	Заповіт можна скласти усно. (X – тільки письмово)
7.«Порядок»	Назви три кроки спадкування за заповітом. <i>Відкриття спадщини, прийняття спадщини, отримання свідоцтва про право на спадщину</i>
8.«Уточни поняття»	Що означає секретний заповіт? <i>Такий заповіт подається нотаріусом у заклеєному конверті з підписом заповідача.</i>
9.«Міф чи факт»	Неповнолітні не можуть бути спадкоємцями. (X Міф)
10.«Цитата з кодексу»	Прокоментуй цю норму: «Заповіт – це особисте розпорядження ...» (ст. 1233 ЦКУ) фізичної особи на випадок своєї смерті

2. Вправа «Склади заповіт» (робота в парах/групах) «Заповіт пані Марії» ([за зразком шаблону](#))

Поділ спадкового майна. Інтерактивна вправа (Розмістити етапи поділу спадкового майна відповідно до законодавства України) <https://learningapps.org/watch?v=prycpj4xa25>

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Ситуаційна вправа «Судові дебати» <i>Ситуація 1.</i>	<i>Ситуація 3.</i> Заповіт, складений військовослужбовцем і посвідчений командиром роти, є дійсним згідно з ст.
---	--

Неповнолітній син Дмитро має право на обов'язкову частку у спадщині, навіть якщо він не зазначений у заповіті. Обов'язкова частка становить половину від тієї частки, яку він отримав би за законом (ст. 1241 Цивільного кодексу України). <u>Нормативна база:</u> Цивільний кодекс України, ст. 1241: «Неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти, непрацездатні вдова (вдівець) та батьки спадкодавця мають право на обов'язкову частку у спадщині...» Ситуація 2. Заповіт, оформлений у письмовій формі та належним чином засвідчений, має вищу юридичну силу, ніж будь-які усні домовленості чи моральні зобов'язання. У судовому порядку він може бути визнаний недійсним лише в разі доведення тиску, підробки чи недієздатності. <u>Нормативна база:</u> Цивільний кодекс України, ст. 1257: «Заповіт може бути визнаний недійсним лише судом за позовом заінтересованої особи...»	1251 Цивільного кодексу України. Воєнний стан дозволяє певним посадовим особам посвідчувати заповіти замість нотаріуса. <u>Нормативна база:</u> Цивільний кодекс України, ст. 1251, п. 2: «Заповіт посвідчується командиром військової частини або іншою посадовою особою...» Ситуація 4. Секретний заповіт, який подано нотаріусу у заклеєному конверті, має таку ж юридичну силу, як і звичайний. Його відкривають після смерті спадкодавця за спеціальною процедурою. <u>Нормативна база:</u> Цивільний кодекс України, ст. 1249: «Секретний заповіт складається спадкодавцем особисто, подається у заклеєному конверті нотаріусу...» Ситуації 5. Якщо єдиний спадкоємець за заповітом відмовляється від спадщини, і в заповіті не вказано підпризначеного спадкоємця, то право на спадкування переходить до осіб за законом. Якщо і вони не подають заяву — спадщина переходить до територіальної громади. <u>Нормативна база:</u> Цивільний кодекс України, ст. 1273–1275: «Особа може відмовитися від прийняття спадщини...»
---	--

Тема 2.9. Сімейне право України.

Наталія Сидоренко, учитель історії та правознавства Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №25, Черкаської міської ради, Черкаської області

Словник: сімейне право, Сімейний кодекс України, шлюб, сім'я, сімейні правовідносини,

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Форми роботи: фронтальна

ВАРІАНТ І

Форми роботи: індивідуальна, робота в парах

Практичний блок. Робота з поняттями та термінами

Сімейне право — це система правових норм, спрямованих на врегулювання особистих немайнових та майнових відносин між: подружжям, батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, опікунами, піклувальниками та підопічними, патронатними вихователями та їх вихованцями та інших сімейних відносин між членами сім'ї та родичами.

Сімейний кодекс України — Закон України, що визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих

немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів.

Сімейні правовідносини — це суспільні відносини, учасники яких пов'язані між собою майновими та особистими немайновими правами, що врегульовані нормами сімейного права.

Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану.

Шлюбний договір — договір щодо вирішення питань життя сім'ї, яким регулюються майнові відносини між подружжям, у тому числі визначаються їхні майнові права та обов'язки як батьків. Шлюбний договір можуть укласти особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя.

Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Особисті немайнові права та обов'язки подружжя - це права та обов'язки, пов'язані з особистим життям, взаємною турботою та родинними відносинами подружжя.

Гра «Юридичний хокей»:

Учні поділені на групи:

- ✓ - кожна група отримує картки понять та термінів;
- ✓ - на окремих листках написані їх визначення.

Форми роботи: індивідуальна, робота в парах

Методика проведення: створення інтерактивних завдань на платформі *LearningApps.org* вправа «Визначення поняття»

URL: <https://learningapps.org/watch?v=p34rjqj5525>

ВАРІАНТ II

Форми роботи: робота в групах Документи для роботи в класі. 1. Загальна декларація прав людини: ухвалена резолюцією 217A (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. 2. Сімейний кодекс України: прийнятий 10 січня 2002 р. (остання редакція 3 серпня 2023р.) 3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. 4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.	Гра «Дослідження і представлення документу» Об'єднати клас в 5 груп, кожній з яких доручити більш детальне опрацювання одного з документів: Група 1. Загальна декларація прав людини. Група 2. Сімейний кодекс України. Група 3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права Група 4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права Правила гри: 1. Назва, дата ухвалення, основна мета (1-2 речення) 2. Визначити 2-3 ключових права/принципа, які проголошує даний документ. 3. Представити результати роботи. Зробити висновки.
---	---

Зразок шлюбного договору: <https://yrin.com/yuridicheskij-spravochnik/obraztsy-brachnykh-kontraktov-dogovorov/marriage-contract1>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Сімейне право — це система правових норм, спрямованих на врегулювання особистих немайнових та майнових відносин між: подружжям, батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, опікунами, піклувальниками та підопічними, патронатними вихователями та їх вихованцями та інших сімейних відносин між членами сім'ї та родичами.

Шлюбний договір — договір щодо вирішення питань життя сім'ї, яким регулюються майнові відносини між подружжям, у тому числі визначаються їхні майнові права та обов'язки як батьків. Шлюбний договір можуть укласти особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя.

Сімейні правовідносини — це суспільні відносини, учасники яких пов'язані між собою майновими та особистими немайновими правами, що врегульовані нормами сімейного права.

Сімейні відносини — суспільні взаємодії між членами сім'ї, які регулюються сімейним правом та охоплюють особисті немайнові та майнові зв'язки, що виникають на основі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення тощо.

Фіктивний шлюб — зареєстрований без наміру створити сім'ю правовий акт, внаслідок укладення якого в осіб, що перебувають у шлюбі, не виникає ніяких прав і обов'язків подружжя.

Суб'єкти сімейного права — фізичні особи, які перебувають у шлюбі, кровному спорідненні, усиновленні, опіці, піклуванні або інших сімейних правовідносинах.

Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Конкубінат — спільне проживання чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Група 1. Загальна декларація прав людини .

Дата ухвалення: 10 грудня 1948 року. **Основна мета:** закріпити положення про сімейне право, сім'ю та шлюб, зокрема, про право на укладення шлюбу та створення сім'ї, рівність у шлюбі та під час його розірвання, а також про сім'ю як природний і основний осередок суспільства.

2. Ключові права/принципи.

- ✓ Сім'я, право на сім'ю.
- ✓ Створення сім'ї, проживання в сім'ї.
- ✓ Сімейне життя, повага до сімейного життя.

Представити результати роботи. Зробити висновки

Стаття 16. Стаття 17. Стаття 23.. Стаття 25

Група 2. Сімейний кодекс України

1. Сімейний кодекс України Дата ухвалення 10 січня 2002 р.(остання редакція 3 серпня 2023р.)

Основна мета: регулювання сімейних відносин та зміцнення сім'ї як основного соціального інституту. Він встановлює права та обов'язки подружжя, батьків та дітей, а також регулює усиновлення, опіку та піклування, а також зміцнення сім'ї як соціального інституту, що здійснюється в тому числі за допомогою державної охорони сім'ї, надання можливості регулювати сімейні відносини за домовленістю сторін тощо.

2. Ключові права/принципи.

- ✓ Шлюб, подружжя.
- ✓ Сім'я, право на сім'ю, право на захист сім'ї
- ✓ Право на батьківство, усиновлення, опіка, піклування, родичі.
- ✓ Особисті немайнові права та обов'язки подружжя

Представити результати роботи. Зробити висновки

Стаття 21. Стаття 22. Стаття 49. Стаття 50. Стаття 63.

Група 3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р.

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. **Дата ухвалення:** цей Пакт був прийнятий Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 16 грудня 1966 року і набрав чинності 23 березня 1976 року. **Основна мета:** є захист та поширення громадянських і політичних прав людини. Він встановлює стандарти та механізми для гарантування та захисту цих прав на міжнародному рівні.

2. Ключові права/принципи.

- ✓ Права у сфері правосуддя
- ✓ Громадянські свободи
- ✓ Політичні права

Представити результати роботи. Зробити висновки

Стаття 6. Стаття 12. Стаття 18. Стаття 27.

Група 4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.

1. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. **Дата ухвалення:** цей Пакт був прийнятий Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 16 грудня 1966 року і набрав чинності 3 січня 1976 року. **Основна мета:** Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (МПЕСК) є встановлення та захист основоположних прав людини на економічні, соціальні та культурні свободи на міжнародному рівні.

2. Ключові права/принципи.

- ✓ Достатній життєвий рівень.
- ✓ Соціальний захист.
- ✓ Особлива охорона матерям

Представити результати роботи. Зробити висновки

Стаття 1. Стаття 2. Стаття 3. Стаття 4.

Тема 2.10. Особисті немайнові права та обов'язки батьків та дітей.

Майнові права батьків і дітей

Володимир Неумитий, консультант Центру професійного розвитку педагогічних працівників Звенигородської міської ради Черкаської області; вчитель правознавства Звенигородського ліцею №1 Звенигородської міської ради Звенигородського району Черкаської області

Словник: дитина, батько, матір, особисті немайнові права (право на ім'я, повагу, виховання, визначення місця проживання), особисті немайнові обов'язки, майнові права (право власності, аліменти), майнові обов'язки, позбавлення батьківських прав.

Форми роботи: фронтальна, індивідуальна, групова

Методи роботи.

Дискусія — це метод, де кожен бажаючий має можливість висловити свою думку по черзі.
Складання схеми — це метод, який використовується для представлення, аналізу та організації різноманітної інформації у вигляді графічного або візуального представлення. *Правова ситуація (кейс-метод)* — це аналіз конкретних правових ситуацій для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та прийняття рішень.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Розгадати ребус:

- ✓ Якi права має дитина? («Мозковий штурм»)
- ✓ Якi з цих прав майнові?
- ✓ Розкриття поняття «особисті немайнові права та обов'язки». Ознайомлення з нормами законодавства (Цивільний кодекс України (Книга друга, статті 269-315) та Сімейний кодекс України, глава 13 (в додатку є схема))

Робота з термінами. Обговорення їх.

Майнові права та обов'язки:

Вчитель пояснює ключові положення за нормами Сімейного кодексу України:

Роздільність майна батьків і дітей (ст. 173).

- ✓ Право власності дитини на майно, придбане батьками для неї (ст. 174).
- ✓ Право спільної сумісної власності батьків і дітей (ст. 175).
- ✓ Обов'язок батьків утримувати дитину до повноліття (ст. 180).
- ✓ Обов'язок повнолітніх дітей утримувати непрацездатних батьків (ст. 202 СКУ).

Дидактична гра "Юридичний аукціон" <https://g.co/gemini/share/ea356cb20b2b>
або <https://surl.li/qyquyk>

УВАГА! В одному з Лотів є невелика помилка.

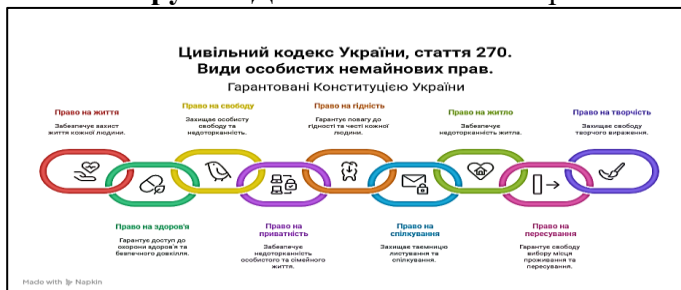
Норми права про відповідальність батьків за неналежне виконання своїх обов'язків — Сімейний кодекс України, статті 164-166

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Форми роботи: диференційовано-групова

Робота в групах. Доповнення схеми нормами статей 281-315

Дискусія. Орієнтовне запитання.

1. Чому, на вашу думку, немайнові права не є вичерпними?

Форми роботи: фронтальна

Правова ситуація. Право на спадщину після дитини

Батько було позбавлено батьківських прав, коли його синові було 10 років. Син виріс, став успішним підприємцем, але у віці 35 років трагічно загинув в автокатастрофі, не залишивши заповіту. У нього не було власної дружини та дітей. Його мати померла раніше. Батько, позбавлений батьківських прав, дізнавшись про смерть сина, звернувся до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини як спадкоємець першої черги за законом.

Запитання: Чи успадкує батько майно свого сина?

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Форми роботи: диференційовано-групова

Правова ситуація. Учні об'єднуються в групи. Кожна група отримує кейс (правову ситуацію) та завдання:

- ✓ Уважно прочитати ситуацію.
- ✓ Проаналізувати правомірність дій сторін. Дати відповіді на запитання до ситуацій.
- ✓ Презентувати виконане завдання. Обґрунтувати свій вибір вирішення ситуації. (Дозволяється використовувати штучний інтелект, але обов'язковим є ілюстрування відповіді відповідною нормою закону)

Приклад ситуації.

Ситуація 1: 17-річний Іван після закінчення школи хоче вступити до закордонного вишу. Мати підтримує його, але батько, який служить в ЗСУ, категорично проти, вважаючи, що син має здобувати освіту в Україні. Чи може Іван виїхати на навчання без згоди батька? Які права та обов'язки тут перетинаються?

Ситуація 2: Мати з 10-річною донькою евакуювалася до Польщі. Батько залишився в Україні. Через півроку мати вирішила, що вони не повернуться і хоче, щоб донька пішла до польської школи. Батько вимагає повернення дитини, оскільки в їхньому місті відносно безпечно. Як вирішити спір щодо місця проживання та навчання дитини?

Ситуація 3: Після розлучення 16-річна Олена за рішенням суду проживає з матір'ю. Батько справно сплачував аліменти, але після мобілізації його доходи значно зменшилися. Він просить зменшити розмір аліментів. Мати проти, оскільки ціни зросли. Чи має батько право на зменшення аліментів? Як це вплине на права дитини?

Ресурси:

1. Конституція України, стаття 51 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.06.2025)
2. Сімейний кодекс України (розділ III, глави 13-17) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 10.06.2025)
3. Цивільний кодекс України (статті 269-315) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 10.06.2025)
4. Закон України “Про охорону дитинства” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення 10.06.2025)
5. Закон України “Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text> (дата звернення 10.06.2025)

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Дитина — особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше.

Батько — чоловік, який є одним з двох батьків та відповідає за виховання, піклується про матеріальний і духовний добробут дитини.

Матір — жінка, яка народила дитину та є одним з двох батьків, відповідає за виховання, піклується про матеріальний і духовний добробут дитини.

Особисті немайнові права (право на ім'я, повагу, виховання, визначення місця проживання та інші) — можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя. Перелік основних прав зафіксовано в Цивільному кодексі України (Книга друга, статті 269-315) Ці права не є вичерпними.

Особисті немайнові обов'язки — це зобов'язання, які не стосуються майна, а стосуються особистих прав та інтересів.

Майнові права (право власності, аліменти) — це юридично закріплені права, пов'язані з майном, які можуть бути об'єктом цивільних правовідносин. Вони можуть бути пов'язані з володінням, розпорядженням, користуванням майном або можуть бути окремими правами (наприклад, право на використання об'єкта інтелектуальної власності). Майнові права є неспоживною річчю. Майнові права визнаються речовими правами.

Майнові обов'язки — це обов'язки, що пов'язані з володінням, використанням та розпорядженням майном. Вони визначаються законодавством і регулюють поведінку сторін у зв'язку з конкретним майном.

Позбавлення батьківських прав — санкція у сімейному праві, яка застосовується до батьків у разі невиконання ними своїх обов'язків щодо дітей.

Схема “Особисті немайнові права та обов'язки батьків та дітей” (у великому форматі тут: <https://drive.google.com/file/d/1GyYd9GKKtECC8ZwDgcsdairTDAumX7FW/view?usp=sharing>)

УВАГА! В Лоті №2 є невелика помилка — в аргументації стаття 175 СКУ, а правильно - її поєднання із статтею 32 ЦКУ

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Чому перелік особистих немайнових прав не є вичерпним?

На перший погляд, може здатися, що закон має чітко і вичерпно перелічити всі права, щоб уникнути плутанини. Однак у випадку з особистими немайновими правами такий підхід неможливий і навіть шкідливий. Те, що їх перелік не є вичерпним, є не недоліком, а навпаки — силою та гнучкістю права. Ось кілька ключових аргументів, чому це так.

1. Динамічний розвиток суспільства та технологій.

Суспільство не стоїть на місці. З'являються нові технології, нові форми соціальної взаємодії та, на жаль, нові способи порушення прав людини.

Приклад: Ще 30 років тому ніхто не говорив про "право на забуття" в Інтернеті, право на захист свого цифрового аватара чи право на недоторканність генетичної інформації. Ці питання виникли з розвитком цифрових технологій та біоінженерії. Якби перелік прав був закритим, люди, чий інтерес порушується в цих нових сферах, залишилися б без юридичного захисту. Відкритий перелік дозволяє судам та законодавцям реагувати на ці виклики та визнавати нові права, що впливають зі старих фундаментальних принципів.

2. Природний та невід'ємний характер цих прав.

Особисті немайнові права (право на життя, гідність, честь, ім'я) не "даруються" державою. Вони належать людині від народження і є невід'ємними. Закон лише визнає, закріплює та захищає ці права, а не створює їх.

Аргумент: Оскільки ці права випливають із самої сутності людської особистості, неможливо в тексті закону перелічити абсолютно всі аспекти людської гідності та свободи, які можуть потребувати захисту. Будь-який список буде лише спробою описати неосяжне. Тому закон мудро залишає перелік відкритим, визнаючи, що можуть існувати й інші немайнові права, які прямо не названі, але є такими за своєю суттю.

3. Гідність людини як фундаментальна цінність.

Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність є найвищою соціальною цінністю. Усі конкретні немайнові права (право на ім'я, на повагу, на приватність тощо) є лише окремими проявами та способами захисту цієї центральної цінності – людської гідності.

Приклад: Уявімо, що хтось систематично цькує людину, використовуючи методи, які формально не підпадають під визначення наклепу (поширення неправдивих відомостей), але принижують її гідність. Якщо перелік прав закритий, така людина може не знайти захисту. Якщо ж він відкритий, суд може визнати, що було порушено загальне право на повагу до гідності, навіть якщо конкретний вид порушення не був прямо прописаний у законі.

4. Необхідність правової гнучкості та ролі суду.

Відкритий перелік прав дає змогу судовій системі бути гнучкою та справедливою. Він дозволяє суддям тлумачити закон у дусі його принципів, а не лише за "буквою". Це дає змогу адаптувати правосуддя до унікальних обставин кожної справи та забезпечувати реальний, а не формальний захист.

Висновок:

Таким чином, те, що перелік особистих немайнових прав не є вичерпним, – це свідоме і мудре рішення законодавця. Воно відображає повагу до складності людської особистості, визнає, що суспільство змінюється, і покладає на правову систему завдання захищати людську гідність у всіх її проявах, а не лише в тих, що були відомі на момент написання закону. Це гарантія того, що право залишатиметься живим інструментом справедливості, а не застиглим набором застарілих правил.

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Відповідь на ситуацію:

Відповідно до пункту 5 частини 1 статті 166 СКУ, особа, позбавлена батьківських прав, не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, ... які вона могла б мати, ... (включаючи) право на спадкування.

Згідно зі статтею 1261 Цивільного кодексу України, батьки є спадкоємцями першої черги. Однак ця норма не застосовується до тих, хто був позбавлений батьківських прав. Такий батько втрачає право спадкувати після своєї дитини за законом. Натомість спадкуватимуть спадкоємці наступних черг (наприклад, рідні брати/сестри померлого, дідусь/бабуся тощо).

Батько не успадкує майно сина. Важливий нюанс: при цьому дитина не втрачає права спадкувати після батька, позбавленого прав.

Ситуація 1. Так, оскільки, маючи неповну цивільну дієздатність (стаття 32 ЦКУ), Іван, з досягненням 16 років має право на вільний самостійний виїзд за межі України (стаття 313 ЦКУ). Станом на поточний момент (і ця практика триває з початку повномасштабного вторгнення), для виїзду за кордон 17-річному юнаку **не потрібна нотаріально посвідчена згода батьків**. Він перетинає кордон на підставі власного закордонного паспорта та свідоцтва про народження (для підтвердження віку). Вимога щодо згоди обох батьків застосовується до дітей до 16 років.

Права Івана	Права та обов'язки батьків (ст. 150 Сімейного кодексу України)
Право на освіту (стаття 53 Конституції України).	Батьки мають переважне право перед іншими особами на особисте виховання дитини.
Право на вільний вибір місця навчання (стаття 6 Закону України "Про освіту")	Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти.
Право на вільний самостійний виїзд за межі України (з 16 років) (стаття 313 ЦКУ)	Батьки зобов'язані поважати дитину . Усі питання щодо виховання дитини вирішуються батьками спільно . Якщо виникає спір, він може бути вирішений органом опіки та піклування або судом.

Так, Іван може виїхати на навчання без згоди батька. Хоча батько має право та обов'язок брати участь у вихованні сина і висловлювати свою думку, його незгода в даному випадку не є юридичною перешкодою для виїзду. Оскільки Івану вже є 17 років, він не потребує нотаріальної згоди для перетину кордону.

Ситуація 2.

- ✓ Відповідно до статті 141 Сімейного кодексу України, мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебувають вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу чи проживання окремо не впливає на обсяг їхніх прав.
- ✓ Згідно зі статтею 160 СКУ, місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків. Місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини.
- ✓ Якщо батьки не можуть дійти згоди, спір вирішується органом опіки та піклування або судом.
- ✓ При вирішенні будь-якого спору щодо дітей (місця проживання, виховання, навчання) українські суди та органи опіки керуються принципом забезпечення найкращих інтересів дитини (ст. 161 СКУ, Конвенція ООН про права дитини).
Що буде враховуватися:
- ✓ Думка дитини: Оскільки доньці 10 років, її думка є важливою і має бути врахована. Її запитають, де і з ким вона хоче жити.
- ✓ Безпековий фактор: Поняття "відносно безпечно" є суб'єктивним. Суд буде оцінювати реальну загрозу життю та здоров'ю дитини в Україні (наявність повітряних тривог, близькість до зони бойових дій, стан інфраструктури).
- ✓ Адаптація дитини: Суд враховує, наскільки дитина вже адаптувалася в Польщі (школа, друзі, мова, психологічний стан). Різка зміна оточення може бути травматичною.
- ✓ Прихильність до кожного з батьків: Оцінюється, до кого дитина більше прив'язана.
- ✓ Можливості для розвитку: Де дитина матиме кращі умови для навчання, розвитку, медичного обслуговування.

Одноосібно вирішити цей спір ані мати, ані батько не можуть. Якщо вони не домовляться, справу вирішуватиме суд. Батько має право подати позов про визначення місця проживання дитини з ним в Україні. Мати, у свою чергу, може подати зустрічний позов про визначення місця проживання дитини з нею в Польщі.

Найбільш імовірний результат у суді: Суд, найімовірніше, стане на бік того з батьків, хто зможе довести, що проживання з ним/нею найкраще відповідатиме інтересам дитини, з обов'язковим урахуванням думки самої 10-річної дівчинки та безпекової ситуації в конкретному регіоні України. Простого посилання батька на "відносну безпеку" буде недостатньо.

Ситуація 3.

- ✓ Стаття 180 Сімейного кодексу України встановлює безумовний обов'язок батьків утримувати дитину до її повноліття. Мобілізація не звільняє від цього обов'язку.
- ✓ Стаття 192 СКУ чітко визначає, що розмір аліментів, визначений за рішенням суду, може бути згодом зменшено або збільшено за позовом платника або одержувача аліментів у разі:
- ✓ зміни матеріального або сімейного стану,
- ✓ погіршення або поліпшення здоров'я когось із них.

Так, батько має право звернутися до суду з позовом про зменшення розміру аліментів. Він не може просто перестати платити або самотійно зменшити суму.

Суд розгляне докази обох сторін: довідку про доходи батька, обґрунтування витрат на дитину від матері. Рішення суду буде залежати від істотності зміни матеріального становища батька. Якщо його дохід справді значно впав, суд, імовірно, зменшить розмір аліментів, але не обов'язково до того рівня, який просить батько. Суд буде шукати баланс між фінансовими можливостями батька та обґрунтованими потребами дитини, щоб права дитини на належне утримання не були порушені критично.

Тема 2.11. Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування

Лариса Посікайло, учитель історії Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 22 Черкаської міської ради Черкаської області

Словник: дитина-сирота, дитина позбавлена батьківського піклування, Служба у справах дітей, Єдиний квиток,

Форми роботи: фронтальна, індивідуальна

Методи роботи.

Дискусія — це метод, де кожен бажаючий має можливість висловити свою думку по черзі.

Правова ситуація (кейс-метод) — це аналіз конкретних правових ситуацій.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

- ✓ Розкриття поняття «дитина-сирота», «дитина, позбавлена батьківського піклування», Державна служба України у справах дітей, Єдиний квиток
- ✓ Робота з термінами. Обговорення їх

Гра «Хто я?». Вчитель читає вголос визначення (або його фрагмент), а учасники мають назвати термін.

- ✓ Державні соціальні стандарти та нормативи
- ✓ Матеріальне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування
- ✓ Вийзд за кордон під час воєнного стану

Пропоную пригадати інформацію, яку вивчали на уроках правознавства у 9 класі

<https://www.youtube.com/watch?v=yTtm0GibwoY>

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Форми роботи:

Дискусія. Обговорення питань, що виникли під час подання нового матеріалу.

Орієнтовні запитання.

1. Які державні органи та служби захищають права дітей?
2. Де взяти довідку, що дитина сирота?
3. Хто здійснює повне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування?
4. Коли втрачається статус дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування?
5. Як усиновити дитину під час дії воєнного стану?

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Форми роботи: диференційовано-групова. Обґрунтувати свій вибір.

I група

Визначити, за яких обставин батьки будуть позбавлені батьківських прав.

Запропоновані картки із зазначеними ситуаціями:

- не забрали дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування
- не придбали дитині іграшку, яку дитина вибрала у магазині
- ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти;
- жорстоко поведуться з дитиною, є хронічними алкоголіками або наркоманами;
- примушують дитину прибирати її іграшки
- засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини.

II група

Форми влаштування дітей-сиріт

Запропоновані картки із зазначеними ситуаціями

1. опіка
2. патронатні сім'ї
3. прийомні сім'ї
4. дитячі будинки
5. школи
6. дитячі садочки
7. дитячі будинки сімейного типу
8. заклади для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування

Обґрунтувати свій вибір.

III група

Особи, які можуть бути усиновлювачами

Запропоновані картки із зазначеними ситуаціями

1. самотній, улюблений учитель дитини, що виявив бажання, але має інвалідність
2. дієздатна особа віком не молодша 21 року
3. особа, що старша за дитину, яку бажає всиновити не менше ніж на 15 років
4. будь хто з бажаючих
5. особи без громадянства
6. бабуся чи дідусь дитини, різниця яких у віці з дитиною більше 45 років
7. особи з обмеженою дієздатністю
8. особи, що не мають постійного місця проживання чи роботи

Ресурси:

1. Державне забезпечення дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування URL: <https://surl.li/lmncbw>
2. Сімейний Кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. ПОРЯДОК провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/162001537>

4. ЗУ «Про охорону дитинства.» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
5. ЗУ «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Юридичне визначення соціальних категорій дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначено статтею 1. [Закону України "Про охорону дитинства"](#):

Дитина-сирота - дитина, в якій померли чи загинули батьки.

Діти, позбавлені батьківського піклування, - діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти.

Державна служба України у справах дітей — центральний [орган виконавчої влади](#), діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики і який реалізує державну політику у сфері захисту прав дітей, соціальної підтримки сімей з дітьми, оздоровлення та відпочинку дітей, розвитку сімейних форм виховання та усиновлення

Єдиний квиток затвердженого зразка надає право дітям-сиротам і дітям, які залишилися без піклування батьків, що виховуються або навчаються у закладах освіти, на безплатне відвідування кінотеатрів, виставок, музеїв, спортивних споруд, безплатний проїзд у громадському міському (приміському) транспорті (крім таксі)

З 24 лютого 2022 року, відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану", в Україні введено режим воєнного стану!

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування зможуть виїхати за кордон із супроводжуючими за спрощеною процедурою під час воєнного стану.

Зокрема, спрощено порядок для:

- ✓ дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які не досягли 18 років, та перебувають цілодобово в закладах різних типів, форм власності та підпорядкування,
- ✓ дітей, які не досягли 18 років, не мають статусу дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, але перебувають цілодобово в закладах різних типів, форм власності та підпорядкування,
- ✓ дітей, влаштованих до сімей патронатних вихователів, які не досягли 18-річного віку.

Практичний блок. ВАРІАНТ I

1. Які державні органи та служби захищають права дітей?

Орієнтовна відповідь: Органи опіки і піклування, Державні соціальні служби, Громадські організації з захисту прав дітей та Служба у справах дітей

2. Де взяти довідку, що дитина сирота?

Орієнтовна відповідь: Служба у справах дітей

3. Хто здійснює повне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування?
Орієнтовна відповідь: Згідно ст 52 Конституції України утримання та виховання дітей сиріт і дітей, поз , покладається на державу

4. Коли втрачається статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування?
Орієнтовна відповідь: Відповідно до ст.28 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, дитина втрачає зазначені статуси у разі досягнення нею 18 років

5. Як усиновити дитину під час дії воєнного стану?

Орієнтовна відповідь: Заяву та документи можна подати в паперовій формі, або в електронній формі через портал “Дія”. На період воєнного стану строк дії документів та висновку про можливість бути усиновлювачами становить 18 місяців замість 12, як було раніше

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Група I

Відповіді: 1,3,4,6

Група II

Відповіді: 1.2,3,4,7,8

Група III

Відповіді: 2,3.

МОДУЛЬ 2. ЦИВІЛЬНІ ПРАВА МОЛОДІ

Практичне заняття № 1 Укладання та розірвання договорів

*Зоя Погоріла, вчитель історії та правознавства Звенигородського ліцею №3
Звенигородської міської ради Звенигородського району Черкаської області*

Словник: цивільно правовий договір, договір купівлі-продажу, договір оренди, договір позики, договір майнового найму.

Форми роботи: фронтальна, робота в малих групах, робота в парах, презентація та захист проєктів.

Методи роботи.

Складання схеми — це метод, який використовується для представлення, аналізу та організації різноманітної інформації у вигляді графічного або візуального представлення. Складання порівняльної таблиці - це метод систематизації та аналізу інформації, що дозволяє виділити подібності та відмінності між об'єктами, явищами, процесами або ідеями. Правова ситуація (кейс-метод) — це аналіз конкретних правових ситуацій для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та прийняття рішень.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

- ❖ актуалізація опорних знань: тестування
<https://www.classtime.com/code/QT8ZFK>
- ❖ **робота з термінами:** цивільно правовий договір, договір купівлі-продажу, договір оренди, договір позики, договір майнового найму, розірвання договору
- ❖ порівняння договору купівлі-продажу і договору оренди; договору позики і договору майнового найму.

- ❖ правовий аналіз практичних ситуацій (кейсів), пов'язаних з укладенням, виконанням та розірванням договорів
- ❖ Ознайомлення з шаблонами договорів

<https://padlet.com/teiazoya/padlet-xpy9j3oge3o72yah>

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Форми роботи: диференційовано-групова

- ❖ **Робота з документом ДОДАТОК 1.1. Складання таблиці або схеми. Учні об'єднуються в групи.**

Орієнтовні запитання/завдання.

Для ефективної роботи в групах учням варто надати конкретний перелік статей ЦКУ, які розкривають ключові критерії порівняння.

Команда «Аси»: Договір купівлі-продажу / Договір оренди (найму) опрацювати статті 655-657, 662, 668, 691, 334, 759-762, 773, 776, 785, 799 ЦК України, скласти таблицю або схему.

Команда «Респект»: Договір позики / Договір позички (майнового найму) опрацювати статті 1046-1049, 533, 827-834 ЦК України, скласти таблицю або схему.

Критерії для порівняння:

1. Предмет договору (Що передається?)
2. Перехід права власності (Чи стає отримувач власником?)
3. Оплатність (Чи є плата за користування/отримання майна?)
4. Сторони договору (Як називаються?)
5. Основний обов'язок боржника (Що він зобов'язаний зробити?)
6. Форма договору (Спосіб викладення та фіксації волевиявлення сторін, що укладають договір)
7. Наслідки припинення договору. (Коли зобов'язання між сторонами, передбачені договором, більше не діють)

Практичний блок ВАРІАНТ II

Форми роботи: диференційовано-групова

- ❖ **Правова ситуація.** Учні об'єднуються в групи. Кожна група отримує кейс (правову ситуацію) та завдання:
- ❖ Уважно прочитати ситуацію.
- ❖ Визначити, чи діють сторони в рамках законодавства
- ❖ Відпрацювати навички правового аналізу практичних ситуацій (кейсів), пов'язаних з укладенням, виконанням та розірванням договорів.
- ❖ Проаналізувати правомірність дій сторін.

Приклади завдань.

Завдання 1 «Юридична консультація для неповнолітніх»

Ситуація 1: Договір оренди. 17-річна Ірина вступила до університету в іншому місті та вирішила самостійно орендувати кімнату. Вона знайшла відповідний варіант і домовилася з власником про укладення договору оренди на 10 місяців. Однак власник, дізнавшись про вік Ірини, відмовився підписувати договір без письмової згоди її батьків.

Чи правомірно діє власник квартири?

Ситуація 2. Договір позики. 16-річний Максим позичив у свого 17-річного друга Олега 3000 гривень на покупку нового велосипеда, написавши розписку, що поверне гроші через два місяці зі свого заробітку на літній практиці. Коли строк повернення настав, Максим відмовився віддавати борг, заявивши, що розписка не має сили, бо вони обидва неповнолітні. Чи може Олег вимагати повернення боргу на підставі розписки?

Ситуація 3. Договір майнового найму (Оренда ігрової приставки) 12-річна Аліна захотіла пограти в нову гру, але не мала власної приставки. Вона домовилася з 15-річним сусідом Іваном, що візьме у нього в оренду на тиждень його ігрову приставку за 200 гривень, які взяла зі своїх кишенькових грошей. Під час гри Аліна випадково пролила сік на джойстик, і він перестав працювати. Іван вимагає від Аліни або її батьків відшкодувати вартість ремонту. Чи є договір дійсним і хто має відшкодувати збитки?

Ситуація 4. Договір купівлі-продажу. 17-річний Дмитро, який професійно займається фотографією і самостійно заробив гроші на фотоапарат, вирішив продати свій старий фотоапарат, щоб докласти гроші на новий об'єктив. Він знайшов покупця і самостійно уклав з ним договір, отримавши 10 000 гривень. Батьки Дмитра, дізнавшись про це, вимагали розірвати договір, оскільки вважали, що він продав фотоапарат занадто дешево. Чи можуть батьки вимагати розірвання договору?

Ситуація 5. Розірвання договору купівлі-продажу. 16-річний Артем, на зароблені під час літніх канікул гроші, купив у дорослого продавця на онлайн-платформі вживаний мобільний телефон. Продавець запевнив, що телефон "у стані нового" і не має жодних дефектів. Через два дні Артем виявив, що акумулятор телефону тримає заряд не більше трьох годин, а в сервісному центрі йому повідомили, що телефон раніше був у воді. Артем хоче повернути телефон і забрати свої гроші. Чи може Артем розірвати цей договір?

Ситуація 6 Розірвання договору оренди з ініціативи неповнолітнього. 17-річний Артем за згодою батьків уклав договір оренди квартири строком на один рік, оскільки вступив на підготовчі курси до університету в іншому місті. Через три місяці курси несподівано скасували, і потреба в оренді житла зникла. Артем повідомив орендодавця, що хоче достроково розірвати договір. Власник квартири відмовив, посилаючись на річний строк договору, і вимагав продовжувати оплату. Чи може Артем достроково розірвати договір оренди?

Ситуація 7: Визнання недійсним договору без дозволу органу опіки. Батьки 15-річної Світлани, яка є власницею квартири, що дісталася їй у спадок, вирішили продати цю нерухомість. Вони знайшли покупця, уклали від імені доньки договір купівлі-продажу та отримали гроші. При цьому дозволу від органу опіки та піклування вони не отримували, запевнивши нотаріуса та покупця, що діють виключно в інтересах дитини. Через пів року прокуратура виявила цей факт. Які правові наслідки такого договору?

Ситуація 8. Позика без згоди батьків. 16-річна Катерина уклала письмовий договір позики з сусідом на суму 20 000 грн, пообіцявши повернути кошти за 6 місяців. Батьки про угоду не знали. Через 2 місяці Катерина вирішила розірвати договір, оскільки не мала змоги повернути гроші. Чи може Катерина розірвати договір достроково?

Ситуація 9. Позичка велосипеда і пошкодження майна. 15-річний Андрій взяв у сусіда велосипед у тимчасове користування (письмовий договір позички). Через необережність він зламав раму велосипеда. Сусід вимагає компенсації та припинення договору. Чи може Андрій достроково розірвати договір? Які правові наслідки цієї ситуації?

Ситуація 10. Неповнолітня особа надала позику. 17-річна Марія дала в борг 5 000 грн строком на 2 місяці своєму другові Едуарду для того, щоб він оплатив курси графічного дизайну. Угоду укладено письмово. Через місяць вона дізналася, що друг витратив гроші не за призначенням, і вирішила розірвати договір та вимагати негайного повернення суми. Чи має вона право достроково розірвати договір позики?

Завдання 2. «Юридичний конструктор»

Групам надається набір карток з окремими положеннями договору: Орендна плата – 5000 грн/міс; Строк – 1 рік; м. Київ, вул. Хрещатик, 10, кв. 5; Орендодавець – Іванов І.І.; Предмет – квартира загальною площею 45 кв.м.; Орендар – Сидоренко С.С.; Обов'язок не робити перепланування; Відповідальність – пеня 1% за день прострочення оплати; Дата укладення.

Складіть з цих карток логічну структуру договору оренди квартири. Визначте, які з цих умов є істотними. Яких умов, на вашу думку, не вистачає для повноцінного захисту інтересів сторін?

Завдання 3. Рольова гра «Позика у друга» Двоє учнів (Олег та Максим) розігрують ситуацію: Олег хоче позичити у Максима 5000 гривень на 2 місяці для купівлі ігрової приставки. Решта групи – юридичні консультанти. Порадьте, як правильно оформити їхні відносини. Чи потрібна розписка? Що в ній має бути зазначено?

Завдання 4. «Знайди помилку» Групам надається текст договору позички велосипеда з помилками. *Текст:* «Договір позички. Позичкодавець передає Користувачеві у безоплатну власність велосипед» «Trek». Користувач зобов'язаний сплачувати 100 грн на місяць за користування. У разі поломки Користувач може повернути будь-який інший схожий велосипед.» Завдання: Знайдіть та виправте мінімум 3 юридичні помилки, обґрунтовуючи кожне виправлення.

Завдання 5. Схема-алгоритм «Розірвання договору оренди»

Зобразіть у вигляді блок-схеми можливі шляхи дострокового розірвання договору оренди житла з ініціативи орендодавця.

Завдання 6. Бліц-турнір «Ідентифікуй договір» Вчитель зачитує ситуації, групи швидко визначають тип договору.

1. Марина віддала свою сукню в хімчистку
2. Сергій взяв у бібліотеці книгу на тиждень
3. Олена заплатила за курс англійської мови
4. Компанія "А" передала компанії "Б" вантажівку для перевезення товару за плату на 3 місяці
5. Андрій позичив у сусіда 2 кг цукру до завтра

Завдання 7. Кейс-стаді «Хитра оренда». Фермер орендував у сусіда трактор на 2 місяці, уклавши письмовий договір. Через місяць фермеру терміново знадобились гроші, і він, не питаючи сусіда, продав цей трактор третій особі, запевнивши її, що він є власником.

Проаналізуйте ситуацію. Скільки договорів тут укладено? Які з них є дійсними? Які правові наслідки настануть для фермера, його сусіда та третьої особи?

Завдання 8. «Правова консультація» Уявіть, що ви юрист. До вас звернулась клієнтка, яка три роки тому позичила подрузі значну суму грошей під розписку. Подруга гроші не повертає.

Надайте консультацію. Поясніть поняття "позовна давність". Чи не сплив її строк? Що ви порадите робити?

Завдання 9. «Вірно / Невірно» (з поясненнями)

1. Договір позики завжди є безоплатним.
2. Предметом договору оренди може бути автомобіль.
3. Якщо ви берете у друга книгу, ви укладаєте договір позики.
4. Договір купівлі-продажу квартири можна укласти в усній формі.

Завдання 10. Творче завдання «Договори в епоху Digital» Сьогодні ми користуємось каршерингом (оренда авто через додаток) або беремо напрокат електросамокат.

Проаналізуйте таку послугу. Який договір укладає користувач із сервісом? Чи є це класичною орендою? Чим він відрізняється?

Представлення та захист напрацювань груп:

1. Кожна група презентує результати аналізу своєї ситуації.
2. Інші учні можуть ставити запитання, доповнювати відповіді.
3. Вчитель коригує та узагальнює відповіді.

Рефлексія. Метод «Рефлексивний екран» Учні по черзі продовжують речення:

- ★ Сьогодні я дізнався/дізналась...

- ★ Я зрозумів/зрозуміла, що головна відмінність між договорами купівлі-продажу та оренди полягає у...
- ★ Найбільше мене здивувало те, що договір позики та позички – це...
- ★ На практиці мені знадобляться знання про...
- ★ Найцікавішим завданням для мене було...

Кросворд «Цивільно-правові договори»
<https://learningapps.org/watch?v=pocfr0z2c25>

Ребуси <https://surl.lu/ckpmyr>

Вправа «Знайди слова» <https://surl.li/cvburl>

Домашнє завдання: Використовуючи шаблони договорів, [ДОДАТОК 1.2](#) письмово скласти розписку про отримання грошей у борг від імені вигаданої особи, врахувавши всі необхідні реквізити, що обговорювались на уроці.

Знайти в Інтернеті приклад публічного договору (умови користування мобільним зв'язком, інтернет-провайдером, соціальною мережею) та проаналізувати 2-3 його пункти, що стосуються прав та обов'язків користувача і порядку розірвання договору.

Ресурси: Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.06.2025)

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Цивільно-правовий договір — це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Сторони договору — особи (фізичні чи юридичні), які укладають договір і беруть на себе права та обов'язки.

Предмет договору — конкретний об'єкт (майно, робота, послуга), з приводу якого укладається договір, це те, що одна сторона зобов'язується передати, виконати або надати, а інша - отримати чи прийняти.

Договір купівлі-продажу - це договір, за яким одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

Договір оренди (майнового найму) — договір, за яким одна сторона (орендодавець) передає іншій (орендареві) майно у володіння та користування за плату на певний строк

Договір позики — договір, за яким одна сторона (позикодавець) передає іншій стороні (позичальнику) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості.

Договір позички (майнового найму) — це договір, за яким одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку.

Майновий найм – інша назва договору оренди (згідно з Цивільним кодексом України), коли йдеться про передачу речі у тимчасове платне користування.

Розірвання договору — припинення дії договору за згодою сторін або через порушення однією зі сторін умов договору.

Строк договору – час, протягом якого діє договір і виконуються зобов'язання.

Ціна договору – вартість майна, робіт чи послуг, які передаються або виконуються за договором.

Форма договору - спосіб фіксації умов договору — усна чи письмова .

Практичний блок. ВАРІАНТ I

«Договір купівлі-продажу / Договір оренди (найму)»

Критерій порівняння	Договір купівлі-продажу	Договір оренди (найму)
Правове регулювання	Глава 54 ЦК України	Глава 58 ЦК України
Мета договору	Остаточне відчуження майна, передача права власності.	Тимчасове користування майном за плату.
Предмет договору	Майно (товар), майнові права. Може бути як індивідуально визначеним, так і визначеним родовими ознаками.	Індивідуально визначена неспоживна річ, яка зберігає свій первісний вигляд при неодноразовому використанні.
Перехід права власності	Так, право власності переходить до покупця в момент, визначений договором або законом (ст. 334 ЦК).	Ні, право власності не переходить. Власником залишається орендодавець. Орендар набуває лише право володіння та/або користування.
Оплатність	Завжди оплатний. Покупець сплачує ціну товару.	Завжди оплатний. Орендар сплачує орендну плату.
Сторони договору	Продавець і Покупець.	Наймодавець (Орендодавець) і Наймач (Орендар).
Форма договору	Загальне правило – усна/письмова. Особливі вимоги для нерухомості (письмова, нотаріальна, державна реєстрація).	Загальне правило – усна/письмова. Особливі вимоги для нерухомості (ст. 793) та транспортних засобів за участю фізичної особи (письмова з нотаріальним посвідченням, ст. 799).

Ризик випадкового знищення майна	Переходить до покупця з моменту передання товару, якщо інше не встановлено договором.	Несе власник (орендодавець), якщо інше не встановлено договором або законом.
Наслідки припинення договору	Право власності залишається у покупця.	Майно підлягає поверненню орендодавцю.

«Договір позики / Договір позички»

Критерій порівняння	Договір позики	Договір позички
Правове регулювання	Глава 71 (§ 1) ЦК України	Глава 60 ЦК України
Предмет договору	Грошові кошти або речі, визначені родовими ознаками.	Індивідуально визначена неспоживна річ.
Перехід права власності	Так, право власності переходить до позичальника.	Ні, право власності не переходить. Власником залишається позичкодавець.
Оплатність	Може бути оплатним (з процентами) або безоплатним.	Завжди безоплатний.
Сторони договору	Позикодавець і Позичальник.	Позичкодавець і Користувач.
Основний обов'язок	Повернути таку саму суму грошей або рівну кількість речей того самого роду та якості.	Повернути ту саму річ у стані не гіршому за початковий (з урахуванням нормального зносу).
Форма договору	Усна або письмова. Письмова обов'язкова, якщо сума > 10 НМДГ (170 грн), або якщо позикодавець – юридична особа.	Усна або письмова. Письмова обов'язкова для договору позички будівлі, споруди, а також транспортних засобів.

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Завдання 1 Ситуації з неповнолітніми

Ситуація 1 Так, дії власника є абсолютно правомірними та обачливими. Ірина є неповнолітньою особою (віком від 14 до 18 років). Згідно зі статтею 32 ЦКУ, неповнолітня особа має право самостійно вчиняти лише певні правочини (розпоряджатися своїм заробітком, здійснювати права на результати інтелектуальної діяльності тощо). Для вчинення інших правочинів їй потрібна згода батьків (усиновлювачів) або піклувальників. Договір оренди нерухомості є значним правочином, який виходить за межі дрібного побутового. Відповідно до

статті 222 ЦКУ, правочин, укладений неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності без згоди батьків, може бути згодом визнаний судом недійсним. Щоб убезпечити себе від ризику, що батьки Ірини оскаржать договір, власник має повне право вимагати їхньої письмової нотаріально засвідченої згоди.

Ситуація 2. Так, Олег може вимагати повернення боргу, і договір позики є дійсним. Обидва хлопці є неповнолітніми. Згідно з частиною 1 статті 32 ЦКУ, неповнолітня особа має право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами.

Максим позичав гроші, зобов'язуючись повернути їх зі свого майбутнього заробітку. Оскільки неповнолітні мають право самостійно розпоряджатися своїми доходами, вони також можуть брати на себе зобов'язання, пов'язані з цими доходами. Договір позики (і розписка як його підтвердження) в цьому випадку є дійсним, оскільки він безпосередньо стосується сфери їхньої фінансової самостійності. Максим зобов'язаний повернути борг, і Олег може звернутися до суду для його стягнення.

Ситуація 3. Договір є дійсним, але відповідальність за завдану шкоду несуть батьки Аліни. З одного боку, договір майнового найму (оренди) ігрової приставки за невелику суму між дітьми можна розцінювати як дрібний побутовий правочин (для обох сторін), а отже, він є дійсним (ст. 31, 32 ЦКУ). Аліна мала право його укласти, а Іван, який має більший обсяг дієздатності, — тим більше. Однак, коли йдеться про відшкодування шкоди, закон встановлює інші правила. Відповідно до статті 1178 ЦКУ, шкода, завдана малолітньою особою (до 14 років), відшкодовується її батьками (усиновлювачами) або опікуном, якщо вони не доведуть, що шкода була завдана не з їхньої вини. Оскільки Аліні 12 років, саме її батьки зобов'язані відшкодувати Івану вартість ремонту джойстика.

Ситуація 4. Ні, батьки не можуть вимагати розірвання договору. Дмитро є неповнолітньою особою, але згідно з пунктом 2 частини 1 статті 32 ЦКУ, він має право самостійно розпоряджатися майном, що придбане ним за свій заробіток. Оскільки Дмитро купив фотоапарат за власні зароблені кошти, він має повне право самостійно ним розпоряджатися, в тому числі продати його. Його рішення щодо ціни є самостійним. Батьки можуть лише консультувати його, але не можуть втручатися і вимагати розірвання чи зміни умов договору, укладеного в межах його дієздатності. Цей договір є абсолютно дійсним.

Ситуація 5. Так, Артем має повне право вимагати визнання цього договору недійсним. Хоча Артем, як неповнолітній, мав право самостійно розпоряджатися своїм заробітком (ст. 32 ЦКУ), у цій ситуації ключовим є не його вік, а дії продавця. Продавець свідомо надав неправдиву інформацію про стан товару, тобто ввів покупця в оману. Відповідно до статті 230 ЦКУ, якщо одна зі сторін правочину навмисно ввела другу сторону в оману щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин визнається судом недійсним. Обман також має місце, якщо сторона замовчує обставини, які вона повинна була повідомити. У цьому випадку продавець приховав факт пошкодження водою. Артем (разом із батьками) може звернутися до продавця з вимогою розірвати договір і повернути кошти, а у разі відмови — подати позов до суду. Крім повернення грошей, він також може вимагати відшкодування моральної шкоди.

Ситуація 6. Так, Артем може розірвати договір, але з дотриманням певної процедури. Хоча договір був укладений правомірно (за згодою батьків), статус неповнолітнього сам по собі не є спеціальною підставою для його розірвання. Тут діють загальні норми цивільного права, які є однаковими для всіх. Відповідно до статті 825 Цивільного кодексу України, наймач (орендар) житла має право в будь-який час відмовитися від договору найму, письмово попередивши про це наймодавця (орендодавця) за три місяці. Таким чином, Артем не може просто з'їхати з квартири і припинити платити. Він зобов'язаний офіційно попередити власника про розірвання договору і сплатити орендну плату за наступні три місяці з моменту попередження. Вимога власника

платити за весь рік є неправомірною, але вимога дотриматися тримісячного строку попередження — цілком законна.

Ситуація 7. Такий договір є нікчемним, тобто недійсним з моменту його укладення, незалежно від рішення суду. Закон встановлює жорстку вимогу для захисту житлових та майнових прав дітей. Батьки не мають права вільно розпоряджатися нерухомістю, що належить їхнім дітям. Відповідно до статті 177 Сімейного кодексу України та статті 224 Цивільного кодексу України, правочин, вчинений батьками стосовно нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким має дитина, без попереднього дозволу органу опіки та піклування є нікчемним. Це означає, що договір не створює жодних юридичних наслідків. Застосовується двостороння реституція: покупець зобов'язаний повернути квартиру у власність Світлани, а батьки (не Світлана!) зобов'язані повернути покупцеві отримані гроші. Це правило захищає дитину від недобросовісних або нерозважливих дій її законних представників.

Ситуація 8. Такий договір може бути визнаний недійсним згідно з ст. 225–226 ЦКУ, якщо був укладений без згоди законного представника. Згідно зі ст. 32 ЦКУ, неповнолітні (від 14 до 18 років) мають право самостійно укладати правочини, якщо мають власний заробіток або стипендію. Проте договір позики на значну суму без згоди батьків/опікунів — правочин, що виходить за межі звичайних побутових угод. Катерина має право вимагати визнання договору недійсним. За недійсним правочином сторони мають повернути отримане (ст. 216 ЦКУ – реституція).

Ситуація 9. Договір може бути розірвано в односторонньому порядку (ст. 831 ЦКУ). За ст. 828 ЦКУ, особа, яка користується речю за договором позички, зобов'язана повернути річ у тому самому стані, в якому отримала, з урахуванням нормального зносу. Андрій — неповнолітній, тому згідно зі ст. 31 ЦКУ, він має право на укладання дрібних побутових правочинів. Але передача речі значної вартості вимагає згоди батьків. Також, якщо шкода завдана неповнолітнім, відповідальність можуть нести батьки або особа, яка передала йому річ (ст. 1179 ЦКУ). Оскільки Андрію більше 14 років, він досяг віку цивільної відповідальності і за наявності у нього достатньої кількості власних коштів компенсувати має він сам. Якщо коштів немає, чи недостатньо - компенсацію збитків сусід має вимагати від батьків

Ситуація 10. Марія має право розірвати договір у зв'язку з порушенням умов і вимагати дострокового повернення суми. Хоча неповнолітні особи мають неповну цивільну дієздатність, якщо вони офіційно працевлаштовані або мають стипендію, вони можуть самостійно розпоряджатися своїми коштами (ст. 32 ЦКУ). Оскільки Марія передала власні кошти Едуарду добровільно і діяла свідомо, її правочин є дійсним. Проте, у випадку суттєвого порушення умов договору (нецільове використання), кредитор має право на дострокове розірвання договору (ст. 1050 ЦКУ).

Завдання 2 відповідь : Структура договору: ❖ Назва: Договір оренди квартири ❖ Преамбула: Орендодавець – Іванов І.І. та Орендар – Сидоренко С.С. уклали цей договір. ❖ Предмет договору: Квартира загальною площею 45 кв.м. за адресою: м. Київ, вул. Хрещатик, 10, кв. 5. ❖ Орендна плата: 5000 грн/міс. ❖ Строк дії договору: 1 рік.	Завдання 3 відповідь (консультація): Оформлення: Оскільки сума позики (5000 грн) перевищує десятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян (170 грн), договір обов'язково має бути укладений у письмовій формі (ст. 1047 ЦК України). Найкращим підтвердженням укладення договору є розписка . Розписка: Так, розписка потрібна. Вона є головним доказом факту передачі грошей і зобов'язання їх повернути. Зміст розписки: Назва документа: «Розписка»
--	---

❖ Права та обов'язки сторін: Обов'язок не робити перепланування. ❖ Відповідальність сторін: Пеня 1% за день прострочення оплати. ❖ Дата укладення. Істотні умови (згідно з ЦК для оренди житла): Предмет (адреса, площа), ціна (орендна плата) та строк. Всі вони присутні. Умови, яких не вистачає: ★ Порядок оплати комунальних послуг (хто і як сплачує). ★ Порядок передачі квартири (акт приймання-передачі). ★ Стан квартири на момент передачі, перелік меблів та техніки. ★ Умови дострокового розірвання договору. ★ Порядок повернення квартири після закінчення строку оренди. ★ Паспортні дані та ідентифікаційні номери сторін.	Дата і місце складання (наприклад, "10 червня 2025 року, м. Київ"). ПІБ, паспортні дані, місце проживання та ідентифікаційний номер Позичальника (Олега). ПІБ, паспортні дані, місце проживання Позикодавця (Максима). Точна сума грошей, отримана в борг (цифрами та прописом: "5000 (п'ять тисяч) гривень 00 копійок"). Мета отримання (необов'язково, але бажано). Кінцевий термін повернення боргу («зобов'язуюсь повернути до 10 серпня 2025 року»). Власноручний підпис Позичальника (Олега) та його ПІБ. Бажано, щоб розписка була написана повністю від руки Позичальником.
--	---

Завдання 4 відповідь:

Помилка: «...у безоплатну власність...».

Виправлення: «...у безоплатне користування...».

Обґрунтування: За договором позички (ст. 827 ЦК) право власності не переходить, річ передається лише в користування. Власником залишається позичкодавець.

Помилка: «...зобов'язаний сплачувати 100 грн на місяць...».

Виправлення: Вилучити цей пункт.

Обґрунтування: Договір позички за своєю суттю **завжди безоплатний**. Якщо встановлюється плата, то це вже договір оренди.

Помилка: «...може повернути будь-який інший схожий велосипед».

Виправлення: «...зобов'язаний повернути той самий велосипед у стані, в якому він був одержаний, з урахуванням нормального зносу».

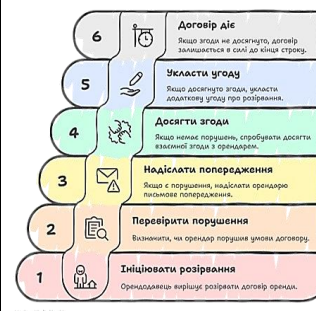
Обґрунтування: Предметом позички є індивідуально визначена річ. Повернути потрібно саме її, а не подібну.

Завдання 6. Бліц-турнір «Ідентифікуй договір»

1. Договір про надання послуг (або побутового підряду).
2. Договір позички.
3. Договір про надання послуг.

Завдання 5 можлива схема - алгоритм «Розірвання договору оренди» зроблена за допомогою сервісу <https://app.napkin.ai/>

Шляхи дострокового розірвання договору оренди

Завдання 9. Гра «Вірно/Невірно» відповіді:

1. **Невірно.** Договір позики може бути і процентним (оплатним), якщо це прямо

4. Договір оренди транспортного засобу.

5. Договір позики

Завдання 7 відповідь:

Кількість договорів: Укладено два договори: 1) Договір оренди трактора (між сусідом-власником та фермером); 2) Договір купівлі-продажу трактора (між фермером-орендарем та третьою особою).

Дійсність договорів:

Договір оренди є дійсним.

Договір купівлі-продажу є недійсним (нікчемним), оскільки фермер не мав права власності на трактор і не мав права його відчужувати. Продавати річ може лише її власник.

Правові наслідки:

Для фермера: Настає цивільно-правова відповідальність перед сусідом (відшкодування збитків) та перед третьою особою (повернення грошей). Також його дії можуть бути кваліфіковані як шахрайство, що тягне за собою кримінальну відповідальність.

Для сусіда (власника): Він має право витребувати свій трактор від третьої особи (подати виндикаційний позов), оскільки майно вибуло з його володіння поза його волею.

Для третьої особи (покупця): Вона втрачає право на трактор, але набуває право вимагати від фермера повернення сплачених грошей та відшкодування збитків.

Завдання 8 відповідь (консультація):

Позовна давність: Це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права. Загальна позовна давність в Україні становить три роки (ст. 257 ЦК України).

Сплив строку: Так, строк позовної давності (3 роки) сплив. Він починає відраховуватися від дня, коли подруга повинна була повернути борг. Якщо цей день не вказаний у розписці, то відлік починається через 30 днів після пред'явлення вимоги про повернення. У будь-якому разі, 3 роки вже минули.

Порада: Незважаючи на сплив позовної давності, клієнтка все ще може подати позов до суду. Суд приймає позовні заяви незалежно від спливу позовної давності. Однак, якщо подруга-відповідач у суді заявить про застосування позовної давності, суд відмовить у позові. Тому перший крок — спробувати домовитися з подругою мирним шляхом, надіслати їй офіційну претензію. Можливо, вона добровільно поверне борг або його частину. Якщо ні, можна подавати до суду, сподіваючись, що відповідач не знає про позовну давність або не заявить про її застосування.

встановлено в договорі (ст. 1048 ЦК України).

2. **Вірно.** Автомобіль є неспоживною річчю і може передаватися у тимчасове користування за плату.

3. **Невірно.** Це договір **позички**, оскільки книга — індивідуально визначена річ, передається безоплатно і повернути треба саме її, а не аналогічну.

4. **Невірно.** Договори купівлі-продажу нерухомості підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню та державній реєстрації (ст. 657 ЦК України).

Завдання 10 відповідь :

Тип договору: Користувач укладає **договір прокату**, який є різновидом договору оренди.

Схожість з орендою: Є всі ключові ознаки оренди: передача майна (авто, самокат) у тимчасове користування за плату.

Відмінності:

Спосіб укладення: Це **публічний договір** та **договір присіднання**. Користувач не узгоджує умови, а лише приймає їх в цілому, поставивши "галочку" в додатку. Немає традиційного підписання паперового документа.

Сторона договору: Орендодавцем завжди є суб'єкт підприємницької діяльності, що робить це професійно.

Строк: Зазвичай це короткострокова оренда (хвилини, години).

Автоматизація: Укладення, оплата, фіксація порушень (штрафи) та припинення договору відбуваються

	автоматично через програмне забезпечення.
--	---

Практичне заняття №2 «Спадкування за заповітом. Спадкування за законом. Черги спадкування»

Ольга Царенко, учитель історії та правознавства навчально-виховного комплексу «Ліцей - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів «Лідер» Смілянської міської ради Черкаської області.

Словник: спадщина, заповіт, спадкоємці, спадкодавець, черги спадкоємців, спадкова трансмісія, відумерла спадщина, нотаріус, нікчемна умова, заповідальний відказ.

Форми роботи: фронтальна, індивідуальна, робота в малих групах.

Методи роботи.

Правова ситуація (кейс-метод) — це аналіз конкретних правових ситуацій для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та прийняття рішень.

Пошуковий — це метод, спрямований на активізацію пізнавальної активності учнів, розвиток критичного та логічного мислення.

Складання схеми — це метод, який використовується для представлення, аналізу та організації різноманітної інформації у вигляді графічного або візуального представлення.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Визначити актуальність знань про право спадкування у повсякденному житті («мозковий штурм»)	
Робота з поняттями. Вправа 1 «Глосарій спадкового права» https://learningapps.org/watch?v=p80sv8w3j25	
Вправа 2. «Класифікація» https://learningapps.org/watch?v=pukr1tr3n25	
Індивідуальна робота. Тест https://quizizz.com/admin/quiz/6845f957ec8dcff4fd2ba5b8?searchLocale	
Корисні матеріали до уроку: https://surl.li/bhoayl	
Практичний блок ВАРІАНТ І Форми роботи; диференційовано-групова Робота з документом. Поняття строків у спадковому праві Складання схеми/інфографіки/ментальної карти (на вибір учнів) https://surl.li/fbqnvvn	
Практичний блок ВАРІАНТ ІІ Форми роботи: диференційовано-групова Аналіз правових ситуацій <i>(Відповіді мають бути аргументованими з посиланням на ЦКУ. Матеріал для використання https://surl.li/peechg)</i>	Робота з ситуаціями за алгоритмом Ситуація 4. Після смерті Василенка О.П., який мешкав разом з рідним братом, залишилися квартира у м. Сміла, приватний будинок у с. Мельники та легковий автомобіль «Ferrari». Заповіт Василенко не залишив. Про свої права на

Ситуація 1. Громадянин Тарасенков загинув у ДТП. Заповіту не склав, тому все його майно успадкували в рівних частках його доньки Катерина та Вероніка, син Віктор та дружина Варвара. Донька Катерина, яка проживала за кордоном, у встановлений законом термін надіслала до нотаріальної контори поштою заяву про прийняття спадщини, попередньо засвідчивши справжність підпису на заяві в нотаріальному порядку. Через 6 місяців вона вступила у право спадщини, а через 9 місяців після смерті батька Віктор вирішив оскаржити право сестри на спадок, оскільки вона не отримала свідоцтво про право на спадщину. Яким буде рішення суду? Ситуація 2. Андрій Сміливий з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну вступив добровольцем до ЗСУ. Загинув у листопаді 2024 року під час виконання бойового завдання. Згідно заповіту все його майно має успадкувати сестра Валерія. Мати Андрія звернулася з позовом до суду щодо недійсності заповіту, оскільки він був посвідчений не нотаріусом, а командиром військової частини, у якій служив А. Сміливий. Яким буде рішення суду? Ситуація 3. За заповітом Григорія Марченка його квартира по вул. Грушевського у м. Київ повинна перейти онуку Назару 17 років. Але через 5 місяців після смерті дідуся Назар звернувся до нотаріуса з заявою про відмову від прийняття спадщини, оскільки планує навчатися за кордоном і наглядати за квартирою в столиці України не зможе. Батько Назара вважає рішення сина незаконним. Дайте правову оцінку ситуації.	спадок заявили колишня дружина Василенка, його діти Микита 14-ти років, Світлана 19-ти років, Варфоломій 22-х років та рідний брат. Дайте правову оцінку ситуації. Ситуація 5. Громадянин Артур Коцко заповів усе своє майно (яхту, будинок, банківський вклад та фірму) сусіду Мирону, з яким полюблив рибалити та грати в доміно. А членів родини у заповіті не згадав, оскільки вважав, що вони приділяли йому недостатньо уваги, заперечували та лише чекали його смерті. У Коцка залишилися дружина (головний економіст швейної фабрики), усиновлений 17-ти річний син Вадим (студент коледжу), рідний син Матвій 28 років (отримав інвалідність внаслідок замаху на життя батька) та донька Кароліна 14 років (учениця школи). Розв'яжіть ситуацію Ситуація 6. Внаслідок автомобільної аварії загинуло подружжя Романових. Чоловік помер на місці аварії, а дружина - через 9 годин у палаті інтенсивної терапії. У подружжя Романових залишилося 2 дітей, мати Романова віком 67 років, батько Романової 73 років та її рідна сестра. Подружжя Романових заповіту не залишили. Дайте правовий аналіз ситуації.
---	--

Ресурси:

1. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n276> (дата звернення: 08.06.2025)
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 року № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.06.2025)
3. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03.2022 № 1118/5, що набрав чинності 19.03.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text> (дата звернення: 09.06.2025)

Теоретичний блок

Нікчемна умова -умова в заповіді, що суперечить закону або моральним засадам суспільства, це умова, яка згідно із законом є недійсною, і не тягне за собою жодних правових наслідків.

Заповіт — особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті щодо належного їй майна.

Спадщина - це сукупність прав та обов'язків, які переходять від фізичної особи, що померла (спадкодавця), до іншої особи (спадкоємця).

Спадкоємець – особа, яка в установленому законом порядку одержала спадщину або має право на її одержання.

Спадкодавець - фізична особа, яка померла та залишила спадщину.

Черга спадкоємців - визначене коло осіб, котрі спадкують одночасно. Згідно з ЦКУ передбачено п'ять черг спадкування за законом, які у визначеному законодавством порядку закликаються до спадкування по чергово

Нотаріус - юрист, який займається оформленням і засвідченням документів.

Заповідальний відказ - право заповідача на надання визначеним

безпосередньо ним особам певних прав у зв'язку з відкриттям спадщини, щодо якої складено заповіт.

Відумерла спадщина - назва спадщини, яка залишилася від власника (спадкодавця) і не перейшла до іншої особи (спадкоємця).

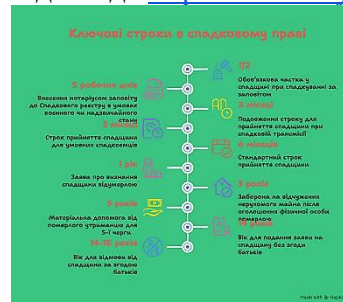
Спадкова трансмісія - перехід права на прийняття спадщини до спадкоємців особи, яка мала право на спадщину і не прийняла її у зв'язку зі смертю.

Вправа 1. Відповіді до ребусів

1. Спадкодавець
2. Заповіт
3. Відумерла спадщина
4. Спадкова трансмісія
5. Спадщина
6. Нотаріус

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Схема «Строки у спадковому праві» . Орієнтовна відповідь <https://surl.li/nyixok>

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Ситуація 1 Суд відхилив позов Віктора, оскільки, згідно статті 1296 ЦКУ, спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину. Відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину.

Смтуація 2 Суд відхилить позов матері, оскільки, згідно статті 1252 ЦКУ, заповіт

Робота за алгоритмом <https://surl.li/mqnrxb> h

Ситуація 5.

військовослужбовця, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріуса чи органу, що вчиняє нотаріальні дії, також заповіт працівника, члена його сім'ї і члена сім'ї військовослужбовця може бути посвідчений командиром (начальником) цих частини, з'єднання, установи або закладу. Ситуація 3. Закон буде на стороні батька. Оскільки, згідно статті 1273 ЦКУ, неповнолітня особа віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років може відмовитися від прийняття спадщини лише за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника і органу опіки та піклування. Назар дотримався всіх, передбачених законом умов, але не отримав згоди батьків. Ситуація 4. Ця правова ситуація регулюється нормами ЦКУ. Вид спадкування: за законом, оскільки О.П. Василенко заповіту не залишив. Коло спадкоємців: діти Василенка (Микита, Світлана та Варфоломій) як спадкоємці першої черги. Колишня дружина не належить до жодної черги спадкоємців, а рідний брат – спадкоємець другої черги, тому може спадкувати лише у випадку, якщо всі спадкоємці першої черги не приймуть спадщини або відмовляться від неї. Частка спадщини: по 1/3 кожному з дітей – Микиті, Світлані, Варфоломію	Вид спадкування: за заповітом, та за законом на праві обов'язкової частки у спадщині. Коло спадкоємців: сусід Мирон (за заповітом) та син Вадим і донька Кароліна (неповнолітні діти мають право на обов'язкову частку у спадщині). Дружина працездатна, а син Матвій не має права спадкування ні за законом, ні за заповітом, оскільки вчинив замах на життя спадкодавця. Частка спадщини: Малолітні, неповнолітні діти спадкодавця спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (стаття 1241 ЦКУ). Розв'язок: якби заповіту не було, то право спадкування за законом мали б спадкоємці першої черги: дружина та діти, виняток – Вїхня частка становила б $1:3=$ по $1/3$. Але заповіт є. Тому син Вадим і донька Кароліна мають право на $1/2$ того, що їм би належало за законом: $1/2 \times 1/3= 1/6$. Тому Вадим і Кароліна отримують по $1/6$ всього майна, а сусід Мирон – решту $(1-(1/6+1/6)= 1-1/3=2/3$ Ситуація 6. Вид спадкування: за законом Особливість: якщо кілька осіб, які могли б спадкувати одна після одної, померли під час спільної для них небезпеки (стихійного лиха, аварії, катастрофи тощо), припускається, що вони померли одночасно. У цьому випадку спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з цих осіб (стаття 1220 ЦКУ). Отже, у даній ситуації визначаємо коло спадкоємців та частку спадщини окремо щодо спадку кожного з подружжя. Коло спадкоємців: спадкоємці чоловіка – син, донька та його мати; спадкоємці дружини – син, донька та її батько. Всі – спадкоємці першої черги. Сестра Романової належить до другої черги спадкоємців, тому не спадкуватиме. Частка спадщини: Майно подружжя ділимо на дві половини, як спільно нажите. Спадщина після кожного – $1/2$. Розв'язок: спадкоємцям чоловіка – $1/2 :3=$ по $1/6$, спадкоємцям дружини – $1/2 :3=$ по $1/6$. Отже, батько Романової та мати Романова отримують по $1/6$ спадку, а кожен з дітей по $1/3$ ($1/6$ після матері та $1/6$ після батька – $1/6+1/6=2/6=1/3$)
---	--

Практичне заняття № 3. «Майнові права подружжя та батьків і дітей»

Лариса Янворська, учитель історії та правознавства Єрківського ліцею імені Героя України В. М. Чорновола Єрківської селищної ради Черкаської області»

Словник: дитина, батько, матір, аліменти, особисті немайнові права, майнові права, подружжя, особиста приватна власність дружини та чоловіка, спільна сумісна власність подружжя, шлюбний договір, майнові права батьків і дітей, право власності дитини, право власності батьків, право спільної сумісної власності батьків і дітей.

Форми роботи: фронтальна, робота в малих групах, індивідуальна робота, проєктна робота.

Методи роботи.

Складання схеми – це метод, який використовується для представлення, аналізу та організації різноманітної інформації у вигляді графічного або візуального представлення.

Складання пам'ятки – це метод, під час якого виокремлюється головне з тексту і складається в певну послідовність дій.

Складання порівняльної таблиці – це метод систематизації та аналізу інформації, що дозволяє виділити подібності та відмінності між об'єктами, явищами, процесами або ідеями.

Правова ситуація (кейс-метод) – це аналіз конкретних правових ситуацій, пов'язаних з майновими правами подружжя та батьків і дітей.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Розкрити поняття «Майнові права», визначити актуальність знань про майнові права у повсякденному житті (метод «Мозковий штурм»)

Робота з термінами. Вправа «Правовий лабіринт». https://learningapps.org/watch?v=pzibrwfn25	
Вправа «Власність подружжя» Віднести кожне поняття до однієї з категорій: 1) особиста приватна власність дружини, чоловіка 2) спільна сумісна власність. https://learningapps.org/watch?v=p3t3chuzk25	

Практичний блок

ВАРІАНТ I

Форми роботи: диференційовано-групова

Складання схеми у зошиті чи онлайн-схеми «Основні майнові права та обов'язки подружжя» (наприклад, на платформі Canva <https://www.canva.com/> або MindMeister <https://www.mindmeister.com/ru>)

Заповнення порівняльної таблиці «Особисті немайнові та майнові права подружжя» з використанням прикладів, які відтворюють типові ситуації.

Особисті немайнові права	Приклад	Майнові права	Приклад
--------------------------	---------	---------------	---------

Вибір місця проживання	Андрій і Марина разом вирішують, де жити після весілля	Спільна сумісна власність	Олександр та Ірина купили квартиру під час шлюбу — вона належить їм обом
Право на фізичний і духовний розвиток			Ігор виплачує аліменти на дитину після розлучення
	Подружжя разом виховує спільну дитину	Право на укладання шлюбного договору	
Право на особисту свободу		Право на матеріальну підтримку в разі непрацездатності	
	Олена після укладення шлюбу залишила своє прізвище		Після розірвання шлюбу подружжя поділило спільно куплену машину

Проектна робота. Учні об'єднуються в групи. Складання пам'ятки «Основні майнові права та обов'язки батьків і дітей».

Ключові пункти для пам'ятки:

✓ роздільність майна батьків та дітей ✓ право власності дитини. ✓ право спільної сумісної власності батьків та дітей ✓ взаємні права та обов'язки батьків і дітей з матеріального утримання	Опрацювати статті 173-179 Сімейного кодексу України, статті 32, 242, 302, 402 Цивільного кодексу України
--	--

Практичний блок ВАРІАНТ II

Форми роботи: диференційовано-групова

Флеш-картки «Особисті немайнові та майнові права й обов'язки батьків та дітей» https://g.co/gemini/share/f54fa0cb6c82	
Правові ситуації. Учні об'єднуються в групи. Кожна група отримує кейс (правову ситуацію) та завдання: ✓ Уважно прочитати ситуацію. ✓ Проаналізувати правомірність дій учасників. ✓ Обґрунтувати свій вибір	
Приклад ситуацій. Ситуація 1.	Ситуація 2.

Подружжя Сергій та Олена перебувають у шлюбі 5 років. Сергій за свої кошти, отримані до шлюбу від продажу квартири, купив автомобіль. Через рік Олена, отримавши премію на роботі, провела значний ремонт цього автомобіля (замінила двигун, оновила кузов), вклавши суму, що становить половину вартості автомобіля. Через деякий час подружжя вирішило розлучитися. Олена вважає, що автомобіль має бути поділений порівну, оскільки вона вклала у нього значні кошти. Запитання до групи. 1. Чи матиме право Олена на частину автомобіля? 2. Яке правове обґрунтування її позиції?	Одинадцятирічна Даринка отримала у спадок від бабусі квартиру. Її батьки вирішили продати цю квартиру, оскільки їм терміново потрібні були гроші на лікування молодшого сина. Вони уклали договір купівлі-продажу без дозволу органу опіки та піклування. Запитання до групи. 1. Чи мали право батьки продавати квартиру Даринки без дозволу? 2. Чи є цей договір законним? 3. Чи були порушені права Даринки?
---	---

Ресурси:

1. Сімейний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Цивільний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Закон України «Про нотаріат» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
4. Поділ майна при розлученні в Україні у 2025 році <https://ocsp.com.ua/uk/statti/podil-mayna-pri-rozluhenni-v-ukraini-u-2023-rotsi/>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Відповіді до правових ситуацій

Ситуація 1. Автомобіль був куплений Сергієм за його особисті кошти, отримані до шлюбу. Згідно зі ст. 57 Сімейного кодексу України (СКУ), майно, набуто до шлюбу, є особистою приватною власністю кожного з подружжя. Отже, спочатку автомобіль був особистою приватною власністю Сергія.

Проте Олена вклала значні кошти (що становлять половину вартості автомобіля) у його ремонт та покращення. Частина 1 статті 62 СКУ передбачає, що якщо майно, яке було особистою приватною власністю одного з подружжя, за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, воно у разі розірвання шлюбу або визнання його недійсним може бути визнане спільною сумісною власністю подружжя.

Отже, Олена має право претендувати на частину автомобіля. Оскільки вона вклала значні кошти, які істотно збільшили вартість автомобіля (фактично половину його вартості), цей автомобіль може бути визнаний спільною сумісною власністю подружжя за рішенням суду.

Ситуація 2. Малолітня дитина (11 років) має право на майно, успадковане від родичів. Згідно зі ст. 177 Сімейного кодексу України (СКУ) та ст. 32 Цивільного кодексу України (ЦКУ), батьки є законними представниками своїх малолітніх (до 14 років) та неповнолітніх (від 14 до 18 років) дітей і управляють їхнім майном.

Однак, ч. 4 ст. 177 СКУ чітко встановлює, що батьки (усиновлювачі) не мають права без дозволу органу опіки та піклування вчиняти стосовно нерухомого майна дитини, а також транспортних засобів, такі правочини як: укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та/або державній реєстрації (наприклад, купівля-продаж квартири), видавати письмові зобов'язання від імені дитини, відмовлятися від майнових прав дитини.

Отже, батьки не мали права продавати квартиру Даринки без дозволу органу опіки та піклування. Цей договір купівлі-продажу є недійсним (нікчемним), оскільки був укладений з

порушенням вимог законодавства. Права дитини (право власності на майно, право на захист її майнових інтересів) були порушені.

МОДУЛЬ 3. ЕКОНОМІЧНІ ТА ТРУДОВІ ПРАВА МОЛОДІ

Тема 3.1. Право на підприємницьку діяльність молоді. Реєстрація юридичної особи, фізичної особи-підприємця

Любов Боровець, методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

Словник: підприємницька діяльність, підприємець, юридична особа, фізична особа-підприємець (ФОП), державна реєстрація, статутний капітал, установчі документи.

Форми роботи: фронтальна, індивідуальна

Методи роботи.

Дискусія — це метод, де кожен бажаючий має можливість висловити свою думку по черзі. *Правова ситуація (кейс-метод)* — це аналіз конкретних правових ситуацій, пов'язаних з підприємництвом.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

- Розкриття поняття "підприємницька діяльність", її ознаки.
- Робота з термінами. Обговорення їх

Гра «Хто я?». Вчитель читає вголос визначення (або його фрагмент), а учасники мають назвати термін.

- Переваги та ризики підприємництва для молоді.
- Вимоги до віку для зайняття підприємницькою діяльністю.

Практичний блок:

ВАРІАНТ I

Форми роботи: диференційовано-групова

Дискусія. Обговорення питань, що виникли під час подання нового матеріалу.

Орієнтовні запитання.

1. «На вашу думку, чи достатньо можливостей в Україні для молодих людей, які хочуть розпочати власну справу?»
2. «Що, на вашу думку, є найважливішим для успішного старту підприємницької діяльності?»

Практичний блок

ВАРІАНТ II

Форми роботи: диференційовано-групова

- ✓ **Правова ситуація.** Учні об'єднуються в групи. Кожна група отримує кейс (правову ситуацію) та завдання:
- ✓ Визначити, яку форму підприємницької діяльності краще обрати в даній ситуації.
- ✓ Обґрунтувати свій вибір.

Приклад ситуації.

17-річна Анна, успішна школярка, розробила мобільний додаток для вивчення іноземних мов і хоче почати його монетизувати. Її батьки підтримують її ідею.

Запитання до групи.

1. Чи може Анна самостійно зареєструвати підприємницьку діяльність у 17 років? Якщо ні, то за яких умов це можливо?
2. Яку форму підприємницької діяльності (ФОП чи юридична особа) ви б порадили Анні на початковому етапі та чому?
3. Які кроки необхідно зробити для державної реєстрації обраної форми?

Ресурси:

1. ДІА. Автоматична реєстрація ФОП

URL: <https://diia.gov.ua/services/reystetraciya-fop>

0. Як зареєструвати ФОП: покрокова інструкція

URL: <https://online.novaposhta.education/blog/yak-zareestruvati-fop-pokrokovaya-instrukciya>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Підприємницька діяльність - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Підприємцем є суб'єкт господарювання, який здійснює підприємницьку діяльність, тобто самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою одержання прибутку, що здійснюється фізичними або юридичними особами, зареєстрованими у встановленому законом порядку..

Юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді.

Фізична особа - це людина, індивідум, яка має права та обов'язки відповідно до закону.

Фізична особа-підприємець (ФОП) — це фізична особа, яка реалізує свою здатність до праці шляхом самостійної, на власний ризик підприємницької діяльності без створення юридичної особи, але з обов'язковою державною реєстрацією у встановленому законом порядку.

Державна реєстрація — це офіційний запис до державного реєстру про те, що нова компанія чи підприємець почали працювати, змінили діяльність або припинили її. Цей запис дає їм законне право вести бізнес.

Статутний капітал — це гроші або майно, які засновники вкладають у компанію на старті; «стартовий капітал», що показує, хто скільки вніс і якою часткою володіє.

Установчі документи — це основні папери, на підставі яких компанія створюється і працює. Головний з них — **статут**, який визначає, чим компанія займається, як нею керують, і хто за що відповідає.

Практичний блок. ВАРІАНТ І

1. «На вашу думку, чи достатньо можливостей в Україні для молодих людей, які хочуть розпочати власну справу?»

Орієнтовна відповідь 1 (за): «Так, зараз багато програм підтримки молодих підприємців, доступні кредити та гранти. Крім того, інтернет відкриває безліч можливостей для старту бізнесу з мінімальними вкладеннями.»

Орієнтовна відповідь 2 (проти): «Ні, бюрократичні перешкоди, високі податки та нестабільність економіки ускладнюють відкриття і ведення бізнесу, особливо для молоді без досвіду та великого капіталу.»

2. «Що, на вашу думку, є найважливішим для успішного старту підприємницької діяльності?»

Орієнтовна відповідь: «Ідея, яка вирішує певну проблему; наполегливість і готовність до ризику; базові знання в менеджменті та маркетингу; фінансова грамотність.»

Практичний блок. ВАРІАНТ II

17-річна Анна, успішна школярка, розробила мобільний додаток для вивчення іноземних мов і хоче почати його монетизувати. Її батьки підтримують її ідею.

Орієнтовна відповідь. 1. Чи може Анна самостійно зареєструвати підприємницьку діяльність у 17 років?

Ні, оскільки повна цивільна дієздатність настає з 18 років. Однак, вона може отримати повну цивільну дієздатність до досягнення 18 років, якщо отримає письмову згоду батьків (усиновлювачів) або піклувальника; проживає у шлюбі.

Інформація (ЦКУ.) “Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю.

За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця”.

У випадку Анни, найімовірніше, потрібна буде письмова згода батьків та/або рішення суду про надання їй повної цивільної дієздатності (емансипація).

2. Яку форму підприємницької діяльності ви б порадили Анні?

На початковому етапі Анні краще зареєструватися як Фізична особа-підприємець (ФОП).

3. Чому саме ФОП? Простота реєстрації. Набагато простіше та швидше зареєструвати ФОП, ніж юридичну особу. Мінімальні витрати. Менше витрат на реєстрацію та ведення обліку.

Тема 3.2. Поняття господарського договору

*Ірина Таран, заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель історії
Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №32
Черкаської міської ради Черкаської області*

Словник: контракт, договір, форс-мажор, оферта, акцепт.

Форми роботи: фронтальна, індивідуальна, робота в групах, парах.

Методи роботи: Кейс-метод — це навчальний підхід, який ґрунтується на вивченні конкретних ситуацій або проблем, що дозволяє учасникам аналізувати та розв’язувати їх. Цей метод ґрунтується на використанні реальних або вигаданих кейсів, що відображають складні аспекти різних сфер;

Метод проєктування — це педагогічна технологія, яка передбачає, що учні залучаються до активної роботи над конкретними темами або проблемами, розробляючи проєкти, що дозволяє їм застосовувати знання, розвивати творчі здібності та набувати практичні навички.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

- ✓ Робота з термінами (контракт, договір, форс-мажор, оферта, акцепт).
- ✓ Поняття господарського договору.
- ✓ Види та функції господарських договорів.
- ✓ Порядок укладення господарського договору та його зміст.

- ✓ Зміна та припинення господарських договорів.

Практичний блок ВАРІАНТ I

Форми роботи: фронтальна

1. Ознайомлення з основними поняттями (контракт, договір, форс-мажор, оферта, акцепт).

Вправа «Знайди пару»: учні отримують по 1 картці з терміном або визначенням і шукають свою пару.

Контракт	угода майнового характеру між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами, що встановлює, змінює або припиняє права та обов'язки сторін при здійсненні господарської діяльності
Договір	письмова угода між сторонами, що зобов'язує їх до виконання певних умов, часто у сфері праці, фінансів або адміністративних відносин.
Форс-мажор	пропозиція певній стороні укласти договір з урахуванням викладених умов. Може мати письмову або усну форму.
Акцепт	надзвичайні та невідворотні обставини, які не могли бути передбачені або керовані стороною договору, і які унеможливають виконання зобов'язань.
Оферта	беззастережна згода (виражена прямо або непрямым способом шляхом виконання певних дій, які свідчать про бажання укласти договір.

Форма роботи: групова

Кейс-метод «Від ідеї до першого прибутку».

Уявіть, що ви вирішили відкрити свій малий бізнес. Наприклад, пекти найсмачніші пиріжки у місті. Щоб втілити це в життя, вам потрібно купити борошно, цукор, найняти помічника, орендувати приміщення, а потім продати пиріжки. У кожному з цих кроків ми маємо справу з домовленостями, які в бізнесі називаються господарськими договорами.

Господарський договір — це домовленість між двома або більше сторонами (зазвичай це підприємства або підприємці), спрямована на встановлення, зміну або припинення їхніх прав та обов'язків у господарській діяльності. Простіше кажучи, це угода, яка регулює ділові відносини.

Завдання:

1. Придумайте назву та основну діяльність вашої компанії.
2. Визначте 3-4 ключові договори, які вам потрібно буде укласти, щоб розпочати свій бізнес.
3. Для одного з договорів (на вибір групи) спробуйте визначити:
 - ✓ Сторони договору: Хто його укладатиме?
 - ✓ Предмет договору: Про що конкретно договір?
 - ✓ Основні умови: Що важливо прописати в цьому договорі?

Форма роботи: фронтальна

Види господарських договорів.

Рис. 4. Класифікація господарських договорів

Завдання:

1. Проаналізуйте схему «Класифікація господарських договорів».
2. Виберіть один із видів бізнесу, який міг би бути цікавим для вас у майбутньому (наприклад, доставка їжі, розробка мобільних додатків, фермерське господарство, організація подій, магазин одягу).
3. Використовуючи схему, назвіть мінімум 5-6 різних господарських договорів, які ваша компанія потенційно могла б укласти у своїй діяльності.
4. Для кожного з названих договорів поясніть, до якої категорії за схемою він належить.
5. Коротко обґрунтуйте, навіщо цей договір потрібен вашому бізнесу.

Форма роботи: в парах

«Таймлайн укладення договору»

Стаття 181 ГКУ. Загальний порядок укладання господарських договорів

1. Господарський договір за загальним правилом викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами. Допускається укладення господарських договорів у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також

шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів.

2. Проект договору може бути запропонований будь-якою з сторін. У разі якщо проект договору викладено як єдиний документ, він надається другій стороні у двох примірниках.

3. Сторона, яка одержала проект договору, у разі згоди з його умовами оформляє договір відповідно до вимог частини першої цієї статті і повертає один примірник договору другій стороні або надсилає відповідь на лист, факсограму тощо у двадцятиденний строк після одержання договору.

4. За наявності заперечень щодо окремих умов договору сторона, яка одержала проект договору, складає протокол розбіжностей, про що робиться застереження у договорі, та у двадцятиденний строк надсилає другій стороні два примірники протоколу розбіжностей разом з підписаним договором.

5. Сторона, яка одержала протокол розбіжностей до договору, зобов'язана протягом двадцяти днів розглянути його, в цей же строк вжити заходів для врегулювання розбіжностей з другою стороною та включити до договору всі прийняті пропозиції, а ті розбіжності, що залишились неврегульованими, передати в цей же строк до суду, якщо на це є згода другої сторони.

6. У разі досягнення сторонами згоди щодо всіх або окремих умов, зазначених у протоколі розбіжностей, така згода повинна бути підтверджена у письмовій формі (протоколом узгодження розбіжностей, листами, телеграмами, телетайпограмами тощо).

7. Якщо сторона, яка одержала протокол розбіжностей щодо умов договору, заснованого на державному замовленні або такого, укладення якого є обов'язковим для сторін на підставі закону, або сторона - виконавець за договором, що в установленому порядку визнаний монополістом на певному ринку товарів (робіт, послуг), яка одержала протокол розбіжностей, не передасть у зазначений двадцятиденний строк до суду розбіжності, що залишились неврегульованими, то пропозиції другої сторони вважаються прийнятими.

8. У разі якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних умов господарського договору, такий договір вважається укладеним (таким, що не відбувся). Якщо одна із сторін здійснила фактичні дії щодо його виконання, правові наслідки таких дій визначаються нормами Цивільного кодексу України.

Завдання:

1. Прочитайте та проаналізуйте уважно статтю 181 ГКУ.
2. Створіть візуальний «таймлайн» (стрічку послідовності) або схему, яка крок за кроком показує процес укладення господарського договору за звичайних умов (без розбіжностей). Використовуйте терміни з тексту статті

Форма роботи: фронтальна

«Договірна дилема»

Довідкова інформація: **Підстави для зміни або розірвання договору**

Підстави для зміни або розірвання договору зазначені в статті 651 ЦКУ.

1. За загальним правилом зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом (частина перша статті 651 ЦКУ).
2. Зміна або розірвання договору вчиняється в такій самій формі, що й договір, що змінюється або розривається, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає зі звичаїв ділового обороту (стаття 654 ЦКУ).
3. Крім того, договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї зі сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом.

4. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору (частина друга статті 651 ЦКУ).

Завдання: Проаналізуйте ситуацію та дайте відповідь на питання.

Фермер Іван уклав з закладом громадського харчування «Пузата хата» договір про щотижневе постачання свіжих овочів протягом літа. У договорі зазначено, що якщо будь-яка зі сторін вирішить змінити умови (наприклад, обсяг постачання), вона повинна повідомити іншу сторону за 5 днів. Одного разу, через несподівану сильну зливу, частина врожаю загинула. Фермер Іван не зможе поставити узгоджену кількість помідорів. Він дзвонить до ресторану, щоб домовитися про зменшення обсягів постачання цього тижня.

Питання:

1. Чи має фермер Іван право вимагати зміни договору? Яка для цього підстава?
2. Якою формою має бути оформлена ця зміна?
3. Чи може якась зі сторін договору звернутися до суду? Чому?

Практичний блок

ВАРІАНТ II

Форма роботи: робота в групах

1. Аналіз договору оренди нежитлового приміщення.

Посилання на договір: https://drive.google.com/file/d/1kq-C2Zk Jr7VGmniGtf913YvJ-1tXt3j/view?usp=drive_link

Завдання:

Уважно прочитайте «Договір оренди нежитлового приміщення». Знайдіть та випишіть інформацію, що відповідає наступним пунктам:

<u>Сторони договору:</u> Повна назва Орендодавця: Повна назва Орендаря: Який їхній правовий статус? <u>Предмет договору:</u> Що саме передається в оренду? Яка адреса об'єкта оренди? Яка загальна площа об'єкта оренди? Для якої мети орендар буде використовувати це приміщення? <u>Строк дії договору:</u> З якого моменту договір набуває чинності? До якої дати договір діє? Істотні умови договору: на основі тексту договору, які умови ви можете назвати істотними? (Ті, без яких договір вважається неукладеним). Обґрунтуйте, чому ви так вважаєте	Форма роботи: індивідуальна Онлайн гра «Укладення господарського договору». Завдання: Здобувачам освіти потрібно із запропонованих тверджень вибрати істинні та хибні. https://wordwall.net/uk/resource/93776883
---	--

Ресурси:

1. Господарський договір: порядок укладання, зміни та розірвання. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/hospodarskyi-dohovir-poriadok-ukladannia-zminy-ta-rozirvannia> (дата звернення: 16.06.2025).
2. Господарський кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 16.06.2025).
3. <https://jurliga.ligazakon.net/>. Укладення господарського договору: проблемні питання | ЮРЛІГА. *ЮРЛІГА*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/206592_ukladennya-gospodarskogo-dogovoru-problemn-pitannya (дата звернення: 16.06.2025).

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ Практичний блок. ВАРІАНТ I

Знайди пару:

Контракт - письмова угода між сторонами, що зобов'язує їх до виконання певних умов, часто у сфері праці, фінансів або адміністративних відносин.

Договір - угода майнового характеру між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами, що встановлює, змінює або припиняє права та обов'язки сторін при здійсненні господарської діяльності

Форс-мажор - надзвичайні та невідворотні обставини, які не могли бути передбачені або керовані стороною договору, і які унеможливають виконання зобов'язань.

Акцепт - беззастережна згода (виражена прямо або непрямым способом шляхом виконання певних дій, які свідчать про бажання укласти договір.

Оферта - пропозиція певній стороні укласти договір з урахуванням викладених умов. Може мати письмову або усну форму.

Від ідеї до першого прибутку

1. Назва та діяльність компанії

Назва компанії: Пиріжкова Лавка «СмачноТак»

Основна діяльність: Виготовлення та продаж домашніх пиріжків з різними начинками — солодкими та солоними. Працюємо в офлайн-форматі (кіоск) та через доставку.

2. Ключові господарські договори, які потрібно укласти

1. **Договір постачання продуктів** — з гуртовим постачальником борошна, цукру, дріжджів, начинки.
2. **Договір оренди приміщення** — з власником кіоску або невеликого кафе.
3. **Трудовий договір** — з найманим працівником (помічником/продавцем).
4. **Договір на доставку** — з кур'єрською службою або платформою доставки (наприклад, Glovo або місцевий кур'єр).

3. Приклад одного договору (договір постачання)

Обраний договір: *Договір постачання продуктів*

Сторони договору:

✓ **Постачальник:** ТОВ «Агропродукт-Черкаси» — компанія, яка постачає харчові продукти для закладів харчування.

✓ **Покупець:** ФОП Петренко Ольга Іванівна — власниця Пиріжкової Лавки «СмачноТак».

Предмет договору:

Постачання борошна, цукру, олії та іншої сировини для випікання пиріжків. Постачальник зобов'язується передати, а покупець — прийняти і оплатити товар відповідно до умов договору.

Основні умови договору:

✓ **Асортимент та кількість:** щомісяця 300 кг борошна, 100 кг цукру, 60 л олії.

- ✓ **Ціна та оплата:** фіксована ціна за кілограм, оплата щомісяця до 5 числа.
- ✓ **Строк постачання:** перша постачання — не пізніше 3 днів з моменту підписання договору, надалі — щотижнево.
- ✓ **Якість товару:** відповідність ДСТУ.
- ✓ **Відповідальність:** у разі постачання неякісного товару — штраф 10% від суми партії.
- ✓ **Розірвання договору:** за 10 днів до бажаної дати припинення, за письмовою заявою однієї зі сторін.

Види господарських договорів

Вид бізнесу: Розробка мобільних додатків (ІТ-компанія)

1. Схема поділяє договори за підставою виникнення, взаємним відношенням сторін, строком дії та сукупністю критеріїв.
2. Вибраний вид бізнесу: Розробка мобільних додатків (ІТ-компанія).

Господарські договори та їх класифікація:

Договір про надання послуг (розробка мобільного додатку):

- **Категорія:** Договори на надання послуг.
- **Призначення:** Основна діяльність компанії – створення ПЗ для клієнтів.

Договір оренди (офісного приміщення):

- **Категорія:** Договори на передачу майна в користування.
- **Призначення:** Забезпечення робочого місця для команди.

Трудовий договір (з розробниками, тестувальниками):

- **Категорія:** (Не вказано прямо на схемі, але належать до сфери «надання послуг» – послуг робочої сили).
- **Призначення:** Офіційне оформлення співробітників для виконання проєктів.

Договір про спільну діяльність (з партнером для спільного проєкту):

- **Категорія:** Договори про спільну діяльність. За взаємним відношенням – горизонтальний.
- **Призначення:** Об'єднання ресурсів для великих чи складних проєктів.

Договір на надання послуг (бухгалтерські, юридичні, маркетингові):

- **Категорія:** Договори на надання послуг.
- **Призначення:** Отримання спеціалізованих послуг для підтримки бізнесу.

Договір купівлі-продажу (офісної техніки, програмного забезпечення):

- **Категорія:** Договори на реалізацію майна.
- **Призначення:** Забезпечення компанії необхідним обладнанням та ПЗ.

Завдання «Таймлайн укладення договору»

1. Ініціатива укладення договору. Проєкт договору готується будь-якою стороною. Надсилається у 2-х примірниках (як єдиний документ)
Або: електронно — листом, факсом, телеграмою, телефонограмою тощо
Терміни: необмежено, але ініціатива за сторонами

2. Розгляд другою стороною. Сторона, яка отримала проєкт договору, має:

- або погодитися з його умовами
- або висловити заперечення (у вигляді протоколу розбіжностей)

У разі згоди — протягом 20 днів оформлюється підписання договору та надсилається 1 підписаний примірник назад.

3. Підписання договору. Обидві сторони підписали документ
→ Господарський договір укладено

Можливе також підписання за спрощеною процедурою (наприклад, фактичне виконання замовлення без підписання документа).

Завдання «Договірна дилема»

1. Чи має фермер Іван право вимагати зміни договору?

Так, має. Підставою є обставина, що істотно вплинула на виконання договору — природна катастрофа (сильна злива), яка унеможливило постачання в повному обсязі. Це можна розглядати як істотну зміну обставин або істотне порушення виконання зобов'язань не з вини сторін, що відповідає частині другій статті 651 ЦКУ.

2. Якою формою має бути оформлена ця зміна?

Згідно зі статтею 654 ЦКУ, зміна договору має бути оформлена у тій самій формі, в якій був укладений договір. Якщо договір був письмовий — зміна також оформляється письмово: у вигляді додаткової угоди або листа, підписаного обома сторонами. Якщо це був електронний договір або інша форма — аналогічна форма змін.

3. Чи може якась зі сторін договору звернутися до суду? Чому?

Так, може. Звернення до суду можливе у разі, якщо: Сторони не дійшли згоди щодо зміни договору (наприклад, ресторан відмовляється приймати менший обсяг) Фермер хоче офіційно розірвати або змінити договір через об'єктивні обставини (форс-мажор). Згідно з частиною третьою статті 651 ЦКУ, договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду, якщо друга сторона істотно порушила його, або через інші законні підстави.

Практичний блок. ВАРІАНТ II

«Розшифруй договір»

Сторони Договору:

Повна назва Орендодавця: ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "ЗОРЯ"

Повна назва Орендаря: ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "ЯБЛУКО-1"

Який їхній правовий статус? Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ).

Предмет Договору:

Що саме передається в оренду? Нежитлове приміщення.

Яка адреса об'єкта оренди? Київська обл., м. Ірпінь, вул. Сонячна, 103.

Яка загальна площа об'єкта оренди? Вказують самостійно

Для якої мети Орендар буде використовувати це приміщення? Для здійснення господарської діяльності.

Строк дії Договору:

З якого моменту Договір набуває чинності? З моменту підписання його Сторонами. До якої дати Договір діє? До конкретної дати, яка має бути вказана у пункті (вказують самостійно).

Істотні умови Договору:

На основі тексту Договору, які умови ви можете назвати істотними? Обґрунтуйте, чому ви так вважаєте.

Ціна / Орендна плата. *Обґрунтування:* У договорі оренди плата є ключовою умовою, яка визначає фінансові взаємовідносини сторін. Без неї договір оренди є укладеним. Строк дії договору. *Обґрунтування:* Договір оренди є строковим, і без визначення періоду користування він втрачає свою визначеність.

Онлайн гра «Укладення господарського договору».

Правильно: 1,2.4.5,7; Неправильно: 3,6

Тема 3.3. Фінансова грамотність та економічна безпека молоді

*Ірина Таран, заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель історії
Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №32
Черкаської міської ради Черкаської області*

Словник: фінансове право; бюджетна система; державний бюджет; доходи; видатки; система оподаткування; податки; збори; мито.

Форми роботи: фронтальна, індивідуальна, робота в групах, парах.

Методи роботи: Кейс-метод — це навчальний підхід, який ґрунтується на вивченні конкретних ситуацій або проблем, що дозволяє учасникам аналізувати та розв'язувати їх. Цей метод ґрунтується на використанні реальних або вигаданих кейсів, що відображають складні аспекти різних сфер («Податковий лабіринт»);

Метод проєктування — це педагогічна технологія, яка передбачає, що учні залучаються до активної роботи над конкретними темами або проблемами, розробляючи проєкти, що дозволяє їм застосовувати знання, розвивати творчі здібності та набувати практичні навички («Планування сімейного бюджету»);

Інтелект-картка — блок-схема, що наочно демонструє головну думку (завдання), ключові елементи та взаємозв'язки між ними («Фінансові ризики»);

Мозковий штурм — це метод колективного обговорення та генерації ідей, який спрямований на пошук рішень для певної проблеми або задачі («Запобігання ризикам»).

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

- Робота з термінами (бюджет, дохід, витрати, заощадження, інвестиції, кредит, борг, фінансова подушка, податки, збори, мито).
- Сімейний бюджет.
- Види податків та зборів.
- Державне мито.
- Визначаємо ключові фінансові ризики.
- Способи уникнення фінансових ризиків.

Практичний блок. ВАРІАНТ І

Форми роботи: фронтальна Ознайомлення з основними поняттями (бюджет, дохід, витрати, заощадження, інвестиції, кредит, борг, фінансова подушка, податки, збори, мито). Робота з хмаринкою слів https://wordart.com/a7l6q3a46u1s/untitled .	
---	---

Форма роботи: фронтальна

Планування сімейного бюджету.

Фінансова ситуація. Сім'я Шевченків складається з 4 осіб: батько Тарас Петрович (програміст), мати Ірина Володимирівна (вчителька), син-студент Андрій та донька-школярка Марічка. Щомісячні доходи сім'ї: зарплата батька: 35 000 грн, зарплата матері: 18 000 грн, стипендія сина: 2 500 грн.

Завдання:

1. Розрахуйте загальний місячний дохід сім'ї
2. Розподіліть бюджет за правилом «50-30-20»:
 - 50% - основні витрати

- 30% - бажані витрати
- 20% - заощадження

0. Складіть орієнтовний план витрат для кожної категорії.

Покрокове пояснення: 1. Підрахуйте загальний дохід. 2. Розрахуйте суму для кожної категорії за правилом «50-30-20». 3. Розділіть конкретні витрати за категоріями

Форма роботи: групова

Податковий лабіринт.

Фінансова ситуація: Ваша команда – це консалтингова фірма, яка надає юридичні консультації з питань оподаткування. До вас звернулися клієнти з питаннями про їхні податкові зобов'язання.

Завдання: Для кожного клієнта визначте:

1. Які податки/збори він має сплатити?
2. Чому саме ці податки/збори? (Коротке пояснення суті податку).

Група 1. Клієнт: Фізична особа, яка працює за трудовим договором на підприємстві.

Група 2. Клієнт: Приватний підприємець (ФОП), який надає послуги з вебдизайну та працює за спрощеною системою оподаткування (єдиний податок).

Група 3. Клієнт: Велике виробниче підприємство, яке виробляє шкільні меблі та реалізує їх на території України.

Група 4. Клієнт: Фізична особа, яка продала квартири.

Група 5. Клієнт: Фізична особа, яка купила автомобіль за кордоном і ввозить його в Україну.

Форма роботи: в парах

«Податок, збір чи мито?»

Завдання: працюючи в парі.Що саме сплачує особа (податок, збір чи державне мито), аргументуйте свою відповідь.

№	Послуга	Податок/збір/мито	Пояснення
1	Ресстрація шлюбу		
2	Купівля продуктів		
3	Подача позову до суду		
4	Продаж авто через нотаріуса		
5	Зарплата працівника		
6	Підприємець платить за оформлення ліцензії		

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Форма роботи: робота в парах Інтелект-картка «Фінансові ризики». Завдання: Переглянь уважно інтелект-картку згенеровану за допомогою штучного інтелекту Monica AI та додай по 1 життєвому прикладу до фінансових ризиків	
---	--

Форма роботи: фронтальна

Мозковий штурм «Запобігання фінансовим ризикам»

Завдання: Подумайте, які дії допоможуть уникнути запропонованих фінансових ризиків: Фішинг, фальшиві платформи, недобросовісні кредитори, SMS-злочинці, фінансова залежність.

Форма роботи: індивідуальна

Онлайн вікторина «Фінансова безпека».

Завдання: Здобувачам освіти потрібно дати відповідь на питання знайшовши правильну відповідь із 4 запропонованих варіантів.
<https://wordwall.net/uk/resource/93471466>

Ресурси:

1. Міністерство Фінансів України. *Access Denied*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/> (дата звернення: 09.06.2025).
2. Податковий кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 09.06.2025).
3. Фінграмотність — Центр фінансових знань “Талан”. *Центр фінансових знань “Талан”*. URL: <https://talan.bank.gov.ua/fingramotnist> (дата звернення: 09.06.2025).

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Варіант І: Хмаринка слів

1. Бюджет — чіткий план фінансових надходжень (доходів) і витрат за певний період часу (зазвичай місяць, квартал, рік). Бюджет допомагає відстежувати грошові потоки, контролювати витрати, планувати майбутні покупки та досягати фінансових цілей. Він може бути сімейним, державним, корпоративним тощо.

2. Дохід — сукупність грошових і матеріальних надходжень, отриманих особою, сім'єю, підприємством або державою за певний період. Доходи можуть бути отримані від заробітної плати, підприємницької діяльності, пенсій, стипендій, відсотків за депозитами, оренди майна, продажу товарів/послуг тощо.

3. Витрати (видатки) - грошові кошти, що використовуються для придбання товарів, послуг або виконання зобов'язань. Витрати можуть бути обов'язковими (фіксованими), такими як оренда, комунальні платежі, або змінними (нерегулярними), такими як харчування, розваги, одяг.

4. Заощадження — частина доходу, яка не була витрачена на поточне споживання, а відкладена для використання у майбутньому. Заощадження можуть бути накопичені для великих покупок, на випадок непередбачених обставин або як основа для інвестицій.

5. Інвестиції — вкладення капіталу (грошей) з метою отримання прибутку в майбутньому. Інвестиції можуть бути у вигляді купівлі акцій, облігацій, нерухомості, відкриття бізнесу, вкладення в освіту тощо. Інвестування пов'язане з певним ризиком, але потенційно може принести значно більший дохід, ніж просто заощадження.

6. Кредит — грошова сума або товар, що надається однією стороною (кредитором) іншій стороні (позичальнику) на умовах повернення, платності (сплати відсотків) і строковості. Кредит дозволяє користуватися коштами або товарами зараз, а сплатити їх пізніше.

7. Борг — грошова сума або матеріальні цінності, які одна сторона (боржник) зобов'язана повернути іншій стороні (кредитору) відповідно до раніше укладеної угоди (наприклад, кредитного договору).

8. Фінансова подушка (безпеки) - накопичена сума грошей, призначена для покриття непередбачених витрат або забезпечення проживання у разі втрати основного джерела доходу. Зазвичай рекомендується мати "подушку" у розмірі 3-6 місячних видатків. Це ключовий елемент фінансової стабільності.

9. Податки — обов'язкові, безумовні платежі, що стягуються державою або місцевими органами влади з фізичних та юридичних осіб з метою фінансування державних видатків

(наприклад, освіта, охорона здоров'я, оборона, інфраструктура). Податки можуть бути прямими (на доходи, прибуток, майно) або непрямими (на товари та послуги, наприклад, ПДВ, акцизи).

10. Збори — обов'язкові платежі, що стягуються за певні дії, послуги або дозвільні документи, що надаються державними органами. На відміну від податків, збори часто мають цільове призначення або безпосередньо пов'язані з отриманням певної вигоди чи послуги (наприклад, збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, судовий збір). Державне мито є підвидом збору.

11. Мито (державне мито) - обов'язковий платіж, що стягується державними органами, посадовими особами або уповноваженими установами за здійснення юридично значущих дій, видачу документів, реєстрацію актів або надання певних послуг (наприклад, за реєстрацію шлюбу, оформлення паспорта, нотаріальне посвідчення документів, оформлення в'їзних/виїзних документів). Є одним з видів зборів.

Варіант І: Планування сімейного бюджету

Загальний місячний дохід сім'ї: $35\,000 + 18\,000 + 2\,500 = 55\,500$ грн

Розподіл за правилом 50-30-20:

- 50% (основні витрати): 27 750 грн

- 30% (бажані витрати): 16 650 грн

- 20% (заощадження): 11 100 грн

Приклад розподілу витрат:

Основні витрати: харчування, комунальні послуги, транспорт, медицина

Бажані витрати: дозвілля, покупки, подарунки

Заощадження: накопичення на ремонт, відпочинок, непередбачувані витрати

Варіант І: Податковий лабіринт – орієнтовні відповіді

Група 1: ПДФО, військовий збір, ЄСВ Пояснення: Фізична особа працює за трудовим договором — податки утримуються із зарплати

Група 2: Єдиний податок, ЄСВ Пояснення: ФОП на спрощеній системі оподаткування

Група 3: ПДВ, податок на прибуток, ЄСВ, податок на землю Пояснення: Велике підприємство на загальній системі

Група 4: ПДФО Пояснення: Продаж квартири — може підпадати під оподаткування залежно від умов

Група 5: Акциз, ПДВ, ввізне мито Пояснення: Імпорт автомобіля в Україну

Варіант І: Завдання «Податок, збір чи мито?»

№	Послуга	Податок/збір/мито	Пояснення
1	Реєстрація шлюбу	Державне мито	Офіційна реєстрація акта цивільного стану. Плата за державну реєстраційну дію
2	Купівля продуктів	Податок	В ціну товарів включено ПДВ
3	Подача позову до суду	Державне мито	Оплата судових зборів
4	Продаж авто через нотаріуса	Державне мито	Нотаріальні дії оплачуються через мито
5	Зарплата працівника	Податок	Від зарплати утримується ПДФО та ЄСВ
6	Підприємець платить за оформлення ліцензії	Збір	Сплачується за спеціальний дозвіл/послугу

Варіант ІІ: Інтелект-картка «Фінансові ризики»

Фішинг: SMS з проханням ввести код від банку

Фальшиві платформи: Фейковий сайт онлайн-магазину

Недобросовісні кредитори: Кредит з комісіями, прихованими умовами

SMS-злочинці: Листи про виграш і прохання даних картки

Фінансова залежність: Приклад: Школяр витрачає всі отримані кишенькові гроші «під нуль». Якщо раптом знадобиться купити щось непередбачене (наприклад, подарунок другу на день народження, квиток на шкільний захід, який не планувався), у нього немає жодної копійки, і він знову змушений звертатися за допомогою до батьків або позичати. Це свідчить про відсутність будь-якого планування та резерву.

Варіант II: Мозковий штурм «Запобігання фінансовим ризикам»

Фішинг:

- Завжди перевіряти URL сайту перед введенням даних.
- Використовувати двофакторну авторизацію.
- Не відкривати сумнівні електронні листи.

Фальшиві платформи:

- Читати відгуки перед використанням онлайн-сервісу.
- Перевіряти офіційність сайту (наявність SSL-сертифіката).
- Використовувати надійні платіжні системи.

Недобросовісні кредитори:

- Ретельно читати умови кредитного договору.
- Порівнювати ставки кредитів у різних установах.
- Уникати позик із прихованими платежами.

SMS-злочинці:

- Не відповідати на сумнівні повідомлення.
- Перевіряти контакти організацій перед здійсненням платежів.
- Використовувати антивірусні програми для захисту смартфона.

Фінансова залежність:

- Вести особистий бюджет і аналізувати витрати.
- Використовувати правило 50/30/20 (50% – необхідні витрати, 30% – бажані покупки, 20% – заощадження).
- Навчитися відрізняти потрібне від зайвого при витратах.

Варіант II: Онлайн вікторина «Фінансова безпека».

1б, 2б, 3а, 4в, 5а, 6г, 8б, 9б, 10в, 11в, 12б, 13а,в,б

Тема 3.4. «Трудові права та обов'язки працівників»

Анна Ворона, вчитель історії, правознавства та громадянської освіти Смілянського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I ступеня – гімназія імені В.Т. Сенатора» (з дошкільним підрозділом) Смілянської міської ради Черкаської області

Словник: трудове право, КЗпП, роботодавець, найманий працівник, трудовий договір, колективний договір, трудові права, трудові обов'язки, охорона праці, посадова інструкція, випробувальний строк, робочий час, оплата праці, час відпочинку, припинення трудового договору

Форми роботи: фронтальна, робота в парах/групах

Методи роботи: робота з текстами (аналіз правових документів), проблемний (складання схем-пам'яток), кейс-метод

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

I. Входження в тему

Юридичне рівняння (можна використати як повторення Модуля 2)

$$(A+B)*B+Г+Г-Д-Е-Є+Ж=43$$

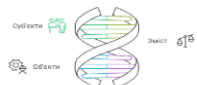
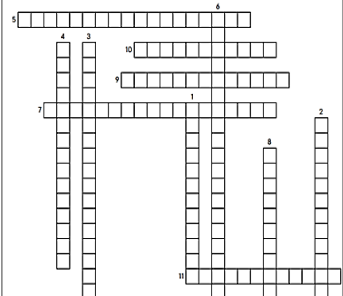
(Дата прийняття КУ- Вік повної цивільної дієздатності) * Кількість форм власності в Україні + Кількість черг спадкування за законом + Шлюбний вік в Україні – Час, коли спадщина вважається відумерлою – Максимальний термін перебування дитини в патронатній сім'ї – Вік, до якого батьки вирішують місце проживання дитини + Статтю ЦК України, в якій знаходимо про відносини, що регулюються цивільним законодавством

Робота з статтею 43 КУ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Питання по статті 43

- Як, згідно зі статтею 43 Конституції України, держава гарантує та забезпечує право громадян на працю?
- Які винятки з принципу заборони примусової праці передбачені статтею 43 Конституції України, та чим вони обґрунтовані?
- Які вимоги до умов праці та заробітної плати встановлює стаття 43 Конституції України, і чому ці гарантії є важливими для працівника?
- Чому Конституція України окремо виділяє заборону використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних роботах? Яке значення має ця норма для їхнього захисту?
- Яким чином, відповідно до статті 43 Конституції України, захищається право громадян від незаконного звільнення, та які правові механізми передбачені для реалізації цієї гарантії?

II. Закріплюємо розуміння основних прав і обов'язків суб'єктів трудових правовідносин

1. Визначте склад трудових правовідносин	Склад трудових правовідносин
Закріпіть основні права та обов'язки основних суб'єктів трудових правовідносин – працівника і роботодавця https://wordwall.net/uk/resource/94200365	0:07 Права працівників Обов'язки працівників Права роботодавців Обов'язки роботодавців
	 Горизонтальний 5. Учасником трудових правовідносин є суб'єкти трудових правовідносин, які пов'язані з виконанням роботи за трудовим договором. 7. Працівник зобов'язаний виконувати роботу за трудовим договором. 9. Працівник зобов'язаний виконувати роботу за трудовим договором. 10. Працівник зобов'язаний виконувати роботу за трудовим договором. 11. Працівник зобов'язаний виконувати роботу за трудовим договором. Вертикальний 1. Працівник зобов'язаний виконувати роботу за трудовим договором. 2. Працівник зобов'язаний виконувати роботу за трудовим договором. 3. Працівник зобов'язаний виконувати роботу за трудовим договором. 4. Працівник зобов'язаний виконувати роботу за трудовим договором. 6. Працівник зобов'язаний виконувати роботу за трудовим договором.

III. Робота з термінами

<https://wordwall.net/uk/resource/94200591>

Практичний блок. ВАРІАНТ I

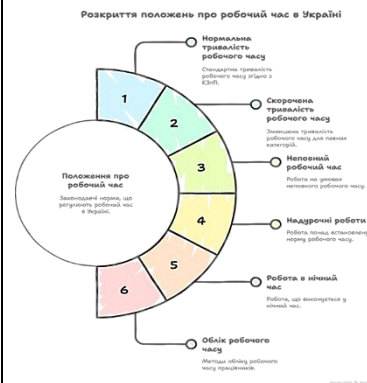
Форми роботи: групова

***Робота з нормативно-правовою базою та складання інтелект-карт (проектне навчання)**

Опрацювати Главу III «Трудовий договір»
КЗнП <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

2. Опрацювати Главу IV «Робочий час»
КЗнП <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

3. Опрацювати Главу V «Час відпочинку»
КЗнП <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

4. Опрацювати Главу VII «Оплата праці»
КЗнП <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Форми роботи: робота в парах/групах

Правові задачі

Робота з правовими ситуаціями включає:

- Прочитання ситуації.
- Відповіді на подані запитання.
- Аналіз та презентація власних висновків.

Приклад ситуації.

Задача 1: Робочий час та праця неповнолітніх

16-річний Олександр влаштувався на роботу до ТОВ «Прогрес» кур'єром. За трудовим договором йому встановлено 40-годинний робочий тиждень з понеділка по п'ятницю (по 8 годин на день). Через два тижні батьки Олександра звернулися до керівництва ТОВ «Прогрес» із заявою, в якій вимагали скоротити робочий час сина, посилаючись на його неповнолітність та положення законодавства про працю.

Запитання:

1. Чи правомірні дії ТОВ «Прогрес» щодо встановлення 16-річному Олександру 40-годинного робочого тижня? Обґрунтуйте свою відповідь посиланням на норми законодавства.
2. Який максимальний робочий час може бути встановлений Олександру відповідно до законодавства України?
3. Які наслідки можуть настати для ТОВ «Прогрес» у разі виявлення такого порушення?

Задача 2: Трудовий договір та припинення трудового договору

Інженер Петренко В.І. 1 лютого 2025 року був прийнятий на роботу до АТ «Будівельник» на посаду провідного інженера за строковим трудовим договором на 6 місяців, з випробувальним терміном 3 місяці. 10 травня 2025 року керівник відділу, де працював Петренко, повідомив йому, що він не впорався з поставленими завданнями протягом випробувального терміну, і запропонував розірвати трудовий договір. Петренко відмовився. 12 травня 2025 року роботодавець видав наказ про звільнення Петренка за результатами випробування.

Запитання:

1. Чи правомірним є встановлення випробувального терміну при укладенні строкового трудового договору на 6 місяців?
2. Чи законним є звільнення Петренка В.І. 12 травня 2025 року з формулюванням «за результатами випробування»? Обґрунтуйте свою відповідь з посиланням на відповідні статті КЗпП України.
3. Які дії мав би здійснити роботодавець, щоб законно розірвати трудовий договір з Петренком, якщо його робота дійсно не задовольняла?

Задача 3: Трудова дисципліна та час відпочинку

Менеджер з продажу Ковальчук О.П. систематично запізнювався на роботу протягом квітня 2025 року, про що було складено акти та отримано пояснення. 20 травня 2025 року директор підприємства видав наказ про оголошення Ковальчуку догани. 2 червня 2025 року Ковальчук подав заяву на надання щорічної основної відпустки тривалістю 24 календарні дні, посилаючись на те, що він працює на підприємстві вже 8 місяців і має право на відпустку повної тривалості.

Запитання:

1. Чи правомірним було накладення дисциплінарного стягнення у вигляді догани на Ковальчука О.П.? Які умови застосування дисциплінарних стягнень?
2. Чи має право Ковальчук О.П. на щорічну основну відпустку повної тривалості (24 календарні дні) після 8 місяців роботи? Якщо ні, то на яку кількість днів він може розраховувати?
3. Чи впливає накладене дисциплінарне стягнення на право Ковальчука на відпустку?

Виправ помилку

Нормальна тривалість робочого часу не може перевищувати 42 години на тиждень.

Мінімальний вік, з якого можуть працювати неповнолітні – 15 років.

Для роботи учням під час канікул потрібна згода обох батьків.

До надурочних робіт неповнолітні можуть залучатися за згодою їх батьків.

Роботодавець має право встановити випробувальний термін для всіх працівників без винятку, оскільки це дозволяє йому оцінити професійні якості кандидата.

В Україні для всіх працівників встановлено 40-годинний робочий тиждень, і будь-яка робота понад цей час вважається надурочною та оплачується в подвійному розмірі."

Працівник може взяти щорічну основну відпустку повної тривалості (24 календарні дні) у будь-який час, як тільки йому це знадобиться, незалежно від стажу роботи на підприємстві."

За будь-яке порушення трудової дисципліни роботодавець має право одразу звільнити працівника, якщо він вважає порушення серйозним."

Ресурси:

Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

КЗпП URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Рівняння

$$(28 - 18) * 4 + 5 + 18 - 1 - 6 - 14 + 1 = 43$$

Склад трудовий правовідносин

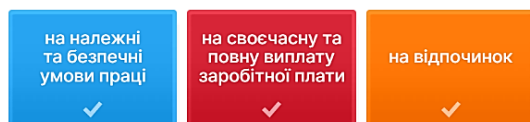
Суб'єкт – роботодавець і найманий працівник

Об'єкт - трудова діяльність працівника

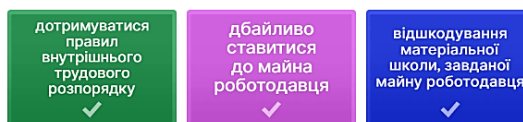
Зміст - сукупність суб'єктивних юридичних прав та обов'язків, що належать суб'єктам цих правовідносин

Права і обов'язки

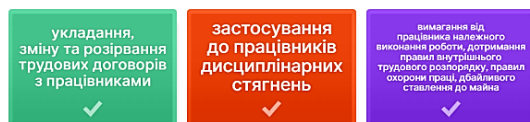
Права працівників

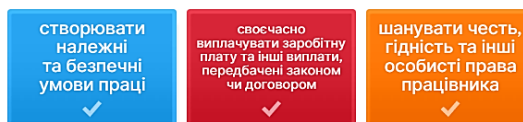
Обов'язки працівників

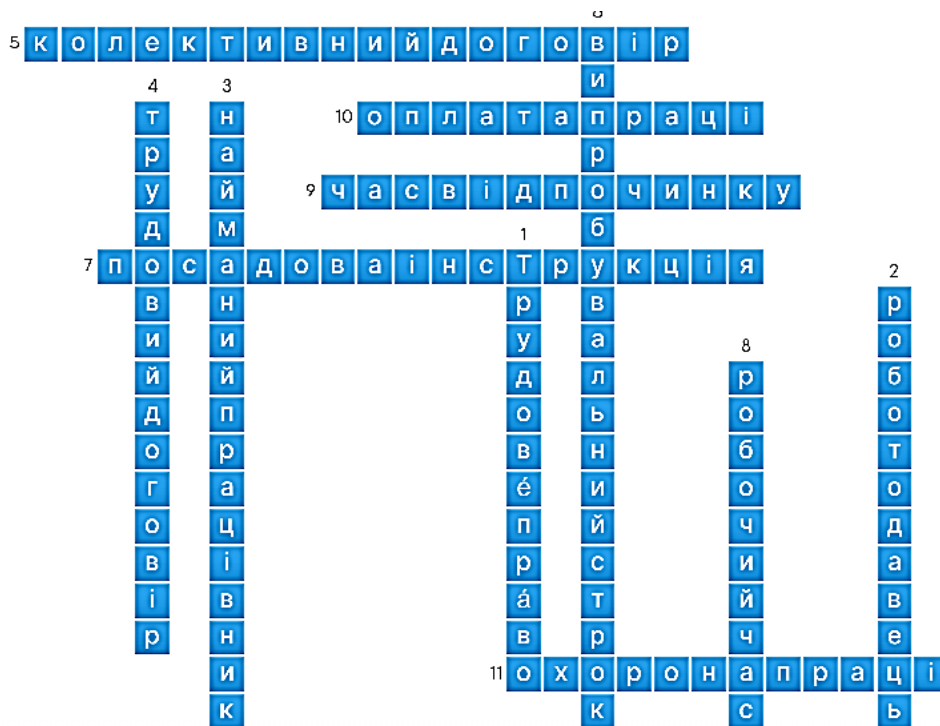
Права роботодавців

Обов'язки роботодавців

Робота з термінами

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Задача 1

1. Ні, дії ТОВ «Прогрес» щодо встановлення 16-річному Олександру 40-годинного робочого тижня є неправомірними, оскільки відповідно до статті 51 Кодексу законів про працю України (КЗпП України), для працівників віком від 16 до 18 років встановлюється скорочена тривалість робочого часу – 36 годин на тиждень. Нормальна тривалість робочого часу, яка становить 40 годин на тиждень, застосовується лише до дорослих працівників. Оскільки Олександр є неповнолітнім (йому 16 років), роботодавець зобов'язаний був встановити йому саме 36-годинний робочий тиждень, а не 40-годинний.

2. Максимальний робочий час, який може бути встановлений Олександру (віком 16 років), відповідно до законодавства України, становить 36 годин на тиждень.

3. У разі виявлення такого порушення для ТОВ «Прогрес» можуть настати такі наслідки:

- Фінансова відповідальність (штрафи): Згідно зі статтею 265 КЗпП України, порушення інших вимог трудового законодавства (до яких відноситься і порушення встановленої тривалості робочого часу для неповнолітніх) тягне за собою накладення штрафу на роботодавця у розмірі однієї мінімальної заробітної плати. Якщо ж це порушення стосується гарантій щодо неповнолітніх і є більш серйозним, інспектор праці може кваліфікувати його як "порушення встановлених законом гарантій та пільг працівників", що передбачає значно більший штраф.

- Адміністративна відповідальність посадових осіб: Посадові особи ТОВ «Прогрес» (наприклад, директор, керівник відділу кадрів), винні у порушенні трудового законодавства, можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності згідно зі статтею 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Це передбачає накладення штрафу у розмірі від 30 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

- Обов'язок усунути порушення: Роботодавця зобов'язують негайно усунути виявлене порушення – тобто встановити Олександру скорочений робочий час (36 годин на тиждень) та,

можливо, доплатити за перепрацьовані години (якщо вони були оформлені як надурочні чи просто перевищення норми).

Задача 2

1. Так, встановлення випробувального терміну при укладенні строкового трудового договору на 6 місяців є правомірним. Згідно зі статтею 26 Кодексу законів про працю України (КЗпП України), умова про випробування встановлюється за згодою сторін і має бути обумовлена в наказі (розпорядженні) про прийняття на роботу. Закон не встановлює заборони щодо застосування випробувального терміну при укладанні строкових трудових договорів. Обмеження стосуються лише тривалості випробувального терміну. Відповідно до частини 1 статті 27 КЗпП України, строк випробування при прийнятті на роботу не може перевищувати трьох місяців (для робітників – одного місяця, а в окремих випадках, за погодженням з відповідним виборним органом первинної профспілкової організації, може бути до шести місяців). У даній задачі Петренку встановлено випробувальний термін 3 місяці, що відповідає максимальній тривалості, передбаченій для інженерної посади.

2. Ні, звільнення Петренка В.І. 12 травня 2025 року з формулюванням «за результатами випробування» є незаконним. Петренко був прийнятий на роботу 1 лютого 2025 року з випробувальним терміном 3 місяці. Отже, строк його випробування мав тривати:

- Лютий: 28 днів (2025 рік не високосний)
- Березень: 31 день
- Квітень: 30 днів
- Всього: 89 днів. Три місяці випробувального терміну спливають 30 квітня 2025 року.

Згідно зі статтею 28 КЗпП України, якщо строк випробування закінчився, а працівник продовжує працювати, він вважається таким, що витримав випробування, і наступне розірвання трудового договору допускається лише на загальних підставах (передбачених КЗпП). Оскільки Петренка повідомили про незадовільні результати випробування 10 травня 2025 року, а наказ про звільнення видали 12 травня 2025 року, це сталося після закінчення тримісячного строку випробування (тобто після 30 квітня 2025 року). Таким чином, Петренко В.І. вважається таким, що витримав випробування.

Звільнення працівника після закінчення випробувального терміну за результатами випробування є порушенням трудового законодавства.

3. Щоб законно розірвати трудовий договір з Петренком, якщо його робота дійсно не задовольняла, роботодавець мав би здійснити такі дії:

- Повідомити Петренка про незадовільні результати випробування ДО закінчення строку випробування: Роботодавець повинен був прийняти рішення про звільнення та повідомити про це Петренка до 30 квітня 2025 року включно. Це передбачено частиною 2 статті 28 КЗпП України, яка зазначає, що якщо протягом строку випробування встановлено невідповідність працівника роботі, на яку його прийнято, власник або уповноважений ним орган протягом цього строку вправі розірвати трудовий договір.

- Видати наказ про звільнення ДО закінчення строку випробування: Наказ про звільнення має бути виданий і з ним має бути ознайомлений працівник також до закінчення строку випробування (до 30 квітня 2025 року).

- Зазначити належну підставу для звільнення: У наказі необхідно було вказати, що звільнення відбувається "за результатами випробування" (якщо воно відбувалося в межах строку) відповідно до частини 2 статті 28 КЗпП України.

- Дотриматись процедури звільнення: Забезпечити видачу наказу, внесення відповідного запису до трудової книжки (якщо вона ведеться), проведення повного розрахунку у день звільнення (виплата заробітної плати, компенсації за невикористану відпустку).

Альтернативні дії (якщо випробування пропущено): Оскільки строк випробування Петренка вже сплив, роботодавець втратив право звільнити його за результатами випробування. У цьому випадку, якщо робота Петренка дійсно не задовольняла, роботодавець міг би розглядати інші підстави для звільнення, які є загальними для всіх працівників. Наприклад: за порушення трудової дисципліни (якщо були систематичні порушення, за які застосовувалися дисциплінарні стягнення, або одноразові грубі порушення – ст. 40, 41 КЗпП України). За невідповідність займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації (якщо були докази цього, підтверджені, наприклад, результатами атестації – п. 2 ст. 40 КЗпП України). Це більш складна процедура, що вимагає належного документального оформлення та може включати згоду профспілки.

Без дотримання зазначених умов, звільнення Петренка 12 травня 2025 року є неправомірним.

Задача 3

1. Так, накладення дисциплінарного стягнення у вигляді догани на Ковальчука О.П. 20 травня 2025 року було правомірним, за умови дотримання всіх інших процедурних вимог.

Обґрунтування та умови застосування дисциплінарних стягнень:

1. Наявність порушення трудової дисципліни: Систематичні запізнення на роботу є порушенням трудової дисципліни, яка вимагає від працівників дотримуватись правил внутрішнього трудового розпорядку (стаття 139 КЗпП України).

2. Дотримання строків застосування стягнення:

- Згідно зі статтею 148 КЗпП України, дисциплінарне стягнення застосовується роботодавцем безпосередньо за виявленням проступку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не враховуючи часу звільнення працівника від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебування у відпустці.

- Крім того, дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку.

- У задачі зазначено, що запізнення Ковальчука відбувалися протягом квітня 2025 року. Акти складено та пояснення отримано. Догана оголошена 20 травня 2025 року. Це вкладається в місячний термін з моменту виявлення проступку (квітень) і в шестимісячний термін з дня його вчинення.

3. Отримання письмових пояснень: Згідно зі статтею 149 КЗпП України, до застосування дисциплінарного стягнення роботодавець повинен зажадати від порушника трудової дисципліни письмові пояснення. У задачі зазначено, що пояснення були отримані, що свідчить про дотримання цієї умови.

- Видання наказу: Стягнення оголошується в наказі (розпорядженні) і повідомляється працівникові під розписку (стаття 149 КЗпП України).

- Одноразовість стягнення: За кожне порушення трудової дисципліни може бути застосовано лише одне дисциплінарне стягнення (стаття 149 КЗпП України).

- Вид стягнення: Стаття 147 КЗпП України передбачає два види дисциплінарних стягнень: догана і звільнення. Догана є правомірним видом стягнення за порушення трудової дисципліни.

Таким чином, якщо були дотримані всі зазначені процедури (складання актів, отримання пояснень, дотримання строків, оформлення наказу), накладення догани було правомірним.

2. Ні, Ковальчук О.П. не має безумовного права на щорічну основну відпустку повної тривалості (24 календарні дні) після 8 місяців роботи, якщо інше не передбачено колективним або трудовим договором, або якщо він не належить до категорій, яким відпустка надається за бажанням у будь-який час.

Обґрунтування:

- Згідно зі статтею 10 Закону України "Про відпустки", право працівника на щорічні основні та додаткові відпустки повної тривалості за перший рік роботи настає після закінчення шести місяців безперервної роботи на даному підприємстві.
- У період до настання шестимісячного терміну безперервної роботи, щорічні відпустки за бажанням працівника можуть надаватися пропорційно відпрацьованому часу.
- Ковальчук працює 8 місяців, тобто він має право на відпустку. Однак, надання відпустки повної тривалості (24 к.д.) за цей перший рік роботи можливе за згодою роботодавця. Якщо такої згоди немає, роботодавець зобов'язаний надати відпустку пропорційно відпрацьованому часу.

Розрахунок кількості днів відпустки пропорційно відпрацьованому часу:

- Загальна кількість днів щорічної основної відпустки за рік: 24 календарні дні.
- Кількість місяців у році: 12.
- Кількість днів відпустки за один місяць: $24 \text{ дні} / 12 \text{ місяців} = 2 \text{ дні/місяць}$.
- Ковальчук відпрацював 8 місяців.
- Кількість днів відпустки, на яку він може розраховувати: $2 \text{ дні/місяць} \times 8 \text{ місяців} = 16 \text{ календарних днів}$.

Отже, якщо роботодавець не погодиться надати йому повну відпустку, Ковальчук має право вимагати надання 16 календарних днів відпустки.

3. Ні, накладене дисциплінарне стягнення у вигляді догани не впливає на право Ковальчука на щорічну основну відпустку.

Обґрунтування: Право на щорічну основну відпустку є конституційним правом кожного працівника, гарантованим статтею 45 Конституції України та статтею 2 Закону України «Про відпустки». Це право не залежить від застосування дисциплінарних стягнень.

Відповідно до законодавства, наявність догани не є підставою для зменшення тривалості щорічної відпустки, перенесення її або відмови у її наданні. Дисциплінарне стягнення може впливати на інші аспекти (наприклад, можливість отримання премій, якщо це передбачено положенням про преміювання, або як фактор при вирішенні питання про застосування більш суворих стягнень за повторні порушення), але не на базове право на відпустку.

Відповіді до «Виправ помилку»

Нормальна тривалість робочого часу не може перевищувати 42 (40) години на тиждень.

Мінімальний вік, з якого можуть працювати неповнолітні – 15 (14) років.

Для роботи учням під час канікул потрібна згода обох (одного) батьків.

До надурочних робіт неповнолітні можуть залучатися за згодою їх батьків (взагалі не залучаються).

Роботодавець має право встановити випробувальний термін для всіх працівників без винятку, оскільки це дозволяє йому оцінити професійні якості кандидата. Законодавство містить перелік осіб, для яких випробування не встановлюється (наприклад, для неповнолітніх, вагітних жінок, молодих спеціалістів після закінчення ВНЗ, осіб, звільнених у запас, тощо)

В Україні для всіх працівників встановлено 40-годинний робочий тиждень, і будь-яка робота понад цей час вважається надурочною та оплачується в подвійному розмірі." Хоча 40-годинний робочий тиждень є нормальним, для окремих категорій працівників встановлюється скорочена тривалість робочого часу (наприклад, для неповнолітніх, для працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці). Також, робота понад нормальну тривалість може бути не лише надурочною, а й роботою в умовах ненормованого робочого дня, яка компенсується додатковими днями відпустки, а не лише подвійною оплатою.

Працівник може взяти щорічну основну відпустку повної тривалості (24 календарні дні) у будь-який час, як тільки йому це знадобиться, незалежно від стажу роботи на підприємстві." Право на щорічну основну відпустку повної тривалості за перший рік роботи виникає після шести

місяців безперервної роботи на підприємстві. Графік відпусток, як правило, затверджується роботодавцем за погодженням з профспілкою, і працівник має право на відпустку відповідно до цього графіка, а не "у будь-який час"

За будь-яке порушення трудової дисципліни роботодавець має право одразу звільнити працівника, якщо він вважає порушення серйозним." Звільнення є найсуворішим видом дисциплінарного стягнення і застосовується лише за грубі порушення або систематичні невиконання обов'язків, перелік яких чітко визначений КЗпП України. Роботодавець зобов'язаний дотримуватися встановленої процедури (затребувати письмові пояснення, дотриматися строків застосування стягнення). Існують й інші види стягнень, такі як догана.

Тема 3.5. Внутрішній трудовий розпорядок. Робочий час. Час відпочинку. Заробітна плата

*Оксана Ганута, учитель історії та правознавства Уманського ліцею № 3
Уманської міської ради Черкаської області*

Словник: правила внутрішнього трудового розпорядку, робочий час, ненормований робочий день, скорочений і неповний робочий час, час відпочинку, надурочна робота, перерва для відпочинку та харчування, щоденний відпочинок, вихідні дні, святкові і неробочі дні, відпустка, заробітна плата, мінімальна заробітна плата, додаткова заробітна плата (доплати, надбавки, премії, тощо)

Форми роботи: фронтальна, індивідуальна

Методи роботи.

Дискусія — це метод де кожен бажаючий має можливість висловити свою думку по черзі.
Правова ситуація (кейс-метод) — це аналіз конкретних правових ситуацій, пов'язаних з підприємництвом.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

- Розкриття поняття «правила внутрішнього трудового розпорядку», «робочий час», «час відпочинку», «надурочна робота», «перерва для відпочинку та харчування», «щоденний відпочинок», «вихідні дні», «святкові і неробочі дні», «відпустка», «заробітна плата», «мінімальна заробітна плата», «додаткова заробітна плата»

- Робота з термінами. Обговорення їх

Гра "Хто я?". Вчитель читає вголос визначення (або його фрагмент), а учасники мають назвати термін.

- Особливості дії правил внутрішнього трудового розпорядку
- Вимоги до робочого часу та відпочинку, в тому числі і неповнолітніх.
- Особливості оплати праці працівників

Практичний блок: ВАРІАНТ І

Форми роботи: диференційовано-групова

- **Дискусія.** Обговорення питань, що виникли під час подання нового матеріалу.
Орієнтовні запитання.

1. "Яку роль, на вашу думку, відіграють правила внутрішнього трудового розпорядку у сучасній системі трудових відносин?"

2. "Що, на вашу думку, є найважливішим у системі оплати праці?"

- **Робота в групах «Заповни пропуски».** Учні отримують статті КЗпП України з пропусками та відновлюють їх.

Практичний блок

ВАРІАНТ II

Форми роботи: диференційовано-групова

- **Робота в малих групах.** Учні об'єднуються в групи. Кожна група отримує завдання (правову ситуацію) та вирішує її.

Приклад ситуації.

1. Іванка, учениця 10 класу, під час літніх канікул влаштувалася на роботу у продуктовий магазин прибиральницею. Власник магазину встановив їй робочий день з 08.00 год до 21.00 год з понеділка до п'ятниці. Чи було порушено трудове законодавство? Яка помилка була допущена при прийнятті на роботу Іванки? Відповідь обґрунтуйте.
2. Марія Коцюбенко, мати 10 річної доньки Анни, влаштувалася на роботу бухгалтером. Через шість місяців вона звернулася з проханням до роботодавця встановити їй неповний робочий час. Проте роботодавець їй відмовив. Чи було порушено трудове законодавство? Як можна вирішити дану ситуацію? Відповідь обґрунтуйте.
3. 15-річна Олена хотіла влаштуватися влітку на роботу продавцем морозива. Власник магазину відмовив дівчині, мотивуючи тим, що їй ще не виповнилось 16 років. Прокоментуйте ситуацію з точки зору трудового права.
 - **Юридична вікторина.** Вікторину можна провести використовуючи платформу <https://learningapps.org/watch?v=p1bgmco7k25>.
 - **Складання таблиці «Робочий час»**
 - **Заповнення таблиці «Види відпусток»**

Види відпусток		
Вид відпустки	Тривалість	Кому надається
Щорічна основна		
		Працівники, зайняті на роботах зі шкідливими умовами праці
	до 3 місяців	

Ресурси:

1. Кодекс законів про працю України
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
0. Закон України про оплату праці URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>
0. Закон України «Про відпустки»
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Відповіді до теоретичного блоку I

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Правила внутрішнього трудового розпорядку - це локальний нормативний акт, що регулює трудові відносини на підприємстві, установі, організації та визначає взаємні права та обов'язки адміністрації та працівників.

Робочий час - це час, встановлений трудовим договором або законодавством, протягом якого працівник зобов'язаний виконувати свої трудові обов'язки.

Ненормований робочий день-це особливий режим роботи, коли неможливо чітко визначити тривалість робочого часу.

Скорочений робочий час- це коли тривалість роботи, передбаченої посадовими обов'язками, скорочується, але працівник отримує зарплату в розмірі повної тарифної ставки або окладу, як за повний робочий тиждень.

Неповний робочий час- це вид робочого часу, який менший від нормальної тривалості (менше 40 годин на тиждень), встановлюється за домовленістю між працівником та роботодавцем.

Час відпочинку- це період, коли працівник не зобов'язаний працювати і має право використовувати цей час за власним розсудом.

Надурочна робота- це робота понад установлену тривалість робочого дня чи робочої зміни. Згідно зі ст. 62 КЗпП України надурочною є робота понад установлену тривалість робочого дня (понад установлену тривалість щоденної роботи (зміни) або понад нормальну кількість робочих годин за обліковий період при підсумованому обліку робочого часу). Надурочною також вважається робота понад установлену ст. 53 КЗпП України скорочену тривалість робочого часу напередодні вихідних, святкових та неробочих днів. Слід мати на увазі, що надурочною вважається та робота, яка виконується з ініціативи роботодавця.

Перерва для відпочинку та харчування- це час, який надається працівникам під час робочого дня для того, щоб вони могли відпочити та поїсти.

Щоденний відпочинок- це період відпочинку між робочими днями або змінами.

Вихідні дні- це дні, в які працівники звільняються від роботи, щоб відпочити.

Святкові дні- це дні, які визначені для святкування та відзначення.

Неробочі дні- це дні, в які робота не проводиться.

Відпустка- це період відпочинку, який надається працівникам з метою відновлення працездатності та збереження робочого місця.

Заробітна плата- це грошова сума, яку працівник отримує за свою працю.

Мінімальна заробітна плата - це законодавчо встановлений мінімум оплати праці за некваліфіковану, просту працю.

Додаткова заробітна плата- це вид оплати праці, який перевищує основну заробітну плату, включаючи доплати, надбавки, премії та інші виплати за особливі умови праці, трудові досягнення та інші випадки, передбачені законодавством або колективним договором.

Відповіді до практичного блоку I:

1. Яку роль, на вашу думку, відіграють правила внутрішнього трудового розпорядку у сучасній системі трудових відносин?

Орієнтовна відповідь. У сучасній системі трудових відносин правила трудового розпорядку допомагають налагодити роботу різних трудових колективів. Правила трудового розпорядку дозволяють поліпшити трудову дисципліну, раціонально використовувати робочий час та підвищити продуктивність праці.

2. Що, на вашу думку, є найважливішим у системі оплати праці?

Орієнтовна відповідь. У системі оплати праці важливим є врахування різноманітних факторів: складність виконуваної роботи, умови, професійні якості працівника, результати його праці, що складає справедливість заробітної плати та її прозорість при нарахуванні.

Відповіді до практичного блоку II

Іванка, учениця 10 класу, під час літніх канікул влаштувалася на роботу у продуктовий магазин прибиральницею. Власник магазину встановив їй робочий день з 08.00 год до 21.00 год з понеділка до п'ятниці. Чи було порушено трудове законодавство? Яка помилка була допущена при прийнятті на роботу Іванки? Відповідь обґрунтуйте.

Орієнтовна відповідь: Іванці у 10 класі 16 років. Відповідно до ст. 51 КЗпП України Іванка повинна працювати скорочений робочий час, що складає 36 год на тиждень. Умови, які створює роботодавець складають 12 год щоденно та 5 днів на тиждень складає 60 год. Тому роботодавець порушує КЗпП України.

3.Марія Коцюбенко, мати 10 річної доньки Анни, влаштувалася на роботу бухгалтером. Через шість місяців вона звернулася з проханням до роботодавця встановити їй неповний робочий час. Проте роботодавець їй відмовив. Чи було порушено трудове законодавство? Як можна вирішити дану ситуацію? Відповідь обґрунтуйте.

Орієнтовна відповідь: Марія Коцюбенко має право на неповний робочий час, який встановлюється за згодою між роботодавцем та Марією, згідно ст. 56 КЗпП України. В обов'язковому порядку на прохання працівника неповний робочий час встановлюється для вагітних жінок, жінок, що мають дітей віком до 14 років, дитину-інваліда, для догляду за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку. Оплата праці в цих випадках провадиться пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку.

3.15-річна Олена хотіла влаштуватися влітку на роботу продавцем морозива. Власник магазину відмовив дівчині, мотивуючи тим, що їй ще не виповнилось 16 років.

Прокоментуйте ситуацію з точки зору трудового права.

Орієнтовна відповідь: Згідно з КЗпП України вільно працювати дозволено з 16 років. Як виняток, за згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть прийматися на роботу особи, котрі досягли 15 років. В такому випадку мати або батько повинні дати згоду на укладення цього договору. Роботодавець може встановити для Оленки тривалість робочого часу не більше ніж 24 години на тиждень. Роботодавець своєю відмовою не порушив КЗпП України.

Заповнення таблиці «Види відпусток»

Види відпусток		
Вид відпустки	Тривалість	Кому надається
Щорічна основна	24 календарних дні, окремим категоріям можуть надаватися відпустки більшої тривалості	Всім працівникам, які перебувають у трудових відносинах з юридичною особою або фізичною особою-підприємцем.
Додаткові відпустки	до 35 календарних днів	Працівникам, які зайняті на роботах зі шкідливими умовами праці, за особливий характер праці, за ненормований робочий день, за вислугою років, на дітей
Творча відпустка	Від 1 до 180 днів	Працівникам, які поєднують роботу з навчанням, для закінчення дисертаційних робіт, написання підручників

Практичне заняття № 1 «Розірвання трудового договору: підстави та порядок»

Володимир Неумитий, консультант Центру професійного розвитку педагогічних працівників Звенигородської міської ради Черкаської області; вчитель правознавства Звенигородського ліцею №1 Звенигородської міської ради Звенигородського району Черкаської області

Словник: трудовий договір, працівник, роботодавець, Кодекс законів про працю України (КЗпП України), розірвання трудового договору (звільнення), підстави припинення трудового договору, звільнення за угодою сторін, звільнення за власним бажанням, звільнення з ініціативи роботодавця, Закон України “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану”, призупинення дії трудового договору, трудова книжка, “Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників”.

Форми роботи: фронтальна, робота в малих групах, робота в парах, презентація та захист напрацювань.

Методи роботи.

Складання схеми — це метод, який використовується для представлення, аналізу та організації різноманітної інформації у вигляді графічного або візуального представлення. *Складання пам'ятки* — це метод, під час якого виокремлюється головне з тексту і складається в певну послідовність дій. *Правова ситуація (кейс-метод)* — це аналіз конкретних правових ситуацій для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та прийняття рішень.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

- ❖ Розкрити поняття "трудова угода", зрозуміти його функції. (“мозковий штурм”)
- ❖ Робота з термінами. Обговорення їх.

Тест на активацію опорних знань

<https://www.classtime.com/code/5ISTCB>

- ❖ Основні документи, які супроводжують процес звільнення — попередження/судове рішення/заява, наказ, запис в трудовій книжці.
- ❖ Ознайомити з шаблоном заяви про звільнення за власним бажанням.
- ❖ Ознайомити з порядком вирішення індивідуальних трудових спорів (стаття 221 КЗпП України)

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Форми роботи: диференційовано-групова

- ❖ Робота з документом. Складання схеми/пам'ятки. Учні об'єднуються в групи.

Орієнтовні запитання/завдання.

1. Опрацювати статті 36, 198-199 КЗпП України, статті 4, 5, 13 Закону України “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану” скласти схему “Підстави припинення трудового договору” із формулюванням підстави та покликанням на відповідну статтю кодексу.

2. Опрацювати статті 36, 38, 43-45, 47, 49-3 116-117, 198-199, 235, 237 КЗпП України, п.п.2.26-2.27, 4 “Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників” скласти пам'ятку “Порядок розірвання трудового договору”.

Практичний блок ВАРІАНТ II

Форми роботи: диференційовано-групова

- ❖ **Правова ситуація.** Учні об'єднуються в групи. Кожна група отримує кейс (правову ситуацію) та завдання:
- ❖ Уважно прочитати ситуацію.
- ❖ Визначити, чи діють сторони в рамках законодавства мирного часу чи в умовах воєнного стану.
- ❖ Визначити підставу припинення або призупинення дії трудового договору.
- ❖ Проаналізувати правомірність дій сторін.
- ❖ Запропонувати алгоритм дій для кожної зі сторін, посилаючись на норми КЗпП та Закону "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану".
- ❖ Підготувати коротку презентацію своїх висновків.

Приклад ситуацій.

Ситуація 1. (Воєнний стан): Підприємство, де працює 17-річний учень ПТНЗ на умовах скороченого робочого дня, призупиняє діяльність через близькість до зони бойових дій. Роботодавець видає наказ про призупинення трудового договору з усіма, включаючи неповнолітнього. Чи правомірно це? Які права має неповнолітній?

Ситуація 2. (Неповнолітній): 16-річного касира в супермаркеті роботодавець хоче звільнити за систематичні запізнення. Роботодавець підготував наказ, отримав пояснення від працівника. Які ще обов'язкові кроки має зробити роботодавець? Що буде, якщо він їх не зробить?

Ситуація 3. (Воєнний стан + Неповнолітній): Власник кафе (ФОП) вирішив звільнити 17-річного офіціанта у зв'язку зі значним зменшенням кількості відвідувачів через воєнний стан (фактично, скорочення обсягів роботи). Власник просто усно повідомив про звільнення. Оцініть правомірність дій. Які права має працівник?

Ситуація 4. (Вимога батьків): Батьки 15-річного кур'єра вимагають від роботодавця його звільнення, оскільки вважають, що робота негативно впливає на навчання та здоров'я сина, який почав працювати за їхньою згодою, але тепер вони проти. Який порядок дій?

Ситуація 5. (Знищення майна + Неповнолітній): Склад, де працював 17-річний вантажник, повністю знищено внаслідок обстрілу. Роботодавець хоче звільнити його за п. 6 ч. 1 ст. 41 КЗпПУ. Чи потрібна згода служби у справах дітей в такому випадку в умовах воєнного стану?

Представлення та захист напрацювань груп:

1. Кожна група презентує результати аналізу своєї ситуації.
2. Інші учні можуть ставити запитання, доповнювати відповіді.
3. Вчитель коригує та узагальнює відповіді, акцентуючи на особливостях воєнного стану та правах неповнолітніх.

Ресурси:

1. Кодекс законів про працю України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 04.06.2025)
2. Закон України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 04.06.2025)
3. Інструкція про порядок ведення трудових книжок працівників URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93#Text> (дата звернення: 04.06.2025)

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Трудовий договір – угода між працівником і роботодавцем, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець – виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Працівник – фізична особа, яка працює за трудовим договором.

Роботодавець – власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа, яка використовує найману працю.

Кодекс законів про працю України (КЗпП України) – основний нормативно-правовий акт, що регулює трудові відносини в Україні.

Розірвання трудового договору (Звільнення) – припинення трудових відносин між працівником та роботодавцем з підстав, передбачених законодавством.

Підстави припинення трудового договору – юридичні факти, за наявності яких закон дозволяє або вимагає припинення трудових відносин (наприклад, угода сторін, ініціатива працівника, ініціатива роботодавця тощо).

Закон України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" – спеціальний закон, що визначає особливості трудових відносин під час дії воєнного стану.

Призупинення дії трудового договору (ст. 13 Закону) – тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи, що не тягне за собою припинення трудових відносин.

Трудова книжка – основний документ про трудову діяльність працівника.

Заява про звільнення за власним бажанням (зразок)

Директору (назва підприємства)

(ПІБ директора у давальному відмінку)

(ПІБ співробітника в родовому відмінку)

що мешкає за адресою: _____

тел.: _____

Заява

Прошу звільнити мене з посади _____ за власним бажанням (ст. 38 КЗпП)
_____ року.

(підпис)

дата написання заяви

Практичний блок. ВАРІАНТ I

1. Схема «Підстави припинення трудового договору» із формулюванням підстави та покликанням на відповідну статтю кодексу. (Створено в сервісі par.kin.ai)

2. Пам'ятка «Порядок розірвання трудового договору»:

- ✓ Заява (угода сторін (стаття 36 п.1 КЗпПУ), з ініціативи працівника (стаття 38-39 КЗпПУ)). Письмове попередження (з ініціативи власника (статті 40-41, 43, 45, 49-3 КЗпПУ). Судове рішення (стаття 36 п.7 КЗпПУ).
- ✓ Оформлення наказу про звільнення (п.2.26-2.27 "Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників").
- ✓ Видача трудової книжки та копії наказу про звільнення (п.4 "Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників").
- ✓ Проведення остаточного розрахунку (статті 44, 47, 116 КЗпПУ).
- ✓ Відповідальність за незаконне звільнення (стаття 117, 235, 237 КЗпПУ).

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Ситуація 1 (Воєнний стан):

1) Правомірність дій роботодавця:

Дії роботодавця правомірні. Відповідно до статті 13 Закону України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану", дія трудового договору може бути призупинена у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість надання та виконання роботи.

Умова: Призупинення можливе, якщо існує абсолютна неможливість для роботодавця надавати роботу, а для працівника – її виконувати. Близькість до зони бойових дій може бути такою обставиною.

Щодо неповнолітнього: Закон не встановлює прямих винятків щодо призупинення дії трудового договору з неповнолітніми. Отже, на них поширюються загальні правила призупинення.

2) Права неповнолітнього працівника:

Бути поінформованим: Отримати копію наказу про призупинення дії трудового договору.

Збереження трудових відносин: Призупинення дії трудового договору не означає звільнення. Трудові відносини тривають, посада за працівником зберігається.

Відновлення дії договору: Дія трудового договору відновлюється з дня, наступного за днем припинення або скасування воєнного стану, або за домовленістю сторін раніше, якщо зникає причина призупинення.

Ситуація 2 (Неповнолітній):

1) Які ще обов'язкові кроки має зробити роботодавець?

Найголовніше – отримання згоди служби у справах дітей: Відповідно до ст. 198 КЗпП України, звільнення працівників молодше вісімнадцяти років з ініціативи власника або уповноваженого ним органу (в даному випадку – за систематичні запізнення, що є підставою для звільнення з ініціативи роботодавця) допускається, крім додержання загального порядку звільнення, тільки за згодою районної (міської) служби у справах дітей.

Роботодавець повинен звернутися до служби у справах дітей з поданням, в якому обґрунтовує необхідність звільнення неповнолітнього. Служба розглядає це питання і надає письмову згоду або відмову.

2) Що буде, якщо роботодавець не отримає згоду служби у справах дітей?

- Звільнення буде вважатися незаконним, навіть якщо всі інші процедури (фіксація порушень, пояснення) були дотримані.
- Неповнолітній працівник (або його законні представники) матиме право звернутися до суду з позовом про:
 - ✓ - Поновлення на роботі.
 - ✓ - Стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.
 - ✓ - Можливо, відшкодування моральної шкоди.

Ситуація 3 (Воєнний стан + Неповнолітній):

1) Оцініть правомірність дій власника (роботодавця):

Дії власника є неправомірними з кількох причин:

1. Усне повідомлення: Процедура звільнення вимагає письмового оформлення. Працівник має бути ознайомлений під підпис з наказом про звільнення. Усна заява не має юридичної сили для припинення трудових відносин.
2. Отримати згоду служби у справах дітей на звільнення неповнолітнього (ст. 198 КЗпП), оскільки це звільнення з ініціативи роботодавця. При звільненні за скороченням неповнолітнього роботодавець також зобов'язаний здійснити його працевлаштування, якщо це можливо.

2) Права працівника (17-річного офіціанта):

- ✓ Вважатися таким, що продовжує працювати: Усне повідомлення не є звільненням.
- ✓ Вимагати належного оформлення трудових відносин: Якщо роботодавець наполягає на звільненні, вимагати дотримання всієї процедури, включаючи письмове попередження (якщо застосовно), наказ, обґрунтування підстави звільнення.
- ✓ Захист від незаконного звільнення: Звернутися до батьків, служби у справах дітей, Держспраці або суду у разі незаконних дій роботодавця.
- ✓ Отримати остаточний розрахунок та трудову книжку (або відомості про трудову діяльність) належним чином оформленими у разі законного звільнення.
- ✓ Особливий захист як неповнолітній: Наполягати на обов'язковому залученні та отриманні згоди служби у справах дітей на його звільнення, якщо ініціатива йде від роботодавця.

Ситуація 4 (Вимога батьків):

1) Порядок дій:

1. **Підстава для звільнення:** Це особлива підстава, передбачена ст. 199 КЗпП України: "Розірвання трудового договору з неповнолітнім на вимогу його батьків або осіб, що їх замінюють". Згідно з цією статтею, батьки, усиновителі і піклувальники неповнолітнього, а також державні органи та службові особи, на яких покладено нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю, мають право вимагати розірвання трудового договору з неповнолітнім (у тому числі й строкового), коли продовження його чинності загрожує здоров'ю неповнолітнього або порушує його законні інтереси.

2. **Письмова вимога батьків:** Батьки повинні подати роботодавцю письмову заяву (вимогу) про розірвання трудового договору з їхнім сином, вказавши причини (негативний вплив на навчання, загроза здоров'ю, порушення законних інтересів). До заяви бажано додати документи, що підтверджують ці обставини (наприклад, довідку від лікаря, характеристику зі школи тощо), хоча це не є суворою вимогою для подання самої вимоги.

3. **Розгляд вимоги роботодавцем:** Роботодавець, отримавши таку вимогу, зобов'язаний її розглянути. Якщо вимога обґрунтована і стосується загрози здоров'ю або порушення законних інтересів неповнолітнього, роботодавець повинен розірвати трудовий договір.

4. Оформлення звільнення:

Видається наказ про звільнення неповнолітнього працівника на підставі ст. 199 КЗпП України (на вимогу батьків).

У наказі та трудовій книжці (або відомостях про трудову діяльність) робиться відповідний запис із посиланням на ст. 199 КЗпП.

З неповнолітнім проводиться остаточний розрахунок (виплачується заробітна плата за відпрацьований час, компенсація за невикористану відпустку, якщо є).

5. **Згода служби у справах дітей:** Для звільнення за цією підставою (ст. 199 КЗпП) згода служби у справах дітей **не потрібна**, оскільки ініціатива виходить не від роботодавця, а від батьків в інтересах дитини.

Ситуація 5 (Знищення майна + Неповнолітній):

1) **Чи потрібна згода служби у справах дітей в такому випадку в умовах воєнного стану?**
Так, потрібна.

(Стаття 198 КЗпП встановлює загальне правило, що звільнення працівників молодше вісімнадцяти років з ініціативи власника або уповноваженого ним органу допускається, крім дотримання загального порядку звільнення, тільки за згодою районної (міської) служби у справах дітей.

Закон "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" прямо не скасовує вимогу статті 198 КЗпП щодо необхідності отримання згоди служби у справах дітей для звільнення неповнолітніх з ініціативи роботодавця. Норми, що стосуються захисту прав дітей, зазвичай мають пріоритет і не скасовуються автоматично загальними змінами, якщо це прямо не вказано.

Звільнення за п. 6 ч. 1 ст. 41 КЗпП є звільненням з ініціативи роботодавця. Тому, незважаючи на специфіку підстави, пов'язану з бойовими діями, для звільнення 17-річного працівника роботодавцю слід отримати згоду служби у справах дітей.)

Практичне заняття № 2 «Правові аспекти започаткування власної справи»

Анна Ворона, учитель історії, правознавства та громадянської освіти Смілянського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І ступеня – гімназія імені В.Т. Сенатора» (з дошкільним підрозділом) Смілянської міської ради Черкаської області

Словник: бізнес, державна реєстрація, підприємець, ФОП (Фізична особа-підприємець), ТОВ (Товариство з обмеженою відповідальністю), оподаткування, ліцензія

Форми роботи: фронтальна, робота в парах/групах

Методи роботи: робота з текстами (аналіз правових документів), проблемний (складання схем-пам'яток), кейс-метод

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Робота на платформі <https://surl.li/uvinyry>

- ✓ створення спільної хмаринки слів до теми
- ✓ порівняння хмаринок слів
- ✓ робота з термінами:

1. Вікторина (сл.3-5)

1 Хмара Слів

2 Слайд

3 Опитування

4 Опитування

5 Опитування

2. Логічні пари на розуміння термінів <https://interacty.me/projects/cd717d030165e419>

Практичний блок. ВАРІАНТ І

Форми роботи: групова

Робота з нормативно-правовою базою та складання інтелект-карт (проектне навчання)

1. Опрацювати статті 1,2, 4,5 ЗУ «Про підприємництво» з метою характеристики підприємницької діяльності
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>

2. Опрацювати статті 8,11 ЗУ «Про підприємництво» з метою визначення підстав для створення і припинення підприємницької діяльності https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text	
3. Опрацювати відео-симулятор на порталі Дія «Як започаткувати власну справу» та створення покрокової інструкції власної бізнес-ідеї https://osvita.diia.gov.ua/simulators/basic-course-introduction-to-business-simulator/video	

Практичний блок ВАРІАНТ II

Форми роботи: робота в парах/групах

I. Правові задачі на розуміння учнями суб'єктів підприємницької діяльності.

Робота з правовими ситуаціями включає:

- ✓ Прочитання ситуації.
- ✓ Відповіді на подані запитання.
- ✓ Аналіз та презентація власних висновків.

Приклад ситуації.

Задача 1: «Лимонадний Стенд Марійки»

Марійка дуже любить лимонад і вирішила заробляти гроші, продаючи його влітку біля свого будинку. Після уроків правознавство вона через портал Дія зареєструвала свою власну справу, сама купує інгредієнти, готує лимонад, ставить столик і продає його. Усі гроші, які вона заробляє, належать їй, і вона сама відповідає, якщо комусь не подобається лимонад.

Запитання:

1. Як би ви назвали бізнес Марійки: ФОП, ТОВ чи акціонерне товариство?
2. Чому ви так думаєте?
3. Що станеться, якщо Марійка випадково розіллє лимонад на телефон покупця і пошкодить його? Хто буде платити за ремонт?

Задача 2: «Пекарня друзів: «Солодкі Мрії»

Три найкращі подруги – Оленка, Іринка та Софійка – обожають пекти торти та тістечка. Вони вирішили відкрити спільну пекарню «Солодкі Мрії». Кожна з них вклала по 1000 гривень на купівлю борошна, цукру та духовки. Вони домовилися, що ділитимуть прибуток порівну, але якщо щось піде не так і пекарня візьме кредит у банку, а потім не зможе його повернути, то вони ризикуватимуть лише тими 1000 гривнями, які вклали, а не своїми особистими скарбничками.

Запитання:

1. Яку форму бізнесу обрали дівчатка: ФОП, ТОВ чи акціонерне товариство?
2. Чому їхній вибір дозволяє їм не ризикувати особистими скарбничками?
3. Як дівчатка ділитимуть прибуток?

Задача 3: «Компанія з виробництва роботів «Робо-Світ»

Група винахідників розробила дуже крутого робота, який вмів допомагати з домашніми завданнями. Щоб почати масове виробництво цих роботів, їм потрібно багато грошей, набагато більше, ніж вони могли б зібрати самі. Тому вони вирішили продати маленькі «частинки» своєї компанії (які називаються акціями) багатьом людям – своїм родичам, друзям, а потім і взагалі будь-кому, хто захоче їх купити. Кожен, хто купив «частинку», стає власником шматочка компанії і має право на частину її прибутку. Чим більше «частинок» купиш, тим більшою частиною компанії ти володієш.

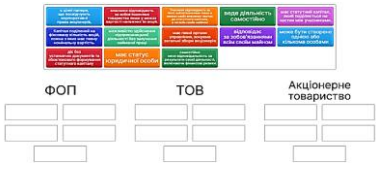
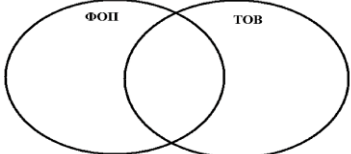
Запитання:

1. Яку форму бізнесу створили винахідники: ФОП, ТОВ чи акціонерне товариство?
2. Чому ця форма бізнесу зручна, коли потрібно зібрати дуже багато грошей від багатьох людей?

Загальне запитання до всіх задач:

У якому з цих бізнесів найпростіше було б почати, а в якому – найскладніше, на вашу думку? Чому?

Закріплюємо поняття ФОП, ТОВ та Акціонерне товариство (завдання на вибір)

№ 1 Сорткування ознак https://wordwall.net/uk/resource/93738140	
№ 2 Кола Вена - порівняння ТОВ і ФОП	

II. Практичні навички обрахунку податку на прибуток та чистого прибутку підприємства

Працюємо з поняттями

1. Валовий прибуток - це різниця між доходом (виручкою) від реалізації товарів або послуг та собівартістю реалізованих товарів/послуг.

Валовий прибуток=Дохід (Виручка)–Собівартість реалізованої продукції

2. Операційний прибуток - це валовий прибуток за вирахуванням операційних витрат. Операційні витрати включають адміністративні витрати (наприклад, зарплати офісного персоналу, оренда офісу, комунальні послуги) та витрати на збут (маркетинг, реклама, зарплати відділу продажів).

Операційний прибуток=Валовий прибуток–Операційні витрати

3. Прибуток до оподаткування – це операційний прибуток за вирахуванням фінансових витрат (наприклад, відсотків, сплачених за кредитами) та додаванням фінансових доходів (наприклад, відсотків за депозитами).

Прибуток до оподаткування=Операційний прибуток±Фінансові доходи/витрати

4. Чистий прибуток – це кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства.

Чистий прибуток=Прибуток до оподаткування–Податок на прибуток

Задача 1: Пекарня «Наша випічка» має дохід у 100 000 грн в місяць. Собівартість булочок: Борошно, цукор, яйця, зарплата пекарів — 40 000 грн. Операційні витрати: Оренда пекарні, зарплата продавця, електрика, реклама — 20 000 грн. Фінансові витрати: Ви платите відсотки за кредит, взятий на нову піч — 5 000 грн. Податок на прибуток: 18% . Визначте валовий, операційний прибуток, прибуток на оподаткування та чистий прибуток.

Задача 2: Кав'ярня «Ароматна Хвилинка. За місяць ви продали кави та десертів на загальну суму 150 000 грн. Собівартість проданих товарів: Вартість зерен кави, молока, цукру, інгредієнтів для десертів, а також зарплата бариста, який готує напої – 60 000 грн. Операційні витрати: Оренда приміщення кав'ярні, зарплата офіціантів, витрати на електрику, воду, вивіз сміття, а також реклама в соціальних мережах – 35 000 грн. Фінансові витрати: Ви сплачуєте щомісячні відсотки за банківським кредитом, який взяли на придбання професійної кавомашини – 7 000 грн. Податок на прибуток: Ставка податку на прибуток для вашої кав'ярні становить 18%. Визначте валовий, операційний прибуток, прибуток на оподаткування та чистий прибуток.

Ресурси:

ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

ЗУ «Про підприємництво» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>

Матеріали платформа онлайн-навчання Державної служби зайнятості «Створення та розвиток власного бізнесу» URL: <https://eosvita.dcz.gov.ua/>

Симулятор «Як відкрити власну справу» на порталі Дія URL: <https://osvita.diia.gov.ua/simulators/basic-course-introduction-to-business-simulator/video>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Акціонерне товариство (АТ) - форма господарського товариства, статутний капітал якого поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості.

Державна реєстрація - процедура офіційного внесення інформації про юридичну особу або фізичну особу-підприємця до державного реєстру.

ФОП - форма ведення підприємницької діяльності фізичною особою без створення юридичної особи.

Ліцензія - дозвіл, що надається державним органом на здійснення певного виду діяльності.

Підприємець - особа, яка самостійно здійснює підприємницьку діяльність на власний ризик з метою отримання прибутку.

ТОВ (Товариство з обмеженою відповідальністю) - форма господарського товариства, статутний капітал якого розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами.

Бізнес — це будь-яка діяльність, спрямована на отримання прибутку шляхом виробництва, продажу товарів або надання послуг.

Оподаткування — це система обов'язкових платежів (податків і зборів), які стягуються державою з фізичних та юридичних осіб з метою формування доходної частини державного та місцевих бюджетів для фінансування державних функцій і програм.

Практичний блок ВАРІАНТ II

Задача 1

1) Бізнес Марійки можна назвати ФОП (фізична особа-підприємець).

2) Ми так думаємо, тому що:

- Вона діє сама: Марійка самостійно купує інгредієнти, готує та продає лимонад. Це індивідуальна підприємницька діяльність.

- Зареєструвала свою справу через портал Дія: Це пряма вказівка на офіційну реєстрацію як ФОП, оскільки Дія є ключовим державним порталом для такої реєстрації в Україні.
- Усі гроші належать їй: Вона не ділить прибуток ні з ким іншим як співвласниками.
- Відповідає сама: Вона особисто несе відповідальність за якість лимонаду та будь-які проблеми, що можуть виникнути. Це ключова ознака ФОП – відповідальність усім своїм майном.

3) Якщо Марійка випадково розіллє лимонад на телефон покупця і пошкодить його, вона сама буде платити за ремонт. Оскільки вона є ФОП, її відповідальність не обмежена розміром її бізнес-активів (як у ТОВ), і вона відповідає за свої дії (і за шкоду, яку може завдати її бізнес) усім своїм особистим майном.

Задача 2

- 1) Дівчатка обрали форму бізнесу ТОВ (Товариство з обмеженою відповідальністю).
- 2) Їхній вибір дозволяє їм не ризикувати особистими скарбничками, тому що ТОВ є юридичною особою з обмеженою відповідальністю. Це означає, що сама пекарня (як юридична особа) відповідає за свої борги та зобов'язання. Учасники (Оленка, Іринка та Софійка) несуть відповідальність лише в межах своїх внесків до статутного капіталу (у даному випадку, по 1000 гривень кожна). Їхнє особисте майно, таке як скарбнички, квартири чи іграшки, залишається захищеним.
- 3) Дівчатка домовилися, що ділитимуть прибуток порівну. Оскільки кожна з них вклала однакову суму (по 1000 гривень), це відповідає їхнім часткам у статутному капіталі та домовленості про рівний розподіл.

Задача 3

- 1) Винахідники створили форму бізнесу Акціонерне товариство (АТ).
- 2) Ця форма бізнесу зручна, коли потрібно зібрати дуже багато грошей від багатьох людей, тому що:

Можливість залучення великого капіталу: Акціонерне товариство дозволяє ділити капітал на дуже дрібні частки – акції – і продавати їх необмеженій кількості інвесторів. Це дає змогу зібрати значно більші суми грошей, ніж можуть вкласти кілька засновників.

Легкість передачі власності: Акції можна легко купувати та продавати (навіть на фондових біржах), що робить інвестиції в компанію ліквідними та привабливими для багатьох людей. Інвестори можуть вкласти гроші, а потім, за потреби, продати свої акції іншим.

Обмежена відповідальність інвесторів: Як і в ТОВ, акціонери несуть обмежену відповідальність – лише в межах вартості акцій, які вони купили. Це знижує ризики для інвесторів і заохочує їх вкладати кошти.

Загальне запитання до всіх задач:

Найпростіше було б почати бізнес Марійки — ФОП (фізична особа-підприємець), а найскладніше — Акціонерне товариство (АТ).

Чому ФОП найпростіше:

- Мінімальна кількість документів і швидкість реєстрації: Щоб зареєструватися як ФОП, потрібно значно менше документів, і це можна зробити дуже швидко, навіть онлайн через Дію, як Марійка. Немає потреби у статутному капіталі, складних установчих документах чи пошуку партнерів.
- Простий облік: Бухгалтерський та податковий облік для ФОП, особливо на спрощеній системі оподаткування, є найпростішим порівняно з іншими формами.
- Самостійність: Усі рішення приймаєш сам, немає потреби погоджувати їх з іншими власниками.

Чому АТ найскладніше:

- Складність реєстрації та управління: Створення Акціонерного товариства вимагає значно більшої кількості документів, складної процедури реєстрації, формування статутного капіталу (часто великого) та випуску акцій. Управління АТ також набагато складніше, адже потрібно взаємодіяти з багатьма акціонерами, проводити загальні збори, звітувати перед регуляторами.
- Регулювання: Акціонерні товариства підлягають жорсткішому державному регулюванню, особливо якщо їхні акції торгуються на біржі. Це включає вимоги до прозорості, регулярної звітності та дотримання корпоративного законодавства.
- Великі витрати на старті: Для створення АТ потрібні значні інвестиції та ресурси (юристи, консультанти, реєстратори).
- Публічність: Інформація про діяльність АТ часто є публічною, що вимагає більшої прозорості.

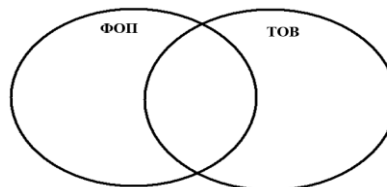
ТОВ (Товариство з обмеженою відповідальністю) посідає проміжне місце. Воно складніше за ФОП у реєстрації та веденні обліку, але значно простіше, ніж Акціонерне товариство, особливо якщо засновників небагато.

Ці відмінності роблять ФОП ідеальним варіантом для старту малого бізнесу з одним власником, тоді як АТ підходить для великих проєктів, які потребують залучення значних інвестицій від широкого кола осіб.

Відповіді до сортування ознак

Відповіді до кіл Вена

Спільні ознаки:

- 1) є суб'єктами господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність в Україні
- 2) працюють на спрощеній системі оподаткування, зокрема, на єдиному податку
- 3) підлягають державній реєстрації
- 4) повинні дотримуватися всіх вимог чинного законодавства
- 5) зобов'язані вести бухгалтерський облік та звітувати про свою діяльність

Відмінні ознаки - подані вище в вправі з сортуванням

II варіант

Задача 1

Валовий прибуток: $100\,000 - 40\,000 = 60\,000$ грн.

Операційний прибуток: $60\,000 - 20\,000 = 40\,000$ грн.

Прибуток до оподаткування: $40\,000 - 5\,000 = 35\,000$ грн.

Податок на прибуток: $35\,000 \cdot 0.18 = 6\,300$ грн.

Чистий прибуток: $35\,000 - 6\,300 = 28\,700$ грн.

Задача 2

Валовий прибуток: 150000 грн–60000 грн=90000 грн
 Операційний прибуток: 90000 грн–35000 грн=55000 грн
 Прибуток до оподаткування: 55000 грн–7000 грн=48000 грн
 Податок на прибуток: 48000 грн×0.18=8640 грн
 Чистий прибуток: 48000 грн–8640 грн=39360 грн

МОДУЛЬ 4. СПОЖИВЧІ ПРАВА МОЛОДІ

Тема 4.1. Джерела (форми) регулювання відносин у сфері захисту прав споживачів

*Олена Бурлака, заступник директора з навчально-виховної роботи
 Городищенського економічного ліцею Городищенської міської ради Черкаської області*

Словник: споживач, продукція, продавець, послуга, договір, виробник, виконавець, гарантійний строк.

Форми роботи: фронтальна, групова

Методи роботи.

Дискусія — це метод, де кожен бажаючий має можливість висловити свою думку по черзі.
Правовий гайд — це прийом, що передбачає створення короткого огляду документів, які містять інформацію про правові норми, процедури та інструкції, що стосуються різних сфер життя, зокрема, законодавства. *Складання схеми* — це метод, який використовується для представлення, аналізу та організації різноманітної інформації у вигляді графічного або візуального представлення. *Правова ситуація (кейс-метод)* — це аналіз конкретних правових ситуацій для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та прийняття рішень.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Форми роботи: індивідуальна, фронтальна

Інтерактивна вправа «Термінологічний пазл» (учні/учениці отримують картки із тлумаченнями понять до теми, у яких пропущено певні фрагменти, які потрібно відтворити, спираючись на життєвий досвід та запропоновані слова-підказки).

Набір карток для вправи

Споживач – фізична _____, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити _____ для особистих _____, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою _____ або виконанням обов'язків найманого _____.
Продукція – будь-які _____, _____, _____, що виготовляються, виконуються чи надаються для _____ суспільних потреб.
Продавець - суб'єкт _____, який згідно з договором реалізує споживачеві _____ або пропонує їх до реалізації.

<i>Послуга – діяльність _____ з надання (передачі) _____ певного визначеного договором _____ чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням _____ для задоволення його особистих _____.</i>
<i>Договір - усний чи письмовий _____ між споживачем і _____ (виконавцем) про _____, терміни, ціну та інші умови, за яких реалізується продукція.</i>
<i>Виробник – _____ господарювання, який: виробляє _____ або заявляє про себе як про виробника товару чи про виготовлення такого товару на _____.</i>
<i>Виконавець – суб'єкт _____, який виконує _____ або надає послуги.</i>
<i>Гарантійний строк – термін, протягом якого виробник (продавець, виконавець або будь-яка третя особа) бере на себе _____ про здійснення безоплатного _____ відповідної продукції у зв'язку з введенням її в _____.</i>

Слова-підказки: господарювання, роботи, зобов'язання, ремонт або заміна, обіг, суб'єкт, товар, замовлення, правочин, продавець, якість, виконавець, споживач, матеріальний, потреби, виріб (товар), робота, послуга, задоволення, особа, діяльність, працівник.

Форма роботи: групова

Робота з навчальними текстами та виконання практичних завдань в групах з подальшим обговоренням результатів роботи

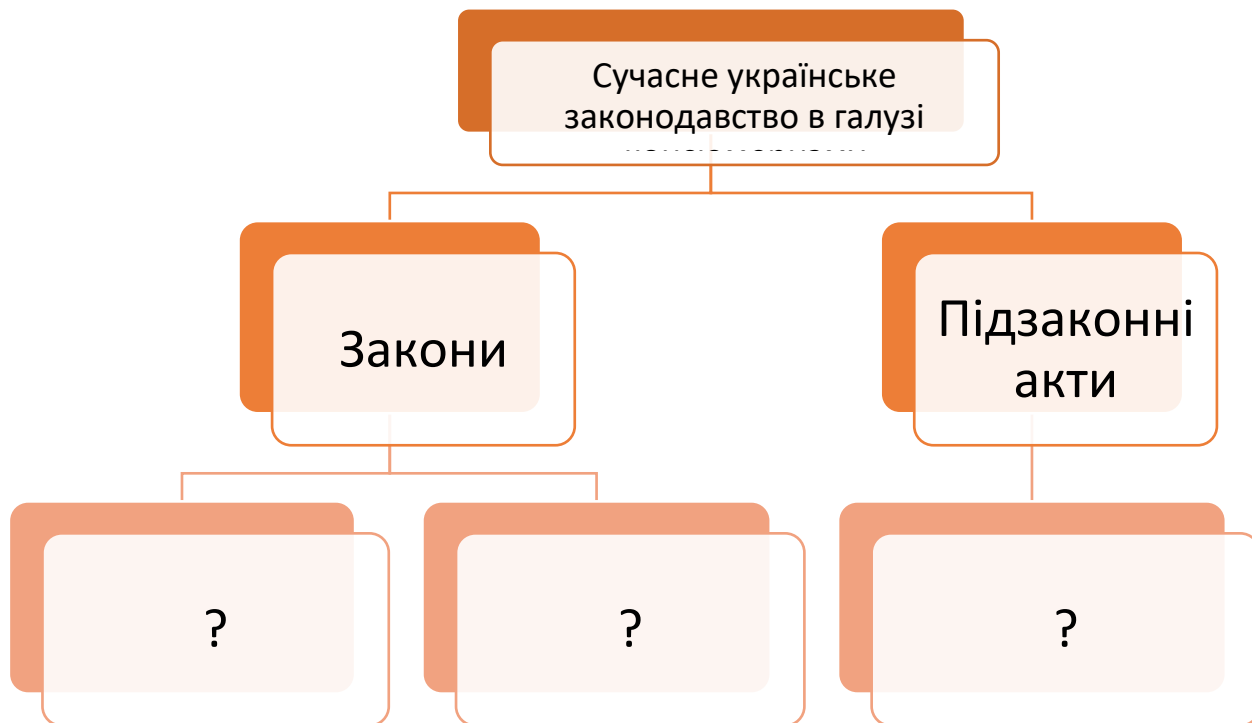
Група 1: укладання структурно-логічної схеми «Лінія часу «Становлення системи захисту прав споживачів»;

Шаблон для роботи

Група 2: укладання структурно-логічної схеми «Сучасне українське законодавство в галузі консюмеризму».

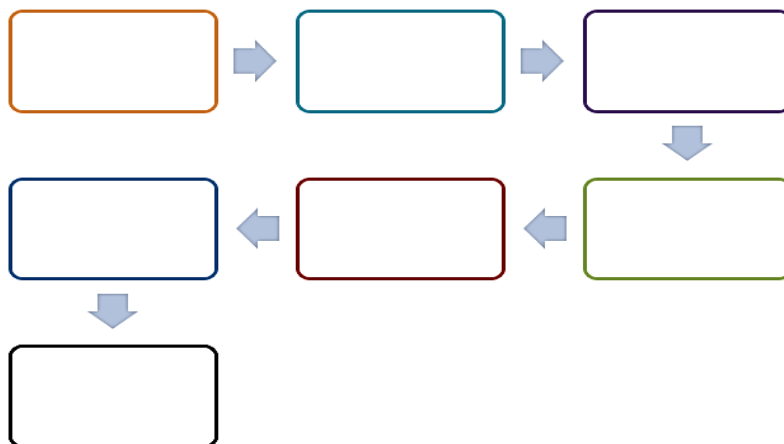
Шаблон для роботи

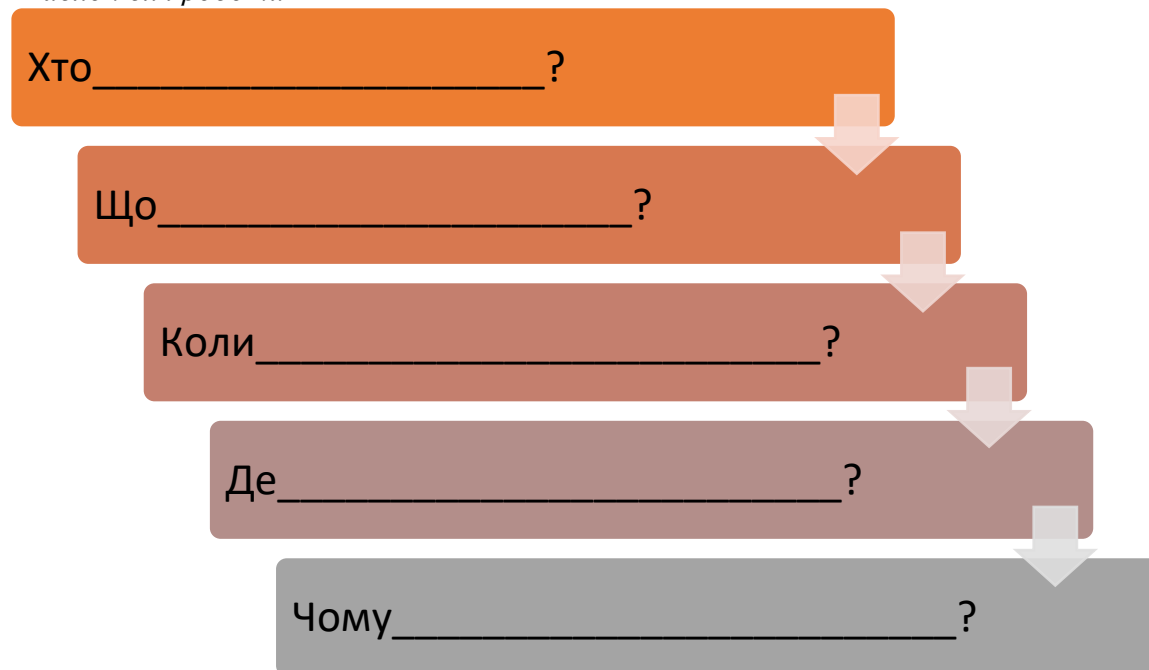
Група 3: укладання структурно-логічної схеми «Карта прав споживачів за українським законодавством»

Шаблон для роботи

Карта прав споживачів за українським законодавством

Група 4: підготувати систему запитань до тексту для обговорення в класі за принципом ланцюжка Квінтиліана.

Текст:

Історія консюмеризму (або споживачтва) сягає глибокої давнини – від часів появи торгівлі. По суті – це система, в якій споживання товарів та послуг є рушієм економіки та суспільного життя. Водночас у цього поняття є й інші значення: консюмеризм також є рухом, спрямованим на захист прав споживачів, їх безпеку та отримання достовірної інформації про товари та послуги.

Перші згадки про захист покупців можна знайти ще в Давньому Римі. Сучасна ж концепція захисту прав споживачів виникла в ХХ столітті, особливо активно розвиваючись після Другої світової війни на тлі масового виробництва та ускладнення товарно-грошових відносин. Ключову роль відіграло усвідомлення необхідності захисту громадян від недобросовісної конкуренції та неякісної продукції.

Поступово права споживачів були визнані на міжнародному нормативному рівні. Було розроблено важливі міжнародні документи, які є фундаментом для національного законодавства багатьох країн. Одним із ключових документів є Керівні принципи ООН для захисту прав споживачів (1985 р.). Ці принципи закріплюють вісім основних прав споживачів: право на безпеку, право на інформацію, право на вибір, право бути вислуханим, право на відшкодування, право на споживчу освіту, право на задоволення основних потреб, право на здорове довкілля.

У Європейському Союзі, членом якого прагне стати Україна, діє розгалужена система директив та регламентів, які гармонізують законодавство країн-членів у сфері захисту прав споживачів. У 1973 році Рада Європи затвердила Хартію захисту споживачів, визначивши основні права та інтереси споживачів, які повинні бути захищені. Наприклад, Директива про недобросовісні комерційні практики, Директива про права споживачів тощо.

В Україні захист прав споживачів регулюється значним масивом нормативно-правових актів. Проте становлення національного законодавства розпочалося не так давно – після

проголошення незалежності України та переходу до ринкової моделі економіки, а також у зв'язку із курсом на побудову правової держави.

Основний закон в галузі консюмеризму – Закон України "Про захист прав споживачів" (1991 р.) регулює відносини між споживачами, виробниками та продавцями (виконавцями) товарів, робіт і послуг. Він визначає права споживачів, механізми їх реалізації та захисту, а також відповідальність за порушення. Ключові права споживачів за законом: право споживача на належну якість продукції та обслуговування, право на безпеку продукції, право на інформацію про продукцію та її виробника/продавця, право на вільний вибір продукції, право на відшкодування шкоди, завданої неякісною продукцією, право на звернення до суду.

У 2007 р. був прийнятий Закон України "Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції". Цей закон встановлює відповідальність виробника за шкоду, завдану життю, здоров'ю або майну споживача внаслідок дефекту в продукції, незалежно від наявності вини виробника. Споживачам та виробникам важливо знати, що навіть якщо виробник не знав про дефект, він все одно несе відповідальність. Це так звана "об'єктивна відповідальність".

У нашій державі діє також багато інших законів та підзаконних актів, що покликані захищати права споживачів. Зокрема, Цивільний кодекс України регулює договірні відносини, основи укладання угод купівлі-продажу, надання послуг. Господарський кодекс України встановлює правила ведення господарської діяльності. Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає адміністративну відповідальність за порушення прав споживачів. Постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств та відомств деталізують та конкретизують положення законів (наприклад, правила торговельного обслуговування, правила гарантійного ремонту тощо).

Практичний блок

Форма роботи: робота в парах або малих групах

Правовий гайд «Національне законодавство про права споживачів»: за допомогою тексту Закону України «Про захист прав споживачів» розкрити суть кожного зі споживчих прав та запропонуйте статті закону, на які варто опиратися споживачу, захищаючи кожне зі своїх прав.

Споживче право	Закону України «Про захист прав споживачів»	Закон України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції»
Право споживача на належну якість продукції та обслуговування.	Ст. 4, 6, 8, 9...	Ст. 5...
Право на безпеку продукції.	Ст. 4, 14...	Ст. 2...
Право на інформацію про продукцію та її виробника/продавця.	Ст. 4, 15...	...
Право на вільний вибір продукції.	Ст. 4, 17...	...

Право на відшкодування шкоди, завданої неякісною продукцією.	Ст. 4, 10...	Ст. 8...
Право на звернення до суду.	Ст. 4, 22...	Ст. 10...

Форма роботи: фронтальна

Завдання: ознайомитися із прикладом вирішення юридичної ситуації та запропонувати ідеї до схеми-пам'ятки «Як споживачу захистити свої права»

Приклад життєвої ситуації та її вирішення

Уявіть, що ви купили новий смартфон, і через тиждень він перестав працювати без видимих причин. На які положення Закону України «Про захист прав споживачів» ви б спиралися, звертаючись до продавця?

Приклад вирішення ситуації (генеровано ШІ Gemini)

На які положення Закону України «Про захист прав споживачів» ви б спиралися, звертаючись до продавця?

Право споживача на належну якість продукції (стаття 6):

Пункт 1. «Продавець (виробник) зобов'язаний передати споживачеві продукцію належної якості, а також надати інформацію про цю продукцію.» Мій смартфон перестав працювати через тиждень, що свідчить про його неналежну якість або наявність істотного недоліку.

Пункт 5. «Продавець (виробник) несе відповідальність за недоліки продукції, виявлені протягом гарантійного строку.» Якщо на смартфон надається гарантія, і тиждень після покупки є все ще в межах цього строку, то продавець несе відповідальність за виявлений дефект.

Право споживача на інформацію про продукцію (стаття 4, пункт 1 Закону України "Про захист прав споживачів"): Хоча це більше стосується початкової стадії покупки, якщо неналежна робота смартфона пов'язана з прихованими дефектами, про які не було повідомлено, це також може бути порушенням.

Права споживача у разі придбання товару неналежної якості (стаття 8 Закону України "Про захист прав споживачів"): Це найважливіша стаття для цієї ситуації.

Пункт 1. "У разі виявлення протягом встановленого гарантійного строку (або строку придатності) недоліків споживач має право вимагати...":

- *пропорційного зменшення ціни; (хоча у випадку нового, неробочого смартфона це навряд чи буде задовільним варіантом)*
- *безоплатного усунення недоліків товару в розумний строк; (тобто гарантійний ремонт)*
- *відшкодування витрат на усунення недоліків товару.*

Пункт 1, частина 2: «...або вимагати розірвання договору та повернення сплаченої за товар грошової суми; або вимагати заміни товару на такий же товар або на аналогічний, з числа наявних у продавця (виробника), товар.»

Оскільки смартфон перестав працювати без видимих причин через тиждень, це може свідчити про істотний недолік. Згідно з пунктом 1 статті 8 Закону України «Про захист прав споживачів», якщо виявлено істотний недолік, споживач має право на свій вибір вимагати розірвання договору та повернення сплаченої за товар грошової суми або заміни товару.

Пункт 12. «Вимоги споживача розглядаються після пред'явлення споживачем розрахункового документа, а щодо товарів, на які встановлено гарантійний строк, — технічного паспорта чи іншого документа, що його замінює, з позначкою про дату продажу.»

Виробник (виконавець) зобов'язаний забезпечити використання продукції за призначенням протягом строку її служби (стаття 7 Закону України «Про захист прав

споживачів»): Хоча смартфон і є складним технічним виробом, він повинен функціонувати належним чином протягом очікуваного строку служби, а тим більше – через тиждень після покупки.

Порядок дій при зверненні до продавця:

1. Підготувати необхідні документи: чек (розрахунковий документ), гарантійний талон, технічний паспорт смартфона.
2. Написати письмову претензію (заяву): у ній чітко викласти обставини (дата покупки, модель смартфона, опис несправності), посилаючись на вищезазначені статті Закону України «Про захист прав споживачів». Зазначити свої вимоги (наприклад, повернення коштів або заміна на новий смартфон належної якості).
3. Подати претензію продавцю: заяву краще подати у двох примірниках, на одному з яких продавець має поставити відмітку про отримання (дата, підпис, печатка).
4. Терміни розгляду: продавець зобов'язаний розглянути вимогу споживача та надати відповідь. Якщо продавець відмовляється задовольнити вимогу, або виникають суперечки щодо причини несправності, можна вимагати проведення експертизи (зверніть увагу на пункт 4 статті 8 Закону, який встановлює порядок проведення експертизи у разі виникнення сумнівів щодо причини недоліку).

Таким чином, у моєму випадку, я б, найімовірніше, вимагав би або заміни смартфона на новий, або розірвання договору купівлі-продажу та повернення сплачених коштів, посилаючись на істотний недолік товару, що виник протягом гарантійного строку.

Питання до ситуації (по ходу бесіди на дошці, фліпчарті записуються ідеї для пам'ятки «Як споживачу захистити свої права»):

- 1) Хто в даній ситуації є суб'єктами захисту прав споживача?
- 2) До яких способів споживачеві варто вдаватися, захищаючи свої права?
- 3) Які способи боротьби за відновлення порушених прав ви б додатково запропонували до названих у рішенні?
- 4) Яким чином споживач може запобігти порушенню своїх прав?

Ресурси:

1. Закон України «Про захист прав споживачів» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення 20.06.2025)
2. Закон України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17#Text> (дата звернення 20.06.2025)

Тема 4. 2. Права споживачів на належну якість та безпеку продукції, робіт/послуг

Олена Максименко, учитель історії та правознавства Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №11 Смілянської міської ради Черкаської області»

Словник: товар, послуга, ціна, фіксована ціна, обмін, гарантійне зобов'язання, ГМО

Форми роботи: фронтальна, індивідуальна, групова,

Методи роботи.

Дискусія — це метод де кожен бажаючий має можливість висловити свою думку по черзі.

Правова ситуація (кейс-метод) — це аналіз конкретних правових ситуацій, пов'язаних з правами споживачів та їх порушенням.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Ознайомлення з правами споживачів та порядком їх захисту.

Мотивація: добірка тематичних ілюстрацій з визначенням ролей до даної теми.

Перегляд презентації Закону України «Про захист прав споживачів»

https://urok.osvita.ua/materials/proftech/prezentacia-na-temu-osnovi-zakonodavstva-pro-zahist-prav-spozivaciv/#google_vignette

Запитання:

- ✓ Що таке права споживачів і чому вони важливі?
- ✓ Які основні права має споживач згідно із законодавством України?
- ✓ Хто захищає права споживачів у нашій країні?

Робота з термінами. Обговорення їх.

Інтерактивна вправа: «Термін у дії!»

Індивідуально або в командах(2-4 учасники).

Формат: «випадок- термін»+ «пояснення-відповідник»

Частина1. «Випадок і термін» Учасникам роздаються картки з короткими життєвими ситуацій.

Завдання –вибрати відповідний термін із списку

Приклад ситуацій: 1.Семен купив праску. В інструкції вказано, що вона обслуговується сервісним центром протягом 12 місяців. Який термін відповідає цій ситуації? (Гарантійне зобов'язання) 2.Марина принесла в магазин блендер,щоб обміняти на такий самий, але в іншому кольорі (Обмін) 3.У супермаркеті на кожному товарі є цінник, який не змінюється на касі (Фіксована ціна) 4. У кав'ярні тобі приносять замовлення і прибирають стіл (Послуга) 5. Виробник на упаковці вказав: «містить генетично модифіковану сою». (ГМО) 6. Ви купили коробку цукерок. Це приклад... (Товар) 7. На етикетці соку написано: «Ціна-45 грн». (Ціна)	Частина 2. «Відповідник до визначення» Учасникам пропонуються пояснення- потрібно обрати правильний термін із переліку. Приклади: 1.Визначення: Це вартість товару чи послуги, яка встановлюється продавцем. (Ціна). 2.Визначення: Річ, яка купується для задоволення потреб. (Товар) 3.Визначення: Результат діяльності, яку надає одна особа іншій-наприклад, стрижка, ремонт, доставка. (Послуга) 4.Визначення: Процес повернення одного товару з метою отримання іншого. (Обмін) 5.Визначення:Документальне або усне підтвердження зобов'язання продавця безоплатно виправити дефекти товару. (Гарантійне зобов'язання) 5.Визначення: Ціна,яка не змінюється протягом певного часу.(Фіксована ціна) 6.Визначення: Організм, генетичний матеріал якого був змінений штучним шляхом. (ГМО)
Робота в групах. Вправа «Мозковий штурм»: Група1.Стандартизація.Робота із роздатковим матеріалом.	Група 3. Право споживача на безпечність харчових добавок у виробництві харчових продуктів. Вміст ГМО у продуктах харчування. Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» (1997), Наказ

Закон України «Про стандартизацію»(2014) Запитання: -Що таке стандартизація, її роль в економіці? ✓ Які основні цілі стандартизації? ✓ Суб'єкти і об'єкти стандартизації? ✓ Які бувають види стандартів? Група 2.Сертифікація. Види сертифікації та її мета. Запитання: ✓ Визначення сертифікації, її мета? ✓ Види сертифікації ✓ Навіщо потрібна сертифікація? ✓ Що означає знак трилисника?	Міністерства охорони здоров'я України №46 від 08.01.2024 «Вимоги до харчових добавок»та ін. нормативні акти. Запитання: ✓ Визначити поняття «харчові добавки»? ✓ Яким чином позначаються на маркуванні? ✓ Які бувають за походженням? ✓ На які групи поділяються? Група4. Поняття ГМО. Вміст ГМО в продуктах харчування. Запитання: ✓ Що таке ГМО ✓ Правила етикетування продуктів з ГМО ✓ Які продукти можуть піддаватись генній модифікації? ✓ Чи відомо вам, що було першим ГМО продуктом і в якій галузі? Група5. Інформація про послуги для споживача. Запитання: ✓ Що таке послуга? ✓ Чим послуга відрізняється від товару? ✓ Які існують основні види послуг? ✓ Які права має споживач під час отримання послуги?
--	---

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Форми роботи: диференційовано-групова

Дискусія. Обговорення питань, що виникли під час подання нового матеріалу.

Орієнтовні запитання.

1. *“На вашу думку, чи варто дозволити широке використання ГМО в сільському господарстві України, враховуючи потенційні економічні вигоди та можливі ризики для здоров'я та довкілля?”*
2. *“ Як ви вважаєте, чи повинні споживачі мати право знати, що їхня їжа містить ГМО, навіть якщо науково доведено її безпечність?”*
3. *“Чи можуть ГМО, на вашу думку, бути ключем до подолання світового голоду ?”*
4. *Які нові послуги можуть з'явитися в майбутньому?*
5. *Як сучасні технології можуть змінити сферу послуг?*

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Форми роботи: диференційовано-групова

Правова ситуація. Учні об'єднуються в групи. Кожна група отримує кейс (правову ситуацію) та завдання:

- ✓ Визначити до кожної ситуації відповідне положення Закону України «Про захист прав споживачів»
- ✓ Обґрунтувати свій вибір.

Правова ситуації 1. Небезпечні солодоші.

Марко купив у кіоску шоколадку. Вдома він помітив, що термін придатності вже закінчився тиждень тому. Після вживання у нього з'явився біль в животі, і батьки змушені були звернутись до лікаря.

Запитання до групи.

1. Яке право споживача було порушено?
2. Чи має право Марко вимагати компенсацію?
3. Куди можна звернутись у такій ситуації?

Правова ситуація 2. Несправний телефон.

Ірина купила новий телефон. Через два дні він перестав заряджатися. У магазині їй сказали, що обмін чи повернення неможливі- тільки ремонт.

Запитання до групи:

1. Чи правомірні дії магазину?
2. Що може зробити Ірина?
3. Яке право захищає споживача в такій ситуації?

Правова ситуація 3. Небезпечні харчові добавки.

Учениця 10 класу Анастасія купила яскраві жувальні цукерки в супермаркеті. Вдома її мама прочитала склад на упаковці й помітила, що продукт містить харчові добавки E102(тартразин) і E123(амарант), які можуть викликати алергічні реакції та гіперактивність у дітей. Наступного дня в Анастасії з'явився висип і головний біль.

Батьки звернулись до магазину з вимогою зняти з продажу такі товари. Але адміністрація магазину відповіла, що вони лише продають товар і не несуть відповідальності за склад продукції.

Запитання до групи:

1. Які права споживача були порушені?
2. Хто несе відповідальність за вміст небезпечних добавок у харчовому продукті?
3. Які дії можуть вжити батьки Анастасії?
4. На які норми законодавства можна посилається в цій ситуації?

Ресурси:

1. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991№1023XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1023-12>
2. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997№771/97ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/771/97%D0%B2%D1%80>
3. Про затвердження Вимог до харчових ароматизаторів, Вимог до харчових добавок та Вимог до харчових ензимів : Наказ МОЗ України від 08.01.2024 №45 (документ Z011924) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0119-24>
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 №435IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>
6. Про затвердження форми, опису знака відповідності технічним регламентам, правил та умов його нанесення : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 №1184п// База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1184-2015-%D0%BF>
7. Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.2009 №468п// База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/468-2009-%D0%BF> <https://online.novaposhta.education/blog/yak-zareestruvati-fop-pokrokovu-instrukciya>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

ТОВАР- це будь-яка продукція, що реалізується (продається), виготовляється або призначена для особистих потреб, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю.

ПОСЛУГА- це діяльність або сукупність дій, які задовольняють потреби споживача без створення матеріального продукту.

ЦІНА- це грошовий вираз вартості товару або послуги. Сума грошей, яку покупець сплачує продавцю за право володіння товаром або користування послугою.

ФІКСОВАНА ЦІНА- це ціна, яка встановлюється заздалегідь і не змінюється протягом певного періоду часу або протягом дії договору, незалежно від ринкових умов.

ОБМІН- це процес, у якому дві або більше сторін передають одна одній товари, послуги або ресурси з метою задоволення своїх потреб.

ГАРАНТІЙНЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ- це обіцянка (зобов'язання) продавця або виробника, що товар відповідає встановленим вимогам якості та буде придатним протягом періоду часу. У разі виявлення недоліків протягом цього строку продавець або виробник зобов'язується усунути їх безкоштовно.

ГМО (генетично модифікований організм)- це організм(рослина, тварина, мікроорганізм), генетичний матеріал якого було штучно змінено за допомогою методів генної інженерії, які не зустрічаються в природі.

Основні права споживача:

1.Право належну якість продукції, робіт та послуг

Споживач має право на те, щоб товар, робота чи послуга відповідали встановленим стандартам, умовам договору або рекламі

Якщо товар/послуга неякісні то споживач має право на:

- ремонт(усунення недоліків)
- зниження ціни
- заміну на товар належної якості
- відшкодування коштів

2.Право на безпеку продукції

Продукт не повинен завдавати шкоди здоров'ю, життю чи майну людини.

- Виробник/ продавець зобов'язаний:
- попередити про можливу небезпеку
 - надати чітку інструкцію з безпечного використання

3.Право на інформацію

Споживач має право отримати повну, достовірну та доступну інформацію про товар чи послугу:

- склад, призначення, спосіб використання
- термін придатності
- інформацію про виробника
- попередження про можливі ризики

4.Право на відшкодування збитків

Якщо товар чи послуга спричинили шкоду- споживач має право на відшкодування збитків, включаючи моральну шкоду.

Приклад із життя:

Уявімо, що ти купив електрочайник, який вибухнув через 3 дні. Він мав сертифікат, але з інструкції не було зрозуміло, як правильно ним користуватись. У цьому випадку:

- це порушення права на безпеку
- ти можеш звернутись до продавця або виробника з вимогою замінити товар або повернути гроші
- у разі шкоди (наприклад, опіки)
- вимагати компенсацію

Важливо знати:

- Зберігай чеки, гарантійні талони й інструкції.
- У разі порушення прав звертайся в Головне управління Держпродспоживслужба

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ РОБОТИ В ГРУПАХ

Група 1.

СТАНДАРТИЗАЦІЯ-діяльність, спрямована на встановлення норм, правил та характеристик щодо продукції, процесів та послуг з метою досягнення оптимального ступеня упорядкування в певній сфері.

Суб'єкти стандартизації

Це учасники(органи, установи, підприємства), які розробляють, приймають або застосовують стандарти.

Органи стандартизації:

- Національний орган стандартизації- в Україні це Національний орган стандартизації(НОС), функції якого виконує ДП “УкрНДНЦ”
- Міжнародні організації- ISO, IEC, ITU.
- Регіональні організації- CEN(Європейський комітет зі стандартизації), CENELEC, Євразійська рада зі стандартизації(ЕАСТ).

Галузеві органи стандартизації- міністерства, відомства, асоціації

1. Підприємства, установи, організації.
2. Наукові установи та експерти.
3. Споживачі та громадські організації.

Об'єкти стандартизації

Це все те, на що спрямовується дія стандарту- що саме стандартизується.

Основні об'єкти:

1. Продукція: продовольчі товари, техніка, обладнання, хімічна продукція тощо.
2. Процеси: виробничі, управлінські, технологічні.
3. Послуги: транспортні, побутові, освітні, медичні.
4. Системи управління.
5. Терміни, визначення, позначення: єдині поняття та терміни, що забезпечують уніфікацію в різних сферах.
6. Методи контролю і випробувань: визначають, як саме слід проводити вимірювання або перевірки.

ДОДАТОК 1.

Приклад: Виробництво питної бутильованої води

Об'єкти стандартизації:

Продукція- питна вода в пляшках.

Стандартизуються:

- ✓ Хімічний склад води (вміст солей, мікроелементів).
- ✓ Вимоги до мікробіологічної чистоти.
- ✓ Вимоги до упаковки.

Процеси- очищення, розлив, закупорювання, маркування.

- ✓ Стандарти визначають:
- ✓ Методи фільтрації.
- ✓ Температурні режими.
- ✓ Процедури гігієни під час виробництва.

Методи контролю- як перевірити якість води.

Наприклад: Метод спектрофотометрії для визначення вмісту нітратів.

Суб'єкти стандартизації:

ДП «УкрНДНЦ»- як Національний орган стандартизації:

Затверджує стандарт, наприклад, ДСТУ 878-2021 “Вода питна фасована”

Підприємство «Чиста Криниця»:

Розробляє власний СТП(Стандарт підприємства) для внутрішніх процедур виробництва.

Державна служба з питань безпечності харчових продуктів:

Контролює відповідність продукції вимогам стандартів.

Споживачі та ГО:

Можуть впливати через скарги, участь у публічних обговореннях нових стандартів(наприклад, якщо якість води погіршилась)

ДОДАТОК 2.**Основні ознаки гарантійного зобов'язання :**

1. Закріплюється документально- у вигляді гарантійного талона, договору або відповідного запису в документах на товар.
2. Має строк дії- наприклад, 12 або 24 місяці з моменту покупки.
3. Поширюється на дефекти , що виникли не з вини покупця.
4. Не обмежує права споживача.

Приклад:

Ви купуєте телевізор, і продавець надає гарантію на 24 місяці. Якщо протягом цього періоду телевізор перестає працювати через заводський дефект, сервісний центр безкоштовно його відремонтує або замінить.

В Україні:**Гарантійні зобов'язання регулюються, зокрема:**

-Законом України “Про захист прав споживачів”.

-Цивільним кодексом України(стаття 681).

Практичний блок. ВАРІАНТ II**Правова ситуація 1. Небезпечні солодощі.**

Пояснення: **Право на безпеку продукції**- одне з головних прав споживача (ст.4 ЗУ «Про захист прав споживачів»). Продаж простроченої їжі є порушенням. Марко або його батьки можуть звернутись до Держпродспоживслужби.

Правова ситуація 2. Несправний телефон.

Пояснення: У межах 14 днів з моменту покупки, якщо товар не працює і не має слідів використання, споживач має право на обмін або повернення грошей (ст.9 ЗУ «Про захист прав споживачів»), Ірина може наполягати на своєму праві або звернутися зі скаргою.

Правова ситуація 3. Небезпечні харчові добавки.

Пояснення: Відповідно до ст. 4 ЗУ «Про захист прав споживачів», кожен має право на безпеку продукції, яка не повинна шкодити життю чи здоров'ю. Харчові добавки, дозволені до використання, мають відповідати державним стандартам і повинні бути чітко марковані на упаковці (ст.15 ЗУ). У разі шкоди від таких товарів, споживач або його представники мають право:

- ✓ звернутися до контролюючих органів (Держпродспоживслужба);
- ✓ вимагати компенсації;
- ✓ подати скаргу виробнику та продавцю.

Тема 4.3. Права споживача на інформацію про продукцію, роботи (послуги).

Оксана Бондарова, учитель Тетерівського ліцею Жашківської міської ради Черкаської області

Словник: право споживача на інформацію, маркування товару, знаки маркування, сертифікат відповідності, штрихкод, QR-код.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Форми роботи: індивідуальна, робота в групах, практична робота з використанням інтерактивних вправ.

Теоретичний блок.

Розкриття теми та пояснення основних понять.

Практичний блок. Робота з основними поняттями та термінами до теми.

Вправа 1. Заповни таблицю «Основні поняття теми».

№	Поняття	Визначення поняття
1.	Право споживача на інформацію	
2.		державне посвідчення, що підтверджує відповідність товару державним стандартам і безпеку його для життя, здоров'я, майна споживача і навколишнього природного середовища.
3.	Маркування товару	
4.		знак ідентифікації товарів, спосіб кодування інформації, зручний для зчитування різними приладами.
5.	QR-код	

Мотивація навчальної діяльності

Гасло сучасної ринкової системи:

«Хто володіє інформацією, той володіє світом»

Грамотність споживача – це дуже серйозна тема для розмови. У зв'язку зі вступом нашої держави до Всесвітньої організації торгівлі її актуальність посилюється. Після переходу до загальноприйнятих в усьому світі правил взаємовідносин між покупцем, продавцем та виробником роль держави у цьому процесі зменшується. Сьогодні кожен повинен бути грамотним споживачем, повинен вміти захищати свої права. Наскільки грамотно ви будете поводитися з продавцем, настільки цивілізованою стане наша система торгівлі та суспільного обслуговування населення.

Вправа 2.

Провести вправу, у формі анкетування серед слухачів освіти «Кмітливий споживач».

<https://learningapps.org/watch?v=pr2t92q9n25>

Міні - презентація нормативних актів (випереджуюче завдання учнів)

- Конституція України, ст.42.
- Цивільний кодекс України.
- Закон України «Про захист прав споживача», ст. 15.
- Закон України «Про рекламу».
- Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» (про наявність генетично модифікованих організмів ГМО).

Перегляд відеоматеріалу «Знаки у маркуванні продукції: що вони означають». https://drive.google.com/file/d/1qKoruOqBs6hxgkrbc_4ukys63H-zPJsm/view?usp=drive_link	
Вправа 3. Для закріплення знань виконати вправу у групах «Знаки маркування продукції: що вони означають?» (У хмарі знаків маркування розшифрувати чим найбільше знаків).	
Вправа 4. «Грамотний споживач». https://learningapps.org/watch?v=pgas96mvn25 Вправа 4. Про що корисне ми можемо дізнатися вивчивши етикетку товару? Робота в групах. Спробуємо розглянути етикетку та упаковку з погляду найважливішої інформації для споживача. Учні аналізують запропоновані етикетки, щодо наявності необхідної інформації запропонованих товарів. Використовувати роздатковий матеріал. Вправа 5. «Прочитай цифровий(штрифований) код». Учням дати посилання https://tako.kiev.ua/kharakterystyky/24-tablitsya-krajini-shtrikh-kod. Таблиця визначення країни за штрихкодом 1 група – коди: 4821280204102; 59000045218884, 8697207710014. 2 група – коди: 40001573437128; 4820000950626, 560730005492. Здобувачі освіти можуть за бажанням прочитати штрихкод власних речей. Пересічний споживач не в змозі за одним лише кодом визначити виробника товару. Головне – знати країну походження товару і що товар не фальсифікований	
Вправа 6. «Мудрий споживач». Моделювання правових ситуацій. Кожна група має розглянути нижче наведені ситуації, відповісти на питання та підготувати поради споживачеві. Завдання: ✓ Як можна дізнатися про товар, що вам потрібен? ✓ Про що саме ви дізналися б перед тим, як здійснити покупку? ✓ Якщо є порушення права на своєчасну, повну та достовірну інформацію про товар чи послугу, як вам діяти?	

Ресурси:

- 1.Офіційний портал Верховної Ради України. Закон України «Про захист прав споживачів».
<https://zakon.rada.gov.ua/>
- 2.Таблиця визначення країни за штрихкодом <https://tako.kiev.ua/kharakterystyky/24-tablitsya-krajini-shtrikh-kod>
3. Знаки у маркуванні продукції: що вони означають. <https://tako.kiev.ua/kharakterystyky/24-tablitsya-krajini-shtrikh-kod>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Практичний блок

	Поняття	Визначення поняття
1.	Право споживача на інформацію	право отримувати необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію, щоб мати змогу здійснити свідомий вибір. Це право гарантує споживачу

		можливість отримати інформацію про характеристики товару, умови використання, гарантійні зобов'язання, ціну та інші важливі деталі.
2.	Сертифікат відповідності	державне посвідчення, що підтверджує відповідність товару державним стандартам і безпеку його для життя, здоров'я, майна споживача і навколишнього природного середовища.
3.	Маркування товару	процес нанесення певних знаків, символів або текстів на виріб або його упаковку, які характеризують цей виріб та надають інформацію про нього.
4.	Штриховий код	знак ідентифікації товарів, спосіб кодування інформації, зручний для зчитування різними приладами.
5.	QR-код	матриця квадратних клітин, яка містить дані, що можна сканувати за допомогою мобільного телефону та отримати додаткову інформацію про товар.

Вправа 5. Країни виробники:

1 група – коди:	
Україна	4821280204102
Польща	59000045218884
Турція	8697207710014
2 група – коди:	
Німеччина	40001573437128
Україна	4820000950626
Португалія	560730005492

Вправа 6. «Поради споживачеві» (орієнтовні рекомендації):

1. Перед покупкою виконайте пошук інформації про товар: його назву, модель, характеристику та ціну.
2. Знайдіть інформацію про цю групу товарів, порівняйте аналогічну продукцію різних моделей у різних магазинах вашого населеного пункту, уважно проаналізуйте ціни на них.
3. Перевірте наявність контактів продавця.
4. На жаль, в Україні, ще не працює урядовий портал е-Покупець, але з введенням його в експлуатацію можна буде легко пересвідчитись, що обраний вами інтернет магазин є зареєстрований та має статус «Перевірений продавець». Нині можна перевірити онлайн-магазин за такими підказками:
 - дізнатись, як довго працює даний магазині та які відгуки на нього;
 - спробуйте знайти його код ЄДРПОУ та офіційну назву;
 - перевірте його юридичний статус, адресу та інші реєстраційні дані.
5. Зберігайте всі документи, пов'язані з вашими покупками і угодами, включаючи чеки, договори та листування з продавцями чи постачальниками послуг.
6. Звертайтеся до органів захисту споживачів. Якщо ви вважаєте, що ваші права як споживача були порушені, звертайтеся до органів захисту прав споживачів, таких як Державна служба України з питань захисту прав споживачів. Вони можуть надавати консультації і допомагати вирішити суперечки між споживачами і постачальниками.
7. Вимагайте надання вам інформації (інструкцію) про товар мовою, якою ви володієте.

8. Якщо ви зіткнулись з шахраями, зверніться до правоохоронних органів. В залежності від характеру порушення та його наслідків, відповідальність може бути різною, від штрафів до розірвання договору і відшкодування збитків.

Тема 4. Права споживача у разі придбання товару неналежної якості, у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг)

*Олена Бурлака, заступник директора з навчально-виховної роботи
Городищенського економічного ліцею Городищенської міської ради Черкаської області*

Словник: споживач, продукція, продавець, послуга, договір, виробник, виконавець, гарантійний строк, потерпілий, шкода, користувач.

Форми роботи: фронтальна, групова

Методи роботи.

Квест – це метод навчання, що використовує елементи гри та пошуку для залучення учнів до навчального процесу. *Правова ситуація (кейс-метод)* — це аналіз конкретних правових ситуацій для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та прийняття рішень.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

Форма роботи: фронтальна

1. Логічні пари: увіповідніть поняття та їх тлумачення

1 Виробник	А Придбаває, замовляє, використовує продукцію для провадження підприємницької діяльності або виконання обов'язків найманого працівника
2 Користувач	Б Страждає від завданої шкоди внаслідок дефекту в продукції
3 Потерпілий	В Виконує роботи або надає послуги
4 Виконавець	Г Придбає, замовляє, використовує продукцію для особистих потреб
	Д Розміщує на продукції своє найменування, торговельну марку чи іншу ознаку

2. Робота з текстами законів «Про захист прав споживачів» та «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції»

Завдання:

- 1) Ознайомитися зі змістом прав споживачів у разі придбання товару чи послуги неналежної якості та доповнити таблицю номерами статей законів, які регулюють це питання.

Ситуація	Права споживача	Нормативна основа Колонка для доповнення інформації
1. Придбання товару неналежної якості	◆ Безоплатне усунення недоліків ◆ Заміна на товар належної якості ◆ Зменшення купівельної ціни ◆ Відшкодування витрат на ремонт ◆ Розірвання договору та повернення грошей	Закон України «Про захист прав споживачів», ст. 8 ?
2. Невиконання або неналежне виконання послуг (робіт)	◆ Повторне безоплатне надання послуги ◆ Усунення недоліків у розумний строк ◆ Зменшення вартості ◆ Відшкодування витрат на виправлення ◆ Розірвання договору ◆ Відшкодування збитків	Закон України «Про захист прав споживачів», ст. 10 ?
3. Завдання шкоди дефектною продукцією	◆ Відшкодування шкоди здоров'ю, життю чи майну ◆ Без доведення вини виробника (достатньо факту шкоди і дефекту) ◆ Позов до виробника/імпортера	Закон України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту продукції» ?
4. Порушення строків виконання послуги	◆ Встановлення нового строку ◆ Зниження вартості ◆ Розірвання договору ◆ Компенсація за прострочення	Закон України «Про захист прав споживачів», ст. 10 ?
5. Відмова у задоволенні законних вимог	◆ Подання письмової претензії ◆ Звернення до Держпродспоживслужби ◆ Звернення до суду	Закон України «Про захист прав споживачів», ст. 22 ?

Практичний блок

5. Форма роботи: групова

Правовий квест (учні об'єднуються в 4 команди, команди рухаються по станціях, на кожній з яких їм потрібно розв'язати ситуаційну задачу або виконати практичне завдання).

Вчитель: кожен споживач має право на якість, безпеку та справедливість. І кожен має знати, як діяти, коли ці права порушують. Головними помічниками споживача у захисті своїх

прав є українське законодавство, у якому чітко визначено можливі випадки та дії у разі порушення прав.

Загальне завдання: вирішити правові ситуації на станціях квесту, спираючись на підказки щодо правових норм, які варто застосувати.

СТАНЦІЇ КВЕСТУ

Станція 1. «Несправний фен» <i>Завдання:</i> Прочитайте ситуацію та запропонуйте відповіді на питання: "Покупець придбав фен, який через тиждень почав диміти. Магазин відмовив у поверненні, бо «гарантія — тільки на 14 днів»." Питання: ✓ Які права порушено? ✓ Які дії може вчинити покупець? ✓ Яке рішення прийняв би суд? Матеріали: Статті 8–10 Закону «Про захист прав споживачів»	Станція 2. «Майстер-бракороб» <i>Завдання:</i> Ситуація: «Після ремонту телефону майстер повернув апарат із ще гіршим дефектом. Квитанції є.» Завдання команди: ✓ Чи має споживач право на відшкодування? ✓ Які докази потрібні? Складіть коротку претензію до виконавця послуги.
Станція 3. «Токсичний торт» <i>Завдання:</i> Ситуація: "Після вживання торта з супермаркету троє людей потрапили до лікарні." Питання: ✓ Яку відповідальність несе продавець або виробник? ✓ Чим регулюється компенсація шкоди? Матеріали: Закон «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту продукції».	

Станція 4. «Правовий шифр»

Завдання: Прочитайте текст та відновіть його частини

Текст 1.

Найпоширеніший вид юридичної відповідальності у разі придбання товару неналежної якості або порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг) – _____ відповідальність, Вона настає, якщо порушено права споживача, завдано _____ або моральної шкоди. Прикладами можуть бути повернення коштів за неякісний товар або послугу, виплата _____ за заподіяну шкоду, _____ витрат на ремонт, лікування тощо. Її настання регулюється, окрім закону «Про захист прав споживачів», Цивільним кодексом України.

Текст 2.

За порушення законодавства про захист прав споживачів для продавців, виконавців або посадових осіб може наставати _____ відповідальність. Формою цієї відповідальності є _____ (наприклад, за ч. 1 ст. 155 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Така відповідальність може наставати за продаж _____ або небезпечного товару, відмова приймати товар неналежної якості назад, обман споживача щодо _____ товару.

Текст 3.

У відносинах між суб'єктами господарювання, коли один із них виступає споживачем, а інший — постачальником чи виконавцем, може застосовуватись _____ відповідальність у формах _____, штрафу, _____, відшкодування _____.

Текст 4.

Рідко, але можлива у разі заподіяння тяжких наслідків (наприклад, шкоди здоров'ю чи смерті) через дефектну продукцію _____ відповідальність. Вона можлива, наприклад, за випуск на ринок _____ продукції (ст. 227 КК України), порушення _____ безпеки, що спричинило тяжкі _____ (ст. 271 КК України).

Підказки до текстів «Правового шифру»: адміністративна, цивільно-правова, господарсько-правова, матеріальна шкода, неустойки, пені, компенсація, штрафи, несертифікований, наслідки, правила, відшкодування, небезпечна, властивості, збитки, кримінальна

Ресурси:

1. Закон України «Про захист прав споживачів» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення 20.06.2025)
2. Закон України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17#Text> (дата звернення 20.06.2025)

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

1. Логічні пари: забезпечити відповідність поняття та їх тлумачення

Відповідь: 1 – Д, 2 – А, 3 – Б, 4 – В. Г – споживач (зайве)

Матеріали до завдань станцій квесту

Відповіді до ситуаційних задач квесту

Ситуація 1. У даній ситуації порушено право споживача на якісний та безпечний товар, передбачене статтею 8 Закону України «Про захист прав споживачів». Покупець має право вимагати безоплатного усунення недоліків, заміни товару або повернення сплачених коштів. Строк пред'явлення таких вимог становить не 14 днів, а щонайменше 2 роки, якщо інше не встановлено законом або договором. Вимога магазину щодо «гарантії 14 днів» є неправомірною. Покупець може звернутися з письмовою претензією до продавця, а в разі відмови — до суду або органів Держпродспоживслужби. Суд, ймовірно, задовольнить вимогу про повернення коштів або заміну товару. Така позиція відповідає практиці захисту прав споживачів.	Ситуація 3. У ситуації, коли після вживання торта споживачі отримали отруєння, відповідальність за шкоду несе виробник або продавець продукції. Відповідно до Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту продукції» (ст. 1, 4, 6, 7, 9), постраждалі мають право на відшкодування шкоди, заподіяної їхньому здоров'ю. Компенсація включає витрати на лікування, моральну шкоду, а в разі тяжких наслідків — втрату працездатності або смерті. Для звернення не потрібно доводити вину виробника — достатньо довести факт дефекту продукції, шкоди та причинно-наслідковий зв'язок. Відповідальність може нести як виробник, так і продавець, якщо неможливо ідентифікувати виробника. Компенсація шкоди регулюється положеннями цього закону, а також відповідними нормами Цивільного кодексу України. Потерпілі мають право звернутися до суду з вимогою про відшкодування. Суд, за наявності доказів (чеки, висновки лікарів, експертиза продукту), зобов'яже відповідача компенсувати завдану шкоду. Це приклад спеціальної деліктної відповідальності виробника (продавця) за небезпечну продукцію.
Ситуація 2.	

Приклад претензії споживача

Прізвище, ім'я, по батькові споживача:
Іваненко Марія Олександрівна
Адреса: вул. Весняна, 12, м. Київ, 01001
Телефон: +38 (067) 123-45-67

Виконавець послуги:
ТОВ «Майстер-Сервіс»
вул. Центральна, 5, м. Київ
27 червня 2025 рок

Претензія

12 червня 2025 року я звернулася до вашої компанії з метою ремонту мікрохвильової печі (договір № 108 від 12.06.2025). За результатами ремонту мені було повернуто прилад із гарантією на 3 місяці.

Проте вже 20 червня 2025 року мікрохвильова піч знову вийшла з ладу з тією ж несправністю (не гріє їжу).

Згідно зі статтею 10 Закону України «Про захист прав споживачів», у разі виявлення недоліків у наданій послугі споживач має право вимагати безоплатного усунення недоліків, зменшення вартості послуги або відшкодування витрат.

У зв'язку з викладеним прошу:

- 1) усунути недоліки послуги за власний рахунок у 7-денний строк;
- 2) у разі неможливості — повернути мені сплачені кошти в розмірі 850 грн.

До претензії додаю: копію договору, квитанцію про оплату, фото несправного пристрою.

У разі відсутності відповіді або відмови залишаю за собою право звернутися до суду або до Держпродспоживслужби.

З повагою /підпис/ Марія Іваненко

Тема 4.5. Електронна комерція та права споживачів в Інтернеті

*Наталія Дворник, учитель історії та правознавства Яснозірського ліцею
Мошнівської сільської ради Черкаської області*

Словник: електронна комерція, онлайн-торгівля, споживач, оферта, публічний договір, дистанційна купівля, “кошик”, цифровий гаманець, захист персональних даних.

Форми роботи:групова, інтерактивна, ситуаційне моделювання.

Методи роботи.

Дискусія — учні обмінюються думками щодо безпечності покупок в Інтернеті

Правова ситуація (кейс-метод) — аналіз вигаданих ситуацій з онлайн-торгівлі

Проектна діяльність — створення макету “ідеального інтернет-магазину”

Гра «Правда/Неправда» — перевірка знань учнів про права покупця

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок

- ❖ 1. Розкриття поняття електронної комерції — основи, приклади (Rozetka, Amazon, OLX).
- ❖ 2. Ознайомлення з поняттям публічного договору (оферти).
- ❖ 3. Права споживача в електронній торгівлі:
 - ✓ право на інформацію про товар і продавця
 - ✓ право на відмову від товару протягом 14 днів (Стаття 9 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р №1023-XII)
 - ✓ винятки — Додаток №3 до Постанови КМУ «Про реалізацію окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів» від 19.03.1994 р №172.
- ❖ 4. Безпечні онлайн-платежі: цифрові гаманці (Google Pay, Apple Pay), захист персональних даних, правила безпеки.
- ❖ 5. Алгоритм покупки в інтернет-магазині: вибір, кошик, оплата, доставка, повернення.

Практичний блок ВАРІАНТ I

Форми роботи: групова, інтерактивна.

Завдання: створіть ідеальний інтернет-магазин. Обрати тематику (товари/послуги) Презентація результатів: 2–3 хвилини від групи	Розробити: ✓ як надається інформація про товар і продавця? ✓ як захищаються права покупця? ✓ які є можливості для оплати та доставки? ✓ як можна повернути товар?
--	---

Інтерактивна гра «Правда - Неправда»

<https://operaciavisla.my.canva.site/dagpriqa5qq>

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Ситуація 1. Покупець замовив гаджет, але отримав інший товар. Продавець ігнорує повідомлення.	1. Яке право споживача порушено? 2. Які дії повинен вчинити споживач? 3. Чи має споживач право на повернення або обмін? 4. Як зафіксувати факт порушення (докази)?
Ситуація 2. Сайт виглядає підозрілим: немає контактів, юридичної адреси, політики конфіденційності, а ціни дуже занижені.	1. Як розпізнати шахрайський інтернет-магазин? 2. Які елементи має містити надійний сайт? 3. Чи безпечно здійснювати покупку на такому сайті? 4. Де перевірити наявність скарг чи відгуків?
Ситуація 3. Учень замовив кросівки. Після отримання зрозумів, що розмір не підходить. Продавець відмовляється приймати повернення, аргументуючи це тим, що товар належної якості.	1. Чи має покупець право повернути товар? 2. Які умови повернення товарів належної якості? 3. Які товари не підлягають поверненню згідно з Додатком №3 до Постанови КМУ №172? 4. Який порядок оформлення повернення?
Ситуація 4. Користувач замовив косметику через Instagram і сплатив повну суму наперед.	1. Чи є такий продаж офіційним? 2. Які документи підтверджують угоду? 3. Як діяти у випадку шахрайства? 4. Як перевірити безпечність продавця в соцмережах?

Після оплати продавець перестав відповідати.	
Ситуація 5. Під час оформлення замовлення на сайті покупець не зміг продовжити покупку, поки не погодився на обробку персональних даних.	1. <i>Що таке персональні дані?</i> 2. <i>Які ризики можуть виникнути при їх обробці?</i> 3. <i>Чи законно примушувати покупця давати згоду?</i> 4. <i>Як забезпечити безпеку особистої інформації при онлайн-покупках?</i>

Ресурси:

Закон України «Про захист прав споживачів» (стаття 9):

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>

Постанова КМУ №172 від 19.03.1994 р.:

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-94-п#Text>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Онлайн-торгівля — це процес продажу товарів або послуг через інтернет-магазини, соціальні мережі або електронні платформи з можливістю оформлення замовлення та оплати онлайн.

Споживач — це фізична особа, яка купує, замовляє або має намір купити товар чи послугу для власного використання, а не для підприємницької діяльності.

Дистанційна купівля — це придбання товарів або послуг без фізичного контакту з продавцем, зазвичай через інтернет, телефон або пошту, з доставкою товару.

Кошик — це функція інтернет-магазину, яка дозволяє зберігати обрані товари перед оформленням замовлення.

Цифровий гаманець — це електронний засіб оплати (наприклад, Google Pay, Apple Pay), який дозволяє здійснювати покупки в Інтернеті без введення банківських реквізитів кожного разу.

1. Електронна комерція: основи та приклади

Електронна комерція (e-commerce) — це процес купівлі та продажу товарів і послуг через інтернет, який включає також обслуговування клієнтів, обмін інформацією, оплату та доставку. Основні елементи електронної комерції:

вебсайт або мобільний застосунок продавця;

онлайн-каталог товарів/послуг;

система замовлення, оплати, доставки;

засоби зв'язку з клієнтами (чат, e-mail, гаряча лінія).

2. Публічний договір (оферта)

Публічний договір — це угода, яка укладається не з конкретним покупцем, а з будь-ким, хто приймає запропоновані умови.

Оферта — публічна пропозиція продавця укласти договір купівлі-продажу. Умови договору однакові для всіх. *Наприклад: ціна; умови доставки; гарантії; повернення товару.*

Момент укладення договору: коли споживач натискає кнопку «Замовити» або «Оплатити» — це означає прийняття оферти.

Юридичні наслідки: *продавець зобов'язаний виконати умови договору;*

споживач має права, передбачені законодавством (на повернення, гарантію тощо).

3..Права споживача в електронній торгівлі

Законодавство: Закон України «Про захист прав споживачів», ст. 9

Право на достовірну інформацію

Покупець має право знати:

повну назву продавця (ФОП, компанія);

адресу, телефони, e-mail;

опис товару (розмір, колір, характеристики);

ціну;умови доставки;

терміни гарантії; можливість повернення.

Надання неправдивої інформації — порушення закону.

Право на відмову від товару протягом 14 днів

Споживач має право повернути товар без пояснення причин.

Товар має бути новим, не використовуваним, у заводській упаковці.

Продавець зобов'язаний повернути кошти протягом 7 днів.

Підстава: Закон України “Про захист прав споживачів”, ст. 9

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>

Винятки з права на повернення (Постанова КМУ №172, Додаток №3):

продукти харчування;ліки та медичні засоби;

нижня білизна;косметика;

цифрові товари (ліцензії, ПЗ), якщо відкрито доступ;

персоналізовані речі (наприклад, футболка з власним написом).

4. Безпечні онлайн-платежі

Цифрові гаманці: Google Pay, Apple Pay, Monobank, PayPal — зручні способи оплати без введення реквізитів картки. Підключаються до вашого смартфона й використовують двофакторну аутентифікацію (відбиток, Face ID, код).

Захист персональних даних:

не вводити дані картки на незнайомих сайтах;

перевіряти наявність “https://” перед адресою сайту;

не зберігати паролі в браузері на чужих пристроях.

Основні правила безпеки:

користуйтесь відомими сайтами з гарною репутацією;

не переходьте за підозрілими посиланнями в e-mail, SMS;

оновлюйте антивірус і браузер;

перевіряйте відгуки інших покупців.

5. Алгоритм покупки в інтернет-магазині

1. Вибір товару

Огляд сайту, фільтри, характеристики.

Читання відгуків, перегляд рейтингу.

2. Додавання до кошика

Вибір кількості, кольору, розміру тощо.

Переходьте до оформлення замовлення.

3. Оформлення замовлення

Вказуєте: ім'я, телефон, адресу, спосіб доставки.

Вибір оплати — онлайн або післяплата.

4. Оплата

Картка банку;

цифрові гаманці (Google/Apple Pay);

післяплата (оплата при отриманні).

5. Доставка

Новою Поштою, Укрпоштою, кур'єром або самовивіз.

Стеження за відправленням за трек-номером.

6. Отримання і перевірка товару

Розпаковуйте при отриманні (бажано на відео).

У разі проблем — звертайтеся до служби підтримки.

7. Повернення

Можна повернути товар протягом 14 днів (якщо він не входить до винятків);
оформити заявку на сайті або зв'язатись із продавцем.

8. Порада для споживача:

Після кожної покупки онлайн зберігайте підтвердження оплати, листування та документи про доставку. Це допоможе у разі повернення або претензій.

Захист персональних даних — це комплекс правових, технічних та організаційних заходів, спрямованих на збереження конфіденційності та безпеки інформації про особу під час її збору, зберігання та обробки.

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Ситуація 1. Порушене право: право на належну якість товару (ст. 8 Закону України "Про захист прав споживачів"). Дії споживача: <i>написати письмову претензію продавцю;</i> <i>зберегти всі повідомлення, фото товару, чек або підтвердження оплати;</i> <i>звернутися до Держпродспоживслужби або до суду.</i> Право на повернення/обмін: так, якщо товар не відповідає замовленому. Докази: скриншоти листування, фото товару, рахунок/квитанція. <u>Інструкція:</u> 1. Зробити фото отриманого товару. 2. Зв'язатися з продавцем письмово. 3. Якщо ігнорує — звернутися зі скаргою до Держпродспоживслужби.	Ситуація 2. Як розпізнати шахрайство: <i>відсутність контактів, реєстраційної інформації, ліцензій;</i> <i>дивно низькі ціни;</i> <i>помилки у текстах, фейкові відгуки.</i> Надійний сайт має містити: ● повну контактну інформацію; ● політику конфіденційності; ● умови повернення; ● захищене з'єднання (https://). Безпека покупки: ні, купувати на такому сайті небезпечно. Перевірка скарг: ● Google відгуки; ● сайт «Опендатабот», «YouControl»; ● соціальні мережі. <u>Інструкція:</u>
--	---

4. Можна подати позов до суду. Ситуація 3. Право на повернення: так, споживач має право повернути товар належної якості протягом 14 днів, якщо він не використовувався. Умови повернення: <i>товар не був у вжитку;</i> <i>збережено товарний вигляд, упаковку та чек.</i> Товари, що не підлягають поверненню (Додаток №3 до Постанови КМУ №172): <i>панчішно-шкарпеткові вироби, білизна, косметика, ліки.</i> Порядок оформлення повернення: 1. Написати заяву-претензію. 2. Додати копію чеку. 3. Надіслати товар назад. <u>Інструкція:</u> 1. Перевірити, чи входить товар до списку тих, що не підлягають поверненню. 2. Якщо ні — вимагати повернення. За потреби — звертатися до органів захисту прав споживачів Ситуація 2. Як розпізнати шахрайство: <i>відсутність контактів, реєстраційної інформації, ліцензій;</i> <i>дивно низькі ціни;</i> <i>помилки у текстах, фейкові відгуки.</i> Надійний сайт має містити: <i>повну контактну інформацію;</i> <i>політику конфіденційності;</i> <i>умови повернення;</i> <i>захищене з'єднання (https://).</i> Безпека покупки: ні, купувати на такому сайті небезпечно. Перевірка скарг: ● Google відгуки; ● сайт «Опендатабот», «YouControl»; ● соціальні мережі. <u>Інструкція:</u> 1. Перевірити сайт в реєстрах. 2. Прочитати відгуки. Не здійснювати передоплату. 3. Купувати лише на перевірених платформах.	4. Перевірити сайт в реєстрах. 5. Прочитати відгуки. 6. Не здійснювати передоплату. Купувати лише на перевірених платформах. Ситуація 4. Офіційність: продаж через Instagram — неофіційний, якщо продавець не зареєстрований як ФОП або юрособа. Документи: скриншоти замовлення, переписка, банківська квитанція про оплату. Дії при шахрайстві: <i>звернутися до кіберполіції;</i> <i>повідомити банк (можливо, вдасться оскаржити переказ);</i> <i>написати заяву в поліцію.</i> Перевірка продавця: <i>сторінка має бути давно активна;</i> <i>перевірити відгуки;</i> <i>попросити сертифікат/реєстрацію.</i> <u>Інструкція:</u> 1. Зберегти всі докази. 2. Звернутися до банку та поліції. 3. Повідомити в Instagram про шахрайство. Уникати передоплат у майбутньому. Ситуація 5. Персональні дані: це інформація, яка ідентифікує особу (ім'я, адреса, телефон, e-mail тощо). Ризики: <i>крадіжка особистих даних;</i> <i>спам, фішинг, шахрайство.</i> Законність: згода на обробку персональних даних повинна бути добровільною, не можна змушувати. Безпека інформації: ✓ користуватись захищеними сайтами (https); ✓ не зберігати платіжні дані; ✓ не погоджуватись на незрозумілі умови. Інструкція: 1. Читати політику конфіденційності. 2. Не вводити особисті дані без потреби. 3. Використовувати антивірус. 4. За можливості обирати сайти, де можна оформити замовлення без реєстрації.
---	---

Тема 4.6. Механізми захисту прав споживачів

*Зоя Погоріла, вчитель історії та правознавства Звенигородського ліцею №3
Звенигородської міської ради Звенигородського району Черкаської області*

Словник: споживач, продавець, виконавець, виробник, продукція, недолік, істотний недолік, товар належної та неналежної якості, гарантійний строк, договір підряду, претензія, скарга, позовна заява, Держпродспоживслужба.

Форми роботи: фронтальна, індивідуальна, групова

Методи роботи.

Складання схеми — це метод, який використовується для представлення, аналізу та організації різноманітної інформації у вигляді графічного або візуального представлення. *Правова ситуація (кейс-метод)* — це аналіз конкретних правових ситуацій для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та прийняття рішень.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

Теоретичний блок Варіант I

Візуальний мозковий штурм "Хмаринка слів: Світ споживача". https://surli.cc/hmgwvj Завдання: Обрати будь-які три слова з хмаринки та скласти з ними речення, що описує ситуацію з життя.	
Робота з поняттями: візуалізація ключових понять теми, встановлення зв'язків між ними.	

Метод «Юридична майстерня» (робота в групах з документами). Клас ділиться на 4 групи. Кожна група отримує [Глосарій](#) та [Додаток 1](#).

Завдання: Опрацювати закріплені за групою статті Закону та підготувати коротке повідомлення (2-3 хв) з відповідями на ключові питання.

Група 1. Основи. Права та обов'язки. (Аналізує ст. 1, 4, 5 Закону). <i>Запитання.</i> Хто такий споживач? Які його ключові права та обов'язки? Як і коли можна повернути якісний товар? Група 3. Товар з недоліком. (Аналізує ст. 7 Закону). <i>Запитання.</i> Які дві першочергові вимоги може висунути споживач, якщо товар виявився неякісним? Коли виникає право вимагати повернення грошей?	Група 2. Гарантія та її умови. (Аналізує ст. 6 Закону). <i>Запитання.</i> Який гарантійний строк на нові та вживані товари? Хто і що має доводити, якщо товар зламався в перший рік гарантії, а хто — у другий? Група 4. Послуги та роботи. (Аналізує ст. 9 Закону та ст. 837, 858 ЦКУ). <i>Запитання.</i> Що робити, якщо майстер прострочив ремонт? Яку пеню можна вимагати? Які права має споживач, якщо послугу надано неякісно?
---	---

Після виступів груп вчитель підбиває підсумок, наголошуючи на ключових змінах у законодавстві.

Дворічна гарантія на нові товари (ст. 6).

Ієрархія вимог.

Спочатку споживач має право вимагати ремонт або заміну, і лише за певних умов — зниження ціни або повернення коштів (ст. 7).

Тягар доведення.

Протягом першого року продавець доводить відсутність недоліку на момент продажу, а з другого року — споживач доводить його наявність (ст. 6).

Теоретичний блок ВАРІАНТ II

Клас ділиться на 4 групи. Кожна група отримує [Додаток 1](#) (витяги з Закону про захист прав споживачів та ЦКУ) та своє завдання з [Додатку 3](#) (кейс + питання).

Завдання: Проаналізувати свій кейс, використовуючи відповідні статті законів, та підготувати аргументовану відповідь-алгоритм дій для персонажа.

Результат – коротка презентація

Практичний блок ВАРІАНТ I

Форми роботи: диференційовано-групова

Робота в групах. Практикум: «Інструкція для користувача» **Завдання:** скласти інструкцію для ноутбука, інша – для електросамоката. Інструкція має містити: 3 ключові правила експлуатації та 3 ключові правила безпеки.

Практичний блок ВАРІАНТ II

Креативна студія «Право в тренді». Робота в групах.

Завдання: Клас об'єднаний в малі групи (3-4 учні). Кожна група отримує тему і має за 5-6 хвилин розробити сценарій для короткого відео (15-30 секунд) у форматі TikTok або Instagram Reels.

Алгоритм сценарію:

Ідея/гачок: Чим привернути увагу в перші 2 секунди?

Основний зміст: Як просто і наочно пояснити правову норму?

Заклик до дії/висновок: Що має запам'ятати глядач?

Група 1. «Топ-3 фрази, які треба сказати продавцю, коли повертаєш якісний товар протягом 14 днів».	Група 2. «Що робити, якщо телефон зламався на гарантії, а тобі пропонують чекати на ремонт 45 днів?».
Група 3. «Лайфхак: як зафіксувати, що ти віддав товар на ремонт (акт приймання-передачі)».	Група 4. «Онлайн-шопінг: як не стати жертвою шахраїв? Три ознаки надійного магазину».
Презентація групами роботи. Одна-дві "програти" свій сценарій перед класом дві групи за бажанням можуть? Рефлексія: Тестування в гугл-формах https://surl.lt/wdgpux	

«Юридична порада другу»: «Уявіть, що ваш друг купив неякісний товар. Яку одну, найголовнішу пораду, ви б йому дали після сьогоднішнього уроку?»

Ресурси:

1. Цивільний кодекс України (статті 837, 858) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 10.06.2025)
2. Закон УКРАЇНИ “Про захист прав споживачів” (Відомості Верховної Ради, 2023, №78, ст. 276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text> (дата звернення 16.06.2025)

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок ВАРІАНТ I

Споживач – фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Продукція – будь-який товар (річ), робота чи послуга, що виготовляється, виконується чи надається для задоволення суспільних потреб.

Продавець – суб'єкт господарювання, який згідно з договором реалізує споживачеві товари.

Виконавець – суб'єкт господарювання, який виконує роботи або надає послуги.

Недолік – будь-яка невідповідність продукції вимогам нормативно-правових актів, умовам договорів або вимогам, що до неї пред'являються.

Істотний недолік – недолік, який робить неможливим чи недопустимим використання товару відповідно до його цільового призначення, виник з вини виробника (продавця, виконавця), після його усунення проявляється знову з незалежних від споживача причин і при цьому наділений хоча б однією з таких ознак: він взагалі не може бути усунутий; його усунення потребує понад чотирнадцять календарних днів; він робить товар суттєво іншим, ніж передбачено договором.

Гарантійний строк – строк, протягом якого виробник (продавець, виконавець) бере на себе зобов'язання про здійснення безоплатного ремонту або заміни відповідної продукції.

Договір підряду – договір, за яким одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу.

Претензія – письмова вимога споживача до продавця/виконавця про усунення порушень умов договору.

Держпродспоживслужба – Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного нагляду (контролю) за дотриманням законодавства про захист прав споживачів.

«Юридична майстерня»

Групи 1. «Основи. Права та обов'язки»	Група 2. «Гарантія та її умови»
Хто такий споживач?	Який гарантійний строк встановлено законом?
<i>Споживач</i> — це фізична особа, яка купує або замовляє продукцію (товари, роботи, послуги) для своїх особистих потреб, що не пов'язані з бізнесом чи роботою за наймом.	На нові товари — <i>два роки</i> з дня передачі споживачу.
Які ключові права споживача?	На вживані товари (ті, що були у використанні) — <i>не менше одного року</i> .
Право на безпечну та якісну продукцію.	На нерухомість — <i>10 років</i> .
Право на повну та достовірну інформацію про товар.	Хто і що має доводити, якщо товар зламався? (Тягар доведення)
Право на вільний вибір продукції та способу її оплати.	Якщо недолік виявлено протягом першого року з моменту покупки, діє «презумпція

Право на захист своїх прав державою та в суді. Право робити фото- та відеофіксацію порушень своїх прав. Які ключові обов'язки споживача? <i>Основний обов'язок</i> — використовувати товар за його цільовим призначенням та дотримуватися правил експлуатації, що вказані в інструкції. Як і коли можна повернути ЯКІСНИЙ товар? <i>Термін:</i> ротягом 14 днів, не рахуючи дня покупки. <i>Причина:</i> Якщо товар не підійшов за формою, розміром, кольором, фасоном або з інших причин не може використовуватися за призначенням. <i>Умови:</i> Товар не повинен бути у використанні; має бути збережено його товарний вигляд, споживчі властивості, пломби, ярлики; обов'язково потрібен розрахунковий документ (чек). Пошкодження упаковки при її відкритті не є причиною для відмови у поверненні. <i>Винятки:</i> Не можна повернути товари, виготовлені на замовлення, товари, що швидко псуються, розпаковані гігієнічні товари (наприклад, зубні щітки, білизна), газети та журнали, а також інші товари з переліку Кабінету Міністрів України.	вини продавця». Вважається, що недолік існував ще на момент продажу. У цьому випадку продавець має довести, що поломка сталася з вини споживача (наприклад, через неправильне використання). Якщо недолік виявлено пізніше ніж через рік (але в межах двох років гарантії), ситуація змінюється. Тепер вже споживач має довести, що недолік є виробничим браком, а не виник внаслідок його дій. <i>Обов'язок споживача:</i> Після виявлення недоліку споживач має повідомити про це продавця не пізніше, ніж через два місяці з дня виявлення.
Група 3. «Товар з недоліком» Які дві першочергові вимоги може висунути споживач? Закон встановлює чітку ієрархію. Спочатку споживач за власним вибором має право вимагати ОДНЕ з двох: Проведення безоплатного гарантійного ремонту. Здійснення гарантійної заміни товару на такий самий або аналогічний. Термін ремонту або заміни не має перевищувати 14 днів, якщо сторони не домовилися про інше. Коли виникає право вимагати повернення грошей? Право вимагати зниження ціни або відмовитися від договору (повернути гроші) виникає лише у чітко визначених випадках, зазначених у ч. 5 ст. 7 Закону: Якщо продавець не здійснив ремонт або заміну вчасно (протягом 14 днів). Якщо той самий недолік з'явився знову після ремонту. Якщо недолік є настільки суттєвим, що не дозволяє використовувати товар. Якщо продавець сам заявив, що не може відремонтувати/замінити товар.	Група 4. «Послуги та роботи» Що таке договір підяду? Це договір, за яким одна сторона (підрядник/виконавець) зобов'язується виконати певну роботу (наприклад, ремонт квартири, пошиття костюма, виготовлення меблів) за завданням іншої сторони (замовника/споживача). Що робити, якщо виконавець порушив терміни (прострочив)? Якщо виконавець затягує роботу, споживач має право вимагати сплати пені у розмірі 3% від вартості роботи (послуги) за кожний день <i>прострочення</i>. Також, якщо затримка робить своєчасне завершення неможливим, споживач може відмовитися від договору і вимагати відшкодування збитків. Які права має споживач, якщо послугу надано неякісно? Споживач за своїм вибором має право вимагати (згідно з ч. 2 ст. 9 Закону та ст. 858 ЦКУ): Безоплатного усунення недоліків у розумний строк.

Важливий виняток: Споживач не має права вимагати розірвання договору, якщо недолік є незначним і легко усувається.	Відповідного зменшення ціни за роботу. Відшкодування своїх витрат, якщо він усунув недоліки самостійно або за допомогою третіх осіб. Повної відмови від договору збитків, є істотними та бути усунені.
--	--

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Група 1. Тема: <u>«Топ-3 фрази, які треба сказати продавцю, коли повертаєш якісний товар протягом 14 днів»</u> ❖ «Вертаєш товар? Не забудь ці фрази – інакше нічого не отримаєш!» Основний зміст: 1. «Я повертаю товар у межах 14 днів згідно зі ст. 9 Закону "Про захист прав споживачів"». 2. «Товар не був у використанні, має всі пломби та упаковку». 3. «Прошу повернути гроші або видати інший товар на вибір». <u>Висновок/заклик до дії:</u> «Закон – на твоєму боці. Головне — знай свої права! Зберігай чек!»	Група 2 Тема: <u>«Що робити, якщо телефон зламався на гарантії, а тобі пропонують чекати на ремонт 45 днів?»</u> ❖ «Телефон зламався, а ремонт — тільки за 1,5 місяця? Не ведись!» Основний зміст: «ст. 8 Закону "Про захист прав споживачів» дає тобі вибір: ✓ заміна , ✓ безоплатний ремонт, ✓ повернення коштів.. «Якщо 14 днів минуло — обирай сам, не чекай 45!» <u>Висновок/заклик до дії:</u> «Не згоден на довгий ремонт — вимагай повернення грошей!»
Група 3 Тема: <u>«Лайфхак: як зафіксувати, що ти віддав товар на ремонт (акт приймання-передачі)»</u> ❖ «Ти віддав ноутбук на ремонт? Маєш доказ?» Основний зміст: ✓ Завжди вимагай акт приймання-передачі. Там мають бути: дата товару, серійний номер, підпис сторін. ✓ Зроби фото або копію акта — це твій захист! <u>Висновок/заклик до дії:</u> «Немає акта — немає доказу. Завжди документуй ремонт!»	Група 4 Тема: <u>«Онлайн-шопінг: як не стати жертвою шахраїв? Три ознаки надійного магазину»</u> ❖ «Купуєш онлайн? Не попади на шахраїв!» Основний зміст: 1. Перевіряй наявність повної юридичної інформації (адреса, ПІН, контакти). 2. Читай відгуки не тільки на сайті, а й на незалежних форумах. 3. Безпечна оплата: краще післяплата або через офіційні се <u>Висновок/заклик до дії:</u> «Якщо щось виглядає підозріло — не купуй! Краще витратити 5 хвилин на перевірку, ніж втратити гроші!»

Практична робота № 1. «Я – свідомий споживач: захист прав при покупці товару та замовленні послуг»

Анна Ворона, вчитель історії, правознавства та громадянської освіти Смілянського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І ступеня – гімназія імені В.Т. Сенатора» (з дошкільним підрозділом) Смілянської міської ради Черкаської області

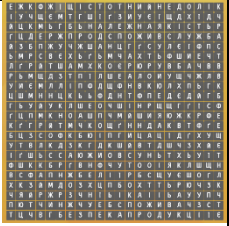
Словник: споживач, продавець, виробник, гарантійний строк, строк придатності, обмін товару належної якості, істотний недолік, безпека продукції, Держпродспоживслужба, претензія

Форми роботи: фронтальна, робота в парах/групах

Методи роботи: робота з текстами (аналіз правових документів), проблемний (складання схем-пам'яток), кейс-метод

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ

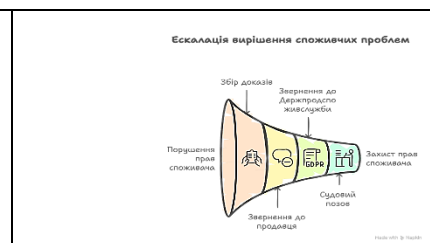
Теоретичний блок

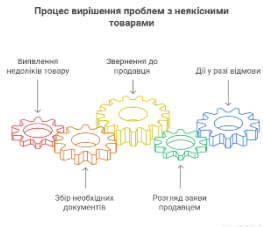
I. Знайди й поясни термін https://wordwall.net/uk/resource/94202253 Слова: споживач, продавець, виробник, гарантійний строк, строк придатності, належна якість, істотний недолік, безпека продукції, Держпродспоживслужба	
II. Гра «Фундамент прав і обов'язків споживачів» https://www.baamboozle.com/game/3407854 (поясни основні права і обов'язки споживачів, їх реалізацію)	
III. Порівняння «Товар належної якості та товар з істотним недоліком»	Який тип товару відповідає моїм правам споживача? Навчальні матеріали

Практичний блок. ВАРІАНТ I

Форми роботи: групова

Група I. Складання загального Алгоритму дій свідомого споживача (за допомогою пошукових систем, III...)

Група 2: Складання Алгоритму дій споживача у разі придбання ним товару неналежної якості (стаття 8 ЗУ «Про права споживачів») https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text	
Група 3: Складання Алгоритму дій споживача у разі придбання ним товару належної якості (стаття 9 ЗУ «Про права споживачів») https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text	
Група 4: Працює з сайтом Держпродспожислужби, з метою відпрацювання навички складання скарги про порушення прав з споживачів (за додатним шаблоном) https://dpss.gov.ua/zvyazkizgromadskistyuzvernennya-gromadyan	

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Форми роботи: робота в парах/групах
Моделювання дій в зазначених ситуаціях

Ситуація 1. Ви зайшли в супермаркет, щоб купити продукти. На полиці ви побачили йогурт із позначкою «Акція: -30%». Вас привабила ціна, і ви вирішили його купити. На касі виявилось, що йогурт пробивається за повною ціною, без знижки. На ваше зауваження касир відповідає: «Акція вже закінчилася, просто не встигли змінити цінник».

Ситуація 2. Уявіть, що ви купили взуття в магазині. Приміряли, здавалося, все добре. Прийшли додому, пройшлися в ньому декілька годин по квартирі, і зрозуміли, що воно вам тисне і натирає. На наступний день, в межах 14 днів після покупки, ви приходите в магазин з чеком і коробкою, щоб обміняти його на інший розмір або повернути гроші. Продавець, оглянувши взуття, відмовляє вам, заявляючи: «Ви в ньому ходили, воно вже не нове! Ми обмін не робимо, якщо товар був у вжитку».

Ситуація 3. Ви замовили в інтернет-магазині новий набір посуду. При отриманні посилки на пошті, ви візуально оглянули коробку — вона була ціла, без видимих пошкоджень. Однак, прийшовши додому і розпакувавши її, ви виявили, що одна з тарілок розбита, а чашка має значний відкол. Ви одразу ж зв'язалися з інтернет-магазином, а у відповідь почули: «Ви ж оглядали посилку на пошті? Якщо не було зовнішніх пошкоджень коробки, то це, мабуть, ви самі розбили вдома».

Ситуація 4. Уявіть, що ви придбали дорогий ноутбук в інтернет-магазині. Через 9 місяців експлуатації (ноутбук має гарантію 12 місяців) він раптово перестав вмикатися. Ви звернулися до інтернет-магазину з вимогою гарантійного ремонту. Магазин приймає ноутбук, але через 14 днів, коли ви телефонуєте, щоб дізнатися про стан ремонту, вам відповідають: «Вибачте, але діагностика показала, що поломка виникла через порушення правил експлуатації (наприклад,

залиття рідиною або механічне пошкодження). Це не є гарантійним випадком, тому ремонт буде платним. Вартість ремонту – 80% від ціни нового ноутбука». Ви впевнені, що жодних порушень правил експлуатації не було.

Ресурси:

1. Конституція України URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. ЗУ «Про права споживачів» URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Теоретичний блок

Терміни

Споживач - фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Продавець - суб'єкт господарювання, який згідно з договором реалізує споживачеві товари або пропонує їх до реалізації.

Виробник - суб'єкт господарювання, який: виробляє товар або заявляє про себе як про виробника товару чи про виготовлення такого товару на замовлення, розміщуючи на товарі та/або на упаковці чи супровідних документах, що разом з товаром передаються споживачеві, своє найменування (ім'я), торговельну марку або інший елемент, який ідентифікує такого суб'єкта господарювання; або імпортує товар.

Гарантійний строк - строк, протягом якого виробник (продавець, виконавець або будь-яка третя особа) бере на себе зобов'язання про здійснення безоплатного ремонту або заміни відповідної продукції у зв'язку з введенням її в обіг.

Істотний недолік - недолік, який робить неможливим чи недопустимим використання товару відповідно до його цільового призначення, виник з вини виробника (продавця, виконавця), після його усунення проявляється знову з незалежних від споживача причин.

Строк (термін) придатності - строк (термін), визначений нормативно-правовими актами, умовами договору, протягом якого у разі додержання відповідних умов зберігання та/або експлуатації чи споживання продукції її якісні показники і показники безпеки повинні відповідати вимогам нормативно-правових актів та умовам договору.

Безпека продукції – це відсутність будь-якого ризику для життя, здоров'я, майна споживача та навколишнього природного середовища при звичайних умовах використання, зберігання, транспортування, а також при дотриманні умов, встановлених виробником (виконавцем).

Обмін товару належної якості – це право споживача обміняти недовольний товар належної якості на аналогічний, якщо товар не підійшов за формою, габаритами, фасоном, кольором, розміром або з інших причин не може бути ним використаний за призначенням, протягом 14 днів, не рахуючи дня купівлі.

Держпродспоживслужба (Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів) - це Центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері державного нагляду (контролю) за дотриманням законодавства про захист прав споживачів.

Який тип товару відповідає моїм правам споживача?

Made with Napkin

Порівняння

Товар, який відповідає вимогам нормативних документів, умовам договору, а також інформації про нього, наданій виробником (продавцем). Основні характеристики: - Відповідність призначенню: Товар виконує ті функції, для яких він призначений. - Відповідність інформації: Характеристики, зазначені на упаковці, в інструкції чи рекламних матеріалах, відповідають дійсності. - Відсутність дефектів: Немає жодних виробничих дефектів або пошкоджень, які б впливали на його функціональність чи зовнішній вигляд. - Збережений товарний вигляд: Товар не був у вжитку, збережені його споживчі властивості, пломби, ярлики. Споживач має право обміняти непродовольчий товар належної якості на аналогічний у продавця, у якого він був придбаний, якщо товар не підійшов за формою, габаритами... або з інших причин не може бути ним використаний за призначенням. Строк: Протягом 14 днів, не рахуючи дня купівлі. Умови обміну: - Товар не використовувався. - Збережено його товарний вигляд, споживчі властивості, пломби, ярлики. - Збережено розрахунковий документ (чек). Винятки: Існує перелік товарів належної якості, що не підлягають обміну (поверненню)	Це недолік, який робить неможливим або недопустимим використання товару відповідно до його цільового призначення. Ознаки істотного недоліку : - Неможливість усунення: Дефект взагалі не може бути виправлений. - Тривалий ремонт: Усунення дефекту потребує понад 14 календарних днів (або іншого строку, встановленого за домовленістю сторін). - Зміна сутності товару: Дефект робить товар суттєво іншим, ніж передбачено договором (тобто товар втрачає свої основні споживчі властивості). У разі виявлення протягом гарантійного строку істотних недоліків, які виникли з вини виробника (продавця), споживач має право за своїм вибором вимагати: - Розірвання договору та повернення сплаченої за товар суми. - Заміни товару на такий самий товар або на аналогічний, з числа наявних у продавця (виробника), товар. - Додаткові права: При розірванні договору розрахунки зі споживачем у разі підвищення ціни на товар проводяться виходячи з його вартості на час пред'явлення відповідної вимоги, а в разі зменшення ціни – виходячи з вартості на час купівлі. Гроші, сплачені за товар, повертаються у день розірвання договору, а в разі неможливості повернення грошей у день розірвання договору — в інший строк за домовленістю сторін, але не пізніше ніж протягом 7 днів.
--	---

Практичний блок. ВАРІАНТ II

Ситуація 1

Ваші дії, використовуючи знання прав споживачів:

- Не погоджуйтесь з аргументом касира. Згідно зі статтею 15 Закону України «Про захист прав споживачів», інформація про продукцію (в тому числі ціна) має бути достовірною,

повною та своєчасною. Цінник на полиці є публічною офертою, і магазин зобов'язаний продати товар за ціною, вказаною на ній.

2. Запросіть адміністратора або менеджера залу. Поясніть ситуацію: цінник на полиці вказував одну ціну, а на касі пробивають іншу. Спокійно, але наполегливо вимагайте продати товар за ціною, вказаною на ціннику.
3. Посилайтесь на законодавство. Ви можете нагадати про статтю 15 Закону «Про захист прав споживачів» щодо права на повну та достовірну інформацію про продукцію та статтю 19 цього ж Закону щодо нечесної підприємницької практики. Дії магазину, коли ціна на ціннику відрізняється від ціни на касі, можуть бути розцінені як оманлива діяльність.
4. Вимагайте фіксації порушення. Якщо адміністратор відмовляється продати товар за акційною ціною, попросіть скласти акт про розбіжність ціни або зафіксувати відмову у вашій претензії. Можете зробити фото цінника та чека.
5. Наполягайте на своїх правах. У разі відмови, ви маєте право вимагати реалізації свого права на вільний вибір товару та справедливую ціну. Якщо магазин не йде назустріч, ви можете зазначити, що залишаєте за собою право звернутися до Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) або до суду.

Ідеальний результат для вас: Магазин продає вам йогурт за акційною ціною, зазначеною на ціннику.

Ситуація 2

Ваші дії як свідомого споживача, що знає свої права:

У цій ситуації ваші права споживача порушуються. Продавець неправильно трактує поняття «був у вжитку» і відмовляє вам у законному праві на обмін (повернення) товару належної якості.

Ось як ви можете діяти:

1. Посилайтесь на Закон України «Про захист прав споживачів»:

-Спокійно, але впевнено поясніть продавцю, що згідно зі статтею 9 Закону України «Про захист прав споживачів», ви маєте право обміняти непродуктовий товар належної якості протягом 14 днів (не рахуючи дня покупки).

-Підкресліть, що умови для обміну (повернення) – це:

* Товар не використовувався (але ж примірка вдома для виявлення дефекту чи невідповідності розміру не є «використанням» у комерційному сенсі, якщо немає слідів носіння).

* Збережено його товарний вигляд, споживчі властивості, пломби, ярлики.

* Наявний розрахунковий документ (чек).

-Зверніть увагу продавця, що «приміряти» і «короткочасно пройти вдома» для оцінки комфорту – це не «використання», яке позбавляє права на обмін, якщо на взутті немає видимих слідів носіння (бруд, потертість підошви, зім'ятість, пошкодження).

0. Запросіть адміністратора або менеджера залу:

-Якщо продавець наполягає на своєму, вимагайте покликати старшого менеджера.

-Повторіть йому аргументи, посилаючись на статтю 9 ЗУ «Про захист прав споживачів».

0. Вимагайте письмову відмову:

-Якщо і адміністратор відмовляє, попросіть надати письмову відмову із зазначенням причини. Це буде важливим доказом для подальших дій.

-Якщо вам відмовляють у письмовій формі, ви можете скласти власну претензію в двох примірниках, в якій викласти свої вимоги та обставини відмови, і спробувати зареєструвати її у магазині (наприклад, попросити поставити на вашому примірнику дату та підпис про отримання).

0. Повідомте про свої подальші наміри:

-Зазначте, що у разі відмови у задоволенні вашої законної вимоги, ви будете змушені звернутися до Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) з відповідною скаргою.

-Можете також повідомити, що ви залишите негативний відгук про магазин, вказавши на порушення прав споживачів.

Ідеальний результат для вас: Магазин приймає взуття для обміну на інший розмір або повертає вам гроші.

Ситуація 3

Ваші дії як свідомого споживача, що знає свої права:

У цій ситуації інтернет-магазин намагається уникнути відповідальності, але їхня позиція є неправомірною. Як споживач, ви маєте право на якісний товар, і ризик випадкового знищення або пошкодження товару, як правило, переходить до покупця лише з моменту прийняття товару, а не просто зовнішнього огляду упаковки.

Ось як ви можете діяти:

1. Не погоджуйтесь з аргументом магазину:

-Поясніть, що зовнішній огляд упаковки не гарантує цілісності вмісту, особливо коли мова йде про крихкі предмети, такі як посуд.

-Зазначте, що ви виявили пошкодження одразу після розпакування, і товар не був у використанні.

0. Посилайтесь на законодавство:

-Нагадайте, що згідно зі статтею 6 Закону України «Про захист прав споживачів», ви маєте право на належну якість продукції. Розбита тарілка та відколота чашка свідчать про товар неналежної якості.

-Посилайтесь на статтю 8 Закону України «Про захист прав споживачів», яка надає вам право у разі виявлення протягом гарантійного строку (або розумного строку для таких товарів) недоліків (що в даному випадку є очевидним дефектом) вимагати, за вашим вибором:

- безоплатного усунення недоліків (ремонту);
- пропорційного зменшення ціни;
- заміни на аналогічний товар належної якості;
- розірвання договору та повернення сплаченої за товар суми.

-Важливо також знати, що відповідно до статті 677 Цивільного кодексу України, якщо продавець передав покупцеві меншу кількість товару або товар, що не відповідає умовам договору щодо асортименту, кількості, якості, то це є порушенням. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження товару переходить до покупця з моменту передання йому товару, якщо інше не встановлено договором або законом. Приховані дефекти, виявлені після поверхневого огляду, свідчать про те, що якість товару вже була неналежною до моменту його передачі.

0. Надайте докази та висуньте письмову вимогу:

-Зробіть фотографії пошкодженого посуду одразу після розпакування. Це ваш ключовий доказ.

-Надішліть інтернет-магазину письмову претензію (заяву) електронною поштою або рекомендованим листом. У претензії чітко опишіть ситуацію, вкажіть дату покупки, номер замовлення, дату отримання, які саме предмети пошкоджені, і додайте фотографії.

-Чітко сформулюйте свою вимогу: наприклад, заміну пошкоджених елементів, обмін усього набору, або повернення коштів.

-Якщо ви спілкувалися телефоном, запишіть дату, час дзвінка та ім'я співрозмовника.

0. Зафіксуйте відмову (якщо вона є):

-Якщо інтернет-магазин відмовляється задовольнити вашу письмову претензію, вимагайте письмову відмову з обґрунтуванням.

0. Попереджайте про подальші дії:

-Повідомте магазин, що у разі відмови у задоволенні вашої законної вимоги, ви будете змушені звернутися до Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) з відповідною скаргою, додавши всі докази та попередню переписку.

-Також ви можете залишити негативний відгук на сайті магазину або в соціальних мережах, щоб попередити інших споживачів.

Ідеальний результат для вас: Інтернет-магазин визнає проблему та надсилає вам заміну пошкоджених елементів або обмінює весь набір.

Ситуація 4

Ваші дії як свідомого споживача, що знає свої права:

У цій ситуації інтернет-магазин, імовірно, намагається уникнути гарантійних зобов'язань, перекладаючи відповідальність за поломку на споживача. Однак, закон на вашому боці, якщо ви впевнені у своїй правоті.

Ось як ви можете діяти:

1. Не погоджуйтесь з висновком магазину без підтвердження:

-Зазначте, що ви дотримувались правил експлуатації, і поломка не є результатом ваших дій.

-Ви маєте право на безоплатний ремонт товару, якщо поломка настала протягом гарантійного терміну і не пов'язана з порушенням правил експлуатації з вашого боку.

0. Посилайтесь на Закон України «Про захист прав споживачів» та вимагайте експертизу:

-Згідно зі статтею 8 Закону України «Про захист прав споживачів», у разі виявлення протягом гарантійного строку недоліків у товарі, продавець (виробник) зобов'язаний прийняти товар неналежащої якості і задовольнити вимоги споживача.

-Якщо продавець (виробник) стверджує, що недоліки виникли з вини споживача, обов'язок довести це лежить на продавцеві (виробнику). Це доводиться шляхом проведення експертизи.

-Вимагайте проведення незалежної експертизи за рахунок продавця (виробника). Ви повинні бути повідомлені про час і місце проведення експертизи, щоб мати можливість бути присутнім особисто або через свого представника.

-Повідомте, що якщо експертиза підтвердить вашу вину, ви готові будете відшкодувати її вартість, але якщо ні — її оплачує продавець, а вам ремонтують ноутбук.

0. Фіксуйте всю комунікацію:

-Уся ваша взаємодія з магазином, особливо щодо вимоги експертизи, має бути письмовою. Надішліть письмову заяву (претензію) до магазину (електронною поштою та, бажано, рекомендованим листом), в якій чітко викладіть свою незгоду з висновком про негарантійний випадок і вимагайте проведення експертизи згідно зі ст. 8 ЗУ «Про захист прав споживачів».

-Зберігайте копії всіх документів, квитанції про відправлення, записи телефонних розмов (якщо це можливо та законно).

0. У разі відмови магазину проводити експертизу або її необ'єктивності:

-Якщо магазин відмовляється проводити експертизу за свій рахунок або ви не згодні з висновками їхньої експертизи, ви маєте право провести власну незалежну експертизу.

-Вартість такої експертизи спочатку оплачуєте ви. Однак, якщо висновок незалежної експертизи підтвердить, що поломка не з вашої вини, ви маєте право вимагати від продавця відшкодування всіх витрат, пов'язаних з експертизою, а також ремонту ноутбука або його заміни/повернення коштів.

0. Зверніться до контролюючих органів:

-Якщо магазин продовжує відмовляти у задоволенні ваших законних вимог після проведення незалежної експертизи, звертайтеся до Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) з письмовою скаргою. Додайте копії

всіх документів: чека, гарантійного талона, вашої претензії до магазину, відповіді магазину (якщо є), та, що найважливіше, висновку незалежної експертизи.

-У разі значних збитків або відмови Держпродспоживслужби, ви можете звернутися до суду.

Ідеальний результат для вас: Магазин проводить експертизу, яка підтверджує, що поломка є гарантійним випадком, і безоплатно ремонтує ваш ноутбук.

УЗАГАЛЬНЕННЯ ДО КУРСУ «ПРАВА МОЛОДІ ДЛЯ УСПІШНОГО ЖИТТЯ (ЗАКОН НА ТВОЇЙ СТОРОНІ)»

Любов Боровець, методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

Варіант І. Урок-гра «Правовий лабіринт»

Формат: командна гра з елементами змагання.

Об'єднання класу на 3-4 команди (залежно від кількості учнів). Кожна команда обирає капітана та назву, пов'язану з правом.

Гра «Правовий лабіринт»

Гра складається з кількох раундів, кожен з яких присвячений окремому модулю курсу або охоплює декілька тем. За правильну відповідь команда отримує бали.

Раунд 1. "Термінологічний калейдоскоп" <i>Завдання.</i> Кожна команда отримує набір карток з термінами та їх визначеннями. Необхідно правильно зіставити терміни з їхніми визначеннями. <u>Терміни:</u> споживач, авторське право, патент, грант, стипендія, мінімальна заробітна плата, право власності, цивільно-правовий договір, інтелектуальна власність, спадкування, сімейне право, аліменти, співбесіда, ФОП, заповіт, договір дарування, фізична особа, юридична особа, дієздатність, правоздатність Раунд 2. «Ситуаційні загадки» <i>Завдання:</i> Кожній команді пропонується 2-3 короткі ситуаційні задачі, що стосуються цивільних, сімейних і трудових прав. Команда повинна проаналізувати ситуацію та запропонувати правове рішення, посилаючись на відповідні норми. <u>Приклади ситуацій:</u> 1.16-річна Анна хоче влаштуватися на літню роботу. Які особливості її працевлаштування вона має знати? 2.Рідний дядько Олега помер, не залишивши заповіту. Хто успадкує його майно? Чи отримає майно Олег?	Раунд 3. Правда чи міф?» <i>Завдання.</i> Вчитель зачитує твердження. Команди повинні визначити, чи є воно правдою чи міфом, та обґрунтувати свою відповідь. <u>Приклади тверджень:</u> 1.Працевлаштування неповнолітніх можливе лише з дозволу батьків. 2.Почепець завжди має право повернути товар протягом 14 днів без пояснення причин. 3.Усі борги, накопичені ФОП, автоматично переходять на його спадкоємців. Раунд 4: «Правовий брейн-ринг» <i>Завдання.</i> Швидкі запитання, на які команди відповідають по черзі. Якщо команда не знає відповіді, хід переходить до наступної. <u>Приклади питань:</u> 1.Назвіть основний нормативно-правовий акт, що регулює цивільні відносини в Україні. 2.Який вік настання повної цивільної дієздатності в Україні?
--	--

3.Оксана та Петро вирішили розлучитися. У них є неповнолітня дитина. Як буде вирішуватися питання про місце проживання дитини та стягнення аліментів?	3.Куди звертатися у разі порушення прав споживачів? 4.Хто має право на соціальну стипендію? 5.Назвіть основні форми власності.
---	--

Варіант 2. Урок-практикум «Юрисконсульт»

Формат: робота в малих групах над практичними кейсами, що імітують звернення до правової клініки.

I. Організаційний момент.

Об'єднання класу на 4- групи (кожна група – це «Юрисконсульт»).

II. Основна частина.

Етапи роботи над кейсом: 1.Аналіз ситуації. Уважно прочитати опис, виділити ключові моменти та дійових осіб. 2.Визначення правової проблеми. Які права порушені або які правовідносини виникають? До якої галузі права належить ситуація? 3.Пошук нормативної бази. Які закони, кодекси, статті регулюють дане питання? (На цьому етапі учні повинні спиратися на загальні знання, а не шукати конкретні статті в кодексах). 4.Розробка алгоритму дій. Що потрібно зробити для вирішення проблеми? Куди звернутися? Які документи підготувати? 5.Презентація рішення.	Представлення свого аналізу та запропонованого алгоритму дій перед класом. Приклади кейсів для груп: Кейс 1. Андрій (17 років), син військовослужбовця, який бере участь у бойових діях, хоче вступити до університету на бюджетну форму навчання. Він чув, що існують певні пільги для дітей військових. Його брат (19 років), студент коледжу, також має право на соціальну стипендію. Завдання: Поясніть Андрію та його брату, на які пільги та соціальні гарантії вони можуть розраховувати, та які документи їм необхідно зібрати для їх отримання. Кейс 2. Марія (18 років) отримала у спадок квартиру від своєї бабусі, але виявилось, що її тітка, яка також претендує на спадщину, оскаржує заповіт. Марія не знає, що робити. Крім того, її 20-річний брат Петро вирішив одружитися, але його обраниця не має постійної роботи. Завдання: Проконсультуйте Марію щодо порядку спадкування та дій у разі оскарження заповіту. Поясніть Петру та його нареченій їхні майнові права та обов'язки як подружжя. Кейс 3. Дмитро (20 років) вирішив відкрити невелику кав'ярню. Він чув про ФОП і ТОВ, але не розуміє різниці та що краще обрати. Також його подруга Олена (17 років) знайшла роботу офіціанткою, але роботодавець пропонує їй працювати неофіційно. Завдання: Проконсультуйте Дмитра щодо вибору форми підприємницької діяльності та основних кроків реєстрації. Поясніть Олені її трудові права та ризики неофіційного працевлаштування. Кейс 4. Катерина (19 років) придбала в інтернет-магазині новий смартфон, але через тиждень він перестав працювати. Продавець відмовляється обміняти товар або повернути гроші, посиляючись на те, що "товар обміну та поверненню не підлягає". Завдання: Поясніть Катерині її права як споживача при покупці товару неналежної якості, особливо в умовах електронної комерції. Розробіть алгоритм її дій для захисту своїх прав.
--	---

НОТАТКИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

ВАРІАНТ I

Раунд 2: «Ситуаційні загадки»

1.16-річна Анна хоче влаштуватися на роботу влітку. Працевлаштування можливе з 16 років, але зі згоди одного з батьків або особи, що їх замінює. Для учнів, які продовжують навчання, можливе працевлаштування з 15 років за згодою одного з батьків. Забороняється залучати до важких робіт, робіт зі шкідливими або небезпечними умовами праці, до підземних робіт. Мають скорочений робочий тиждень (24 години для 16-18 років, 36 годин для 15-16 років). Обов'язковий медичний огляд. Не можна залучати до нічних, надурочних робіт, робіт у вихідні дні.

2.Майно спадкодавця розподіляється між спадкоємцями відповідних черг.

Майно дядька успадковують спадкоємці найближчої черги, які є живими на момент відкриття спадщини (смерті дядька) і не були усунуті від права на спадкування.

1.Якщо спадкоємців першої черги немає (або вони відмовилися від спадщини, або були усунуті), тоді до спадкування закликаються спадкоємці другої черги:

2.Якщо спадкоємців першої та другої черг немає (або вони відмовилися від спадщини, або були усунуті), тоді до спадкування закликаються спадкоємці третьої черги.

Чи отримає майно Олег?

Ні, Олег (як племінник) не є спадкоємцем першої, другої або третьої черги за загальним правилом спадкування за законом.

Олег може отримати майно лише у двох випадках.

ВАРІАНТ II

Кейс 1.

Права: Право на освіту, соціальні гарантії для членів сімей військовослужбовців.

Алгоритм дій:

1.Андрію (вступ до ВНЗ). З'ясувати конкретні пільги для дітей учасників бойових дій (наприклад, першочергове зарахування, можливість переведення на бюджет). Звернутися до приймальної комісії університету за роз'ясненнями та переліком необхідних документів (довідки з військової частини батька, свідоцтво про народження, документ, що підтверджує його статус як сина військовослужбовця).

2.Брату (соціальна стипендія): Звернутися до деканату або відділу соціальної роботи коледжу/університету. Дізнатися перелік документів, що підтверджують право на соціальну стипендію (наприклад, довідка про склад сім'ї, довідка про доходи, документ про статус батька-військовослужбовця). Подати заяву та повний пакет документів.

Кейс 2.

Права: Право на спадщину, майнові права подружжя.

Алгоритм дій:

1.Марії (спадкування):

Звернутися до нотаріуса за місцем відкриття спадщини (останнього місця проживання бабусі) протягом 6 місяців з дня її смерті.

Подати заяву про прийняття спадщини та надати оригінал заповіту.

У разі оскарження заповіту тіткою, справа буде вирішуватися в судовому порядку. Марії необхідно буде звернутися за правовою допомогою до адвоката для представництва її інтересів у суді.

2.Петру та його нареченій (майнові права):

До укладення шлюбу (або після) вони можуть укласти шлюбний договір, який регулюватиме їхні майнові права та обов'язки під час шлюбу та у разі його розірвання.

Без шлюбного договору все майно, набуте подружжям під час шлюбу, вважається їхньою

Право представлення: Якщо рідний батько або рідна мати Олега (які були б рідними братами/сестрами померлого дядька) померли до відкриття спадщини або одночасно зі спадкодавцем. У такому випадку Олег як онук (через батька/матір) може успадкувати частку, яка належала б його померлому батькові/матері за правом представлення (як спадкоємець другої черги). Спадкування за п'ятою чергою як інший родич: Якщо немає спадкоємців перших чотирьох черг, то до спадкування можуть скликатися родичі до шостого ступеня споріднення включно. Племінник є родичем третього ступеня споріднення (перший ступінь - дядько, другий - батько Олега, третій - сам Олег).. 3.Оксана та Петро вирішили розлучитися. У них є неповнолітня дитина. Вирішення питання: Питання про місце проживання дитини та стягнення аліментів вирішується за домовленістю між батьками, що може бути оформлена у вигляді нотаріально посвідченого договору, або, у разі спору, через суд. Суд бере до уваги інтереси дитини. Раунд 3: "Правда чи міф?" 1.Працевлаштування неповнолітніх можливе лише з дозволу батьків. Правда: до 16 років - так зі згоди одного з батьків. З 15 років – так, за згодою одного з батьків. 2.Покупець завжди має право повернути товар протягом 14 днів без пояснення причин. Міф: Це правда лише для непродуктивних товарів належної якості, які не входять до переліку товарів, що не підлягають обміну/поверненню (наприклад, лікарські засоби, білизна, ювелірні вироби). Також товар не повинен бути у вжитку, має бути збережений його товарний вигляд, споживчі властивості, пломби, ярлики. 3.Усі борги, накопичені ФОП, автоматично переходять на його спадкоємців. Міф: Спадкоємці відповідають за борги спадкодавця лише в межах вартості	спільною сумісною власністю (крім особистої приватної власності). Важливо обговорити фінансові питання та, за необхідності, проконсультуватися з юристом щодо шлюбного договору. Кейс 3. Права: Право на підприємницьку діяльність, трудові права. <i>Алгоритм дій:</i> 1.Дмитру (підприємницька діяльність): ФОП (фізична особа-підприємець): Простіша реєстрація, менше податкове навантаження (як правило, єдиний податок), але підприємець відповідає всім своїм майном за зобов'язаннями. Підходить для невеликих бізнесів. ТОВ (товариство з обмеженою відповідальністю): Складніша реєстрація, окрема юридична особа, відповідальність обмежена статутним капіталом. Підходить для більших бізнесів з можливістю залучення інвестицій. Рекомендація: Для невеликої кав'ярні на початковому етапі ФОП буде оптимальним вибором. Кроки реєстрації ФОП: Звернутися до державного реєстратора або подати документи онлайн через портал «Дія». Вибрати класифікатор видів економічної діяльності (КВЕД). Обрати систему оподаткування. 2.Олені (трудові права): Ризики неофіційного працевлаштування: Відсутність офіційного стажу, сплата ЄСВ (єдиного соціального внеску / пенсії), відсутність оплачуваної відпустки, лікарняних, соціальних виплат. Відсутність правового захисту у разі порушення прав роботодавцем (невиплата зарплати, незаконне звільнення). <i>Алгоритм дій:</i> Наполягати на офіційному працевлаштуванні. Якщо роботодавець відмовляється, шукати іншу роботу або звернутися до Державної служби України з питань праці. Обов'язково укласти трудовий договір. Кейс 4.
---	---

отриманої спадщини. Особисті зобов'язання, які не можуть бути виконані без особистої участі спадкодавця, не спадкуються. Раунд 4: "Правовий брейн-ринг" 1. Назвіть основний нормативно-правовий акт, що регулює цивільні відносини в Україні. Цивільний кодекс України. 2. Який вік настання повної цивільної дієздатності в Україні? 18 років. 3. Куди звертатися у разі порушення прав споживачів? 4. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба), суд, громадські організації із захисту прав споживачів. 5. Хто має право на соціальну стипендію? Певні категорії студентів (курсантів) вищих навчальних закладів, яким законодавством надано право на соціальні пільги (наприклад, діти-сироти, діти з інвалідністю, діти учасників бойових дій тощо). 6. Назвіть основні форми власності. Приватна, державна, комунальна.	Права: Права споживача на належну якість товару, право на інформацію, право на обмін/повернення товару. <i>Алгоритм дій:</i> Перевірити гарантійний термін та умови повернення, зазначені продавцем. Письмово звернутися до продавця (інтернет-магазину) з вимогою про обмін товару або повернення коштів. Повідомити про виявлений недолік. Надіслати цінним листом з описом вкладення або особисто під розпис. У разі відмови: Звернутися до Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) з відповідною скаргою, додавши копії чеків, гарантійного талона, листування з продавцем. У разі бездіяльності Держпродспоживслужби або якщо проблема не вирішена, звернутися до суду з позовною заявою. Зберегти всі докази покупки та звернень.
---	---

СПИСОК АВТОРСЬКОГО КОЛЕКТИВУ, ЯКИЙ ПРАЦЮВАВ НАД СТВОРЕННЯМ ПОСІБНИКА

за заг. кер. **Л.М. БОРОВЕЦЬ**, методиста лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»; **Ю.Ф. ЗІМНІНА**, учителя правознавства, директора Черкаського фізико-математичного ліцею (ФІМЛП) Черкаської міської ради Черкаської області:

- ✎ **БОНДАРОВА Оксана Петрівна**, учитель історії Тетерівського ліцею Жашківської міської ради Черкаської області.
- ✎ **БУРЛАКА Олена Вікторівна**, учитель історії, заступник директора Городищенського економічного ліцею Городищенської районної ради Черкаської області, Заслужений вчитель України.
- ✎ **ВОРОНА Анна Сергіївна**, учитель історії, правознавства та громадянської освіти Смілянського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І ступеня – гімназія імені В.Т. Сенатора» (з дошкільним підрозділом) Смілянської міської ради Черкаської області.
- ✎ **ГАНУТА Оксана Миколаївна**, учитель історії та правознавства Уманського ліцею № 3 Уманської міської ради Черкаської області.
- ✎ **ДВОРНИК Наталія Анатоліївна**, учитель історії та правознавства Яснозірського ліцею Мошнівської сільської ради Черкаської області.
- ✎ **ДРИЛЬ Лілія Григорівна**, учитель історії та правознавства Копіюватського ліцею, Монастирищенської міської ради, Уманського району.
- ✎ **ЗАЙКА Валентина Миколаївна**, учитель історії та правознавства Золотоніської спеціалізованої школи № 2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради Черкаської області.
- ✎ **ЗІМА Ольга Миколаївна**, учитель історії та правознавства Леськівського ліцею з початковою школою та гімназією Леськівської сільської ради Черкаського району Черкаської області.
- ✎ **КРИВИЦЬКА Оксана Василівна**, учитель історії та правознавства вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель Чорнобаївської селищної ради Черкаської області.
- ✎ **МАКСИМЕНКО Олена Михайлівна**, учитель історії та правознавства Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №11 Смілянської міської ради Черкаської області».
- ✎ **МАЦЕНКО Таїсія Ігорівна**, учитель історії та правознавства Лисянського ліцею № 2 Лисянської селищної ради Черкаської області.
- ✎ **НЕУМИТИЙ Володимир Михайлович**, консультант Центру професійного розвитку педагогічних працівників Звенигородської міської ради Черкаської області; вчитель правознавства Звенигородського ліцею №1 Звенигородської міської ради Звенигородського району Черкаської області.
- ✎ **ПАСІЧНИК Віталія Віталіївна**, консультант Центру професійного розвитку педагогічних працівників Степанківської сільської ради, учитель історії та правознавства Дубіївського закладу загальної середньої освіти І – ІІІ ступенів Руськополянської сільської ради Черкаської області.
- ✎ **ПОГОРІЛА Зоя Миколаївна**, учитель історії та правознавства Звенигородського ліцею №3 Звенигородської міської ради Звенигородського району Черкаської області.
- ✎ **ПОСІКАЙЛО Лариса Миколаївна**, учитель історії Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 22 Черкаської міської ради Черкаської області.

- ✎ **СИДОРЕНКО Наталія Миколаївна**, учитель історії та правознавства Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №25, Черкаської міської ради, Черкаської області.
- ✎ **СЛІПЕНКО Ганна Василівна**, методист відділу освіти Жашківської міської ради Черкаської області.
- ✎ **ТАРАН Ірина Іванівна**, учитель історії, заступник директора з навчально-виховної роботи Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №32 Черкаської міської ради Черкаської області.
- ✎ **ЦАРЕНКО Ольга Анатоліївна**, учитель історії та правознавства навчально-виховного комплексу "Ліцей - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів "Лідер" Смілянської міської ради Черкаської області.
- ✎ **ЧУМАК Андрій Іванович**, учитель правознавства, заступник директора з навчально-виховної роботи Черкаської гімназії №9 ім. О.М. Луценка Черкаської міської ради Черкаської області.
- ✎ **ЯНВОРСЬКА Лариса Анатоліївна**, учитель історії та правознавства Єрківського ліцею імені Героя України В. М. Чорновола Єрківської селищної ради Черкаської області».

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР»
Зам. № 1741 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1